

J. ENDZELYNAS

**BALTŲ KALBŲ GARSAI
IR FORMOS**

**VALSTYBINĖ
POLITINĖS IR MOKSLINĖS LITERATŪROS LEIDYKLA
VILNIUS * 1957**

J. ENDZELYNAS

BALTŲ KALBŲ GARSAI IR FORMOS

VALSTYBINĖ
POLITINĖS IR MOKSLINĖS LITERATŪROS LEIDYKLA
VILNIUS * 1957

J. Endzefins
Baltu valodu skaņas un formas
Rīgā 1948

Я. Эндзелин
Звуки и формы балтийских языков
На литовском языке

Vertė VVU IFF Lietuvių k. istorinės gramatikos
mokslinio būrelio nariai

PRATARMĖ

Šioje knygoje atpasakoju savo paskaitas, skaitytas universitete, ir todėl nereikšmingų smulkmenų čia nereikia ieškoti. Ir iš viso to, kas būdinga vienai kuriai baltų kalbai, čia miniu tikrai svarbesnius faktus.

Išraiškos trumpumo dėlei esu rašęs, pavyzdžiui, ne (lietuvių) *tokia ir tokià*, bet *tokia*.

Mano „Lettische Grammatik“ citatos („Le. Gr.“) yra imtos iš jos antrojo leidimo, kuris 1951 m. išleistas latviškai su tuo pačiu paragrafų skaičiumi.

Pakartoti čia visas mano Le. Gr. duotos literatūros citatas laikiau esant nereikalinga.

J. ENDZELYNAS

ĮVADAS

1 §. Baltais vadinami latviai, kuršiai, lietuviai ir senieji prūsai; prie prūsų—kaip viena jų gentis—yra priskaitomi jotvingiai; apie tai rašo: Būga Liet. k. žod. LXXVI tt. bei KSn 78 tt. ir Gerulis Bezenberger-Festschrift 44 tt. Šias tautas pavadinti „baltų“ vardu yra pasiūlęs Neselmannas savo knygoje Die Sprache der alten Preussen (1845 m.) XXVIII t., turint galvoje, kad jų apgyventoji žemė siekia Baltijos jūrą (apie jos pavadinimą žr. Iev. 6 t.).

Išlikusieji prūsų tekstai prasideda nuo 1545 m., lietuvių—1547 m. ir latvių—1585 m. Tai buvo katekizmo vertimai. Gramatikos: J. Endzelin, Lettische Grammatik (1922 m.), Latviešu valodas gramatika (1951 m.), J. Plāķis, Leišu valodas rokas grāmata (1926 m.), J. Endzelins, Senprūšu valoda (1943 m.; su leksika) ir J. Endzelin, Alt-preussische Grammatik (1944 m.; be leksikos).

Baltų kalbos skirstomos į vakarų baltų (= prūsų) ir rytų baltų (lietuvių, kuršių ir latvių) kalbas. Prūsų kalba skiriasi nuo rytų baltų kalbų, pvz., tokiomis gramatikos ypatybėmis: vnsk. klm. pr. *deiwās*—lie. *diėvo* ir la. *dīeva*; pr. *ains* (= go. *ains*), tirtis, *usts*, *newīnts* (plg. go. *niunda*), (dgs. gln.) tūsimtons—lie. *vīenas*, *trėčias* (plg. ssl. *tretbǫb*), *šėštas*, *deviņtas* (plg. ssl. *devęť*), *tūkstantis* ir la. *viēns*, *trešs*, *sęsts*, *devīts*, *tūkstotis*; pr. *stas*, *stai*, *stessei*, *stesmu* (plg. go. *þamma*), *steison*—lie. *tas*, *ta*, *tō tam(ui)*, *tī* ir la. *tas*, *tā*, *tà*, *tam* (plg. ssl. *tomu*), *tūo*; pr. *subs*—lie. ir la. *pats*; pr. *mais*, *twais*, *swais* (plg. ssl. *mojb*, *tvojb*, *svojb*)—lie. *mānas*, *tāvas*, *sāvas* ir la. *mans*, *tavs*, *savs*; pr. ndn. *mennei*, *tebbei*, *sebbei* (plg. ssl. *tebē*, *sebē*), gln. *mien*, *tien*, *sien*, dgs. klm. *noūson*, ndn. *noūma(n)s*, gln. *mans*, *wans* (plg. ssl. *vy*)—lie. *man(i)*, *tav(i)*, *sav(i)*, *manē*, *tavē*, *savē*, *mūsū*, *mūms*, *mus*, *jus* ir la. *man*, *tav*, *sav*, *mani*, *tevi*, *sevi*, *mūsu*, *mums*, *mūs*, *jūs*; pr. *dātwei*—lie. *dūoti* ir la. *duot*; pr. *īduns*, *-stāuns*—lie. *ėdęs*, *stōjęs* ir la. *ėdis*, *stājis*. Skirtumų pasitaiko

ir leksikoje; pvz., pr. aglo: lie. *lietùs* ir la. *liétus*; pr. assanis (plg. r. *оценб*): lie. *ruduõ* ir la. *rudens*; pr. panno (plg. go. *fõn*): lie. *ugnùs* ir la. *uguns* ir kt., žr. Senpr. 13 t.—Leksikoje prūsai kartais eina drauge su lietuviais ir atsiskiria nuo latvių; pvz., pr. *soùns* ir lie. *sūnùs*: la. *dēls*. Daug rečiau eina su latviais, atsiskirdami nuo latvių; pvz., pr. *nabis* ir la. *naba*: lie. *bám̃ba*. Retkarčiais yra pastebimas atitikimas tarp prūsų ir kuršių; pvz., pr. *kerscha(n)* arba *kirscha(n)* „virš“ ir kuršių vietovardžiai *Cęrsupji*² ir *Cirspene*: lie. *skeřsas* ir la. *šķęřss*.

Prūsų kalbos paminklai: Elbingo žodynėlis (su 802 žodžiais), kuris parašytas maždaug tarp 1300 ir 1400 m., Simano Grūnau žodynėlis (su 100 žodžių) iš 16 amžiaus pradžios, du katekizmai, išleisti 1545 m., vienas katekizmas—1561 m. ir vietų bei asmenų vardai. Ši kalba galutinai išnyko apie 17 amžiaus pabaigą.

Palyginus rytinių baltų kalbas tarpusavyje, galima pasakyti, kad lietuvių kalba yra senoviškesnė, negu latvių kalba: didesnė dalis latvių kalbos garsų ir formų yra atsiradusios iš tokių garsų arba formų, kurios lietuvių kalboje dar ir dabar yra vartojamos. Įvairių naujybių užuomazgas randame ir lietuvių kalboje, bet latviai jau yra jas nuosekliai nuvedę iki galo. Iš dalies tai, gal būt, yra paaiškinama latvių kalbos suomiškuoju (lybiškuoju ir estiškuoju) substratu, žr. FBR VII 176 tt. Kirtis latvių kalboje yra atitrauktas ant pirmojo skiemens ir ryšium su tuo senieji ilgumai galūnėse yra ištisai sutrumpėję, o senieji galūniniai *ē* ir *ā*—išnykę; vietoj lietuvių (prūsų ir kuršių) *an*, *en*, *in*, *un* latviai turi *uo*, *ie*, *ī*, *ū*; vietoj lietuvių (ir prūsų) *k̃*, *g̃*—turi (kaip ir kuršiai) *c*, *dz*, vietoj lietuvių *ś* (< *sj*), *ž̃*, *č̃*, *dž̃*—*š*, *ž*, *š*, *ž*; vietoj lietuvių *š*, *ž*—(kaip ir prūsai su kuršiais) *s*, *z*; įvardinė naudininko galūnė yra įvesta ir *ī* *o*-kamienius daiktavardžius, o *ā*-kamienių vns. vietininko galūnė yra įvesta ir *o*-kamienių vietininkuose; *r*-kamieniai daiktavardžiai ir *u*-kamieniai būdvardžiai yra išnykę; šalia bendraties su *-it* (esamajame laike *ā*-kamienis) yra atsiradę būtojo laiko kamienai su *-ijā-*, o greta bendraties su *-uót-*—būtojo laiko kamienai su *-uojā-*; padaryta debityvo forma ir įvestos kai kurios naujybės prielinksnių valdyme.

Latvių kalboje skiriami trys dialektai: tāmniekų (prie kurių jungiasi ir Vidžemės lybiškosios šnektos), vidurio (vidus) dialektas

(kuris yra latvių literatūrinės kalbos pagrindas) ir augšzemniekų dialektas, žr. Lskf. 4 tt. Lietuvių kalboje yra du pagrindiniai dialektai: žemaičių ir aukštaičių; apie juos Gerulis Litauische Dialektstudien ir Salys Arch. Phil. IV 21 tt. Žemaičių dialekte *tja, dja* (> aukšt. *čá, džá*) > *te, džé*; *uo, ie* > *ū, ī* (pietryčiuose), *ou, éi* (šiaurės vakaruose), *ō, ē* (Klaipėdos srityje), *ō* (< *ā*) > *uo, é* > *ie*. Aukštaičių dialektas skirstosi į vakarų, vidurio ir rytų tarmes. Vakariečių tarmės yra dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos pagrindas; rytiečių tarmėse *an, am* > *un, um* ir *en, em* > *in, im*. Iš lietuvių kalbos dialektų artimiausias latvių kalbai yra žemaičių dialektas (apie tai Špechtas kolektyviniame darbe Stand un Aufgaben der Sprachwissenschaft 626 tt.), o iš latvių kalbos dialektų artimiausiai su lietuvių kalba susiliečia augšzemniekų dialektas, žr. Izv. XIII 4, 176 tt.

Kuršiai gyveno ne tik dabartiniame Kurše, bet ir Lietuvoje— apie Rietavą, Telšius ir Skuodą, iki pat Klaipėdos. XVI amž. jie jau nebeminimi Lietuvoje (tautybės atžvilgiu, reikia manyti, virto lietuviais), o tie, kurie buvo Kurše, skiriami nuo latvių dar iki XVI amžiaus pabaigos, vėliau visai sulatvėjo. Kalbos požiūriu jie, tur būt, yra buvę lyg tarpininkai tarp lietuvių ir latvių kalbų, žr. FUF XII 59 tt., IF XXXIII 96 tt. ir FBR XX 248 tt.; spręsti apie tai galime iš išlikusių jų asmenvardžių ir kuršiškųjų tarmių ypatybių.

2 §. Baltų kalbos priklauso indoeuropiečių (arijų, armėnų, albanų, graikų, italikų, keltų, germanų, slavų, tocharų, hetitų ir kt.) kalbų šeimai. Artimiausi baltų giminaičiai yra slavai. Atrodo, kad slavų ir baltų protėviai, atsiskyrę nuo kitų indoeuropiečių, kuri laiką dar laikėsi drauge. Apie slavų kalbų artimą giminystę su baltų kalbomis liudija šios slavams ir baltams bendros ypatybės: *ur, ul, un, um* kaip nykstamasis laipsnis šalia *ir, il, in, im*; **jau* iš *eu*; kai kurie kirčio perkėlimai; vns. I asmens įvardžio formos su *mun-*; dgs. I asmens įvardžio klm. **nōs(s)ōm*; įvardžiutinių būdvardžių daryba su įvardžiu **lo-*; predikatyvinis instrumentalis; bendratys su *-ēt(e)i* šalia esamojo laiko *ī*-kamienių; labai daug sutapimų leksikoje.—Dauguma žymių, kurios dabar skiria slavų kalbas nuo baltų kalbų, galėjo bent didesne dalimi atsirasti po slavų ir baltų bendrojo gyvenimo laikotarpio; be to, reikia įsidėmėti, kad baltų kalbų tekstai prasideda tikrai XVI amžiuje.

Atrodo, kad ne visos baltų tautos yra turėjusios visai vienodus kalbinius ryšius su slavais. Toks išpūdis susidaro, turint galvoje šiuos faktus: a) „cirkumfleksas“ slavams, prūsams ir latviams yra krintančioji, o lietuviams—kylančioji priegaidė, žr. 5 §; b) ide. *k̄, ġ(h)* > lie. *š, ž*, o la., pr. ir sl. *s, z*, žr. 42 ir 43 §; c) *sĭ* > > lie. *ś*, o la. pr. ir sl. *ś*, žr. 54 §; d) ide. *sr* lietuviai išlaikė, o slavai, prūsai ir latviai pakeitė į *str*, žr. 78 §; e) lie. ir pr. junginiams *pj-*, *bj-* atliepia slavų ir latvių *pĭ-*, *bĭ-*, žr. 52 §; f) vietoj lie. ir pr. *k̄, ġ* latviai turi *c, dz*, slavai *č, [d]ž*, žr. 58 §; g) tautosilabinį *n*, kurį prūsai ir (bent iš dalies) lietuviai yra išlaikę, latviai yra praradę kaip ir jų kaimynai rusai, žr. 51 §; h) junginiai *dl, tl*, kurie yra išlaikyti vakarinių slavų ir vienoje prūsų tarmių dalyje, lietuvių ir latvių yra pakeisti į *gl, kl*, žr. 82 §. Visa tai būtų suprantamiau, jeigu lietuviai seniau nebūtų buvę tiesioginiai slavų kaimynai; atskirti nuo slavų juos galėjo vėliau išmirusios baltų gentys—pietuose prūsiškieji jotvingiai, o rytuose kokios nors kitos gentys, plg. rusų kronikininkų minėtą gentį „голядь“.—Iš slavų tiksliai baltų kaimynai rusai ir šiaurės vakariniai slavai (kašubai ir kt.) yra palikę (kaip ir baltai) junginius *-ol-*, *-or-*, *-el-*, *-er-* be meta-tezės. Be to, plg. r. *č, [d]ž* < *tĭ, dĭ* su lie. *č, dž*, iš kur la. *š, ž*.

Literatūrą apie baltų ryšius su slavais žr. Le. Gr.; apie tai ir J. Safarevičius Sprawozd. Polsk. Akad. Um. XLVI 199 tt. Šis tas baltus (ir slavus) kalbiniu požiūriu jungia ir su germanais; tai dgs. naudininko galūnė su *m-* ir kt., žr. Le. Gr. minėtąją literatūrą. Iš baltų kalbų artimiausia germanams yra prūsų kalba, žr. apie tai Senpr. 12 (su ten minėta literatūra) ir 14.

Nuo kitų indoeuropiečių kalbų baltų kalbos skiriasi iš dalies savo leksika, ir, be to, dar šiomis ypatybėmis:

a) pirmykščius garsus baltai yra išlaikę geriau, negu bet kuri kita g y v a indoeuropiečių kalba;

b) *į* yra išnykęs tarp priebalsio ir priešakinės eilės balsio;

c) *m* yra išlikęs ir prieš dantinius priebalsius;

d) asmenavime visų skaičių trečiajam asmeniui yra vienoda forma.

3 §. Svetimų kalbų įtaka. Visose baltų kalbose yra pastebima slavų ir germanų, o latvių kalboje ir lybių bei estų kalbų įtaka. Iš senųjų germanų kalbų baltai yra pasiskolinę tik nedaug žodžių, pvz. prūsai savo rikįs „ponas“ (iš gotų kalbos), lietu-

viai—savo *kviečiai* ir latviai—savo *kvieši*, žr. apie tai Būgos KSn. 60 tt. Paskutiniaisiais vidurinių amžių šimtmečiais į prūsų ir latvių kalbas atėjo nemaža žodžių iš vidur. vokiečių žemaičių kalbos; po reformacijos vokiečių aukštaičių rašomoji kalba smarkiai veikė latvių kalbą ir Mažosios Lietuvos lietuvių tarmes; apie tai Sehwers, Die deutschen Lehnwörter im Lettischen (1918) ir Sprachlich-kulturhistorische Untersuchungen, vornehmlich über den deutschen Einfluss im Lettischen (1936), Prelwitz, Die deutschen Bestandteile in den lettischen Sprachen I (1891) ir Alminauskis, Die Germanismen des Litauischen I. Slavizmai į prūsų kalbą yra patekę iš lenkų kalbos, į lietuvių kalbą—iš lenkų ir (balta)rus(i)ų kalbų, į latvių kalbą—iš rusų ir (ypač Latgalėje) iš lenkų kalbos; apie tai Brückner, Litu-slavische Studien I (1877), Būga, Die litauisch-weissrussischen Beziehungen und ihr Alter ZslPh. I 26-55, Skardžius, Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen (1931), Otremskis (Otrębski), Wschodniolitewskie narzeczce twereckie, część III, zapożyczenia słowiańskie (1932), ir J. Endzelynas, Живая Старина IX 285-312. Apie lybių (ir estų) įtaką latvių kalbai yra rašęs Tomsenas (Thomsen), Beröringer mellem de finske og de baltiske Sprog 252-288.

I. FONETIKA

Kirtis ir priegaidės

4 §. Kirtis. Kad „laisvas“ kirtis, ligi šių dienų išlikęs lietuvių kalboje, yra buvęs ir latvių bei prūsų kalbose, rodo latvių lauztinė priegaidė (žr. 5 §) ir ilgumo ženklai prūsų III katekizme ant tų skiemenų, kurie lietuvių ar rusų kalbose yra kirčiuoti, pvz., pr. *antrā* = lie. *antrà*, pr. *turīt* = lie. *turėti*, pr. *twaiā* = r. *твоя́*, žr. Bernekerio Pr. Spr. 103 tt.

Baltų kirtis neretai sutampa su slavų kirčiu ir kartu su slavų kirčiu skiriasi nuo sanskrito ir graikų kirčio, plg., pvz., lie. *mánkyti*: r. *мѣнѣть* „kankinti“; lie. *prašyti*: r. *просѣ́ть* „tp.“; la. *bēgu* (lie. *bėgąs*): r. *бегѣ́*; la. dial. *duōt* (lie. *dúoti*) ir es. l. III asm. *duód*: serbų *dati* ir es. l. dgs. III asm. *dádū*, r. *дадѣ́м*; lie. *rankà*, gln. *rañka*, (pr. *rāñkan*): r. *pyká*, gln. *pýky*, serbų *rúka*, gln. *rúku*; lie. (dgs. gln.) *výrus*, la. *vīrus*, pr. *wīrans*: skr. *vīrān*; lie. *dūmai*, la. *dūmi*, serbų *dīm* (klm. *dīma*): skr. *dhūmá-h* „dūmai“ ir gr. *θυμός* „siela“.

Lietuvių kalboje kirtis nuo prieš einančio tvirtagalio ar trumpo skiemens perkeltas į tvirtapradę galūnę (žr. apie tai Hirto Idg. Gr. V 145), plg., pvz., vrd. *rankà* (greta *geróji* ir gr. *θεῶν*): klm. *rañkos*; es. l. vns. I asm. *vedù* (greta *mīrštu* ir refl. *vedúo-si*): III asm. *vēda*. Ar taip įvyko ir prūsų kalboje, tikrai nežinoma, žr. Senpr. 20.

5 §. Priegaidės. a) Graikų kalbos galūninių skiemenų circumfleksui ir slavų kalbos-pagrindo tvirtapradei priegaidei lietuvių kalboje atliepia tvirtagalė priegaidė (apie jos ištarimą žr. Li. Dial. XXXV tt.), latvių ir—sprendžiant iš ilgumo ženklų ant dvibalsių ir dvibalsinių junginių pirmosios raidės (apie tai Fortunatovas BB

XXII 153 tt.)—prūsų kalboje tvirtaprade priegaidė. Keletas pavyzdžių: gr. klm. τῆς = lie. *tōs* ir la. *tās*; lie. gln. *rañka*, la. *rùoku*, pr. *rānkan* = serbų *rúku*; la. *vāsts* = serbų *vlāst* „valdžia“, r. *вóлость*. Graikų kalbos galūninių skiemenų akūtui ir slavų kalbos-pagrindo tvirtagai priegaidei atliepia lietuvių tvirtapradė (apie jos ištarimą žr. Li. Dial. XXVIII tt.), prūsų (sprendžiant iš ilgumo ženklų ant antrosios dvibalsių raidės) tvirtagalė priegaidė ir latvių tęstinė priegaidė skiemenyse, kurie jau baltų kalboje-pagrinde buvo kirčiuoti, bet tvirtagalė (sėliškose tarmėse) > laužtine priegaide tvirtapradžiuose skiemenyse, kurie baltų kalboje-pagrinde stovėjo prieš kirčiuotus skiemenis. Kai kurie pavyzdžiai: gr. ῆ „kuri“: la. *tā*; lie. *liēpa*, la. *liēpa* = serbų *līpa*; lie. *vārna*, la. *vārna* = serbų *vrāna*, r. *ворона*; lie. *kāulai*, la. *kaūli*: pr. dgs. gln. *kaūlins*; lie. *galvā* (gln. *gālvā*) = la. *galva*; lie. *uolektis* (gln. *uolektī*) = la. *uólektis*; lie. *velėnā* (gln. *velėnā*) = la. *veļēna*.

Šiandien lietuviai visus ilgumus prieš kirčiuotą skiemenį taria su tvirtagale ir visus ilgumus po kirčiuoto skiemens—su tvirtaprade priegaide. O latviai—kaip rodo tvirtagalės > laužtinės priegaidės kilmė—ir skiemenyse, stovinčiuose prieš kirtį, skyrė akūtą nuo cirkumflekso ir dar ir dabar pažįsta nekirčiuotų ilgumų priegaidžių skirtumą, apie tai FBR XII 164 tt. ir A. Abele l. c. 149 tt.

b) Latvių kalboje pasikeitimas tarp \wedge ir \sim atsirado dėl kirčio perstatymo; pvz., *liēls* „blauzda“: (būdv.) *liēls* „didelis“ arba daikt. *plāns* (= asla): būdv. *plāns* „plonas“, plg. lie. *āpsiaustas*: *apsiaūstas*, gr. λευκός „baltas“: λεῦκος „tokia žuvis“, skr. *kṛṣṇā-ḥ* „juodas“: *kṛṣṇa-ḥ*—„antilopė“, kur, iš būdvardžio padarant daiktavardį—yra perkeltas žodžio kirtis. Baltų kalbose tokį reikšmės pasikeitimą vėlesniais laikais charakterizuoja metatonija, pvz., la. būdv. *lāuks* (= lie. *laūkas*): daikt. *laūks* (= pr. laucks); būdv. *stāvs* „status“ (plg. veiksm. *stāvu*, lie. *stōviu*): daikt. *stāvs* „aūgštas“; lie. *āugštas*: *aūgštas* ir kt.

Kiti metatonijos pavyzdžiai:

Kai kurie iš veiksmažodžių padaryti daiktavardžiai, pvz., la. *vārti*, lie. *vaṛtai*: la. *vērt*, lie. *vėrti*; la. *brēka*, lie. *rēka* „rėksnys“: la. *brēkt*, lie. *rēkti*; la. *šķēle* „riekė“: *šķelt* (lie. *skėlti*); *svilpe* „švilpynė“: *svilpt* (lie. *švilpti*) ir kt.;

iš la. *brēka* savo keliu yra padarytas veiksmažodis *brēkāt*, kuri kalbantieji šiandien sieja tiesiog su *brēkt*; panašiai greta la. *luōžāt* (= lie. *lándžioti*) eina ir *luōža* „landžiotojas“: *lšt* (= lie. *lįsti*); lie. *rēkauti*: *rēka*: *rēkti*; pagal tokius pavyzdžius vėliau su metatonijos pagalba buvo tiesiog iš pagrindinių veiksmažodžių padarytos iteratyvinės formos, pvz., la. *braūkāt*: *bràukt* (lie. *braūkti*);

veiksmažodžiai su (lie.) *-inti*, (la.) *-ināt*, pvz., lie. *virinti*: *veřkti*; la. *brēcināt*: *brēkt* ir kt.;

kai kurie esamojo laiko *sto*-kamieniai, kaip lie. *mīrstu*, la. dial. *miērstu* (greta naujo darinio *miērstu*²) Skrundoje FBR XIII 99: lie. *mīrti*, la. dial. *miērt*² Skrundoje; la. *riņstu* (= lie. *rimstu*): *riņt*² Skrundoje ir Bėnėje; lie. *gimstu*: *giņti* (la. *dzimti*);

kai kurių neveiksmažodinių sudurtinių žodžių pirmoje dalyje, pvz., la. *piēdařbs* „grendymas“, *nuōmuōdā* „budėdamas“, *iēnāids* „nesantaika“ ir kt.: *piē*, *nūo*, *ie—*; lie. *priekelis*, *nūobraukos*, *nūog(i)*, *įlanda* ir kt.: *priē*, *nuō*, *į*; la. *kuřp*: *kūr* (lie. *kuř*); lie. *namiepi*: *namie*;

šauksmininkai, pvz., la. *tēv*, lie. *tēve* Būgos žod. XXXI: la. *tēvs*, lie. *tėvas*; la. *māt*: vrd. *māte* (lie. *mótė*); lie. *tēt*: vrd. *tėtis* Kuršaičio gram. XII ir 518 §; plg. čekų šksm. *pane*: vrd. *pán* ir Kurilovičiaus RSl. X 56 t. nurodytą slavų kalbos-pagrindo šksm. **vořno*: vrd. **vořna* ir gr. Ζεϋ: Ζεϋς;

tokio tipo dariniai, kaip, pvz., lie. *juōdis* „juodumas“ (greta *jūodis* [arklys]) greta *jūodas* arba *baltis* „baltumas“ greta *báltas*, la. *balts*;

la. dial. (Kuržemėje) deminutyvai su *-elis*, *-elē*, pvz., *ruōķele* FBR XII 16 ir XV 22: *ruōka*² < *rūoka*.

Kitus lietuvių (ir latvių) šios metatonijos pavyzdžius mini Būga KSn 33, KZ LI 109 tt., LII 91 tt. ir 250 tt.; Liet. Mok. IV 421, Skardžius Arch. Phil. VI 131 ir Kurilovičius St. balt. VII 65 tt.

Vadinasi, vykstant metatonijai, tai akūtas atsiranda cirkumflekso vietoje, tai cirkumfleksas—akūto. Visi metatonijos atvejai nėra vienodo senumo ir atsiradę nevienodose aplinkybėse. Kadangi sistemos prievarta yra, tur būt, šen ten metatoniją trukdžiusi arba visai panaikinusi, tai visi metatonijos dėsniai niekuomet tikrai nebus žinomi.

Šaknies ir priesagų balsiai ir dvibalsiai

a) Santykiai su giminingų kalbų garsais

Baltų *i*

6 §. a) Baltų *i* atliepia, pirmiausia, skr., arm. alb., lo. *i*, gr. *i*, senovės airių ir germ. *i* arba *e*, ssl. *o*, pvz., lie. *lūkti*, la. *likt* „dėti“: skr. *riktá-h* „tuščias“, arm. *eliĕ* ir gr. ἔλιπε „(jis) paliko“, lo. *relictus* „paliktas“; lie. *dvi-*, pr. *dwi-*, = skr. *dvi-*, sen. anglų *rwi-* ir lo. *bi-*.

b) Prieš ir (retai) po *r*, *l*, *n*, *m* toks baltų *i* (ir ssl. *o*), kuris kaitaliojasi su *e*, atsirado ide. kalboje-pagrinde, susilpnėjus ar iškritus nekirčiuotom *e*; šiam baltų *i* (ir ssl. *o*) atliepia įvairūs kiti garsai giminingose kalbose ir vėl kitoki, jeigu junginiai *ir*, *il*, *in* ar *im* yra tvirtapradžiai ar stovi prieš balsius.

Pavyzdžiai: lie. *miřti*, la. dial. *mirt*: r. *мертъ* „mirtis“ < < **sōmbrtb*, skr. *mṛtá-h* ir lo. *mortuus* „miręs“, vo. *Mord* „žmogžudystė“; lie. *kiřsti*, la. *cirst*, pr. *kirtis* „kirtis“: r. *чepмá* „ruožas“ < **čbrtá*, skr. *kṛtá-h* „nupiautas“; lie. *girdyti*, la. *dziřdīt*: skr. *gīrṇá-h* „nurytas“; lie. *mirusi*, la. *mirusi* = ssl. *mbrōši*; lie. *brīsti* (es. l. *bredù*), la. *brist*: ssl. *neprēbrōdomō* „neperbrendamas“.

Lie. *vilkas*, la. *vīlks*, pr. *wilkis* = le. *wilk*, čekų *vlk*, serbų *vúk*, skr. *vřka-h*; lie. *pilnas*, la. *pīlns*, pr. (vns. gln.) *pīlnan*: serbų *pun*, čekų *plný*, skr. *pūrṇá-h*, go. *fulls* „pilnas“; lie. *tilės* „laivo grindų lentelės“, la. *tilât*: ssl. *tblo* „dugnas“, airių *talam* „žemė“.

Lie. *šiřntas*, la. *sīmts*: skr. *śatám*, gr. ἑκατόν, lo. *centum*, sen. airių *cét*, go. *hund* „100“; lie. *giřnti*, la. *dzīmt*, pr. *gimsenin* „gimimą“: skr. *gatá-h* „ėjęs“, gr. βατός „einamas“, go. *gaqumþs* „suėjimas“; lie. *gimęs*, la. *dzimis*, pr. *pērgimmans* „kūrinius“: sva. *coman* „ateiti“.

Lie. *giřnti*, la. *dzīt* (su *ī* < *in*): skr. *hatyā* „nužudymas“, gr. φατός „nužudytas“, sva. *gundfano* „karo vėliava“; lie. *pažinti*, la. *pazīt*: go. *kunþs* „žinomas, pažįstamas“; lie. *pažinaũ*, la. *pazinu*, pr. *posinnat* „pripažinti“ (vo. *bekennen*): arm. *caneay* „pažinau“ (vo. *ich erkannte*).

c) Kai kurie kalbininkai teigė, kad baltų *i* e-eilėje sutinkamas ir prieš trunkiuosius, net jeigu prieš *i* nėra sklandžiojo arba

nosinio. Bet pavyzdžius, kuriais remiama ši nuomonė, galima kitaip išaiškinti, žr. Le. Gr. 18 § c ir ten nurodytą literatūrą. Prieš šią nuomonę kalba ir tokio *i* retumas, lyginant jį su dažnai sutinkamu *i* (*e*-eilėje) prieš sklandžiuosius arba nosinius.

d) Žemaičių ir – atrodo – prūsų bei (sprendžiant iš *dvālektis* ir $o < u$) kuršių tarmėse *i* yra pavirtęs (siauruoju) *e*, latvių augšzemniekų tarmėse tam tikrais atvejais – *y*.

Baltų *i*

7 §. Baltų *i* atliepia skr., gr., lo., sen. airių ir sen. germanų *i* ssl., arm. ir alb. *i*, pvz., lie. *gývas*, la. *dziws*, pr. (dgs. gln.) *gijwans* > *geiwans*: ssl. *živѣ*, skr. *jīvá-h*, lo. *vīvus*.

Baltų *u*

8 §. a) Baltų *u* atliepia, pirmiausia, skr., arm., alb., lo. *u*, sen. airių ir germ. *u* arba *o*, ssl. *ѣ* ir gr. *υ*, pvz., lie. *šun̄s*, la. *suns*, pr. *sunis*: skr. *śunah*, gr. *κυνός*, sen. airių *con* „šuns“, go. *hunds*.

b) Prieš *r*, *l*, *n*, *m* baltų *u* (ir slavų *ѣ*) dažnai kaitaliojasi su baltų *a*, *e* (slavų *o*, *e*) ir, gal būt, yra kilęs iš susilpnėjusio nekirčiuoto indoeuropiečių *o* (ir *a*?), pvz., lie. *smulkūs*: la. *smalks*; la. *kuīrtēt* „sugurėti“, serbų *krt* „kietas“: go. *hardus* „kietas“; pr. *curwis* „jautis“, le. *karw* „senas jautis“: lie. *kárvė*, r. *копѣа* „karvė“ ir kt., žr. apie tai Le. Gr.² 20 § b ir ten nurodytą literatūrą.

Kai kurie baltų žodžiai su *ur*, *ul*, *un* arba *um*, kaip nurodo Stangas St. balt. III 171, turi peyoratyvinę prasmę.

c) Baltų *u* latvių kalboje tam tikrais atvejais prieš *v* ir *b* yra išvirtęs *i*, žr. Le. Gr.² 18 § d, žemaičių, ir – atrodo – prūsų bei kuršių tarmėse – *o*.

Baltų *ū*

9 §. Baltų *ū* atliepia skr., lo., sen. airių, sen. germ. *ū*, ssl. *y*, arm. *u*, gr. *ῡ* ir alb. *ū* > *i*, pvz., lie. *būti*, la. *būt*. pr. *būton* > *boūton*: ssl. *byti* „būti“, skr. *ábhūtam* ir gr. *ἔφϋτον* „judu pasidarėta“.

Baltų *e*

10 §. a) Baltų *e* atliepia ssl. *e*, gr. *ε*, sen. germ. ir sen. airių *e* arba *i*, arm. *e* arba (prieš nosinius) *i*, alb. *je* arba (prieš nosinius) *ε*, lo. *e* (*o*, *i*) ir skr. *a*, pvz., lie. *medūs*, la. *mēdus*, pr. *meddo*:

ssl. *medō*, skr. *mādhu* „medus“, gr. *μέθυ* „svaiginamasis gėrimas“, sen. airių *mid* (klm. *meda*), sva. *metu* „naminis alus“.

b) Baltų—tur būt, ir slavų—*e*- kai kuriais atvejais yra kilęs iš senesniojo *a*- arba *o*-, žr. Le. Gr. 22 § b ir literatūrą.

c) Vietoj baltų *e* latvių ležemniekų tarmėse yra (platus) *ę* prieš plačiuosius balsius (įskaitant ir *ę*) ir dvibalsius, jei tarpe nėra kokio nors suminkštinto priebalsio arba *j*, kitur—(siauras) *e*, pvz., *vęcs* (< **vęcas*), *vęcums*: *vecis*, *vecene*; augšzemniekų dialekte *ę* > *a*. Panašus *e* tarimo priklausymas nuo sekančio skiemens sutinkamas ir lietuvių tarmėse, žr., pvz., Li. Dial. 14, 23, 37 t., 49 t., 57, 68, 95 t.

d) Kai kuriose lietuvių (žr., pvz., Li. Dial. 23 ir 49), prūsų ir latvių augšzemniekų tarmėse *e*- > *a*-.

e) Lietuvių tarmėse *e* prieš tautosilabinius nosinius yra išvirtę *i*.

Baltų *ē*

11 §. a) Baltų *ē* atliepia ssl. *ě*, gr. *η*, lo. ir go. *ē*, skr. *ā*, arm. *i*, alb. *o* ir sen. airių *ī*, pvz., lie. *sėti*, la. *sēt*, pr. *semen*: ssl. *sěmę*, lo. *sēmen*, sen. airių *sīl* „sėkla“.

b) Prūsų II ir III katekizmuose vietoj *ē* randame *ī*, pvz., *īdis* = lie. *ėdis* „maistas“.

c) Vietoj baltų *ē* latvių ležemniekų tarmėse tais pačiais atvejais, kaip ir *ę* vietoj baltų *e* (žr. 10 § c) sutinkame (platus) *ē*, pvz., *dęls* (< **dēlas*): *dēliņš*; augšzemniekų dialekte *ē* > *ā*. Panašus *ē* tarimo priklausymas nuo sekančio skiemens sutinkamas ir kai kuriose rytų lietuvių tarmėse (žr., pvz., Li. Dial. 68 ir 95 t.), plg., pvz., *turėšu*: *turātu* Kupiškyje.

Baltų *a*

12 §. a) Baltų *a* atliepia, pirmiausia, skr., arm., alb., gr., lo., sen. airių ir germ. *a*, slavų *o*, pvz., lie. *ašls*, la. *ass*, pr. *assis*: lo. *axis*, gr. *ἄξων*, skr. *ākṣa-h*, sva. *ahsa*, ssl. *osb*; lie. *statyti*, la. *statit*, pr. preistattinnimai „pristatome“: gr. *στατός* „stovintis“, lo. *status* „padėtis“, go. *staþs* „vieta“, av. (vns. III asm.) *stayata* „paskyrė“ (įstatė kaip), ssl. *stojk* „stoviu“.

b) Antra, baltų ir skr., alb. ir germ. *a* ir slavų *o*¹ atliepia gr. ir lo. *o*, arm. *o* (taip pat *a*), sen. airių *o* arba *u*, pvz., lie. *gāras*, la. *gars*, pr. garrewingi „karštai“: ssl. *gorēti* „degti“, skr. *gharmá-h* „kaitra“, sen. airių *gorim* „šildau“.

c) Baltų *av* (ir slavų *ov*) yra kilęs ir iš senesniojo *ev*, buvusio prieš veliarinius balsius, pvz., la. formoje *nav* < *nevaíd*; plg. taip pat lie. *tāvas*, la. *tavs*: gr. *τέός* ir pr. *nawa-*, ssl. *novō*: gr. *véος* ir go. *niuġis* „naujas“.

d) Baltų *a* yra kilęs iš *e* ir šakniniame skiemenyje, po kurio sekė du skiemens su *a*, pvz., žodžiuose la. *nabags*, lie. *nabāgas* < *nebāgas* < slavų *nebogō*; lie. *vākaras*, la. *vakars*: ssl. *večerō*; lie. *vāsara*, la. *vasara*: gr. *ἔαρ*, ssl. *vesna* „pavasaris“; apie tai ir Skardžius Arch. Phil. VII 41. Apie *a* < *e* priesagose žr. 20 §.

e) Visų baltų kalbų tarmėse *a* tam tikrais atvejais yra daugiau ar mažiau labializuotas arba net visiškai išvirtęs *o*.—Lietuvių tarmėse *a* prieš tautosilabinius nosinius yra išvirtęs *o* arba *u*.

Baltų kalbos-pagrindo *ā*

13 §. Baltų kalbos-pagrindo *ā*, iš kurio pr. katekizmuose yra *ā* arba (po lūpinių ir gomurinių) *ū*, o Elbingo žodynėlyje *o* arba *oa*, lie. *ō* (tarmėse ir senuosiuose tekstuose ir *ā*, o žemaičių dialekte *uo*) ir latvių ležemniekų *ā* (augšzemniekų *ō* > *uo*), atliepia ssl. ir arm. *a*, skr., lo. ir sen. airių *ā*, gr. (dor.) *ā* > (jon.) *η*, go. *ō* ir alb. *o*, pvz., la. *māte*, lie. *mótė*, pr. (katek.) *mūti*, (Elb. žod.) *mothe*: ssl. *mati*, skr. *mātdā*, gr. dor. *μᾶτηρ*, jon. *μήτηρ*, lo. *māter*, sen. airių *māthir* ir kt.

Apie *ā* žodžiuose la. *nākt* „ateiti“, lie. *nókti* „prieiti“ (:go. *nēlv* „arti“), la. *vāks*, lie. *vókas* (: sl. *věko*) ir kt. žr. KZ LXII 25 tt.

Baltų kalbos-pagrindo *ō* > *uo*

14 §. Vietoj baltų kalbos-pagrindo *ō* (= gr., lo. ir go. *ō*, skr. ir sen. airių *ā*, ssl. *a*) rándame lie.² ir la. *uo* (> dial. *ū* ir *ou*)

¹ Apie slavų *o* žr. Le. Gr. 24 § b ir ten nurodytą literatūrą.—Remdamasis kai kuriais suomių (iš baltų kalbų paskolintais) žodžiais su *o*, Jakobsonas (Jacobsohn) Arier und Ugrofinnen 75 mano, kad baltų kalboje-pagrindė vietoj vėlesnio *a* buvo *o* (kaip slavų), bet tuo tenka labai abejoti, žr. Mém. de la Soc. Finno-ougrienne LXVII 77 tt.

² Kai kuriose vakarų lietuvių tarmėse vietoj dvibalsio *uo* yra *ō*.

ir prūsų Elbingo žodynėlyje o arba oa (=uo?), o katekizmų dialekte—ō arba o (=uo?), išskyrus poziciją po kokio nors lūpinio, kur vietoj ō yra ū > ou. Pvz., lie. (Dusetos) *uolektis*, la. *uōlektis*, pr. (Elb. žod.) *woaltis*: gr. ὠλένη „alkūnė“; lie. *nuō*, la. *nūo*, pr. no „ant“: sl. *na* „ant“; lie. *puota*, pr. (katek.) *pūton* > *poūton* „gerti“: gr. dial. πώνω „geriu“, lo. *pōtus* „gertas, gėręs“, skr. *pāti* „(jis) geria“.

Šis lie. ir la. *uo*, gal būt, yra kilęs ir iš ide. *ōu*, tik nėra tikrai žinoma, ar *u* čia išnykęs jau po *ō* ar tik po *uo* < *ō*; taip, gal būt, žodžiuose lie. *duobė* ir la. *dūobe* (greta lie. *daubà*).

Kai kur tarmėse lie. ir la. *uo* yra kilęs ir iš *ua*, pvz., lie. *kuojà* „eglė“ < *kvajà* (plg. r. *хвоя* „eglių skujos“); lie. dial. *apuolūs*, la. dial. *apuols* „apvalus“: lie. *ap(v)alus* ir kt. Le. Gr. 26 § d.

Baltų kalbos-pagrindo *ei*

15 §. Baltų kalbos-pagrindo *ei* (=gr. *ei*, lo. ir sen. germ. *i*, ssl. ir alb. *i*, skr. *ē*, arm. *ē* (galūnėse) arba *i* (kitur) ir sen. airių *ē* arba *ia*) kai kuriuose žodžiuose yra išlaikytas visose baltų kalbose, pvz., lie. *eimė*, la. *eimu*, pr. (es. l. III asm.) *ēit*: ssl. (inf.) *iti* „eiti“, gr. *εἶσι* ir skr. *ēti* „(jis) eina“, lo. *īs* „tu eini“.

Lietuvių ir latvių kalbose *ei* kirčiuotame skiemenyje yra išvirstęs *ie* (žr. Le. Gr. 28 § a), pvz., lie. *diėvas* (greta *deivė*) ir la. *dīevs*: pr. *deivus*, skr. *dēvā-h*, lo. *dīvus*, sen. airių *dia* „dievas“, sen. islandų *tívar* „dievai“. Tarmėse vietoj šio *ie* latvių kalboje yra taip pat *ī* arba *ei*, o lietuvių—*y* arba *ēi* ir *é*; apie prūsų ir kuršių kalbas žr. Senpr. 14 §.

Baltų *ai*

16 §. a) Baltų *ai* atliepia, pirmausia, gr., arm. ir germ. kalbos-pagrindo *ai*, lo. *ae*, sen. airių *ai* > *ae*, ssl. *ě*, skr. *ē* ir alb. *e*, pvz., lie. ir la. *vai*: gò. *wai*, lo. *vae*.

b) Antra, baltų ir germ. kalbos-pagrindo *ai*, ssl. *ě*, skr. *ē* ir alb. *e* atliepia gr. *oi*, lo. (*oe* >) *ū*, sen. airių *oi* > *oe* ir arm. *ē* (galiame skiemenyje) arba *i* (kitur), pvz., lie. *staigà*, la. *staīgāt* „vaikščioti“: gr. στωῖχος „eilė“, go. *staiga* „kelias“; lie. *snaīgala* „snieguolė“, pr. *snaygis*: ssl. *sněgō*, go. *snaiws* „sniegas“.

Baltų au

17 §. a) Baltų *au* atliepia, pirmiausia, arm., gr. lo. ir germ. kalbos-pagrindo *au*, ssl. *u*, skr. *ō*, pvz., lie. *áugti*, la. *aúgti*, pr. auginnons „auginęs“: lo. *augēre*, go. *aukan*, gr. αὔξειν „dauginti“, skr. *ōjah* „jėga“.

b) Antra, baltų ir germanų kalbos-pagrindo *au*, ssl. *u* ir skr. *ō* atliepia gr. *ου*, lo. (*ou* >) *ū*, sen. airių *ō* > *ua* ir arm. *oi* (galiename skiemenyje) arba *u* (kitur), pvz., lie. *báudinti*, la. *bàudīt*, pr. *etbaudints* „pabudintas“: ssl. *buditi* „budinti“, skr. (vns. III asm.) *bōdháyati* „budina“, go. (vns. III asm.) *anabaud* „įsakė“.

c) Baltų *jau*¹ ir slavų *ju* atliepia gr. *ευ*, go. *iu*, skr. *ō*, arm. *oi* arba *u*, lo. (*ou* >) *ū* ir sen. airių *ō* > *ua*, pvz., la. *lāudis* „žmonės“, lie. *liaudis*: ssl. *ljudbje* „žmonės“, sva. *liut* „liaudis“; la. *jaúcēt*, lie. *jaukinti*, pr. iaukint „ūben“: skr. *ōkaḥ* „priprasta vieta“; pr. peuse (< **pausē*, žr. Trautmano Apr. Spr. 48 §): gr. *πεύκη* „pušis“, sva. *fiuhtha* „eglė“.— Apie tokius žodžius, kaip lie. *tautà*, la. *tàuta*, pr. tauto „žemė“: go. *fiuda* „liaudis“ ir kt. žr. Le. Gr. 30 § c.

Ir vėlesniais laikais *jau* dar atsirado iš *eu*; pvz., būtojo laiko *ē*-kamenių vns. I asm. galūnė (pvz., lie. *kópiau*).

Baltų ui

18 §. a) Iš ide. *-ōi* kilęs *-ui* yra lietuvių *o*-kamenių vardažodžių vns. naudininko galūnėje, žr. 181 §.

b) Kai kuriuose naujuose dariniuose baltų *ui* yra vietoje senesniojo *ū*; sakysime, lie. *gūiti* (vietoje senojo **gūti* = la. *gūt*) su *ui* iš es. I. *gujū*; la. *kruities* „lįsti prie ko“, *muities* „muistytis, valkiotis“ (greta senesniųjų *krūties* arba *mūties*) su *ui* iš es. I. *krujuos* arba *mujuos*.

c) Apie ekspresyvinį *ui* lie. ir la. žodžiuose žr. Stango straipsnį St. balt. III 168 tt.

d) Skoliniuose iš slavų kalbų dvibalsis *ui* yra vietoje slavų *y*, pvz., lie. *kuilys*, la. *kuilis* ir pr. *cuylis* iš slavų **kylyb*; tai rodo sinonimai la. *ķyllis*² ir r. *куляк*.

¹ *jau* < *eu* ir tocharų B kalboje.

b) Priesagų balsių iškritimas

19 §. Kaip kitose ide. kalbose, taip ir baltų kalbose kartais pasitaiko trumpųjų balsių iškritimas priesaginiuose skiemenyse ir ne visada galima pasakyti, kada ir koks balsis yra iškritęs. Dėl kai kurių žodžių galima ir abejoti, ar jų priesagose koks balsis yra iškritęs, nes priesagų formos gali viena su kita ir nesutapti. Taip pat negalima nustatyti jokios taisyklės, pagal kurią priesagų balsiai iškrinta; dažniausiai iškrito balsiai, stovėję greta *l*, *r*, *n* ir po *v* bei *j*. Kai kurie pavyzdžiai¹: lie. *vėlinas* > *vel'nas* > *vėlnias* (apie la. *vēlnu* žr. Le. Gr. 34 § a); *kėlinės* > *kėlnės*; *kailiniai* > *kalniai*; *vėtušas* (plg. ssl. *vetoxo*) > (žem.) *vėčas* = la. *vęcs* „senas“; la. *avins* (= lei. *āvinas*, pr. *awins*, ssl. *ovbno*) > *āuns*; *erelis* (= lie. *erēlis*) > *ērglis*; *karaša* > *karša* „ragaišis“; *ruduks* > *rutks* „ridikas“; *medinieks* > *mednieks* „medžiotojas“; *kazulēns* > *kazlēns* „ožiukas“; *gājuši* > *gāši* arba *gaiši* „ējē“; *krējums* > *krēims* „greimas“; pr. **prābutiskas* > *prābutskas* „amžinas“; **wersistian* (plg. *eristian* „ēras“ ir kt.) > *werstian* „veršis“. — Gal būt, jau baltų ar bent lietuvių ir latvių kalboje-pagrindė *-ij-* > *-j-*, žr. KZ L 24.

Latviai kai kurių sudurtinių žodžių antroje dalyje yra išmetę ir šaknies skiemens balsį, pvz., *pāusaris* < *pavasaris*; *viēnpadsmīt* < *viēnpadesmīt* „vienuolika“ (plg. r. *одинадцать*) ir kt. Le. Gr. 34 § b.

c) Priesagų balsių kokybinis pakitimas

20 §. Baltų kalbose priesaginių skiemenų *a* gali būti kilęs iš *e*, jeigu po jo betarpiškai sekė koks nors sonorinis priebalsis + *a* ar *ā*; pvz., žodžiuose lie. *gintāras*, kuršių *dziņtars*, la. *dzītars*; kuršių *dzinteris*; la. *vęsals*: *veselīgs*, *veselība* ir pr. *wessals* (: sl. *veselō*) „linksma“: priev. *wesselingi* „linksmi“; lie. *nugarā*, kuršių **nugara* (> lyb. *nugār*) < **nugerā* (> suomių *nukero*) „nugara“ ir kt., žr. La. Gr. 35 § a ir ten nurodytą literatūrą.

Žodžio galo vokalizmas

21 §. Pirmykščiai trumpumai. a) Prūsų kalboje trumpieji balsiai prieš *-n* išlikę ištisai, pvz., gln. *deiwan* „dieva“, *assaran* „ežeras“, *semen* „sėkla“, *naktin* „naktį“, gln. *sunun* „sūnų“.

¹ Lietuvių k. pavyzdžius duoda ir Būga RSl. VI 26.

Prieš *-s* yra išlikęs *e* kilmininke *kermenēs* „kūno“, *u*—pvz., vardininke *dangus*, *i*—*i*-kamienių vns. vrd., pvz., assis „ašis“ ir komparatyve *tālis* (1×) „toliau“ (plg. lo. *magis* „daugiau“) greta galūnės atžvilgiu neaiškių *tāls* (2×) arba *tals* (1×), *toūls* (3×) „daugiau“ ir *mijls* (1×) „mieliau“; *a* katekizmuose prieš *-s* paprastai yra iškritęs, jeigu, šiam balsiui iškritus, nesusidaro sunkiai ištariama garsų grupė, pvz., *deiwos* (tik 1× *deiwas*) „dievas“, *tāws* (tik 3× *tawas*), *pallaips* „įsakymas“ < **palaiψsas*, *usts* „šeštas“, bet *lāiskas* „knyga“, *isarwiskas* „tikras“, *septmas* „septintas“ ir *pirmas* (1×) „pirmasis“, iškritęs taip pat ir Elbingo žodynyje, pvz., *awins*, *cawx* „velnias“ ir kt., bet kartais čia (kitos kokios tarmės formose?) jo vietoje yra *i*, pvz., *deywis* „dievas“, *dumis* „dūmai“, *snaygis* „sniegas“, *wilkis* „vilkas“, plg. latvių rytiečių *-ys* < *-as* ir latvių vidurio dialekto formas *kaklis*, *putnis* ir kt.—Žodžio pabaigoje yra išlikęs *-e*, pvz., šksm. *deiwe*, *-u*, pvz., vrd. *alu* „alus“, *-i*, pvz., niekatrosios gim. vrd. *arwi* (vo.) „wahr“—greta *dāt[i]* „duoti“, *dāst[i]* „duoda“ ir kt., *-a*, pvz., *wissa* (vo.) „alles“, *polinka* „palieka“, *trinie* (su *-e* < *-a*) „gresia“ ir kt.—greta *ettrāi[a]* „atsako“, *budē[ja]* „budi“ ir kt.

b) Lietuvių kalboje randame visus pirmykščius trumpuosius, bet kai kuriose tarmėse jie yra iškritę, žr. Plakio Lv. 10 t., pvz., vrd. *vīlks*, *āugštas*, *prāstas*, *gālas* > dial. *vīlks*, *āugšts*, *prasts*, *gāls* (kur, *a*-balsiui iškritus, pasidarytų nepatogi ištarti priebalsių grupė, ten jis išlieka arba—kitose tarmėse—išvirsta *u*, pvz., dial. *vīsas* greta *vīlks*, *māž^us*, *Pātr^us* < *Pētras*), es. l. III asm. *taīpa*, *veīkia* > dial. *taīp*, *veīķ*; vns. klm. *akmenēs* > (ir literatūrinėje kalboje) *akmeņs*, dgs. vrd. *ākmenes* > (ir literatūrinėje kalboje) *ākmens*, šksm. *mergēle* arba (Kuršaičio gram. 45) *mergel*, *mōterēl*, *diēve* arba *diēvē*, *Dōvyd[e]*; vrd. *akls*, vns. īng. *akimī* > *akiī*, es. l. III asm. *ēst(i)*, *mýli* > *mýlⁱ*, inf. *vālgyt(i)*; vrd. *lýgus* (niek. gim. *lýgu*).

c) Latvių kalboje *e* yra iškritęs, pvz., klm. *akmens*, šksm. *tēv*; taip pat *a*, pvz., es. l. III asm. *tūop* = lie. *taīpa*, priev. *maz* = lie. *māža*, vrd. *vīlks* = lie. *vīlks* (kur, balsiui iškritus, susidarytų sunkiai ištariama garsų grupė, ten Rucavoje *a* lieka, pvz., vrd. *kaķlas*, apie Auzputę čia yra *u*, pvz., *kaklus*, o vidurio dialekte —*i*, pvz., *kaklis*, žr. Le. Gr. 36 § d.); taip pat *-i*, pvz., ndn. *man* = lie. *mani* > *mān* ir es. l. III asm., pvz., *tur* = lie. *tūri*, bet

prieš -s i yra išlikęs kai kuriose tarmėse, bent tose formose, kur be šio i būtų sunkiai ištariama, pvz., vns. vrd. *ùoglis* = lie. *anglis*, kai kuriose kitose tarmėse ir senuosiuose tekstuose — ir be jokio apribojimo, pvz., vns. vrd. *pilis* = lie. *pil̃s*, žr. Le. Gr. 36 § b; u yra išlikęs, pvz., vrd. *mędus* — lie. *medus*, priev. *tálu* = lie. *tolu*.

22 §. Pirmykščiai ilgumai. a) Prūsų kalboje dvibalsiai ir kirčiuoti ilgieji balsiai yra išlikę, pvz., *mensā* „kūnas“, *gallū* „galva“, *semmē* „žemė“, *weddē* „vedė“, rikis arba rykyes „valdovas“; wijrai „vyrai“, *tickray* „tikrai“, priev. *prūsiskai*, *asmāi* „esu“, *lāikumai* „laikome“, *postānai* „tegu pasidaro“, *imais* „imk!“, *stwendau* „iš ten“, *tebbei* „tau“, *tennei* „jie“, *dātwei* „duoti“, *essei* „esi“, *estei* „esate“, *weddeis* „vesk!“; vietoj -ei pasitaiko ir (iš kitų tarmių?) -e, pvz., *tebbe greta tebbei*.

Nekirčiuoti ilgieji balsiai, tur būt, yra sutrumpinti; plg., pvz., vrd. *kurpi* su lie. *kūrpė*, III asm. *pertraūki* „pertraukė“ su lie. *trāukė* arba ndn. griku „nuodėmei“ su lo. *hortō*, „sodui“.

b) Lietuvių kalboje dvibalsiai *au*, *ai*, *ei*, *ui* ir cirkumfleksiniai ilgieji balsiai bei *ie* ir *uo* yra išlikę (tačiau vienoje tarmių dalyje sutrumpinti, žr. Plakio Lv. 11 t.), pvz., klm. *sūnaūs*, šksm. *sūnaū*, *sakaū*, *sakiaū*, *výrai*, *gálvai*, *sakaī*, *žēmei*, *kēlei*, *tėvui*; *tėvo* > dial. *tėva* arba *tėvu*, klm. *galvōs*, *rañkos* > dial. *rañkas* arba *rañkus*, III asm. *sāko* > dial. *sāka*; *žēmē* > dial. *žēme* arba *žēmi*, *žēmēs* > dial. *žēmes* arba *žēmis*, *gaidýs*, rytiečių lie. *kiřvys* (o literatūrinėje k. *kiřvis*, žr. apie tai Streitberg-Festgabe 42), šksm. *gaidý*, vrd. *súnūs*, klm. *akiēs*, šksm. *ántie*, *te-vediē*, *akmuō*.

Akūtiniai ilgieji balsiai ir *ie* bei *uo* žodžiuose, iš mažiausia dviejų skiemenų sutrumpinti, be to, ilgųjų balsių vietoj atsiranda atitinkami trumpieji, vietoj *ie* — *i* ir vietoj *uo* — *u*, pvz., vrd. *gerà*, plg. *geró-ji*, gln. *geràs*, plg. dial. *gerós-ias*, gln. *pelēs*, plg. ndn. *pelēm(u)s*, gln. *akīs*, vrd. *patì*, plg. la. *šī*, vrd. *gerl̃*, plg. *gerl̃e-ji*, II asm. *juntl̃*, plg. *juntl̃e-s(i)*, *juntù*, plg. *juntuós(i)*, gln. *gerūs*, plg. *gerúosius*. — Vienskiemeniuose žodžiuose akūtą pakeičia cirkumfleksas, pvz., *jūs*, plg. la. *jūs*, *tiē*, plg. la. *tiē* ir lie. *gerieji* (pagal *gerl̃e-ji* ir lie. dial. *tíe*), *tuō-du*, plg. dvs. vrd. (ir gln.) *gerù* ir *gerúo-ju-du*, gln. *tuōs*, plg. la. *tuōs* ir lie. *gerúos-ius* (pagal *gerúos-ius* ir kt. lie. dial. *túos*), būs. I. III asm. *dēs*, plg. I asm. *dēsiu*, *duōs*, plg. I asm. *dúosiu* ir žr. 386 §. Bet ir vienskiemeniuose žodžiuose pasitaiko sutrumpintų ilgumų, kurie atsirado, gal

būt, dėl proklizės ar analogijos keliu, pvz., *du* (greta *duo* Lit. Mnd. I 147 ir kt.) su *u* (vietoj *uo*) ar dėl proklizės (plg. lie. dial. *nu* < *nuō*), ar pagal *abu* ir kt., vrd. *ta* (pagal *gerà?*), gln. *tus* (pagal *gerūs?*), vrd. *ši* ir *ji* (enklizėje ar pagal *patì, dailì?*), *bus* (gal būt, enklizėje, plg. la. dial. *bušu, busi, bus*; arba pagal *pér-bus* ir kt.?), *lis* greta *lýti* (pagal *pér-lis* ir kt.?).

c) Latvių kalboje visi dvibalsiai ir ilgieji balsiai yra sutrumpėję, pvz., *laba(s)*, plg. *labā(s)*, III asm. *saka*, plg. refl. *sakās, zeme(s)*, plg. lie. *žēmē(s)*, vrd. *acis*, plg. lie. *ākys, mirusi*, plg. *mirusī, pēlus*, plg. lie. *pēlūs*, vrd. *labi*, plg. *labiē, labu*, plg. *labuo*, klm. *mēdus*, plg. lie. *medaūs*, II asm. *saki*, plg. lie. *sakaī, vedi*, plg. lie. *vedēž*. — Apie *jutam* greta *jutamīē-s, jutat* greta *jutatiē-s* ir *latviet(i)s, brālīt(i)s* ir kt. žr. Le. Gr. 37 § j. Vienoje tarmių dalyje galūninių skiemenų trumpieji balsiai, atsiradę sutrumpėjus dvibalsiams ir ilgiesiems balsiams, iškriti, žr. Le. Gr. 38 §.

Paveldėtoji balsių kaita

23 §. Indoeuropiečių kalbos-pagrindo balsių kaita baltų kalbose yra išlikusi gana plačiai.

a) Pavyzdžiai *i*-eilei (*ei* arba *ie* ir — prieš balsius *-ej* arba *ēj*: *ai* ir prieš balsius *aj*: *i* arba *ī* ir prieš balsius *ij*): lie. *lieti*, dial. *lejù*, būt. I. *lėjau*, la. *liēt, leju, lēju*: lie. *lāistyti*, la. *laīstīt*: lie. *lýti, lįjo*, la. *līt, lija*; lie. *liekù*, la. *lieku*: lie. *laikýti*, la. *lāicīt²*, pr. III asm. *lāiku* „laiko“: lie. *līkti, lýkius* „liekana“, la. *līkt*, pr. III asm. polijcki (vo.) „beschere“; lie. *steigtis*, la. *stēigt(iēs)* „skubėti“: lie. *staigà*, la. *staīgāt* „vaikščioti“: la. *stiga* „spindis“.

b) Pavyzdžiai *u*-eilei (*jau* < *eu* ir prieš balsius *ev* arba *av*: *au* ir prieš balsius *av* arba — kaip naujadaras — *āv* > lie. *ov*: *uo* < *ōy*: *u* arba *ū* ir prieš balsius *uv*): lie. *pjaulai*, la. *praūli*: lie. *pūti*, III asm. *pūvo*, la. *pūt*, III asm. *pūva*; lie. *bāudinti*, pr. *etbaudintis* „pabudintas“: lie. *būdinti*, la. *budināt*, pr. *budē* „budi“; lie. *džiūju*, būt. I. *džióviau*, la. *žaut*, būt. I. *žāvù, žavēt*: lie. *džiūti*, būt. I. III asm. *džiūvo*, la. *žút*, būt. I. III asm. *žuva*; lie. *kiáutas* arba *kēvetas*, pr. keuto „oda“: sva. *hūt*, lo. *cutis*, gr. *κότος* „oda“; lie. *duobė*, la. *dùobe*: lie. *daubà*, pr. padaubis „žemuma“: lie. *dūbti*, la. *dubt*.

Kaitaliojasi taip pat *vě, va* su *ū*, pvz., lie. žodžiuose *tveriù*, būt. I. *tvėriau*, la. *tvęru*, būt. I. *tvėru*: lie. *tvártas*: lie. *turėti*, pr.

tūrīt (lo.) „habere“, la. *turēt*; lie. *kvēpēti*, *kvēpti*, la. *kvēpi* „suodžiai“: lie. *kvāpas*: la. *kūpēt* „rūkti“, lie. *kūpuoti*.

c) *e*-eilėje baltų kalbose *e* kaitaliojasi su *a* (< ide. *o*; greta sklandžiųjų ir nosinių baltų kalbose kaip *e*-garso nykstantąjį laipsnį randame *i* ir — gal būt, kaip nykstantąjį laipsnį ide. *o*-garsui — *u*. Keletas pavyzdžių: lie. *vėsti*, la. *vest*, pr. *west*: lie. *vadžiōti*, la. *vadāt*; lie. *velkū*, la. *vēlku*: lie. *vālkioiti*, la. *vālkāt*: lie. *vilkti*, la. *vilkt*; lie. *kertū*, la. *cērtu*: lie. *kariā*, la. *kārta*: lie. *kiřsti*, la. *cīrst*, pr. *kirtis* „kirtis“; lie. *brėdū*: lie. *bradžiōti*, la. *bradāt*: lie. *bristi*, la. *brist*; lie. *gemū*, la. *džėmu*: lie. *gaminti*: lie. *giñti*, la. *dzimt*, pr. gln. *gimsenin* „gimimą“; lie. *genū*, la. *džėnu*: lie. *ganýti*, la. *ganūt*: lie. *giñti*, la. *dzīt* (su *ī* < *in*); la. *smelkne* I „dulkiniai mil-tai“: la. *smāks*: la. *smīlks*²: lie. *smulkūs*; lie. *kārvė*: pr. *curwis* „jautis“.

d) Greta ide. *e*: *o* buvo taip pat ide. *ē*: *ō*; pvz., lie. *nėsti*, la. *nest*: lie. *naštā*, la. *nasta*: lie. *nėšiai*, la. *nėši*. Šalia *ē* yra laukiamas baltų *uo* (< ide. *ō*), kurį sutinkame, pvz., žodžiuose lie. *suodžiai*, la. *suōdrėji*: lie. *sėsti(s)*, la. *sést(ies)*; lie. *brúožas*: lie. *brėžti*; lie. *ruōptis*: lie. *rėpliōti*; la. *nuōma*: la. *nemt*, būt. I. *nėmu*. Jeigu žodžių etimologinis ryšys kalbančiųjų yra aiškiai jaučiamas ir greta *ē* tų pačių šaknų žodžiuose pasitaiko ir *e*: *a* (< ide. *o*), tai baltų kalbose greta *ē* atsiranda (vietoj *uo*) *ā* > lie. *o*; pvz., lie. *želiū*, būt. I. *žėliau*: *žālias*: *žolė*, la. *zešu*, būt. I. *zėlu*: *zaļš*: *zāle*, pr. saligan (vo.) „grün“: gln. *sālin* (vo.) „Kraut“. Šiuos naujus darinius galėjo skatinti ir paveldėtoji alternacija *ā*: (ide.) *a*, pvz., lie. *stōti*, la. *stāt*, pr. postāt „tapti“: lie. *statýti*, la. *statīt*, pr. preistatinnimai (vo.) „wir stellen vor“, lo. *status* „padėtis, stovis“.

Žr. taip pat KZ LXII tt. (kur kalbama ir apie tokius atvejus kaip la. *vāks*, lie. *vōkas*: slavų *věko*, Arch. Phil. V 10 tt. ir Būgos straipsnį Tiž. II 463 tt.

Baltų *uo* gali kaitaliotis ir su *ā*, pvz., la. *aizkuore* „užtvara“: *āizkārt*; lie. *stuomuō*: *stōti* ir kt.; apie tai ir Būga Liet. Mok. IV 429 tt.

e) Kadangi *i* kaitaliojasi ne tik su *ei* (*ie*) ir *ai* (< ide. *oi*), bet ir su *e* (greta *r*, *l*, *n*, *m*), tai šalia formų su tokiau *i*, kuris kaitaliojasi su *e*, galėjo atsirasti naujų darinių su *ai*; pvz., greta lie. *giñti*, la. *dzīt* (es. I. lie. *genū*, la. *džėnu*) — lie. *gainiōti*, la.

gaiņāt arba *gainīt* (pavyzdžiu čia galėjo būti, pvz., lie. *raišyti*, la. *raisīt*: lie. *rīšti*, la. *rist*; kitus lietuvių k. pavyzdžius duoda Skardžius Arch. Phil. V 61).

Nykstamajame laipsnyje *i*-eilėje gali būti *i* ir *ī*, ir todėl kartais šalia tokio *i*, kuris kaitaliojasi su *e*, yra analogiškai atsiradęs *ī*; pvz., lie. *gelmė*, la. *dzelve*: lie. *gilūs*, la. *dziļš*: lie. *gylē*, la. *dzīle*; lie. *sveriū*, la. *svefū*: lie. *svirūs*, la. *sviris* arba *svīris* „svirtis“, lie. *svyrūoti*.

Kadangi la. *ī*, *ie* ir < *in* arba *en* ir *ī*, *ie* yra ir *i*-eilėje, tai greta žodžių su *ī*, *ie* < *in* arba *en* kartais yra atsiradę nauji dariniai su *i*, *ai*; pvz., la. *dzist* (: lie. *gėsti*) yra atsiradęs greta esamojo laiko *dziestu* (= lie. *gėstū*; panašiai atsirado rytiečių lie. *gīsti* šalia esamojo laiko *gystu* < **genstu*, žr. Le. Gr. 620 §); la. *tikt* „tapti“ (: lie. *tėkti*) — greta esamojo laiko *tieku* = lie. *tenkū* (pavyzdžiu čia galėjo būti la. *lieku* = lie. *liekū*: la. *likt* = lie. *likti*); la. dial. *graizīt* (plg. lie. *grąžyti*) — greta *grīezt* (= lie. *gręžti*), kaip *graizīt*: *grīezt* (su *ie* < *ei*).

Apie šių alternacijos laipsnių suskirstymą žodžių formose žr. morfologijos skyrių ir Leskyno Abl. 381 tt.

Dvibalsiai > vienabalsiai

24 §. a) Kai kuriose latvių tarmiekių tarmėse *ei*, *ai*, *ou* (< *au*) > *ēi*, *āi*, *ōu* ir po to dvibalsiuose *ēi* ir *ōu* antroji dalis gali išnykti. — Kai kuriose lietuvių vakariečių tarmėse *áu*, *ái*, *éi* > *á*, *á*, *é*, o žemaičių tarmėse ne tik *ái*, *éi*, bet ir *aī*, *eī* yra išvirtę vienabalsiais *ā* arba *ē*. Apie šiek tiek panašų reiškinių prūsų tarmėse liudija, atrodo, po vieną kartą sutinkami parašymai semo „žiema“ ir seamis „ziemkenčiai“.

b) Latvių rytiečių tarmėse ir Lietuvos žemaičių pietrytinėje dalyje *ie*, *uo* > *ī* atitinkamai *ū*.

c) Kai kuriose Maž. Lietuvos tarmėse *ie* > *é* ir *uo* > *ō*.

Ilgieji balsiai > dvibalsiai

25 §. a) Latvių lybiškosiose tarmėse prieš trankiuosius sutinkame senojo *ē²* vietoje *eī²*, pvz., *peīc²* „po“, žr. Le. Gr. 58 §.

b) Latvių rytiečių tarmėse *ī* > *ei* ir *ū* > *ou* arba *yu* arba *eu* (žiūrint kurioje srityje). Ir vienoje prūsų tarmių dalyje *ī* > *ei* ir *ū* > *ou*.

c) Kai kuriose latvių rytiečių tarmėse ir Lietuvos Žemaičiuose (siaurasis) $\bar{e} > ie$, ir visose latvių rytiečių tarmėse bei Lietuvos Žemaičiuose baltų kalbos-pagrindo $\bar{a} > uo$.

Apie latvių dial. *ier*, *uor* < *ir*, *ur* žr. 31 § c.

Senujų ilgumų sutrumpėjimas

26 §. Lietuvių ir latvių kalbose (tur būt, ir prūsų kalboje, tačiau šiuo atveju nėra jokių duomenų) *ie*, *uo* ir ilgieji balsiai yra sutrumpinti prieš tautosilabinius *į*, *ų*, *r*, *l*, *n* ir *m*, pvz., formose lie. *pūlti*, la. *pult* greta lie. *púolu*, la. *puolu*; lie. *aštuñtas*, la. dial. *astūts* greta lie. *aštuonì*, la. *astuoñi*; lie. *taĩ*, la. *tài*: gr. dor. τᾱ; iie. ndn. *bāruì*: gr. φόρω „duoklei“. Toks sutrumpėjimas įvyksta ir naujai atsiradusiuose ilgumų junginiuose su tautosilabiniu *į*, *ų*, *r*, *l*, *n* arba *m*, jeigu jo nesutrukdo sistemos prievarta; pvz., lie. dial. *vėns* arba *vìns* < *vienas* bei la. tamniekų *veñs*² arba *vens* ir augšzemniekų *viñc* < *viens* ir kt., žr. Le. Gr. 60 §; lie. dial. *uzbēnts* < *uzbōnas*, *nēr* < *nóri* ir kt.

27 §. Lietuvių ir latvių kalbose (apie prūsų kalbą šiuo atveju trūksta duomenų) dvibalsiai ir ilgieji balsiai vienskiemenėse formose dialektuose neretai sutrumpinami proklizėje; pvz., lie. ir la. dial. *nu* < *nuo*; la. dial. *but* < *būt* ir kt., žr. Le. Gr. 61 §; lie. dial. *pre* < *priē* ir kt.

28 §. Daugelyje lietuvių k. tarmių ilgieji nekirčiuotieji skiemensys (prieš arba po kirčio) yra sutrumpinti arba visiškai, arba bent ligi pusilgio balsio; pvz., klm. *venōs* < *vienōs*; *ikriñta* < *įkriñta*; gln. *grudēlì* < *grūdēlį*; vtn. *mēdi* < *mēdyje*; klm. *vókečiu* < *vókiečiu*; imper. *gēlbik* < *gēlbék*; dgs. II asm. *nežinat* < *nežinote* ir kt., žr. Li. Dial. 24, 30 t., 37 tt., 50, 56, 68, 70, 80, 82, 95, 98.

Latvių lybiškosiose ir — mažesniu mastu — daugelyje augšzemniekų tarmių nekirčiuoti ilgumai yra sutrumpinti ir po to tamniekų dialekte iš dalies visiškai išnykę, žr. Le. Gr. 33 §.

Trumpųjų balsių pailgėjimas

29 §. Lietuvių literatūrinėje kalboje ir didelėje tarmių dalyje kirtis pailgina (iki normalaus ilgumo) balsius *a* ir *e*, jeigu jie nėra žodžio paskutiniajame (arba vieninteliame) skiemenyje, o *i* ir *u* ten išlieka trumpi ir kirčiuotame skiemenyje (tai reikia aiškinti tuo,

kad *i* ir *u* yra trumpesni, negu *a* ir *e*, žr. H. Jakobsono straipsnį KZ LI 56 ir ten minima literatūra); pvz., *kāras* (bet vns. ing. *karū*), *kēlia* (bet I asm. *keliū*), gln. *gēra* (bet vrd. *gerà*), bet *geràs-is*, *katràs*, *kas* (su trumpu *a*!), *krašts* (su trumpu *a*, šalia *krāstas*), klm. *šunès*, III asm. *žino*, *kūlia* ir kt. Išimty: 1) junginiuose su veiksmazodžiu *ne-*, *be-*, *te-* ir *ap-*, *at-*, *pa-* ir *pra-* išlaiko trumpą *e* atitinkamai *a*, pvz., *àpmetu*, *àtnešu*, *pàberiu*, *pràdedu*, *nènešu*, *nèdegamas*, *bèkalbant*, *tèsuka* (greta *nēmiga*, *àpavas*, *àtauga*, *pàgirios*, *prànašas* ir kt.; galima manyti, kad, pvz., *nènešu* < **nenešū* arba *àpmetu* < **apmetū*, žr. KZ LI 12 tt.); 2) aukštesnysis laipsnis, pvz., *gerèsnis* (bet Kuršaičio *gerėsnis*); 3) *màno*, *tàvo*, *sàvo* (bet Kuršaičio *māno*, *tāvo*, *sāvo*); 4) bendračių kamienai, pvz., *vèžti* (bet, pvz., prie Kuršių marių *vėžti*, žr. Kuršaičio gram. 112 §), *dègti*, *tàpti*, sup. *vèžtū*, būs. I. *dėgsiu*, *tàpsiu*, kond. *dėgčiau*, bût. I. neveik. dalyvis *vėžtas*; 5) tokie iš įvairių interjekcijų padaryti veiksmazodžiai kaip, pvz., *blèstelėti* arba *blèsterėti* (kai kur ir su -ė-) greta interjekcijos *blest* (su trumpu *e*), *bràkštel(ė)ti* arba *bràkšter(ė)ti* greta interjekcijos *brakšt* (su trumpu *a*).

Lietuvių rytiečių tarmėse kirtis minėtoje pozicijoje pailgina visus balsius, bet tik iki pusilgių (be to, kai kuriose tarmėse *ĩ*, *ũ* < *ĩ*, *ũ* yra vis dėlto kiek trumpesni, negu *ã*, *ẽ*), pvz., III asm. *tĩki*, *sũka* < *tiki* atitinkamai *sũka*.

Ir kai kuriose latvių tarmėse kirtis šitaip daugiau ar mažiau pailgina (visus) trumpuosius balsius, tačiau be jokios nustatytos taisyklės, žr. Le. Gr. 62 § b. — Jau kaip taisyklė kai kuriose augšzemniekų tarmėse yra pailginti kirčiuoti trumpieji balsiai prieš dusliuosius trankiuosius, žr. Le. Gr. 62 § b.

30 §. Pailginimas gali atsirasti ir dėl pagalbinio kirčio; pvz., formose la. dial. *vakār* (: *vakars*), *citūr* (: *tur*), *biķēris* „taurė“, *pirāgs* „pyragas“ (< r. *nupóe*), *skalģāns* „skalų galas“ (: *skalģans*) ir kt., lie. *pódūkra* (: *duktė*), *párvažiāvo*, *šúdvābālis* (: *vābalas*), dial. *māžāsis* ir kt., žr. Le. Gr. 62 § c.

31 §. Visose baltų kalbose tvirtapradė priegaidė pailgino trumpuosius balsius, be to, kiekvienoje kalboje šiuo atveju yra savi dėsniai.

a) Prūsų kalboje tvirtapradė priegaidė yra pailginusi visus trumpuosius balsius prieš tautosilabinius *ĩ*, *ų*, *r*, *l*, *n*, *m*, pvz.,

prēi = lie. *priē*, III asm. *lātku* = lie. *lai̯ko*, gln., *āusins* = la. *āusis*, gln. *mērgan* = lie. *me̯rga*, *wīrst* „tampa“ = lie. *vi̯sta*, klm. *ālgas* „algos“, gln. *rānkan* = lie. *ra̯nka*, *piēnct̥s* = lie. *pe̯ntas*, *newīnts* = lie. *devi̯ntas*, *etkūmps* „vėl“: lie. *ku̯mpas*, *īmt* = lie. *i̯mti*, *tāns* „jis“ < **tanas* (su kirčiuotu I skiemeniu), *pickūls* „velnias“ < **pi-kulas* (su kirčiuotu II sk.), žr. Senpr. 22 §.

b) Lietuvių literatūrinėje kalboje tvirtapradė priegaidė (akūtas) pailgina prieš tautosilabinius *l̥, ū, r, l, n, m* balsius *a* ir *e*, o lietuvių rytiečių tarmės (ligi pusilgių) ir balsius *i* bei *u*; pvz., *gėrti*, *arti*, *kėlti*, *malti*, *vėmti*, *am̯zius*, *antis*, *stėngtis*, *lėisti*, *baimė*, *augti*, ir kt. greta *tvirtas*, *p̥l̥nas*, *laimingas*, *kūrtas*, *p̥l̥nksna*, *dūlkės*: lietuvių rytiečių *tvirtas*, *p̥l̥nas*, *laimingas*, *kūrtas*, *p̥l̥nksna*, *dūlkės*.

Žemaičių tarmėse toks pailgėjimas yra įvykęs ir skiemenyse su tvirtagale priegaide, pvz., klm. *mēnk̆a*, *vērkt̆e*, gln. *kārta*, *išserīnk̆a*.

c) Latvių kalboje krintančioji ir tęstinė priegaidė yra pailginusi (išskyrus žiemgalių tarmes, kur tokio pailginimo nėra) balsius *a* ir *e* prieš tautosilabinį *r*, o kuršių tarmėse ir *i* bei *u*, kurie vienoje tarmių dalyje išvirto po to *ie* atitinkamai *uo* — ir nepriklausomai nuo priegaidės rūšies; pvz., *dārzs* „sodas“, *kārts* „kārtis“, *bērzs* „beržas“, *bērt* „berti“, *vērpt* „ve̯rpti“, bet *darbs* „darbas“, *dze̯rt* „gėrti“, *mīrt* „mirti“, *du̯rt* „durti“, *pīrksts* „pi̯ršt̆as“, *kūrls* „kurčias“: kurš. *dārbs*², *dzērt*², *mīrt* > *miērt*, *dūrt* > *duōrt*, *pīrksts*² > *piērks̆ts*², *kūrls*² > *kuōrls*² (kai kuriose kuršiškose tarmėse *i* ir *u* yra pailginti tik prieš *r̥*, pvz., *mīrt* greta *zi̯r̆gs*² Arlavoje, *miērt*, *duōrt* greta *zi̯r̆gs*², *u̯rti*² „gręžti“ Dundangoje).

Kai kuriose augšžemniekų tarmėse *īr*², *ūr*² > *īr*², *ūr*² > *ier*², *uor*²; kiti augšžemniekai yra pailginę visus balsius prieš *r̥* (∧ ten yra kylančioji priegaidė!) dar kiti — ir prieš *l̥*, o dar kiti ir prieš *m̥* bei *n̥*, žr. Le. Gr. 65 §.

32 §. a) Latvių kalbos lybiškosiiose tarmėse trumpas balsis yra pailgintas prieš skardųjį priebalsį, jei už jo yra išnykęs koks nors balsis, išlaikytas literatūrinėje kalboje, pvz., *kāz* < *kaza* „ožka“.

b) Senuosiuose latvių kalbos tekstuose kirčiuotuose šaknies skiemenyse $ij > \bar{i}j$ ir $uv > \bar{u}v$; iš tokių $\bar{i}j$, $\bar{u}v$ didesniojoje rytiečių tarmių dalyje (kur \bar{i} ir \bar{u} sudvibalsėjo, žr. 25 § b) atsirado junginiai ej (pvz., *beju*) $< *eij$ arba ov , yv arba $ev < *ouv$, $*yuv$ arba $*euv$, pvz., *šovu* (Alūksnėje) „siuvu“.

Anaptiksė

33 §. Latvių kalbos žiemgališkosiose tarmėse, kur balsiai prieš tautosilabinį r yra nepailginti, už r yra atsiradęs vokalinis garsas, kuris Nycoje ir kt. tapo normaliu a (pvz., *zirags*), kitur — labai trumpu a , e arba i . Daug rečiau tokia anaptiksė sutinkama po l , sakysim, Nycoje, Priekulėje, Kursyšuose ir kt., pvz., *vilks > vilaks*.

Kontraktija ir elizija

34 §. Baltų kalbose balsių kontraktija įvyksta sudurtinių žodžių sudaromųjų dalių riboje, o tarmėse ir kokiam nors priebalsiui išnykus tarp balsių. Kadangi etimologiškai aiškius sudurtinius žodžius galima visada sukurti iš naujo, tai kontraktijos rezultatas dažniausiai išlieka tik etimologiškai neaiškiuose (pvz., la. *nuōra* „(miško) aikštė, trakas, (pamiškės) pieva“ $< nuōara$) arba labai dažnai vartojamuose ir dėl to atmintyje pasiliekančiuose sudurtiniuose žodžiuose, kaip — neigiamuosiuose vediniuose iš šaknies $es-$, pvz., II asm. lie. *nēsī < neesī*, la. *nēsī < neesī* (tarmėse su $mi-$ „ne“ — toje vietoje yra *nēsī²* su dvibalsiu ie), lie. *neinū < neeinū*, *nējo < neėjo*, lie. dial. *pādus < pædus*, *núove < nùavē*, la. dial. *neīmu < neeīmu* „neinu“, *pāglis²* arba *pāiglis < pæglis* „kadugys“, (Latgalėje) *tān²* „dabar“, tur būt, iš *ta[g]an*, kaip ir lie. *dār* iš *dābar* ir *dař* iš *dabař*? Kitus pavyzdžius iš latvių tarmių duoda Le. Gr. 67 §.

Lietuvių kalboje pasitaiko ir elizija; pvz., dial. *nebatsākė* arba *nebeatsākė < nebeatsākė*, *preīt' < priėti* (per **priėti?*), *naplais < neaplais*, *t'ateit < teateit* ir kt. Tokiais atvejais kaip dial. *nédīs < neėdēs* negalima žinoti, ar čia įvyko kontraktija, ar elizija.

Priebalsių atitikimas giminingų kalbų garsams

j, v

35 §. Baltų *j* atliepia slavų ir gotų *j*, skr. ir av. *y*, lot. *j-*, gr. *ζ-*, *ζ-*, pvz., la. *jāu*, lie. *jaũ*, pr. iau: ssl. *ju*, go. *ju*; la. *juōsta*, lie. *juosta*: ssl. *pojasō* „juosta“, av. *yāsta* — dalyv. „juostas“, gr. *ζωστός* „apjuostas“; la. *spēju* „galiu“, lie. *spėjū*: ssl. *spėjū* „man sekasi“, skr. *sphāyatē* „(jis) didėja, storėja“.

Baltų *jau-* gali būti kilęs taip pat iš *eu-*, žr. 17 § c.

Kai kuriose latvių tarmėse ir senuosiuose tekstuose vietoj *aij* arba *eij* sutinkamas *aj* ir *ej*, žr. Le. Gr. 63 § ir Senpr. 27 §; ir prūsų II katekizme vietoj *-aj-*, yra rašoma *-ayi-* pvz.: *twayia* „tavo“.

Apie *j* junginius su priebalsiais žr. 52-57 §§, apie *j* išnykimą — 65 §, apie įterptą ir pridėtą *j* — 75 §.

36 §. Baltų *v* atliepia slavų, skr., lo. ir germ. *v*, pvz., lie. *vilkas*, la. *vīlks*, pr. *wilks*: čekų *vlk*, le. *wilk*, skr. *vīka-ḥ*; lie. *diėvas*, la. *dīevs*, pr. *deiw(a)s*: skr. *dēvā-ḥ* „dievas“, lo. *dīvus* „dieviškas“, sen. islandų *tívar* „dievai“.

Apie *v* išnykimą prieš *u*, *ū* ir *uo* žr. 66 § a, po dvibalsių ir ilgųjų balsių — 66 § b, po lūpinių — 66 § e, žodžio pradžioje prieš *r* ir *l* — 66 § d; apie įterptą ir pridėtą *v* — 75 §.

m, n

37 §. Baltų *m* paprastai atliepia tam pačiam giminingų kalbų garsui, pvz.: lie. *mótė* LChr. 390₅, la. *māte*, pr. *mūti*: ssl. *mati*, skr. *mātā*, gr. *μήτηρ*, lo. *māter*, sen. airių *māthir*, sva. *muoter* „motina“; lie. *dūmai*, la. *dūmi*, pr. *dumis*: ssl. *dymō*, skr. *dhūmā-ḥ*, lo. *fūmus* „dūmai“.

Baltų kalbos yra išlaikiusios *m* taip pat prieš *d*, *t* ir *s* (pvz., lie. *šimtas*, la. *čimdi* „pirštinės“, *tūmsa* „tamsa“), tačiau prieš *g* ir *k* baltų kalbose *m* yra pavirtęs veliariiniu nosiniu, žr. 61 §.

Apie baltų kalbos-pagrindo *-n* < *-m* žr. 50 § a; apie *mr-*, *ml-* > *br-*, *bl-* 79 §.

38 §. Baltų *n* paprastai atliepia tam pačiam giminingų kalbų garsui, pvz.: lie. *nósis*, pr. *nozy*, la. *nāss* „šnervė“: ssl. *nosō*, skr. (dvs.) *nāsā*, sva. *nasa*, lo. *nāris* „šnervė“; lie. *dienà*, la. *dīena*, pr.

(vns. gln.) *deinan*: ssl. *dbnb*, skr. *dina-m* „diena“, lo. *nundinae* „turgaus diena“ (kuris būdavo kas devinta diena), go. *sin-teins* „kasdieninis“.

Apie balsių junginius su tautosilabiniu *n* žr. 51 §, apie la. *ln > ll* – 62 § a ir apie *n* išnykimą dialektuose – 67 §.

l, r

39 §. Baltų *l* atliepia slavų, germanų, keltų, gr. ir lo. *l*, skr. *l* arba *r*, av. *r*, pvz., lie. *laukas*, la. *lāuks*, pr. *laxnos* „žvaigždės“: ssl. *lučb*, lo. *lūx*, go. *liuhaþ* „šviesa“, skr. *lōcana-h* „apšviečiantis“, *rōcatē* „šviečia“, gr. *λευκός* „baltas“; lie. *kāulas*, la. *kaūls*, pr. (gln.) *kaulan*: lo. *caulis*, gr. *καυλός* „stiebas“.

40 §. Baltų *r* atliepia tam pačiam giminingų kalbų garsui, pvz., lie. *rugiaĩ*, la. *rudzi*, pr. *rugis*: ssl. *rōžb*, sen. islandų *rugr*; lie. *árti*, la. *aft*, pr. *artoys* „artojas“: ssl. *orati*, go. *arjan*, lo. *arāre* „arti“, airių *a'rim*, gr. *ἄρώω* „ariu“, arm. *araur* „arklas“.

Apie svyravimus tarp *r* ir *l* ide. kalbose rašo Meije Ann. acad. scient. fenn. XXVII (ser. B) 157 tt.

Baltų sargieji ir žvarbieji

41 §. a) Baltų *s* atliepia slavų *s*, (po *u, i, r, k*) *x* arba *š*, skr. *s*, (po *u, i, r, k*) *ś*, (žodžio gale) *h*, gr. *σ* (ypač greta dusliųjų sprogstamųjų ir *σ*, taip pat ir žodžio gale), *σ*- (prieš balsį), lo. *s*, (tarp balsių) *r*, sen. airių *s*, go. *s, z*, pvz., lie. *sėdėti*, la. *sédēt*, pr. *ensadints* (vo.) „ingesetzt“: ssl. *lsėdėti*, lo. *sedēre*, go. *sitan* „sėdėti“, skr. *sādaḥ*, gr. *ἔδος* „sėdynė“; lie. *ausis*, la. *aūss*, pr. (dgs. gln.) *āusins*: go. *ausō*, ssl. *uxo* (dvs. vrd. *uši*), lo. *auris* „ausis“.

b) Pirmykščio *s* vietoje lietuviai turi *š* po *k* bei *r*, pvz., lie. *veřšis*: la. *vērsis* „jautis“, pr. *werstian* „veřšis“, skr. *vřša-h* „jautis“; lie. *augštas*: la. *aūgsts*, lo. *augustus* „kilnus“ ir kt., žr. Slblt. Et. 29 tt. ir ZslPh. XVI 111.

c) Vietoj duslaus sargiojo baltai turi skardų sargųjį prieš skardžiuosius trunkiuosius; pvz.: lie. *māzgas*, la. *mazgs*: sva. *masca* „kilpa“.

Apie *st < tt* ir *dt* žr. 80 §, apie *zd < dd* ir *td* – 80 §.

42 §. a) Lie. š ir la. bei pr. s gali (plg. 41 § b) atliepti ir slavų, av. ir arm. s, skr. ś, gr. x, lo. c, sen. airių c arba ch, germ. h arba -g-; pvz., lie. širdis, la. siřds, pr. seyr: r. cepdye, arm. sirt, gr. καρδία, lo. cor, sen. airių cride, go. hairtō, „širdis“; lie. dėšimt, la. desmit, pr. dessimpts: ssl. desętb, skr. dáśa, av. dasa, gr. δέκα, lo. decem, sen. airių deich, go. raihun.

b) Lie. š ir la., pr. bei slavų s gali taip pat atliepti arba skr. kš., arm. ç, gr. ξ, lo. x, sen. airių ss, germ. hs, arba skr. c(ch), arm. ç, gr. σx, lo. sc, keltų ir germ. sk; pvz., ašis, la. ass, pr. assis, ssl. osb: skr. ákṣa-ḥ, gr. ἄξων, lo. axis, sva. ahsa „(ratų) ašis“; lie. šauti, la. dial. sàut², ssl. sovati „mesti“: sva. sciozan „šauti“; la. dial. seja arba sejs „(žmogaus) šešėlis“, ssl. šėnb: persų sāya, skr. chāyā, gr. σιά, svž. scimo „šešėlis“ ir kt., žr. ZslPh. XVI 107 tt.

Apie la. š < tj ir la. bei pr. š < sj žr. 53 § c ir 54 § a.

43 §. a) Lie. ž ir la. bei pr. z atliepia, pirma, slavų ir av. z, skr. j, arm. c, gr., lo. ir keltų g bei germ. k; pvz., lie. žinoti, la. zināt, pr. -sinnat: ssl. znati „žinoti“, skr. jānāti, lo. (g)nōscit, go. kann „(jis) pažįsta“, arm. caneay „pažinau“, gr. γνωτός, sen. airių gnāth „pažįstamas“.

b) Antra, lie. ž ir la. bei pr. z atliepia slavų ir av. z, skr. h, arm. j, (po balsių) z, gr. χ, lo. h, (priebalsių junginiuose) g, (prieš u ir ū) f, keltų ir germ. g; pvz., lie. žiemà, la. zìema, pr. semo: slavų zima, skr. himá-ḥ, av. zima-, arm. jmeřn, gr. χειμα, lo. hiems „žiemà“; lie. vežù, la. vęzums „vežimas“, pr. wessis (tam tikra rogių rūšis): ssl. vezetō, av. vaza'ti, skr. váhati, lo. vehit „(jis) veža“, gr. ὄχος „vežimas“, go. wagjan „judinti“.

Apie lie. zd < žd. Slblt. Et. 110 tt., Brugmanas Grdr. I² 569, Wydemanas Handb. 32 t ir Šeftelovičius KZ LVI 177.

Apie la. ž < dj ir zj žr. 53 § c ir 54 § a.

Baltų kalbos-pagrindo k ir g

44 §. a) Pirma, baltų k atliepia slavų k (kartais ir x?) ir (minkštinimo atvejais) č, c, skr. k, kartais kh ir (minkštinimo atvejais) c, arm. k', kartais x, gr. x, kartais χ, lo. c, sen. airių c arba ch, germ. h arba -g-; pvz., lie. kāras, la. kařš, pr. karyago

„karo žygis“: sen. persų *kāra-*, go. *harjis* „kariuomenė“, gr. *κοίρανος* „karo vadas“, sen. airių *co're* „pulkas“; lie. *šakà*, la. *sakas* „pavalkai“: skr. *śākhā* „šaka“, go. *hōha* (ir r. *coxá?*) „arklas“.

b) Antra, baltų *k*—kaip ir slavų *k*, *č*, *c*, skr. *k*, *c*, arm. *k*—atliepia gr. *π*, *τ*, lo. *qu*, oskų, umbrų ir britų *p*, sen. airių *c* arba *ch*, go. *hw* arba *-w-*; pvz., lie., la. ir pr. *kas*: ssl. *koto*, skr. *ka-h*, go. *hwās* „kas“, gr. *πόθεν* „iš kur?“, klm. (Hom.) *τέο* „ko“, oskų *paí*, lo. *quae* „kuri“ (vrd.).

Apie baltų *kl* < *tl* žr. 82 § a, apie „įterptinį“ *k*—77 §; apie la. *k*, *c* arba *č* senojo *k* vietoj—58 § a.

45 §. a) Pirma, baltų *g* atliepia slavų *g* ir (minkštinimo atvejais) *ž* arba (*d*)*z*, skr. *g* arba (iš pradžių tikrai prieš palatalinius balsius) *j*, gr., lo. ir keltų *g*, arm. ir germ. *k*; pvz., lie. *garnỹs*, la. *garnis*, pr. gerwe „gervė“: ssl. *žeravb*, gr. *γέρωνος*, kimrų *garan* „gervė“; lie. *áugu*, la. *aúgu*, pr. *auginnons* „auginęs“: lo. *augēre*, gr. *αὔξειν*, go. *aukan* „dauginti“, skr. *ōjah* „jėga“.

b) Antra, baltų *g*—kaip ir slavų *g*, *ž*, (*d*)*z*, skr. *g*, *j* ir arm. *k*—atliepia gr. *β*, *δ*, lo. *v*, oskų, umbrų ir sen. airių *b*, go. *q*; pvz., la. *gùovs* „karvė“: arm. *kov*, sen. airių *bō*, svž. *kō* „karvė“, r. *говядина* „galvijiena“, skr. *gāuh*, gr. *βοῦς* „jautis“; lie. *niúogas*, la. dial. *niógs* „elgeta“: ssl. *nagъ*, skr. *nagna-h*, go. *naqaþs*, „nuogas“.

c) Trečia, baltų *g*,—kaip ir slavų *g*, *ž*, (*d*)*z*—atliepia skr. *gh* arba (iš pradžių tikrai prieš palatalinius balsius) *h*, arm., keltų ir germ. *g*, gr. *χ*, lo. *h* arba (greta priebalsių) *g*; pvz., lie. *geĩsti*, la. *gàidīt* „laukti“, pr. *gēide* „laukia“: ssl. *židq* „laukiu“, sva. *gīt* „gobšumas“; lie. *miglà*, la. *migla*: ssl. *mbgla*, gr. *ὀμίγλη*, arm. *mēg* „migla“, skr. *mēghá-h* „debesis“.

d) Ketvirta, baltų *g*,—kaip ir slavų *g*, *ž*, (*d*)*z*,—atliepia skr. *gh* arba *h*, arm. *g*-arba (prieš palatalinius balsius) *j*, sen. airių *g*, gr. *φ*, *θ*, lo. *f*, (tarp balsių) *-v-*, go. *g* ir (tarp balsių) *w* bei (po *n*) *gw*; pvz., lie. *gāras*, la. *gars* „dvasia“, pr. gorme „kařtis“: ssl. *gorēti* „degti“, skr. *gharmá-h* arba *hárah* „karštis“, arm. *ǰerm*, gr. *θερμός* „šiltas“, sen. airių *gor* „šiltumas“.

Apie baltų *gl* < *dl* žr. 82 § a, apie „įterptinį“ *g*—77 §; apie la. *g*, *dz*, arba *dž* vietoj seno *g*—58 § a.

Baltų *t, d*

46 §. Baltų *t* atliepia slavų ir lo. *t*, skr. *t* (*t*), kartais *th* (*th*), arm. *t'*, (po *s*) *t*, (po *n, r*) *d*, alb. *t*, (po *n*) *d*, gr. *τ*, kartais *θ*, sen. airių *t* arba *th*, go. *þ*, *-d-*, (po dusliųjų pučiamųjų) *t*; pvz., lie. ir la. *tu*, pr. *toū*: ssl. *ty*, av., lo. ir sen. airių *tū*, alb. *ti*, gr. (dor.) *τύ*, go. *þu* „tu“; la. *māte*, žr. 37 §.

Apie baltų *tl > kl* žr. 82 § a, apie *tt > st* ir *td > zd* — 80 §, apie *ts > s* — 70 § a; apie *tj >* lie. *č* ir la. *š* — 53 § b ir c.

47 §. a) Pirma, baltų *d* atliepia slavų, gr., lo. ir sen. airių *d*, skr. *d* (*d*) ir arm. bei germ. *t*; pvz., lie. *diėvas*, žr. 36 §; lie. *sėdėti*, žr. 41 § a; lie. *širdis*, žr. 42 § a.

b) Antra, baltų, — kaip ir slavų — *d* atliepia skr. *dh* (*dh*), arm. *d*, gr. *θ*, lo. *f-*, *-d-*, (po *u, r* ir prieš *r* arba *l*) *-b-*, sen. airių ir go. *d*; pvz., lie. *dėti*, la. *dēt*, pr. senditans „sudėtus“: ssl. *dėti* „dėti“, skr. *ádhdāt* „(jis) padėjo“, arm. *dnem*, gr. *τίθημι* „dedu“, lo. *fēcī* „padariau“, go. *gadēþs* „darbas“; lie. *medūs*, la. *mēdus*, pr. meddo: ssl. *medš*, skr. *mádhu* „medus“, gr. *μέθυ* „svaiginantis gėrimas“, sen. airių *mid*. sva. *metu* „naminis alus“.

Apie baltų *dl > gl* žr. 82 § a; apie *dd > zd* ir *dt > st* — 80 §; apie *ds > s* — 70 § a; apie *dj >* lie. *dž* ir la. *ž* — 53 § b ir c; apie *dm > m* — 70 § b.

Baltų *p, b*

48 §. Baltų *p* atliepia slavų, alb., lo. *p*, skr. *p*, kartais *ph*, gr. *π*, kartais *φ*, go. *f*, *-b-*, (po *s*) *p*; pvz., lie. ir la. *pats*, pr. vns. gln. waispattin „žmoną“: skr. *pāti-h* „valdovas“, gr. *πόσις* „vyras“, lo. *potīrī* „užvaldyti“, go. *brūþfaþs* „jaunasis“; lie. *spėju*, la. *spēju* „pajėgiu“: ssl. *spěj* „man sekasi“, skr. *sphāyatē* „(jis) didėja, storėja“.

49 §. a) Baltų *b* atliepia, pirmiausia, slavų, skr. alb., gr., lo., sen. airių *b*, arm. ir germ. *p*; pvz., lie. *dubūs*, la. *dubt*, pr. pa-daubis „žemuma“: ssl. *dōbrb* „dauba“, go. *diups* „gilus“.

b) Antra, baltų, — kaip ir slavų, alb. ir sen. airių — *b* atliepia skr. *bh*, arm. *b*, (po balsių) *v*, gr. *φ*, lo. *f-*, *-b-*, go. *b*; pvz., lie. *broterėlis*, la. šksm. *brātarīti* BW 3563, 2 var., pr. brote „brolis“: ssl. *bratrš*, skr. *bhrātā*, lo. *frāter*, sen. airių *brāthir*, go. *brōþar* „brolis“, gr. *φράτηρ* „fratrijos (brolijos) narys“.

Apie *bn > gn* žr. 82 § c, apie *br-*, *bl-* < *mr-*, *ml-* — 79 §.

Priebalsių pakeitimai junginiuose ir keliems priebalsiams bendri reiškiniai

a) *Priebalsių likimas žodžio gale*

50 §. a) Pirmykščiuose žodgaliuose baltų kalbos yra išlaikiusios *s* (pvz., kai kurių kamienų vienaskaitos vardininke) ir *r* (sakysim, lie. *iř*, la. ir pr. *ir*, lie. *peř*, pr. *per*, la. *par*, lie. *kuř*, la. *kur*). Baltų kalboje-pagrindė buvo taip pat *-n*, tiek iš ide. *-n* (pr. semen „sėkla“ = lo. *sēmen*), tiek ir—kaip ir slavų bei germanų kalbose—iš ide. —*m*, pvz., pr. vns. gln. *kan*, lie. dial., *kan* > literatūrinėje k. *kā* = la. *kūo* < baltų kalbos-pagrindo **kan* = skr. *kam*.

Visose baltų ir slavų kalbose žodžio gale yra išnykę dantiniai sprogstamieji, sakysim, vns. III asmenyje, pvz., lie. *vėda* = la. *vēd*, pr. polinka „palieka“ (plg. skr. „injunktivo“ vns. III asm. *bhārat* „neša“) ir įvardžių niekatrosios giminės vns. vardininke ir galininke, pvz., la. ir pr. *ka* = lo. *quod*.

b) Priebalsiai, kurie žodžio gale yra atsiradę tik išnykus kuriam nors balsiui, paprastai yra išlikę. Bet yra—ypač tarmėse—atvejų, kur ir tokie priebalsiai yra išnykę. Dažniausiai nukrinta *-j* po divalsių ir po ilgųjų priebalsių (žr. 65 § b); tarmėse kartais nukrinta ir *-r*, pvz., lie. *i[ř]*, *y[rà]*, *dá[r]*, la. *ku[r]*, *i[r]* „yra“, *a[r]* „su“, *vai[rs]* „daugiau“, rečiau ir kiti priebalsiai, pvz., la. *kādē[ʃ]* „kodėl“, *kāpē[c]* „kodėl“, *daū[dz]* „daug“, *pēř[n]* „pernai“, *ka[d]* „kada“, *nuó[st]* „šalin“ ir kt. Le. Gr. 82 § b ir lie. *ka[d]*, *šali[n]*; daugiau pavyzdžių Joniko Pagram. 30 ir Frenkelio *Balticoslav.* III 29 t.

Daugiausia nukenčia kai kuriųrieveiksmių ir veiksmažodžio formų, kurios vartojamos lyg interjekcijų prasme, žodgaliai, pvz., la. *pa[g(a)]* < *pagaidi!* „palauk!“, *dzi(rdi)!* „klausyk!“, *cié[t(i)]* „kietai, tvirtai“, lie. *agì* < *ař girdì* ir kt. Joniko I. c. 31.

c) Skardieji trunkieji latvių literatūrinėje kalboje ir didesnioje tarmių dalyje taip pat ir žodžio (ir sakinio) gale pasilieka skardūs, bet rytinėse tarmėse (rusų įtaka?) šioje pozicijoje tampa dusliais (žr. Le. Gr. 82 § c). Lietuvių kalboje jie Mažosios Lietuvos atstovui Kuršaičiui išlaiko savo skardumą (žr. jo gram. 175 §), o apie Didžiosios Lietuvos literatūrinę kalbą Zennas savo *Kleine lit. Sprachlehre* 8 psl. sako, kad sakinio gale skardumas išnyksta.

b) *Tautosilabinių nosinių likimas*

51 §. a) Prūsų kalboje jie yra perdėm išlikę, pvz., sansy „žąsis“ arba semen „sėkla“.—Lietuvių (dabartinėje) literatūrinėje kalboje ir didesniojoje tarmių dalyje tautosilabinis *n* yra išnykęs, pailgindamas prieš jį stovintį balsį, žodžio gale ir prieš sargiuosius, žvarbiuosius, sklandžiuosius, nosinius, *j* ir *v*, pvz., *žąs̄s̄s̄*, *vąš̄s̄s̄*, *graž̄ýti*, gln. *lángą*, *sájūdis*, *šqlù*, *sámonė*, *sápnaris*, *tėvas*, *sprėsti*, *grėž̄ti*, gln. *žēmę*, *spįsta*, *grįž̄ti*, *dilù*, *irù*, *gįjù*, gln. *āk̄i*, *skūsti*, *puvù*, gln. *sūny*. Daukanto atstovaujamose žemaičių tarmėse, be to, iš *an* atsiranda (kaip ir iš ide. *ō*) *ou* (pvz., gln. *kou* „ką“ arba *drou*- vietoj literatūrinės kalbos *drąs*-) ir iš *en*—(su siauruoju *e*) *ei* (kuris ten atliepia ir literatūrinės kalbos dvibalsį *ie*), pvz., *nuspreistas* LChr. 187,₂₉ „nuspreistas“. Senuosiuose raštuose ir dar ir dabar žemaičių tarmėse tautosilabinis *n* yra sutinkamas ir iš prieš minėtus priebalsius ir (dabar paprastai tik kirčiuotose) žodgaliuose, pvz., Bretkūno *prisikėlens* „prisikėlęs“, *darens* „daręs“, *sutrin̄s* „sutris“, *buvēn* „buvęs“, *manens* „manęs“ gln. *ūkin* „ūkį“, *rūpinantin̄-si* „rūpinantįsi“ ir kt., dgs. klm. *svietiškunjun* „svietiškųjų“ Volfenbütelio postilėje, žem. *žans̄s̄* arba *žons̄s̄* Būgos KSn. 118 ir kt., *pamāten* (su pusilgiu *e*) „pamatė“ ir kt. Li. Dial. 17 (greta klm. *vēs̄ū* [su nosiniu *ū*] „visų“), gln. *kōn* (su plačiu, nosiniu, pusilgiu *o*) „ką“ ten pat 15, (su lūpų nosiniu vietoj *-n*) klm. *dōntum* (su pusilgiu *o*) „dantų“ ten pat 11, žr. taip pat Kuršaičio gram. 149 ir 162 §, Becenbergerio BGLS 39 tt., 123 ir 143 ir Stango Mažv. 58 tt.

b) Latvių kalboje iš baltų kalbos-pagrindo tautosilabinių junginių *an*, *en*, *in*, *un* yra atsiradę *uo* (< *ō* < *on*, plg. lie. dial. *on* < *an*), *ie* (< *ē*), *ī*, *ū*, pvz., žodžiuose *rūoka* = lie. *rankà*, *plēci* = lie. *penkī*, *krītu* = lie. *krintū*, *jūtu* = lie. *juntū*. Skoliniuose *n* išlieka, išskyrus tik žodį *mūks*, kuris greičiausiai kartu su estu *muñk* yra kilęs iš švedų ar danų *munk*. Kaip rodo XIII šimtmečio raštuose minimi Latvijos vietovardžiai, senieji tautosilabiniai dantiniai nosiniai apie 1200 m. latvių kalboje jau nebeegzistavo. Jei *giedu* yra paskolintas iš lietuvių kalbos (plg. lie. *pasigendū*) ir jei *ie* čia < *en*, tai *uo*, *ie*, *ī*, *ū* iš *an*, *en*, *in*, *un*, tur būt, yra atsiradę vėliau, negu *c*, *dz* < *k*, *g*; tam pritaria ir tas faktas, kad ir kuršių kalboje, kur tautosilabinis *n* buvo išlikęs, buvo atsiradę *c*, *dz* < *k*, *g*.

Tokie žodžiai, kaip *dziņtars* „gintaras“ (šalia tikrai latviško *dzītars*), yra, tur būt, kuršizmai. Kiti žodžiai su tautosilabiniu *n* yra paskolinti iš lietuvių (ar sėlių?), germanų, suomių ar slavų kalbų.

Bet kai kurie tokie žodžiai yra grynai latviški. Pirma, prieš *k* (*c*) ir *g* (*dz*) *n* gali būti atsiradęs iš *m*, kai senasis tautosilabinis *n* buvo jau išnykęs. Antra, po senojo tautosilabinio *n* išnykimo toks *n* gali būti atsiradęs iš naujo, disimiliacijos būdu iš *l* arba *r*, žr. 71 § a. Trečia, tautosilabinį *n* randame latvių naujadaruose iš šaknų su *-n*, pvz., *skaņdināt* „skambinti“ (iš *skanēt* „skambėti“, kaip, pvz., *guldināt* iš *gulēt*). Ketvirta, tautosilabinis *n* yra naujai atsiradęs, kur po jo yra nukritęs koks nors balsis, pvz., *svins* = lie. *švīnas* arba *dzeņ* = lie. *gēna*. Be to, tautosilabinį *n* randame onomatopoeiniuose ir etimologiškai neaiškiuose (vadinasi, greičiausiai, vėliau susidariusiuose) žodžiuose.

c) Tuo tarpu *m* baltai prieš priebalsius yra išlaikę (tik prieš *k* ir *g* asimiliuodamasis jis yra išvirtęs į velarinį *n*, žr. 61 §), pvz., lie. *šiņtas*, la. *sīmts*, pr. tūsimtōns „tūkstančius“, lie. *tamsūs*, la. *tūmsš*, lie. *grēmžti*, la. *greñzt*, lie. *gimdyti*, la. *dzēmdēt*, *vimbas* „seilės“. Tam neprieštarauja tokios formos kaip la. *tūopu* = lie. *tampū*, nes lie. *m* čia prieš lūpinį atsiradęs iš *n*; baltų (vadinasi, ir ide.) kalboje-pagrinde yra buvę ir junginiai *-np-* ir *-nb-* ir la. *miesa* kartu su žem. *meisa* gali būti atsiradę—nors gotų buvo *mimz*—tik iš senovės baltų **mensā*; tai rodo ir pr. *mensā*: arba senovės baltų *men-* čia yra atsiradęs, disimiliuodamasis iš *mem-* (plg. la. dial. *muns* < *mums*), arba go. *mimz*—asimiliuodamasis iš **minz*.

c) Priebalsių junginiai su *j*

52 §. *pj*, *bj*, *vj*, *mj*. a) Kaip buvo tariami *p r ū s ū* žodžiai piucian „piautuvės“, vietovardis Gerte-peawne (plg. lie. *pjaūnis* „pieva“ ir *pjūklas*), peuse „pušis“, III asm. etwerpe (su *-pe*?) „atleidžia, dovanoja“, kniėpe „semia“, wupyan „debesis“, wormyam (vo.) „rot“, samyen „dirva, laukas“, gln. semmien „žemė“, aucktimmien (vo.) „Obersten“, geywien „gyvenimą“, (su skiemeniniu *i*?) knapios „kanapės“ ir claywio (vo.) „sitevleysch“, nežinoma.

b) Lietuvių kalboje žodžio pradžioje *j* po lūpinių yra išlikęs (žr. Būga KSn. 5 t.), pvz., *bjaurūs, pjáuti, spjáuti*, o šaknies gale išnykęs, suminkštindamas prieš jį stovintį lūpinį, pvz., *gróbiu, kópiu, vemiù, stóviu*, klm. *ùpiù*.

c) Latvių kalboje *j* dabar žodžio pradžioje po lūpinių yra išvirtęs (kaip ir slavų kalbose) *l*, pvz., *blaùrs*: lie. *bjaurūs, pļáut* = lie. *pjáuti, spļáut* = lie. *spjáuti* (pavyzdžių su **vj-* ir **mj-* latvių kalboje nėra). Tuo tarpu šaknies gale dabar randame *j* ir po lūpinių, pvz., *grābju* „grobiu“, *kāpju* „kopiū“, *vemju* „vemiū“, klm. *cīrvja* „kirvio“; *j* čia, greičiausiai, yra naujai atsiradęs dėl analogijos, žr. apie tai ir apie *j* iškritimą tarmėse Le. Gr. 84 §.

53 §. *tj, dj*. a) Kaip buvo tariami prūsų žodžiai median „miškas“, medione „medžioklė“, maldian „kumeliukas“, peadey „kojinės“, III asm. gėide (du *d'* ?) „laukia“, gln. dien „ją“, diens „juos“, waitiāt „kalbėti“, klantemmai „keikiame“, cristonisto „krikščionybė“, cristiāniskas „krikščioniškas“, laitian „dešra“, lactye (vo.) „Pelzkleid“, lisytyos (vo.) „Notstall“ ir sutristio „išrūgos, pasukos“, nežinoma; atrodo, kad bent vienoje tarmių dalyje *tj, dj* (kaip žemaičių ir kuršių tarmėse) > *t', d'*.

b) Lietuvių kalboje *tj, dj* > *č, dž* (tarmėse ir *č, dž*), pvz., *vokiečiai, briedžiai*. Žemaičių tarmėse, kur *a* po *j* yra išvirtęs į *e* taip anksti, kad *tja, dja* ten per *tje, dje* > *te, de* pagal 57 § minėtą taisyklę, *t'* ir *d'* ilgainiui didesniu ar mažesniu mastu iš analogijos yra atsiradę taip pat ir kitose formose vietoj laukiamųjų *č, dž*, taip, kad kai kuriose žemaičių tarmėse *č, dž* yra sutinkami jau tik formaliai izoliuotuose žodžiuose, kur *č, dž* nesikaitalioja su *t, d*, pvz., *tyčiuomis*; apie tai Būga Žod. LIV tt. ir Salys Arch. Phil. IV 23 tt.

c) Latvių kalboje *tj, dj* > *š, ž*, pvz., *vācieši* „vokiečiai“, *brīēži* „briedžiai“, dgs. klm. *rīkšu* = lie. *rýkščių*, dial. *zvaižu* = lie. *žvaiždžių*. Kur greta *š* < *stj* ir *ž* < *zdj* yra formos su *st* arba *zd*, ten galėjo analogiškai iš naujo atsirasti junginiai *stj, zdj*, kurie po to yra išvirtę į *šk žg*, pvz., klm. *rīkšku* (greta *rīkšu*; kaip *upe: upju*, taip *rikste: *rīkstju > rīkšku*), *skružgu* „skruzdžių“. Po *k* yra įprastesnis *š* negu *šk*. Kai kuriose Kuržemės tarmėse *stj, zdj* > *šč, ždž*, pvz., klm. *rīkšču, skruždžu*, kurie gali būti žiemgalizmai (plg.

Žiemgalės vietovardžius *Džūkste*², *Zemaiči* ir kt.) arba lituanizmai; žr. taip pat Le. Gr. 85 §.

Kuršių tarmėse, reikia manyti, šaknies gale iš *tj*, *dj* yra atsiradę *t'*, *d'*, žr. FUF XII 65 t.

54 §. Sargiųjų ir žvarbiųjų junginiai su *j*. a) Prūsų ir latvių kalboje *s* (= lie. *s* ir *š*) + *j* > *š*; taip prūsų žodžiuose schuwikis „batsiuvy“ (plg. lie. *siuvikas*), gln. schan (= lie. *šiā*), tawischan „artimą“ ir kt., žr. Senpr. 34, ir latvių žodžiuose *šūt* = lie. *siūti*, es. l. *kāšu* = lie. *kōšiu* ir kt. Latvių (ir, tur būt, taip pat prūsų) ir *z* (= lie. *ž*) + *j* > *ž*, pvz., la. klm. *eža* = lie. *ėžio*.

b) Lietuvių kalboje iš *j* junginių su prieš stovinčiais *s*, *š*, *ž* atsirado suminkštinti *s*, *š*, *ž*, pvz., *siūti*, es. l. *kōšiu*, klm. *ėžio*.

55 §. *nj*, *lj*, *rj*. Lietuviams ir latviams šie junginiai (taip pat kaip slavams) yra išvirtę *ń*, *ł*, *ř*, pvz., klm. lie. *žirnio*, *brólio*, *pavāsario* = la. *ziřna*, *brāļa*, *pavasara* > dial. *pavasara*. Kaip buvo tariami prūsų žodžiai brunyos „šarvai“, III asm. trinie „graso“, gln. perōnien „draugai“ ir kt., garian „medis“, wargien „varis“, gln. kariausnan „kariavimą“, pogirrien „pagyrimą“ ir kt., saligan (vo.) „grūn“, kelian „iešmas“, gln. noseilien „sielą“, picullien „pragarą“, bleusky (vo.) „Schilf“, aulāut „mirti“, gln. sallūban „santuoką“ ir kt., nežinoma.

56 §. *kj*, *gj*. Kaip buvo tariamas prūsų žodis dragios „mielės, raugas“, nežinoma. Lietuviai *kj*, *gj* yra pavertę *k*, *g*, latviai (ir kuršiai) — *c*, *dz*, pvz., lie. *tikiū*, *regiū* = la. *ticu*, *rędzu*. Fleksijos formose la. *c*, *dz* yra ilgainiui iš dalies analogiškai pakeisti *č*, *dž* (iš *cj*, *dzj* arba *ć*, *dź*); ypač nominaliniuose *io*-kameniuose, kurių vns. vrd. baigiasi *-is*. Pvz., senieji, kai kuriose tarmėse dar išlikę kilmininkai *lāca*, *drudza* (= lie. *lōkio*, *drūgio*), yra daugumoje tarmių ir literatūrinėje kalboje pakeisti į *lāča*, *drudža*; kaip, pvz., greta vrd. *kuřmis*, *gailis* „gaidys“ yra klm. *kuřmja*, *gaiļa*, taip ir greta vrd. *lācis*, *drudzis* yra padarytas naujas kilmininkas **lācja* arba **lāča* > *lāča*, **drudzja* arba **drudža* > *drudža*.

57 §. *j* išnykimas tarp priebalsių ir priešakinės eilės balsių. Lietuvių ir latvių kalbose (apie prūsų kalbą šiuo atveju trūksta duomenų) tarp kokio nors priebalsio ir priešakinės eilės balsio *j* yra išnykęs; pvz., esamojo laiko *io*-kameniųjų formose (vns. II asm. lie. *kentì*, *kelì*, *glōbi* = la. *clēt[i]*, *cel[i]*,

glāb[i], la. imper. dgs. II asm. *clētiēt, celiet, glābiet*, greta la. *clēšu, celju, glābju*, lie. *kenčū, keliū, glóbiu*), la. *slapēt* arba *slapināt* (lie. *šlāpinti*) greta *slapjš* (lie. *šlāpias*), la. *tēlēns: tešš, celiņš: cešš*, lie. šksm. *svetē: vrd. svēciās*. Latvių kalboje šiuo atžvilgiu vėliau padaryta kai kurių pakeitimų. Pvz., greta *mūžam* „amžiui“, *mežam* „miškui“ dabar yra deminutyvai *mūžiņš* (liaudies dainose dar *mūziņš*), *mežiņš* (senasis **mediņš* priminė greičiau *mēdu* „medų“, negu *mežu* „mišką“). Ir nominalinių *īo*-kamienių fleksijoje senosios latvių formos, kur *j* yra išnykęs, dabar visiškai yra pakeistos; pvz., vyr. gim. dgs. vrd. *diži, tukši, slapji*, ndn. *dižiem, tukšiem, slapjiem*: lie. *didī, tuštī, šlapī*, ndn. *didiems, tuštiems šlapiems* (greta, pvz., klm. *didžiū* = la. *dižu*). Žr. taip pat Le. Gr. 88 §.

d) Minkštinimas

58 §. Priebalsių minkštinimas po jų stovinčio *j* įtakoje jau yra minėtas pirmesniuose paragrafuose. Lieka dar kiti atvejai.

a) Latvių (ir kuršių) kalboje baltų kalbos-pagrindo *k, g* — jei jie nestovi tiesiog už kurio nors sargiojo priebalsio — prieš priešakinės eilės balsius > *c, dz*, pvz., *acis* = lie. *ākys*, pr. *ackis*; *vīlks: vīlciņš* „vilkelis“; *tecēt*, es. I vns. II asm. *teci* = lie. *tekėti, tektī*; *dzērve* = lie. *gėrvė*, pr. *gerwe*; *dzītars*, (kuršių) *dziņtars*: lie. *gintāras* arba *gentāras*, pr. *gentars*, (kuršių) *meņce* — lie. *mėnkė*. *k, g* yra išlikę prieš *i* < *ai*, pvz., (*tu*) *saki* = lie. *sakaī*; *liki* = lie. *likaī*; prv. *ilgi* = lie. *ilgai*; taip pat, jei seka *-is* < *-as* (*o*-kamienių vns. vardininke), pvz., *laīskis* (kaip mėgstama ištarti formą *laīskš* „tingus“). Tuo tarpu prieš *-ie* ir *-i* < *-ie* reikia laukti *c, dz*, ir konjugacijoje jie iš tikrųjų sutinkami (pvz., *teci* „bėgi“, *teciēt!* „bėkite!“); kai kuriose latgalių tarmėse (Skaistoje FBR XV 36 ir 39 ir kt.) dar ir linksniavime, pvz., dgs. vrd. *plīci zirdzi* „pliki žirgai“ Dagdoje, *leluoci* „didesni“ Tdz. 59146, dgs. įng. *šeicim* < **sīciem* „smulkiems“ BW 7411,2. Bet paprastai linksniavime dabar *k* ir *g* yra iš kitų linksnių iš naujo atsiradę prieš *-ie* ir *-i* < *-ie*, pvz., *plīki(em), zīgi(em)*, plg. r. *волки* vietoj senr. *ѡлци*.

c, dz < *k, g*, atrodo, yra senesni, negu *uo, ie, ī, ū* < *an; en, in, un*, žr. 51 § b.

Baltų kalbos-pagrindo *sk, zg* prieš priešakinės eilės balsius latviai yra išvertę į *šk, žg*, pvz., *škelt* = lie. *skēlti*; *režģis* = lie. *rēzģis*. Tikslai vediniuose iš šaknų su *-sk, -zg* atsiranda ir (ana-

logiškai susidare) *sc*, *zdz*, *pvz.*, *drusciņas* „trupučiai“ (greta *druskām* „truputis, trupinys“, kaip ir *rūociņa* „rankelė“ greta *rūoka*), *samazziņas* „pamazgėlės“ BW 28944, *sescene* „šeško odos kepurė“; plg. *šk*, *žg* < *stj*, *zđj* 53 § c.

Beveik visame augšzemniekų dialekte ir kai kuriose Vidžemės vidurio žnektose *šk*, *žg* (ir skoliniuose) > *šk*, *žg*, apie tai A. Abelė FBR XX 214.

ķ ir *ġ* latvių kalboje sutinkame ne tik tai skoliniuose iš slavų, suomių ir germanų kalbų, bet kartais—vietoje laukiamų *c* arba *dz*—ir senuose baltų žodžiuose (ir ne po *s* > *š* arba *z* > *ž*). Kai kurie iš tokių žodžių su *ķ* arba *ġ* gali būti tikrai latviški, būtent tokie, kur *ķ* arba *ġ* atsirado prieš priešakinės eilės balsį tik tai po to, kai *ķ*, *ġ* kitur jau buvo paversti *c*, *dz*; pvz., *ķeiris* (greta *kreīlis*) < **kreiris* „kairys, kairiarankis“; *ķeīt* „griebti, čiupti“—tur būt, formų **kart* (kuris išlikęs sudurtiniame žodyje *aizkaīt* „paliesti, įžeisti“) ir *tveīt* mišinys, plg. sinoniminį *ķveīt* Aulėje. Tokios formos kaip *ķilvis* (greta *šķilvis* = lie. *skilvis*) gali būti su latvių lybių tarime netekusios pirmykščio *s* > *š*. Tačiau didžiausia dalis žodžių su nedėsningu *ķ* arba *ġ* yra paimta iš lietuvių kalbos (daugiausia tokių formų yra Lietuvos pasienyje).

Didžiausioje rytiečių tarmių dalyje *ķ*, *g* (ir skoliniuose) > *č*, *dž*, jei jie neina tiesiog po *š* arba *ž*, apie tai A. Abelė FBR XX 213 t.

b) Visose baltų kalbose randame bent vienoje tarmių dalyje visų priebalsių didesnę ar mažesnę minkštinimą prieš priešakinės eilės balsius.

Kad bent vienoje prūsų tarmių dalyje yra buvęs minėtasis minkštinimas, liudija (lenkų rašybos įtakoje atsiradę) parašymai etwiērp̄t „atleisti“ (greta *etwērpimai* „atleidžiamie“), giēidi „laukia“ (greta gēide), piēnct̄s „penktas“ (greta penct̄s) ir kt., žr. Senpr. 18 ir ten nurodytą literatūrą. Šalia kelian „ietis“, pickullien „pragarą“ ir kt. sutinkame ir tokius parašymus, kaip aulāut „mirti“ (: lie. *liāutis*¹) arba gln. sallūban „santuoką“ (: lie. *sāliūba*), kur l—kaip ir lenkų rašyboje—reiškia suminkštintą l, plg. la. palloutes LLD II 11₂₆ „pasitikėti“.

Apie Māžosios Lietuvos tarmes Kuršaitis Gramm. 24 tt. sako, kad ten prieš priešakinės eilės balsius minkštinami tik *ķ*, *g* ir *l*, be to, skirtumas tarp *l*, pvz., vardininke *brōlis* ir *l* kilmininke

¹ Lie. *lavōnas*, tur būt, iš **levānas*.

brólio esąs tik „unbedeutend“. Priešingai, Didžiosios Lietuvos tarmėse sutinkame visų priebalsių minkštinimą prieš priešakinės eilės balsius, žr., pvz., Li. Dial. 41, 60 ir 71. Be to — bent kai kuriose tarmėse — *s*-, pvz., žodyje *senėlis* esąs mažiau suminkštinatas, negu, pvz., žodyje *siuvimas*; taip pat ir prieš priešakinės eilės balsius kai kur yra pastebėti du minkštinimo stiprumo laipsniai. Taip minkštinami ne tik tiesiog prieš priešakinės eilės balsį esantieji priebalsiai, bet ir priebalsiai, esantieji prieš palatalizuotą priebalsį, pvz., *gėrti* (su *r*), gln. *žiupsnėlį* (su *s*), *iūsiu* (su *n*), *válgyti* (su *l*) ir kai kur net *võgti* (su *k*) arba *kreipti* (su *k*). Kai kuriose tarmėse, kaip matyti iš Li. Dial. 41 ir 60, žodžio gale sutinkamas ir suminkštintas *s* po priešais esančio (nekirčiuoto) priešakinės eilės balsio, pvz., žodyje *kiskis*.

Bet vidurio ir rytų aukštaičiai ir prieš *e* bei *é l* yra pavertę (veliariniu) *l*, apie tai, pvz., Salys Arch. Phil. IV 26 tt.

Lietuvos pietryčių dalyje („dzūkų“ tarmėse) *t(v)*, *d(v)* prieš *i*, *ī* arba *ie* yra (slavų įtakoje?) paversti *ć(v)*, *dź(v)*, apie tai Salys Arch. Phil. 30 tt.

Latvių kalboje dalis lybiškųjų tarmių minkština (gal būt, lybių įtakoje) priebalsius *t*, *d*, *c*, *dz*, *s*, *z*, *n*, *l*, *r* prieš priešakinės eilės balsius (kurie patys paskui gali nukristi) šaknies gale, be to, šitoks priebalsių *n*, *l*, *r* minkštinimas yra silpnesnis už tą, su koku tariami *n*, *l*, *r* < *nj*, *lj*, *rj*. Daug nuosekliau prieš priešakinės eilės balsius priebalsiai minkštinami augšzemniekų dialekte, ypač rytų tarmėse, kur šis minkštinimas, gal būt, yra atsiradęs slavų įtakoje ir sutinkamas ir po priešakinių balsių. Ir šiose tarmėse priešakinės eilės balsis, sukėlęs suminkštinimą, vėliau gali pats išnykti. Rytų tarmėse taip minkštinami — ir žodžio pradžioje — beveik visi priebalsiai, taip pat *k*, *g*, kur jie analogiškai iš naujo yra atsidūrę prieš priešakinės eilės balsius, be to, šie rytų tarmių *k*, *g* (kurie aiškiai skiriasi nuo literatūrinės kalbos *k*, *g*) skamba beveik taip kaip *r*. *k*, *g*. Tik žvarbieji priebalsiai ir kiek mažesniu mastu ir *r* (kaip baltarusių kalboje) pasilieka — bent vienoje šių tarmių dalyje — nesuminkštinti. Šis minkštinimas ten yra sutinkamas ir prieš palatalizuotus priebalsius; žr. Le. Gr. 90 §.

c) Visoje latvių kalboje *s*, *z*, *l*, *n* ir kai kuriose kuršiškose tarmėse ir *r* prieš *k*, *g*, *n*, *l* asimiliuojasi į *š*, *ž*, *l*, *n*, *r*; pvz., *šķirt* (senuosiuose tekstuose dar: *skirt*) = lie. *skirti*; dgs. klm.

krâšņu: vrd. *krâsnis* „krosnis“; vns. klm. *pûšļa*: vrd. *pûslis* „pūslé“; *režģis* = lie. *rēzgis*; dgs. klm. *zvāigžņu*: vrd. *zvāigznes* „žvaigždés“; klm. *zižļa*: vrd. *zizlis* „lazda“; klm. *viļņa*: vrd. *vilnis* „banga, vilnis“; *slīnķis* „tinginys“: *slīnķs* „tingus“; dial. klm. *pabērņa*: vrd. *pabērnis* „posūnis“; žr. taip pat Le. Gr. 92 §.

d) Latvių kalboje po *j*, *ŗ*, *ļ*, *ņ*, *ķ*, *ģ* sargusis *s* > *š*, bet ne visose tarmėse po visų šių garsų, žr. Le. Gr. 93 §.

Junginiai *ķs*, *ģs* visur nepakenčiami: vrd. *mač* (klm. *maģa*) „mažas“ (atsiradęs iš **mat's* < **maķš* < **maģš* < **maģs*) Kuršo pietvakariuose; Berzaunėje ir kt. čia yra *moģis*.

-*ņs* visur > -*ņš*, pvz., *viņš* „jis“; Mancelio raštuose (XVII amž.) dar *viņs*.

-*ļs* literatūrinėje kalboje ir daugumoje tarmių > -*ļš*, pvz., *ceļš* = lie. *kēlias*, bet kai kuriuose tamniekų ir augšzemniekų tarmėse — *ceļs*.

Taip pat -*ŗs* literatūrinėje kalboje ir didesnėje tarmių dalyje > -*ŗš* (kitur: -*rs*), be to, čia šis -*š* yra išlaikytas ir tose tarmėse, kur vėliau *ŗ* > *r*; pvz., *kaŗš* = lie. *kāriās*.

s po *j* literatūrinėje kalboje ir kai kuriuose tarmėse vienskie-
meniuose žodžiuose yra išvirtęs *š*, bet mažiausiai dviejų skie-
menų žodžiuose išlikęs; pvz., *slapjš* = lie. *slāpiās*; *vējš* — lie.
vējas; *arājs* „artojas“, *kalējs* „kalvis“, *mācītājs* „pastorius“. Šis
skirtumas atsirado dėl to, kad tarmėse apie Mintaują, kurios yra
literatūrinės kalbos pamatas, nekirčiuotieji -*ājs*, -*ējs* > -*ais*,
-*eis* dar prieš -*js* išvirtimą -*jš*, o po *i* sargusis *s* pasilieka nepaki-
tęs. — Rytų tarmėse -*s* po *j* išlieka ištisai arba pavirsta tik -*š*, tuo
tarpu daugelyje vidurio tarmių -*s* po kiekvieno *j* yra paverstas -*š*;
pvz., *arā(j)š*, *kalē(j)š*, *mācītā(j)š*; kitur: *arāiš*, *kalēiš*, *mācītāiš*.

e) Minkštinimas prieš *u* arba *ū* gali būti atsiradęs iš giminingų
formų su *jau* < *eu*; pvz., lie. *griūti*, la. *grūt* galėjo gauti savo *ŗ* iš
lie. *griūti* atitinkamai la. *graūt*, iš kur *ŗ* yra ir la. žodyje *grava*
„griova, slėnys“.

f) Kai kada minkštinimas gali būti atsiradęs kontaminuojant du
žodžius; pvz., la. *ņemt* „imti“ iš *ņemt* + *jemt*.

g) Latvių kalboje minkštinimas yra atsiradęs kai kuriuose
niekinamuose žodžiuose, pvz., *plēķa* „prisigėrėlis“, *čāūrumelis*
„skylutė“ ir kt., žr. Le. Gr. 91 §.

e) Asimiliacija

59 §. Čia iš tikrųjų priklauso ir kai kurie jau minėti minkštinimo atvejai. Šiame skyriuje bus kalbama apie tokius asimiliacijos (ne minkštinimo) atvejus, kur asimiliuotasis priebalsis ne visiškai išnykęs; apie tuos asimiliacijos atvejus, kur asimiliuotasis priebalsis yra visiškai išnykęs, žr. 67, 69 ir 70 §.

1) Artimoji asimiliacija

a) Regresyvinė asimiliacija

60 §. Didesniojoje latvių tarmių dalyje, kiek žinoma, duslieji trankieji prieš skardžiuosius trankiuosius tampa skardžiais ir atvirkščiai (taip pat sudurtiniuose žodžiuose ir žodžių sandūroje); bet praktikos sumetimais šiuo atveju rašoma etimologiškai, pvz., *nags*, *mazs*, *apgāzt* „apversti“. Tik apie kai kurias augšzemniekų tarmes yra žinoma, kad ten vns. vardininke skardieji trankieji prieš -s išlaiko bent savo pradžioje savo skardumą, pvz., *nogs* (< *nags*) ir kt. greta inf. *beikt* < *bèigt*, apie tai Elksnytis FBR IX 123 t. ir 135.—Kai kuriose augšzemniekų tarmėse ir *l*, *r*, *n*, *m* prieš dusliuosius trankiuosius tampa dusliais, žr. FBR VI 75 ir KZ XLIV 48.—Aiškiai nebejaučiamuose sudurtiniuose žodžiuose *tm* > *dm*, pvz., *sudmalas* < *sutmalas* FBR VII 134, XIII 84 ir Fil. mat. 40, apie tai Streitberg-Festgabe 45.

Lietuvių kalboje, kaip nurodo Gerulis Li. Dial. XV, duslieji trankieji prieš skardžiuosius trankiuosius tik šiek tiek suskardėja arba pavirsta „lėnės“, ir „lėnės“ pavirsta ir skardieji trankieji prieš dusliuosius trankiuosius (taip ir Otrembskio stebėtoje Tverėčiaus tarmėje, žr. jo Narz. Twer. I 100, o duslieji trankieji ten prieš skardžiuosius trankiuosius tampa skardžiais; kitaip sako Kuršaitis apie Mažosios Lietuvos tarmes savo gramatikos 129 §).

Prūsų tekstuose randame tokių parašymų kaip *sups* (ir *subs*) „pats“ greta gln. *subban* arba rānctwei „vogti“ greta *ranguns* „vogęs“, bet ir (etimologiškai parašytus?) *labs*, *gērbt* „kalbėti“ ir kt.

61 §. Lietuvių kalboje ir latvių literatūrinėje kalboje bei didesnėje tarmių dalyje prieš gomurinius *k* ir *g* tariamas veliarinis *n*, o daugelyje latvių augšzemniekų tarmių—gal būt, rusų kalbos įtakoje—dantinis *n*.

Prieš lūpinius *b* ir *p* visose baltų kalbose $n > m$: pr. sompiniš „rupi duona“, *em-perbandāsnan* „į pagundymą“, *emperri* „drauge, sykiu“ ir kt. (bet etimologiškai: *ni en-bāndan* „be jokios naudos“; *penpalo* „putpelė“, tur būt, iš **pelpalā*); lie. *tampū, imbuvyš, impinas* ir kt. Joniko Pagram. 26; la. *sumpuŋnis* „šunsnukis“, *Eŋmburga* iš vo. *Annenburg* ir kt.

Prūsų kalboje *n* yra asimiliavęsis ir su sekančiais *r* bei *l*: serripimai (vo.) „wir erfahren“ (bet etimologiškai: *senrists* „surištas“ ir *senrinka* „surinko“), gln. *sallūban* „santuoka“.

Po to, kai baltų kalbos-pagrindo *an, en, in, un* latvių buvo paversti į *uo, ie, ī, ū*, latvių kalboje *m* prieš *k* ir *g* buvo paverstas į velarinį *n*, pvz., vietovardžiuose *Rānka* (plg. vo. *Ramkau*), *Krankaļi* ir kt.; tas pats įvyko lie. varde *Dingāila*, kuri mini Būga LtT II 27.

b) Progresyvinė asimiliacija

62 §. a) Latvių literatūrinėje kalboje ir didesnėje augšzemniekų tarmių dalyje junginys *ln* paprastai išlieka nepakeistas, pvz., *vilna* ir kt. O daugumoje ležemniekų tarmių *ln* beveik visuose žodžiuose $> \tilde{l}$ (pvz., *villa*), ir viena augšzemniekų dalis turi ir tokias formas kaip, pvz., *pēllit*² $< pēlnit$ ir net *kollis* $< kalns$, apie tai žr. Le. gr. 98 §.

b) Skoliniuose iš vokiečių kalbos latviai vokiečių *šn-, šl-* yra pakeitę į *šņ-* (pvz., *šņuõre* „virvelė“), *šļ* (pvz., *šļaka* „teška“). Taip pat ir *št-* (ir latviškuose žodžiuose) matome pakeistą (per *št'-*) į *šķ-*, pvz., *šķuõvēt* (iš vo. *stowen*), dial. *šķe* $< š(i)te$ ir kt.

2) Tolimoji asimiliacija

a) Regresyvinė asimiliacija

63 §. a) Lietuvių kalboje ir kai kuriose latvių tarmėse *s- > š-*, jei sekantis skiemuo prasideda *š*, pvz., lie. *šeš* (: lo. *sex*) *šėšuras* (: gr. *ἑξυρός*), la. augšzemn. *škumškis* $< skumšķis$ „nuliūdėlis, paniurėlis“ ir kt. Jonikas Pagram. 27 mini ir tokias formas kaip *pašišladyti* ir kt.

Latvių tarmėse ir *c- — ċ > č- — č*, pvz., *čāci* $< cači$.

b) Latvių kalboje randame ir *c- — c < s- — c*, pvz., *čęcumi* „šakumas“ ir kt.; lietuvių kalboje sutinkamas *čičia* $< šičia$. Daugiau regresyvinės asimiliacijos pavyzdžių žr. Le. Gr. 99 §.

64 §. Čia pavyzdžiu tinka la. dial. *čūška* < *čūska* „gyvatė“ ir dial. *šiš* < *šis*.

f) *Priebalsių išnykimas žodžio pradžioje ir viduryje*

65 §. j. a) Apie *j* iškritimą tarp priebalsio ir priešakinės eilės balsio žr. 57 §.

Visada *j* išnyksta prieš *i* arba *ī* (ir *ie*), jeigu to nesutrukdo sistemos prievarta; taip—žodžiuose la. *ietere* (plg. kuršišką *jentere*), lietuvių rytiečių *intė* < *jentė* ir kt.

b) Po dvibalsių ir ilgųjų balsių *j* išnyksta prieš priebalsius ir žodžio gale, jeigu prieš stovinčių balsių ir dvibalsių ilgumas nesutrumpėja ir jeigu sistemos prievarta nesulaiko šio *j*; pvz., es. I. III asm. pr. *milē* = la. *mīlē* < **mīlēj[a]*; la. dial. *sē[j]* „sėja“; pr. *maitā* „maitina“, la. *mazgā[j]*, *męluo[j]*, dial. *jā[j]* = lie. *mazgója*, *melúoja*, (dial.) *jó[j]*; la. dial. *lau[j]* „leidžia“, sen. lie. *rykaw* < *rakáj[a]*; vns. vrd. lie. dial. *vě[ja]s* = la. dial. *vě[j]š*; la. dial. *runāš*, *meklēš*, *męluoš* < *runājis* „kalbėjęs“, *meklėjis* „ieškojęs“, *męluojis* „melavęs“; la. dial. *kā[j]galis*: lie. *kó[ja]galiai*; vns. vtn. la. *liēpā[j]*, *dūobē[j]*, *sīrdī[j]* = lie. dial. *liēpo[je]*, *duobē[jè]*, *širdy[jè]* ir kt., žr. Le. Gr. 100 §.

66 §. v. a) *v* išnyksta prieš *u*, *ū* ir *uo*, kur sistemos prievarta to nesutrukdo; pvz., pr. *gallū* „galva“, urs „senas“ = lie. *voras*, *ūlint* „kautis“: čekų *váleti* „kovoti“; lie. *du*, la. (senuose tekstuose) *duo* = skr. *dvā(u)*; žem. *úors* < *vóras*, *tuorà* < *tvorà* ir kt. Joniko Pagram. 25; lie. *gér[v]uogė*, *k[v]olyti* < slavų *xvaliti*; la. *uóre* < vřž. *vóre*; la. augšžemn. *uorti* < *vārti* ir kt., žr. Le. Gr. 101 §.

b) Po dvibalsių ir ilgųjų balsių tautosilabinis *v* išnyksta, jei priešais stovintieji ilgi balsiai ir dvibalsiai nesutrumpinami ir jei sistemos prievarta nesulaiko šio *v*; pvz., la. dial. *tē[v]s*, *diē[v]s* = lie. dial. *tē[vā]s*, *diē[vā]s* ir kt., žr. Le. Gr. 101 § b.

c) Retkarčiais *v* iškrinta ir tarp balsių, pvz., la. *àitiņa* < *a[v]i-i-tiņa*, lie. dial. *ing. ta[v]imì* ir kt. Le. Gr. 101 § c.

d) Kaip nurodė Lidenas Göteborgs hōgskolas ārsskrift 1899 IV, baltų, slavų ir kai kuriose kitose giminingose kalbose *vr-*, *vl-* > *r-*, *l-*, pvz., žodžiuose lie. *rīšti*, la. *rist*, pr. *per-rēist* surišti: sen. anglų *wriōn* „įvynioti“, žr. Le. Gr. 101 § d nurodytą literatūrą.

e) Iškrito—taip pat ir slavų kalbose—*v* po *b* ir *p*, kur giminingos formos to nesutrūkdė; pvz., la. *apaļš*: lie. *ap[v]alūs*, la. *ap(v)īņi* = lie. *ap(v)yniāi*, la. *Lab(v)ārdis*: lie. *Lab(v)ardžiai* (vietovardžiai) ir kt. Le. Gr. 101 § f.

f) Jeigu tokia lietuvių forma, kaip, pvz., *platì* (greta *platūs*) yra vietoj senesnės **platvī* (plg. skr. *pṛthvī* „plati“), tai, tur būt, reikia manyti, kad *v* yra fonetiškai išnykęs formose su sunkiai ištariama priebalsių grupe (pvz., klm. **platvjās*, vrd. **stiprovī* ir kt.) ir kad vėliau pagal **stipr[v]ī* ir kt. pavyzdį vietoje paveldėto **platvī* ir kt. atsirado **platī* > *platì* ir kt.

Latvių kalboje *v* yra išnykęs¹ bent vienoje tarmių dalyje—tarp priebalsių (pvz., tarmių formoje *pur[v]s*) ir kai kuriose Kuršo bei vakarų Vidžemės tarmėse (nežinomose aplinkybėse) ir tarp priebalsio ir (bet kurio) balsio, pvz., *dzēr[v]e* „gervė“, *dāra* „derva“, *cil[v]ēks* „žmogus“ ir kt., žr. Le. Gr. 101 § g.

67 §. m, n. a) Junginys *-mn-* ide. kalbose, kaip atrodo, tai > *-m-*, tai > *-n-*, be to, yra nežinoma, kada pasidarė *-m-*, kada —*n-*. Kur latvių kalboje dabar turime *-mn-*, ten tarp *m* ir *n* kitados yra buvęs koks nors balsis, pvz., *sāimnieks* < *saiminieks* (arba *saimenieks*). Po kai kurių ilgų skiemenų tarmėse ir čia vienas nosinis yra išnykęs (*saimieks* arba *sainieks*), tuo tarpu kai po trumpo šaknies balsio *-mn-* visur, atrodo, yra išlikęs, pvz., *zemnieks*. Ir lietuvių kalboje *priemenė* > *prienė* LChr. 384₁₃ arba *priemė*.

Ir sudurtiniuose žodžiuose atsiradusį *-nm-* latviai mieliai pakeičia į *-m-*, pvz., *siē[n]mālis* „pasienis“, *cie[n]māte* „gerbiamoji ponia“ ir kt. Le. Gr. 102 § a.

b) Apie tautosilabinio *n* išsiliejimą į prieš einantį balsį žr. 51 §.

Vidurio Vidžemėje yra tokios formos kaip vrd. *meži[n]c* (klm. *mežina*) < *mežīns* „miškelis“ (apie *-nc* < *-ns* žr. 78 § b), Žiemgalės Jaunpilyje—tokios formos kaip vrd. *sivē[n]s* (klm. *sivēna*) „paršas“, *bē[n]s* „vaikas“ ir kt. (greta būdv. *lēns!* „lėtas“), o Stendėje ir kt. tokios formos, kaip *vīš²* „jis“ (klm. *viņa*), *ganiš* (klm. *ganiņa*) „piemenėlis“ ir kt., žr. Le. Gr. 102 § b, c ir d.

68 §. r. Kai kuriose latvių tarmėse gana dažnai išnyksta tautosilabinis *r* po ilgo balsio, o apie Duobelę ir Platuonę tokioje padėtyje taip atsitinka net visais atvejais, pvz., *dā[r]zs* „sodas“, žr. Le. Gr. 103 § a.

69 §. *z, ž; s, š.* a) Kai kuriose latvių vidurio Kuržemės tarmėse iškrinta *z*—ir žodžių sandūroje—, jeigu tuoj po jo eina *l, r* ar *n*, pvz., *ā[z]liegt* „uždrausti“, *ū[z]rakt* „užkasti“, *ne[mā]z]nevar* „visai negali“, žr. Le. Gr. 104 § b.

b) Žvarbiųjų priebalsių junginiuose su sargiaisiais lietuvių ir latvių kalbose asimiliuodamasis gali iškristi arba sargusis, arba žvarbusis. Sargusis lietuvių kalboje iškrinta būsimosios laiko formose, pvz., *mūšiu* < **mūšsiu*, *vėšiu* < **vėžsiu* (greta *vėšiu* < **vedsiu*), kitur—žvarbusis, pvz., *išsikėlti*, *ištóti*, *užsidėgti* ir kt., kur žvarbusis nors ir rašomas, bet netariamas. Latvių tarmėse pasitaiko tokių formų kaip viensėdžio vardas *Mui[ž]zemnieki* Iecavoje ir *apak[š]-svā[r]ki* FBR XII 15. Galūnės *-s* asimiliavimąsi su prieš stovinčiu žvarbiuoju sutinkame kai kuriose tarmėse (žr. Le. Gr. 98 § c), pvz., vrd. *gaišš* (< *gaišs*) „šviesus“, *mešš* (< *mešs*) „miškas“, iš kur ležemniekų *gaiš*, *meš* (kurie rašomi etimologiškai: *gaišs*, *mešs*; kai kurių augšzemniekų tarime *-s* čia dar girdėti), dgs. gln. *miežš* < *miežus* „miežius“ ir kt. Piltenėje. FBR XX 44.

Apie sargijų išnykimą disimiliacijos atvejais žr. 72 § b.

70 §. *t, d.* a) Baltų ir slavų kalbose *ts* ir *d[h]s* (greičiausiai per *ss*, plg. gr., lo. ir germ. *ss* < *ts*) > *s* (apie tai Gramonas Bull. XXIV 8 t.); pvz., lie. *krišlas*, la. *krišls* (: lie. *kritaū*, la. *kritu*), lie. *giesmē*, la. *dziēsma* (: lie. *giedóti*, lat. *dziēdāt*), pr. kersle „kirvis“ (: kirtis), *waisei* „žinai“ (: *waidimai* „žinome“). Taip pat *s* kai kuriuose žodžiuose, tur būt, < *ts-*, pvz., lie. *sárgas*, la. *sařgs*, pr. absergisnan „apsaugą“: r. *сmopoж*, žr. Siblt. Et. 43².

Kur junginys *ts* latvių kalboje yra atsiradęs vėlesniais laikais, ten šis *ts* > *c*, sakysim, žodyje *vēcs* (žem. *vēčas*): lie. *vētušas*, ssl. *ветухъ*.

b) *d[h]* baltų ir slavų kalbose prieš nosinius yra išnykęs; pvz., lie. *dúomi*, la. *duómu* greta *duodu*; la. *brīe[d]nu* „brendu“, *lie[d]nu* „lendu“, la. *blēnas*: *blēdis* „sukčius“ ir kt., žr. Le. Gr. 106 § b ir Lskf 103 § b.

c) Kai kuriose latvių rytiečių tarmėse *t* yra išnykęs junginyje *-st[a]s*, pvz., *piers[t]s²* „pirštas“: klm. *piers²*, žr. Le. Gr. 106 § c.

d) Kai kuriose latvių tarmėse prieš *k* ir (rečiau) *p* iškrinta *t*, kaip ir—taip pat lietuvių tarmėse—*g* prieš *d*, jei giminingos formos to nesutrukdo; pvz., la. dial. *ru[t]ks* „ridikas“, *svē[t]ki*

„šventės“, *pakavs* „pasaga“ < r. *nodkósa*, *lau[d]pete* „mėsos gabalas“, *a[t]pakał* „atgal“, *vę[d]ga* „dalba“, *brū[t]gāns* „jaunikis“ ir kt., lie. dial. *gāi(d)gystė, drūt(t)galis*.

e) Baltų ir slavų kalbose *t* yra iškritęs tarp *š* atitinkamai *s* ir *m*; pvz., žodžiuose lie. *āšmas*, pr. *asma-*, ssl. *osmō* „aštuntas“, la. asmīte „1/8 arklo dalis“, la. dial. *krus(t)māte* „krikštamotė“ ir kt.

Atrodo, kad *t* yra išnykęs tarp *s* ir *l* latvių žodžiuose *slēmere* „skiautė“ ir *slāt* II „krauti, kloti, skleisti“.

f) Kaip rodo lie. *loķšs*, la. *lācis* greta pr. *clōkis* ir Tlokumpelk „Lokių pelkė“, lie. ir la. *tl-* > *l-*.

g) Lietuvių tarmėse sutinkame (ne visuose žodžiuose) *z* < *zd*, pvz., *barz(d)à*; ryšium su tuo yra atsiradę tokie hipernormalizmai kaip dial. *ābrozdas* < *ābrozas*.

g) Disimiliacija

71 §. Disimiliaciniai priebalsių pakitimai. a) *l* (*l*): pr. *pen-palo* < **pelpalā* „putpelė“; lie. *lūgmanis* Ger.-Stang. 24 < *lūgmalis*; la. *skāngals* arba *skalgangs* < *skalgals*; *praūls* < **plaul(a)s* = lie. *pjāulas*; lie. *dirgēļē* < *dilgēļē* ir kt.

b) *r*: pr. *scrutele* „siuvėjas“ < vo. dial. *scrūtere*; *sirablan*, lie. *sidābras*, la. dial. *sidabrs*, go. *silubr*: ssl. *srebro* „sidabras“; la. *kreīlis* „kairys“ < **kreiris* ir kt.

c) *n*, *m*: pr. *mans* „mus“ < **nans* = ssl. *ny*; lie. dial. *méndrė* < *néndrė*; la. dial. *muns* < *mums* ir kt., žr. Le. Gr. 108 § a.

d) Kiti priebalsiai: lie. *kėmpė* = la. *piēpe*; lie. dial. *degūlē* < *gegūlē*.

72 §. Disimiliacinis priebalsių išnykimas. a) *r*, *l*, *n*, *m*: lie. *gerie(m)siems*; *ki(r)mgraužà*; la. *ķēris* < **kreiris*; dial. *[r]iere* „vamzdis“; dial. *liē[l]ceļš* „vieškelis“; *driģenes* < **drignenes*: lie. *drīgnēs* ir kt. Le. Gr. 108 § b.

b) Kai kuriose latvių tarmėse iškrinta—ir sudurtiniuose žodžiuose bei žodžių sandūroje—sargusis prieš *c* arba *dz*, pvz., *kru[s]ts* „kryžius“ (klm. *krusta*), *man[s] cir[v]is* „mano kirvis“, *mē[s] dzejam* „mes geriamo“, *i[z]dzīt* „išginti, išvyti“ ir kt., žr. Le. Gr. 108 § b 3.

c) Haplologija: lie. *gýsla[la]pis*, *įmon(in)inkas* ir kt.

h) Metatezė

73 §. Greta esančių garsų metatezė. a) Priebalsis + priebalsis. Tur būt, jau ide. kalboje-pagrindė mums nežinomis aplinkybėmis yra kaitaliojęsi *sk-* ir *ks-*, *sp-* ir *ps-*, *st-* ir *ts-* > *s-*; plg., pvz., lie. *skūbinti*, la. *skubināt*, go. *-skiuban* „stumti“: skr. *kṣōbhayāti* „išjudinu“; lie. *stirna*, la. *stiřna*: ssl. *sr̥na*; lie. *sārgas*, la. *sařgs*, pr. *but-sargs* (vo.) „Haushalter“: r. *cmópoж*; plg. keltų [*t*]s- < *st*.

Baltų kalbose *ks*, *gz* < *sk*, *zg* (lietuvių kalboje ir *kš*, *gž* < *šk*, *žg*) prieš priebalsius; pvz., lie. *drėksti*, būs. l. *drėksiu*: es. l. *dreskiū*; *reikšti*, būs. l. *reikšiu*: es. l. *reiškiū*; *mėgzi*: es. l. *mezgū*; la. *megzt* ir būs. l. *megšu*: *mazgs*; *tūkst* „pučiasi, tunka“: būt. l. III asm. *tūska* ir kt., žr. Le. Gr. 109 § a.

b) Balsis + priebalsis ir atvirksčiai: lie. dial. *prim*, la. dial. *primš* „pirma“; lie. *gaidykstė* < *gaīdgystė*; la. *desmit* < *desimt* „dešimt“; *piėdrabs* < *piėdařbs* „grendymas“ ir kt.

74 §. Tolimoji metatezė. a) Vieno garso perkėlimas: lie. *kutrūs* < *krutūs*, la. *sudrabs* < *sudabrs* „sidabras“; dial. *brede* < *bedre* „duobė“ ir kt.

b) Savitarpio perstatymas: la. *nuđtaļ* „be perstojo“, *sęnala* „sėlenos“, žr. ME s. v.; dial. *caumurs* < *caūrums* „kiaurymė“ ir kt. Le. Gr. 110 §.

i) Priebalsio pridėjimas ir įterpimas

75 §. *j*, *v*. Kaip slavų, taip ir baltų kalbose prieš balsius kartais yra atsiradę *j* ir *v*; apie tai A. Abelė FBR XX 211 tt. Prūsų kalboje sutinkame pridėtinį *w-* prieš *o* arba *u*, pvz., *woasis* „uoosis“, *wobalne* „obelis“, *wuschts* (greta *uschts* arba *usts*) „šeštas“ ir kt. Pavyzdžiai iš lietuvių tarmių: *įirklas*, *įievà*, *vūoga*, *nu-v-eīti*, *pa-j-eīti*, *į-j-augti*, *jis man liepė-j-eīti* ir kt.; iš latvių tarmių: *pa-j-ecēt* „paakėti“, *tuju* < *tu[v]u* „arti“, *Rūven* < *Rū[j]ene*, *nu-v ir laiks* „na, laikas“, *v-uts* „utėlė“, *į-irbe* „kurapka“ ir kt., žr. Le. Gr. 111 § su literatūra ir apie lietuvių kalbą taip pat Li. Dial. 16, 42, 51, 72, 84 t. ir 100.

76 §. *s*. Kaip žinoma, ide. kalbose neretai vienos šaknies žodžiuose kaitaliojasi žodžio pradžioje koks nors duslus sprogstamasis ir *s-* junginys su šiuo sprogstamuoju, pvz., žodžiuose pr.

skīsta „tyras, grynas“, lie. *skýstas*, la. *škīsts*: ssl. *čistō* „švarus“. Baltų—ypatingai latvių—kalbose toks *s-* yra atsiradęs ir vėlesniais laikais; pvz., žodžiuose pr. scrišin „kryžių“, lie. dial. *skregždē* Otremskio Narz. Twer. I 108: *kregždē*, la. dial. *skrasts*: *krasts* (= lie. *krāštas*). Viename kitame veiksmožodyje su tokiu sekundariu *s-* šis *s-* greičiausiai yra atsiradęs netaisyklingai, perskiriant kurį nors sudurtinį sangražinį veiksmožodį; tai, tur būt, galima pasakyti apie lie. dial. *svérti*, kuris galėjo atsirasti iš tokių sudurtinių veiksmožodžių kaip, pvz., *nu-s[i]-tvérti*, ir tikrai apie la. (rašančiųjų padarytą?) *skaft* „liesti“, kuris neteisingai padarytas iš *pie-s-kārties* „prisiliesti“, plg. iš *iz-s-alkt* „išalkti“ abstrahuotą *salkt* „alkti“. Kai kuriais atvejais šis *s-* gali būti paimtas iš formos arba reikšmės atžvilgiu panašių žodžių su senuoju *s-*; tai greičiausiai galėjo įvykti su pradžioje dar svetimais skoliniais (latvių kalboje daugiausia prie skolinių toks *s-* yra pridėtas!). Vienu kitu atveju šis pridėtinis *s-* galėjo atsirasti, neteisingai skiriant žodžių junginius; kai, pvz., latvių kalboje svetimas *pīķis* „derva“ dar nebuvo įsigalėjęs, tai, pvz., junginys šis *pīķis* galėjo būti neteisingai suvoktas kaip šis *spīķis*. Lybiškose latvių tarmėse šis *s-* galėjo atsirasti ir kaip hipernormalizmas, nes lybių kalboje žodžiai seniau galėjo prasidėti tik vienu kurio nors priebalsiu, todėl lybiai skolinius su *sp-*, *st-*, *sk-* pradžioje tarė be *s-*, o vėliau — stengdamiesi teisingai pamėgdžioti originalą—tokį *s-* retkarčiais pasakyti ir ne vietoje; žr. Le. Gr. 113 § ir ten nurodytą literatūrą.

77 §. *k, g.* Visose baltų kalbose kartais sutinkami etimologiškai nepateisinami *k* ar *g* prieš sargiuosius ir žvarbiuosius, ypač jei po sargiojo ar žvarbiojo seka dar koks nors priebalsis; paprastai greta dar yra ir formos be tokio *k* ar *g*. Kai kurie pavyzdžiai: pr. *crixtitwi* ir lie. *krīkštiti* (apie tai FBR XVII 164); pr. *klexto* „šiaudų gniūžtė“: lie. *klēsti*; pr. *laxde*, la. *la(g)zda*: lie. *lazdà*, pr. *sixdo* „smiltys“, lie. *žiē(g)zdro*: lie. *žizdrà*; lie. *áuksas*: pr. *ausis* „auksas“; la. *pīrksts*: dial. *pīrst*s, lie. *piřstas*; pr. *pirsten* (vo.) „Finger“; la. *tukšs*: lie. *tūščias*.

Šitoks lyg ir įterptinis *k* arba *g* yra atsiradęs įvairiais būdais. Pirma, kai kuriuose žodžiuose jis yra perimtas iš šiaip ar taip asociuotų žodžių su senuoju gomuriniu. Pvz., jau Zubatis IF 280 yra pareiškęs, kad la. *apakša* (: lie. *apačià*) savo gomurinį greičiausiai yra gavusi iš priešingos reikšmės žodžio *auģša* „viršus“;

kad taip yra iš tikrųjų, aiškiai rodo augšzemn. *opauška* (greta: *auška*), kur ir *au* atsiradęs iš priešingos reikšmės žodžio. Greta *augša* ir *apakša* vėliau galėjo atsirasti ir *iekša* „vidus“ bei *priekša* „priešakys“ su *-k-*. — Kai kuriais kitais atvejais įterptinis gomurinis greičiausiai atsirado, kontaminuojant formas su maždaug panašia reikšme; pvz., žodžiuose la. *bakstīt*, lie. *bakstytis*, plg. lie. *bakióti*, *bākterėti* ir kt. ir lie. *bastytis*, *bāstelėti* ir kt. — Trečia, yra atvejų, kur formos su lyg ir įterptiniu *k* ar *g* atsirado iš 73 § a minėtos metatezės; pvz., la. *lizds* (: lie. *lizdas*) < **lizgd(a)s*, kur *lizgd-* iš sinonimų *lizd-* + *lizg-* (*lizgs* yra sutinkamas Zūrų tarmėje). Kai vienaip ar kitaip buvo atsiradę dubletai su *k* arba *g* ir be jų, tai galėjo būti tam tikras svyravimas *k* ir *g* vartosenoje prieš sargiuosius ir žvarbiuosius priebalsius; ryšium su tuo kai kuriuose žodžiuose iš tikrųjų galėjo būti įterptas *k* arba *g* prieš sargųjį arba žvarbųjį priebalsį (pvz., la. skolinyje *plāksteris* „plasteris“), o vienu kitu atveju ir išmesti senąjį gomurinį, žr. Izv. XVII 4, 122 t.

78 §. t. a) Kaip slavų, albanų ir germanų, taip ir baltų kalbose randame *str* < *sr*; lietuvių kalboje tiktai vienoje tarmių dalyje, o latvių kalboje ištiesai, pvz., la. *strāva*: lie. *s(t)r(i)ovė*. Apie prūsų kalbą šiuo atveju suteikia žinių tokie vietovardžiai kaip Strowange, Stromyke, Strewe, Nastrayn, kuriuos mini Gerulis Apr. ON 223.

b) Kai kuriose lietuvių (žr., pvz., Joniko Pagram. 28) ir daugelyje latvių tarmių *ns* > *nc*, o latvių tarmėse ir *ņš* > *ņč* bei *nz* > *ndz*, pvz., la. dial. *ganc*, *viņč*, *piņdzele*.

Kai kuriose latvių tarmėse ir *ls* > *lc* bei *lš* > *lč*; žr. Le. Gr. 115 §. Prūsų formose kaltzā (greta *kelsāi*) „skamba“ ir *cultzi* (: lie. *kūlšė*) tz gali reikšti *s*.

79 §. Junginių *mr* ir *ml* baltų kalbose nėra, išskyrus formas, kurios (kaip, pvz., lie. *imlióti* greta *imblióti*) gali būti vėloki naujadarai, ir sudurtinius žodžius (pvz., la. *āmrija* „besotis“). Ir, kadangi kai kuriose kitose ide. kalbose *mr*, *ml* > *mbr*, *mbl* (iš kurių žodžio pradžioje *br-*, *bl-*), tai yra pareikšta nuomonė, kad taip pat įvyko ir baltų kalbose, bet trūksta visai patikimų pavyzdžių.

j) *Ilg* priebalsiai

80 §. Ide. kalboje-pagrindė ilgį priebalsiai normalioje kalboje, atrodo, nebuvo įprasti. Žodžių vediniuose vis dėlto neretai greta atsidurdavo du dantiniai sprogstamieji, iš kurių baltų ir slavų kal-

bose atsirado sargiojo priebalsio junginys su sekančiu dantiniu sprogstamuoju (apie tai ir R. Kentas Language VIII 18 tt.); pvz., lie. *vèsti*, la. *vest*, pr. *west* (slavų *vesti*), lie. *vèzdamas*, la. *vèzdamas*: lie. *vedù*, la. *vèdu*, pr. *wedais* „vesk!“ (ssl. *veda* „vedu“); lie. *mèsti*, la. *mest*. pr. pomests (vo.) „unterworfen“, lie. *mèzdamas*, la. *mèzdamas*: lie. *metù*, la. *mètu*, pr. *metis* „metimas“ ir kt.

Bet dabar dviejų dantinių sprogstamųjų junginių tokiu būdu jau nekeičia: kur dabar iš naujo greta atsiradžia du dantiniai sprogs-
tamieji, ten tariamas dažniausiai paprastas *t* arba *d* arba — retkar-
čiais sudurtiniuose žodžiuose — *ilgas t* arba *d*.

81 §. Ilgus sklandžiuosius ir nosinius latviai turi, pirma, skoliniuose (pvz., *stallis* „arklidė“, *ķēŗra* „karutis“, *vaņna* „vonis“, *ķemme* „šukos“), antra, tęstinės priegaidės trumpų balsių su sekančiu tautosilabiniu *l*, *r*, *n* ar *m* junginiuose (pvz., *tilts* „tiltas“, *dur̃t* „durti“, *maņta* „turtas“, *gruņba* „raukšlė“); ilgas *l* yra atsiradęs ir iš *ln*, žr. 62 § a. Lietuviai ilgus sklandžiuosius ir nosinius turi cirkumfleksiniuose trumpo balsio junginiuose su sekančiu tautosilabiniu *r*, *l*, *n* arba *m*, pvz., *vil̃kas*, *dar̃žas*, *leņda*, *kuņpas*. Ilgi sklandieji, greičiausiai, yra buvę ir tokiuose prūsų žodžiuose kaip *sallūban* „santuoką“, *serrīpimai* (vo.) „wir erfahren“, *pīlnan* „pilną“, *girtwei* „girti“ ir kt. ir ilgi nosiniai tokiuose prūsų žodžiuose, kaip *unds* „vandu“; amsin „tautą“ ir kt.

Latvių tarmėse yra atsiradę ir ilgi duslieji *s*, *š*, *t*, *p*, *k*, žr. Le. Gr. 117 § c.

k) Kiti artikuliaciniai pakitimai

82 §. a) *tl*, *dl* > *kl*, *gl*. Kaip kai kuriose kitose, taip ir baltų kalbose sutinkame *kl*, *gl* < *tl*, *dl*; pvz., lie. *auklē*, la. *aukla*, pr. auclō „apynasris“: av. *aodr̃am* „apavas“. Bet prūsų katekizmo dialekte *tl* yra išlikęs, pvz., žodyje ebsentliuns „apženklinęs“: lie. *žėnklas*, o patikimų pavyzdžių garsų grupei *gl* < *dl* prūsų kalbos paminkluose nerandame, bet yra *dl* žodyje *addle*: lie. *ėglē*, la. *egle*: le. *jodla*, žr. Senpr. 44 § ir Le. Gr. 118 § su literatūra.

b) Lietuvių ir latvių tarmėse pasitaiko ir *kn* < *tn*; pvz., žodžiuose lie. dial. *tīknagas* Arch Phil. III 65 < *tītnagas*; la. dial. *mynouknę* FBR XII 71 „minutė“ ir kt., žr. Le. Gr. 118 § b ir ten nurodytą literatūrą. O latvių tarmėse sutinkamas taip pat *megnīs* < *med[i]nīs* „tetervinas“.

c) Lietuvių ir latvių kalboje sutinkame *gn* < *bn*; pvz., lietuvių žodžiuose *lūgnios* < *lūbnios* (tokios rogės), *dūgnas*, la. *Dignāja* (vo. *Dubena*): la. *dubēns* „dugnas“ ir kt., žr. Būgos KSn. 181 ir Le. Gr. 118 § c.

d) Afrikata lietuvių ir latvių tarmėse kai kur prieš kitą priebalsį paversta pučiamuoju; pvz., žodžiuose la. *Mārsnēni* (vo. *Marzenhof*) < **Mārc(ę)nēni* ir kt. FBR XI 186, dial. *piēzdesmit*² XII 15 < *piēdesmit* „penkiasdešimt“, lie. dial. *Kāskelis* < *Käckelis* Joniko Pagram. 29. Ar tokios formos kaip lie. dial. *Baraūckis* < *Baraūskis*, *gacpadōrus* < *gaspadōrius* ir kt. Ger.-Stang. 24. būtu ryšium su tuo atsiradę hipernormalizmai?

1) *Skardžiujų ir dusliųjų priebalsių kaitaliojimas*

83 §. a) Šaknies gale ir priesagose: lie. *viskėti*: *vizgėti*, *pleiskės*: *pleizgės*, *virpėti*: *virbėti* ir kt. Būga KSn. 192¹ ir Skardžius Arch. Phil. VIII 271, la. *klēpis*: lie. *klėbys*, lie. *erškėčiai*: la. dial. *ērškēži*, la. *drupas*: *drubaža*, *knāpt*: *knābt*, *slasts*, lie. *slāstai*: la. *slazds*, *kliekt*, lie. *klỹkti*: la. *kliēgt*, *sniekt*: *sniegt* „duoti“ ir kt. Le. Gr. 119 § a.

b) Šaknies pradžioje: lie. *klusnūs*: *glusnūs*, *kriaūnos*: *griaūnos*, *kėmbė*: *gėmbė*, la. *puřna*: lie. *burnà*, la. *pęka*: *bęka* „gelt. baravykas“, *pires*: *bires* „spiros“, *tauņāt*: *dauņāt* „glamžyti“, *trenėti* (ir lie. *trenėti*): *drenēt*, *křuweši*: *gruweši* ir kt. Le. Gr. 119 § b.

c) Kartu šaknies pradžioje ir gale: lie. *kaūkaras*: *gaūgaras*, la. *klēpis*: lie. *glėbys*, la. *kapana*: *gabana*, *šlāka* (arba *šlāga*): *žlāga* ir kt.

84 §. Tokie (taip pat ir gimingose kalbose sutinkami, žr. Le. Gr. 119 § c nurodytą literatūrą) svyravimo atvejai ne visi yra vienodo senumo ir kilmės. Kai kuriais atvejais (šaknies gale) šis svyravimas, gal būt, yra atsiradęs ryšium su tuo, kad prieš trankiuosius išnyksta skirtumas tarp skardžiujų ir dusliųjų trankiujų. Kitur gali būti kontaminuotos įvairių šaknų formos. Kai kur, gal būt, šaknies pradžia yra —skardumo atžvilgiu— išsilyginusi su šaknies galu ir atvirkščiai; žr. taip pat Le. Gr. 120 §.

II. FORMŲ MOKSLAS

1. Sudurtiniai žodžiai¹

85 §. Sudurtinių žodžių dalys. a) Jeigu antroji dalis yra veiksmazodis, tai pirmoji dalis gali būti:

1) neiginys, pvz., lie. *negaliù, nègeriu*, pr. es. 1. III asm. niswintina „nešventina“ (vo. *entheiligt*);

2) priešdėlis, pvz., pr. epmėntimai, lie. *apmelúojame*, la. *apmėluojam*.

b) Jeigu antroji dalis yra koks nors vardažodis, tai pirmoji dalis gali būti:

1) vardažodis, pvz., pr. laucagerto „kurapka“ (tikriau: laukinė višta), gln. *grėiwakaulin* „šonkaulį“, lie. *nugařkaulis*, *krei(v)buřnis*, *júodbėras*; taip pat dalyvis, pvz., la *rúgušpiėns* „rūgštus pienas“ *guřamistaba* „miegamasis“;

2) skaitvardis, pvz., pr. gln. ainawidiskan (vo.) „einigen“, klm. *dwigubbus* „dvigubos“, lie. *trikójis*, *šiřtmetis*, *aňtrapatė*, la. *viėndėlis* „vienturtis“, *trešdiena* „trečiadienis“;

3) įvardis, pr. *kawīds* „koks“, *stawīds* „toks“, lie. *anāgalis*, *sav(a)naūdis*, la. *viņpasaiule* „anas pasaulis“, *savdabīgs* „savotiškas“;

4) veiksmazodis, pvz., lie. *griáu medis*, *grīš(t)kelis*, la. *valbacis* „išverstakis“, *gruōzgalvis* „kuris kraipo galvą“, *skrienace* „kurios akys šen ir ten bėgioja“ EH, plg. r. *скалозуб* „pašaipus žmogus“ ir kt. (tokių sudurtinių žodžių yra labai mažai; lie. *mėtakis*, Lkžd. 413, yra, tur būt, atsiradęs perstatant kokį nors senesnį* *akimetas*, plg. la. *mėts* ME ir lie. *aūtakojis*, *rýšgalvis*: *galvóryšis* ir kt., kurie minimi Lkžd. 437 t.);

5) priešdėlis, pvz., pr. pomatre, lie. *pāmotė*, *apýsenis*;

¹ Apie lietuvių k. sudurtinius žodžius paskutinis darbas – Skardžiaus Lkžd.

6) *prieveiksmis*, pvz., lie. *pusiáunaktis*, *daugdarbís*, la. *līdzbrāucēji* „bendrakeleiviai“;

7) *neiginys*, pvz., pr. *nigīdings* „begēdis“, lie. *negývas*, *negarbē*.

c) Jeigu antroji dalis yra skaitvardis, tai pirmoji dalis gali būti:

1) skaitvardis, pvz., lie. *dvīdešimt*, la. *divdesmit*, lie. *trīsdesīmtas*, la. *trīsdesmitais*;

2) *pus-*, pvz., lie. *pusāntro(s)*, la. *pus'divi*.

d) Jeigu antroji dalis yra įvardis, tai pirmoji dalis gali būti:

1) įvardis, pvz., lie. *šitoks*, dial. *itas*, la. dial. *itis* „šitas“;

2) *neiginys* arba koks nors kitas žodelis, pvz., lie. *niēkas*, la. *ik'katrs* „kiekvienas“.

c) Jeigu antroji dalis yra *prieveiksmis*, tai pirmoji dalis gali būti:

1) *priešdėlis*, pvz., lie. *bevéik*, *ūžvakar*, la. *iēpretī* „priešais“;

2) *neiginys*, pvz., pr. *nikai* (vo. als), lie. *niēkur*;

3) *prieveiksmis*, pvz., lie. *gangreīt*, la. *tur'klāt* „be to, greta to“.

86 §. Sudurtinių žodžių reikšmė. a) Iteratyviniai sudurtiniai žodžiai, kurių dalys išlaiko savo formalų savarankiškumą, sustiprina paprasto žodžio reikšmę, pvz., lie. *mažā mažā trobēlē*, *būriāš būriāš*, *vagiū vagis*, *pilnū pilnā*, la. *mazs mazs vīrinš* „mažas mažas vyrukas“, *purvu purvi* „pelkių pelkės“, *pa malu malām* „pakraščiais“, *vēcu vēcais ienāids* „sena sena neapykanta“ ir t. t. Le. Gr. 394 § ir Lkžd 23 ir 402 t.

b) Abi kopuliatyvinių sudurtinių žodžių dalys, paprastai išlaikydamos savo formalų savarankiškumą, vienodai santykiauja su kitomis sakinio dalimis, pvz., lie. *tēvas mótina*, *raņkos kójos*, *šis tas*, la. *šādi tādi* ir t. t. Formaliai suaugusios abi dalys yra, pvz., sudurtiniuose žodžiuose la. *kurlmēms* „kurčnebylys“, *sarkanbalts* „raudonai baltas“, lie. *plaučķepeniai*, *kójagalvīai* ir kt. Lkžd. 407 tt.

c) Determinatyviniuose vardažodiniuose sudurtiniuose žodžiuose viena (paprastai — pirmoji) dalis apibrėžia antrą, pvz., pr. *laucagerto*, gln. *grēiwakaulin*, lie. *viēškelis*, *minkšt(a)paūtis*, *júodmargas*, *daugnóra*, *dvīdešimt*, *šiēmet[ai]*, *šiāndien[ā]*, *tuōmet[u]*, la. *trešdiena*, *vīrspuse* „viršus“, *gāišpelēķs* „šviesiai pilkas“, *ilģsēde*, *liēls-*

kungs (ndn. *liēlkungam* arba dial. *liēlskungam*), *večāmate* „bobutė“ (klm. *večāsmātes*), *labasdienas*, *šūogad[u]* „šįmet“, *viņāpus[e]* „anoje pusėje“ ir t. t. — Kai kuriuose sudurtiniuose žodžiuose abi dalys gali keistis vietomis, pvz., lie. *naktóvidis* arba *vidūnaktis*, *galvóviršis* arba *viršūgalvis*, la. *galvvidus* arba *vidgalva*, *naktsvidus* arba *vidnakts* ir kt. Lkžd. 437 t., la. *klētsaūgša* arba *aūgšklēts* ir t. t. — Nepaprasti yra tokie sudurtiniai žodžiai, kaip la. *nagacis* „valkius“ (= nags aci), lie. *aūtakojis* (*aūtas kójai*), *šluotgīrnė*, ir kt., žr. Le. Gr. 122 § c ir Lkžd. 437. — Dažnai — ne visada — šie sudurtiniai žodžiai turi susiaurintą reikšmę; sakysim, lie. *līnsēmeniai* ir la. *līnsēklas* (arba dial. *līnsēkles*) yra visokios sėmenys, bet, pvz., lie. *trečīādienis* ir la. *trešdiena* nėra kiekviena trečia diena.

„Eksocentriškuose“ sudurtiniuose žodžiuose abiejų dalių bendrą prasmę reikia įsivaizduoti kaip kokios nors gyvos būtybės arba daikto ypatybę; pvz., lie. *juodākė*, la. *mēlnace*.

d) Vardažodiniuose sudurtiniuose žodžiuose su sekančiu veiksmožodiniu daiktavardžiu pirmoji dalis paprastai yra suvokiama kaip antrosios dalies veiksmožodinės prasmės objektas, pvz., pr. gln. *labbasegīsnan* „labdarystė“, lie. *labdarýs*, la. *labdaris*. Kitaip yra, pvz., su pr. dagoaugis ir lie. *vasaraugis*, lie. *lauknešýs*, la. *druvnesis* (indas, kuriame nešamas valgis į laukus), lie. *rankpelnýs*, la. *rūokpelnis* (Stenderis dar turi *ruokupelnis*, kur *ruoku*, tur būt, yra vns. įng.).

87 §. Sudurtinių žodžių forma. Sudurtiniai žodžiai, kurių pirmasis narys turi kamieno formą. a) Prūsų ir lietuvių kalbose jie yra dar gerai išsilaikę, o latvių kalboje beveik visiškai išnykę. Keletas o-kamienių pavyzdžių: pr. *dagagaydis* „vasariniai kviečiai“, *malunastabis* „girnakmenis“ ir kt., lie. *darbādienis*, *stāladeng(t)ė*, *puodažiedýs*, *arkliāvagis*, *daļgiakotis*, *rugiapjūtis*, *kraujagerýs* ir kt., la. *plīkadīdis* „varguolis, driskius“, *niēkabīlis* „tuščiakalbis“, *ašņadziris* „kraujagerys“ ir kt.

Keletas ā-kamienių pavyzdžių: pr. *deināalgenikamans* „samdiniams“ ir kt., lie. *bandódaržis*, *dienóvidis*, *girnókalis* ir kt., la. dial. *abrākasis* „pagramdukas“ ir vietovardis *Salāgali*.

Keletas ē-kamienių pavyzdžių: pr. *apewitwo* „toks karklas“, *pettegislo* „nugaros gysla“ ir kt., lie. *pelėkautai*, *saulėkaita*, *karvėtakis* ir kt.

Keletas *i*-kamienių pavyzdžių¹: pr. *dantimax* „smegenys (dantų)“ ir kt., lie. *ausikaras*, *avikailis*, *naktigūltas* ir kt., la. *trinītis* „trinytis audeklas“ ir kt.

Keletas *u*-kamienių pavyzdžių¹: pr. *panustaclan* „skiltuvas“, lie. *vidūdienis*, *viršūgalvis* ir kt.

Kai kurie priebalsinio kamieno pavyzdžiai: pr. *gln. waispattin* „moterį, žmoną“, lie. *višpats*, *šungalvis*, *širdperša* ir kt., la. *sirdęsti* „širdperša“.

b) Kaip kitose ide. kalbose, taip ir baltų kalbose *o*-kamienių žodžio pabaiga kartais pakeičia kitų kamienių žodžių pabaigą, pvz., lie. *galvāvīršis* (greta *galvóviršis*), *karvāpirkis* (greta *kārvētakis*), *ugn(i)ākuras* (greta *ugnīkalnis*), *žmogamušys* (vietoj **žmogumušys*), *kiřvakotis* (greta *kiřviakotis*), *kārvialovis* ir kt., la. *dienavidus* „vidudienis“, *abrakasis* „pagramdukas“, *astagalis* „uodegos galas“. — Lietuvių kalboje pasitaiko ir *ā*- bei *i*-kamienių kamiengalio balsis nevietoj, pvz., *naktóvidis* (kaip *dienóvidis*), *saulólydis*, *namógalis* (vns. klm. pirmojoje dalyje? plg. *kojūgalis* ir FBR XX 259), *blauzdīkaulis* (: *blauzdā*; gal būt, atsiradęs pagal analogiją su **blauzdýkaulis*, plg. sinonimą *stibýkaulis* arba *stibīkaulis*, *vasarýmetis* ir kt.; arba atsiradęs greta *blaūzdkaulis*, kaip yra greta, pvz., *ākmirkis* ir *akīmirksnis*?) ir kt., Lkžd 423 t.

c) Kamiengalio balsis gali išnykti pirmojo nario gale visose baltų kalbose, plg., pvz., pr. *butsargs* (vo.) „Haushalter“, kerberse (tur būt = vo. *Strauchbirke*) ir kt., lie. *būtšunis*, *diēndaržis* (greta *dienādaržis* ir *dienódaržis*), *keltaisys*, *meškeřkotis*, *nāktpietė* ir kt. Lkžd. 424 tt., la. *siřmgalvis* „žilagalvis“, *dienvidus* „vidudienis“, *upmale* „upės krantas“, *āuskars* „auskaras“ ir kt. Šis išnykimas galėjo įvykti dėl keleto priežasčių. Pirmiausia, greta priebalsinio kamieno žodžių kartais būdavo (paprastai vėliau atsiradę) balsinių kamienių žodžiai, ir neretai prie priebalsinio kamieno žodžių, einančių pirmuoju nariu, būdavo pridodamas koks nors „kompozicinis“ balsis; ryšium su tuo sudurtinio žodžio pirmajame naryje šalia kamieno formos su balsiu galėjo atsirasti kamieno forma be balsio.

¹ Apie tokias formas kaip lie. *akymirksnis* (greta *akimirksnis*) ir kt. žr. Lkžd. 422; gal būt, su *i* pagal tokių žodžių pavyzdį kaip *darbýmetis* ir kt. (apie kuriuos Lkžd. 420 t.)? Formos kaip lie. *vidúnaktis* (greta *vidūnaktis*), gal būt, turi *ū* pagal tokių žodžių pavyzdį, kaip *kojūgalis* ir kt. (su dgs. klm. pirmojoje dalyje), kurie minimi Lkžd. 406.

Antra, trumpas balsis kamiengalyje kartais galėjo išnykti grynai fonetiškai, žr. 19 § (vietoj *-ā* ir *-ē* galėjo atsirasti *-a<-o*). Taip atsiradusios trumpesnės formos buvo patogesnės, ir jų pavyzdžiu galėjo atsirasti ir kiti sudurtiniai žodžiai, be balsio pirmojo nario pabaigoje. Be to, tam pavyzdžiu galėjo būti ir tokie sudurtiniai žodžiai, kaip lie. *vienaūsis* arba la. *galdauts* „staltiesė“, kurie, gal būt, atsirado kontrakcijos būdu iš **viena-aūsis* arba **galda-auts*, arba lie. *vienākis*, kuris arba pakeitė senesnę **vienokis* < **vienākis* (su *ā<a+a*) pagal *keturākis* ir kt. pavyzdį, arba elizijos būdu atsirado iš **viena-akis*.

88 §. Sudurtiniai žodžiai, kurių pirmasis narys yra linksnio forma. Dažniausiai pirmasis narys yra kilmininkas, pvz., pr. (vietovardžiai) *Wospile*, *Wilkaskaymen*, *Tlo-kunpelk* ir kt., lie. *akių mirkas* arba *akiės mirksnis* (greta *akimirksnis*), *kiřvio pentė* (greta *kiřviapentė* > *kiřpentė*), *rōgių kēlias* (greta *rōgiakelis*) ir kt., žr. Lkžd. 405 t., la. *ugunsgrēks* „gaissras“, *acumirklis* „akimirksnis, turgus diena turgadienis“, *sētas māja* „namas kieme“, *zemes bite* „žemės bitė“ ir kt. Kartais čia svyruojama tarp vienaskaitos ir daugiskaitos, pvz., la. *laūka* arba *laūku iřbe* „laukinė kurapka, putpelė“, *drāudzēs* arba (dial.) *draudžu skuōla* „parapijinė mokykla“ ir kt.

Su galininku: la. dial. *ūotru(o)diena* „antradienis“ ir kt.

Su vietininku: pr. *sallubai busennis* (vo.) „Ehestand“.

Su naudininku: la. lybiškosiose tarmėse (kur vartojamas ne klm., bet dat. possessivus) *tammāt* „ta motina“ ir kt.

Latvių kalboje ir linksnio galo balsis dabar dažnai yra išnykęs, iš dalies, tur būt, kamieninių sudurtinių žodžių įtakoje: kai *-ā* buvo sutrumpintas iki *-a*, pagal *dienavidus*: *dienvidus* ir kt. pavyzdį (greta) vardininko **liela māte* galėjo atsirasti dabartinė *liēlmāte*. Iš dalies vis dėlto balsis galėjo čia išnykti ir grynai fonetiškai, pvz., žodyje *sēt[a]svidus* „kiemo vidurys“. — Taigi neretai yra neaišku, ar koks nors la. kalbos sudurtinis žodis pirmajame naryje turi kamieno ar linksnio formą; pvz., žodyje *galdauts* „staltiesė“.

89 §. Antrosios dalies forma. Daugeliu atvejų antroji dalis yra išlaikiusi savo pirmąją formą nepakeistą; taip dažniausiai būna formose, turinčiose *ne-*, pvz., pr. *nikanxts* (vo.) „unhübsch“, lie. *negēras*, *nenōras*, *netiesā*, la. *negudrs* „neišmintingas, pamišęs“,

nedaŗbs „biaurus darbas“ ir kt. (išskyrus iš šitų padarytus išvestinius žodžius kaip, pvz., lie. *nelabis*, *netuŗtis*, la. *nedaŗbis*), ir sudurtiniuose žodžiuose, kurie pirmojoje dalyje turi linksnio formą (pvz., la. *ugunsgŗŗks* gaisras; bet lietuvių kalboje pasitaiko ir tokių formų kaip, pvz., *kojũgalis* ir *navieskaulis* Lkŗd. 406), iš dalies ir sudurtiniuose žodžiuose be prasmės susiaurinimo, pvz., pr. malunakelan „girnų ratas“, pettegislo „nugaros gysla“ ir kt., lie. *darbỹlaikas*, *ŗẽmuoga* (taip pat: *ŗemuogẽ*) ir kt. Lkŗd. 429 tt., la. *linsŗklas* (greta dial. *linsŗkles* „linų sėmenys“), *atbals* „aidas, atgarsis“ ir kt., latvių ir kartais lietuvių kalbose ir būdvardžiuose, pvz., la. *ieskãbs* „rũgštokas“, *pavẽcs* „pagyvenęs“, *pãrgudrs* „perdaug gudrus“ ir kt. ir lie. *prakartũs*, *põkreivas*, *pakiãuras* (vo.) „locker“ ir kt. Lkŗd. 445 t. ir 455 (bet daug įprastesnės yra tokios lietuvių kalbos formos kaip, pvz., *apyŗilis* arba *põŗilis*, greta *ŗilas*, *apyvẽlis* arba *põvẽlis* greta *vẽlũs* ir kt.).

Kitais atvejais antroji dalis lietuvių kalboje baigiasi *-ys* (*-is*) arba *-ẽ*, latvių kalboje *-is* arba *-e*. Šitokios formos, iš pradžių vartotos ir lietuvių kalboje, dar ir dabar yra sutinkamos būdvardžio prasme, pvz., lie. *dũonkepis pẽcius* ir kt. Lkŗd. 435, bet dabar *dũonkepis* yra taip pat daiktavardis prasme „duonos kepama krosnis“ arba „duonos kepėjas“. Jei šie sudurtiniai žodžiai reiškia ką nors gyvą, tai formos su lie. *-ys* (*-is*) ir la. *-is* žymi vyrišką, o formos su lie. *-ẽ* ir la. *-e* — moterišką giminę, pvz., lie. *dũonkepis* arba *duonkepỹs* „duonos kepėjas“: *dũonkepẽ* „duonos kepėja“. Kitais atvejais gramatiška giminė gali, pirma, išlikti nepakeista, pvz., pr. gln. *grẽiwakaulin* „šonkaulį“: caulan (vo.) „Bein“, lie. *kãulas* ir la. *kaũls*, lie. *dalgiãkotis: kõtas*, *ŗẽmuogẽ: uõga* ir kt., la. *kãjgalis* „kojũgalis“: *gals*, *gũlta: pagulte* „lova: palovis“ ir kt. Antra, moteriškosios giminės žodžiai pakeičiami vyriškosios (<niekatrosios) giminės žodžiais, pvz., lie. *pavãsaris: vãsara*, la. *pavasaris: vasara*, lie. *aũtakiai: akũs*, la. *uzaçi: acs* ir kt., plg., pvz., r. *зарецье: река* arba *полецье: лес*. Trečia, vyriškosios giminės žodžiai gali būti pakeisti (paprastai tiktai po priešdėlių) — moteriškosios giminės žodžiais, pvz., lie. *pavartẽ: vãrtai*, la. *pavãrte: vãrti*, lie. *apkaklẽ: kãklas*, la. *apkakle: kakls*. Šis (pastarasis) giminės pakitimas gali turėti keletą priežasčių, žiūrint, kuriuo atveju. Pirmiausia, kai kurios šitokių formų galėjo iš pradžių būti būdvardžiai su greta įsivaizduojamu mot. giminės daiktavardžiu.

Antra, daiktavardžiai su lie. *-ys (-is)* ir la. *-is* (iš pradžių) baigėsi vns. vietininke (kaip *ē*-kamieniai) lietuvių k. *-ėje*, latvių — *-ē(j)*, ir, kadangi vietų pavadinimai kaip lie. *pavartē*, la. *pavārte* dažniausiai vartojami vtn. linksnyje, tai greta senojo vietininko galėjo būti pagal *ē*-kamienių pavyzdį padarytas naujas vardininkas su *-é* (lie.) > *-e* (la.), iš dalies, gal būt, kitų žodžių įtakoje.

Antroje dalyje dažniausiai sutinkami tokie vardažodžiai, kurie atskirai nevartojami, ypač nomina agentis, pvz., lie. *geradarỹs* la. *labdaris*.

90 §. Sudurtinių žodžių kirtis. Nedaugelyje prūsų pavyzdžių kirčiuojama arba pirmoji, arba antroji dalis: *grēiwakaulin*, deināalgenikamens: *ainawārst* „kartą“, *ainawīdai* „panašiai, vieno-dai“. Tą patį reikia pasakyti ir apie lietuvių kalbos sudurtinių žodžių kirtį. Kirčiuotą antrą dalį čia randame, pirmiausia, eksocentrinuose sudurtiniuose žodžiuose, be to, dabar paprastai su metatonija, pvz., *didžianōsis* (: *nōsis*), *trumpakōjis*, *ilgakōjis* NSB (: *kōja*, bet Kuršaičio *ilgakōjis*), *dvikōjis*, *trikōjis* (bet Kuršaičio *dvikōjis*, *trikōjis*), *pienbuŕnis* (greta *pienburnis*: gln. *būrną*) Lkžd 436 ir kt., bet kirčiuotą pirmąją dalį (kaip skr. *rājaputra-h* „turis sūnų karalių“ ir kt. Brugmano Grdr. II², 75) *veršiālūpis* Lkžd. 435, *šikš-nōsparnis*, *devynakē* (Lkžd 435 ir *devyniakē*; kortų žaidime; bet *devynākē*); antra, daugelyje darinių su koku nors priešdėliu, pvz., *atkaltē* (gln. *ātkaltę*), *īnamỹs* (gln. *īnamī*), *pagirỹs* arba *pamiškē*, *sānarỹs* (gln. *sānarī*) arba *sānaris*, *priekālas* arba *priekalas* Lkžd. 444; trečia, daugelyje veikėjų pavadinimų (nomina agentis), pvz., *geradarỹs* (gln. *gēradarī*) arba *geradāris*, *kailiadirbỹs*, *kāilia-dirbis* arba *kailādirbis*, *žuvēd(ži)a* ir kt., taip pat *malkvežỹs* ir kt. Lkžd. 413. — Kitais atvejais kirtis yra pirmojoje dalyje, ir dažniausiai kirčiuojamas kamiengalis, jei jis išlikęs ir *-o*, *-é*, *-y*, *-ū* tuomet yra akūtiniai; keletas pavyzdžių: *dalgīakotis* (arba *dalģiakotis* < *dalĳkotis*), *šventādienis*, *šonākaulis* arba *šón(a)kaulis*, *akīmirksnis*, *viršūgalvis*, *girnōkalis*, *girnākalis*, *girn(a)kalỹs*, *gīrnakalis* arba (Kuršaičio) *gīrnkalis*, *vasarōvidis*, *saulēkaita*, *akýplēša* arba *akīplēša*, *kojūgalis*.

91 §. Jei kur kokio nors linksnio forma sujungta su sekančiu daiktavardžiu, ten neretai sunku nuspręsti, ar čia yra dviejų žodžių sujungimas ar sudurtinis žodis. Tikros sudurtinio žodžio žymės yra šios: 1) prasmės pakitimas, pvz., la. *karaspeks* „kariuomenė“;

2) sudurtiniams žodžiams būdinga konstrukcija, pvz., la. *mans sīvāstēvs* (ne: *manas sievas tēvs*) „mano žmonos tėvas“; 3) viena dalis, jeigu ji yra nesudurtiniame žodyje, sutinkama tik pakeista forma, pvz., la. *pa'tiesi* „iš tikrųjų“ (šiaip žodžio *tiesa* naudininkas dabar yra tik: *tiesai*); 4) iš sudurtinio žodžio išvestas naujas žodis, nepakeičiant pirmosios dalies formos, pvz., la. *šūodiena*, kurio pagrindą sudaro gln. *šūodien[u]*, lie. *šiandien(in)is*.

2. Reduplikacija

92 §. Neabejotina reduplikacija baltų kalbose šiandien pasitaiko beveik tiktai vardažodiniuose kamienuose. Keletas pavyzdžių: lie. *bóba*, la. *bāba* = slavų *baba*; lie. *gaĩgalas*, la. *gaigala*, pr. *gegalis* (kažkoks naras): r. *зозолб* (tam tikra laukinių ančių rūšis); lie. *pie-pala*, la. *paĩpala*, pr. *penpalo*: r. *nėpenel*; la. *vāvere*, lie. *voverė* arba *vėveris*, pr. *weware*: senr. *wēwepuwa*, nauj. persų *warwarah* ir kt.; lie. *tėtervinas*, la. *teteris*, pr. *tatarwis*: r. *mémepes* ir kt.; lie. *gegužė*, pr. *geguse*, la. *dzėguzė*: r. dial. *жегужка* ir kt.; la. *papaĩde*, lie. *papartys*: baltar. *nānopomb* ir kt.; apie reduplikaciją lietuvių kalboje taip pat Brenderis St. balt. VI 83 tt. ir Skardžius Lkžd. 23 tt.

3. Vardažodinių kamienuų priesagos¹

a) Priesagos -o (ide.), -ā

93 §. Apibrėžta — vyr. ar mot. giminės — reikšmę baltų kalbose šios priesagos šiandien turi tik būdvardžių mocijoje ir veikėjų pavadinimuose su -(t)ājo- arba -ėjo-. Ir šaknies vokalizmas žodžių su -o- arba -ā- dabar gali būti labai įvairus. Abstraktiniai veiksmažodiniai daiktavardžiai ir veikėjų pavadinimai iš pradžių šaknyje turėjo ide. *o* arba *ō*, ir dar dabar baltų kalbose tokių žodžių šaknyje *a* < ide. *o* yra sutinkamas dažniau negu kiti balsiai; keletas pavyzdžių: pr. *dagis* „vasara“, lie. *dāgas* „(vasaros) kaitra“, la. *daga*; pr. *gallan* „mirtį“, lie. *gālas*, la. *gals*; pr. gln. *pogalban* „pagalbininką“, lie. *pagālba*; pr. *lattako* „pasaga“, lie. *tākas*, la. *taks*; lie. *gānas*, la. *gans*; lie. *svāras*, la. *svars*; lie. *slūogas*, la. *sluōgs*; lie. *nūoma*, la. *nuōma*; lie. *pāmatas*, la. *pamats*. Iš atitinkamų veiksmažodžių kartais vietoj senojo *a* arba *uo* čia atsiranda *e* arba *ē*;

¹ Apie lietuvių kalbos priesagas paskutinis darbas Skardžiaus Lkžd.

keletas pavyzdžių: lie. *sniėgas*, la. *snėgs* (:pr. *snaygis*, ssl. *snėgō*, go. *snaiws*): es. 1. III asm. lie. *sniėga*, la. *snėg*; lie. *mėzgas*, la. *mėzgs* (greta lie. *māzgas*, la. *mazgs*): lie. *mėgzti*, la. *megzt*; lie. *ap-sega(s)*, la. *apsėga* (greta lie. *āpsagas*, la. tarm. *apsaga*): lie. *sėgti*, la. *segt*. Žr. taip pat Le. Gr. 126 § ir Lkžd. 26 tt.

Kartais svyruojama tarp *o-* ir *ā-*kamienių (apie tai ir Lohmann Genus und Sexus 14 t.), pvz., lie. *brādas* arba *bradà*, *kóvas* arba *kova*, *kúokas* arba *kúoka* ir kt. Lkžd. 43 tt. la. *kļavs* (lie. *kliāvas*) arba *kļava*, *māļks* (lie. *maļkas*) arba *mālka* ir kt. Le. Gr. 126 §. Yra pareikšta nuomonė, kad toks svyravimas atsiradęs, nykstant niekatrajai giminei, bet tos nuomonės negalima apginti (žr. Symb. gramm. II 13 t.), ir visais patikimais atvejais kokį nors prūsų ir slavų niekatrosios gim. *o-*kamienį ir lie. bei la. kalbose atitinka *o-*kamienis. Retkarčiais ir slavų kalbose greta kokio nors *o-*kamienio pasitaiko ir *ā-*kamienis (pvz., r. *жар* ir *жарá*). Kad lie. ir la. kalbose tokių atvejų yra daugiau, tur būt, galima paaiškinti tuo, jog lie. ir la. kalbose (bet ne slavų) *o-* ir *ā-*kamieniai dabar vns. gln. turi vienodą galūnę, o la. kalboje — ir vns. įng. bei vnt; todėl ir svyravimai tarp *o-* ir *ā-*kamienių la. kalboje, kaip atrodo, pasitaiko dažniau, negu lie. kalboje. Jeigu kai kurių linksnių *o-* ir *ā-*kamienių žodžių galūnės dabar sutampa, tai prasmės atžvilgiu panašių žodžių įtakoje kartais *o-* kamienis pavirsta *ā-*kamieniu ir atvirkščiai, žr. Le. Gr. 126 §.

§ 94. Kaip kitose ide. kalbose kartais būdvardžių *ā-*kamieno forma vartojama abstraktaus daiktavardžio prasme (pvz., gr. *θέρμη* „karštis“: *θερμός* „karštas“), taip — retkarčiais būna ir baltų kalbose, pvz., lie. *geltà* „geltohumas“: *geltas*, *sausà* „sausumas“: *saišsas* ir kt. Lkžd. 22 §, la. *līksma* „linksmybė“: *līksms*, **grūta* (į tai, atrodo, nurodo junginys *ar liēlu grūtu* = vo. „mit grosser Schwierigkeit“), pr. labbisku „gerumas“, is crixtianiskun mijlan (vo.) „aus christlicher Liebe“, esse twaian .. labban (vo.) „von deiner ... Güte“ ir kt. Trautmanas Apr. Spr. 223 tt.

b) Priesaga -i

95 §. Ši priesaga jau nebegyva; ji neturi apibrėžtos reikšmės, ir žodžių, turinčių šią priesagą, šaknies forma gali būti įvairi. Baltų ir slavų kalbose šie *i-*kamieniai iš dalies yra senųjų priebalsinių kamienų pakeitimai: abiejų kamienų žodžiuose buvo sutapusios

kai kurių linksnių galūnės. Senieji *i*-kamieniai yra, pvz., pr. *angis*, lie. *angis*, la. dial. *ùodzs*²: lo. *anguis*; lie. *avìs*, la. *avs*: skr. *avi-h*, lo. *ovis*; pr. *pentis*, lie. *pentis*, la. *pièts*; lie. *gel(e)žis*, la. *dzèlzs*; lie. *biržis*, la. *biřzs*; lie. *tòšis*, la. *täss*. Baltų ir slavų kalbose tebėra tiksliai moteriškosios ir (mažiau) vyriškosios giminės *i*-kamienių. Latvių (ir kartais lietuvių) kalboje vyriškosios gim. *i*-kamieniai yra, išlaikydami savo giminę, pakeisti — išskyrus tik keletą pavyzdžių — *i*žo-kamieniais; pvz., lie. *lúšis*, klm. *lúšies* (mot. gim.) arba *lúšio*, la. *lūsis* (plg. slavų vyr. gim. *rysò*); lie. *pentis*, -ies vyr. gim.: la. *pièts*, -s mot. gim. arba *piétis*, -ša. Kitais atvejais greta būna *i*-kamieniai ir (*i*)*ē*-kamieniai ta pačia reikšme; pvz., lie. *bitis*: *bìtė*, la. *bite*, pr. *bitte*; lie. *kandis*, la. *kuòds*, -s: lie. *kandė*, la. *kuòde*; lie. *ups*, la. dial. *ups*, -s: lie. *ùpė*, la. *upe*. Kai kuriuose linksniuose šie kamieniai turėjo vienodas galūnes, ir greičiausiai ryšium su tuo *i*-kamieniai latvių kuršiškose tarmėse ir iš dalies lietuvių žemaičių tarmėse (žr. Lkžd. 54) yra paversti *ē*-kamieniais.

c) Priesaga -u

96 §. *u*-kamieniai daiktavardžiai yra sutinkami visose baltų kalbose; prūsų kalboje jie dar gali būti ir niekatrosios giminės (pvz., *alu*, *meddo*); moteriškosios giminės dabar yra tik vienas kitas daugiskaitinis daiktavardis latvių ir (*pēlūs*) lietuvių kalboje. Prūsų ir lietuvių kalbose dar sutinkami *u*-kamieniai būdvardžiai latvių kalboje jau yra išnykę: juos pakeitė *i*žo-kamieniai (pvz., *dziš*: lie. *gilūs*), šalia kurių kartais sutinkami — iš dalies su skirtinga reikšme — ir *o*-kamieniai, pvz., *plats* ir *plašs*: lie. *platūs*. Tiesa, dabar ir lietuvių kalboje daugumas *u*-kamienių būdvardžių linksnių daromi pagal *i*žo-kamienių pavyzdį, bet vis dėlto *u*-kamieniai būdvardžiai čia dar yra visai produktyvūs (ir dažnai nurodo palinkimą į ką nors, pvz., *kalbūs*, *valgūs*, *drabūs*, *maršus* ir kt. Lkžd. 55 tt.), neretai atsiradę vietoj senesnių *o*-kamienių (pvz., *romūs* greta *romas*, *sūrūs* greta *súras* ir kt. Lkžd 34) ir dar šiandien dažnai atsiranda greta kokio nors daiktavardžio, pvz., *draugūs*: *draūgas*, *galvūs*: *galvà*, *kelmūs*: *kėlmas*, *nagūs*: *nāgas* ir kt. Lkžd. 59.

d) Priesagos su *j*

97 §. Priesaga *-(j)ē*. a) Kad bent kai kurie *ē*-kameniai, pvz., lie. *žėmė*, la. *zeme*, pr. *semmē* ir kt. sutinkamai su 57 § galėjo prieš *ē* netekti *j*-garso, į tai, gal būt, nurodo santykis tarp suomių *purje* ir lie. *būrė*, atitinkami daugiskaitos klm. (kaip lie. *žėmių*, la. *zemju*), tokios slavų formos kaip ssl. *zemlja* (jeigu *-mlja* čia iš *-mīē*) ir tokie lotynų žodžiai kaip *faciēs* „veidas“, *aciēs* „regėjimo aštrumas“ ir kt. Tačiau bent kai kurie baltų *ē*-kameniai galėtų atliepti ir tokiems lotynų žodžiams kaip *facēs* „deglas“ (plg. lie. *žvākė*); pradžioje tiktai *jē*-kameniams būdinga daugiskaitos klm. galūnė (lie. *-jū*, la. *-ju*) gali būti apibendrinta, ir baltų kalboje-pagrinde *-jōn*, gal būt, yra kilęs iš ide. *-gōm* < *-ēōm*; apie visa tai žr. Le. Gr. 129 § a minėtą literatūrą.

b) Pirmykščiai *ē*-kameniai su skirtinga reikšme ir skirtingu šaknies balsiu yra sutinkami gana dažnai, pvz., pr. kurpe, lie. *kūrpė*, la. *kuřpe*; pr. teisi „garbė“, lie. *tėisė*. Jų tarpe išsiskiria veiksmazodinių daiktavardžių grupė (veiksmažodiniai pavadinimai, iš dalies su pakeista reikšme), lie. *pjovė*, la. *plāve*; lie. *pynė*, la. *pīne*; lie. *kūlė*; lie. *mynė*, la. *mine* „molio mynimo vieta“; lie. *žolė*, la. *zāle* (ir pr. gln. *sālin*?) ir kt.

Neretai greta *-ē* yra *-ā*, pvz., la. dial. *bērze*, pr. berse: la. dial. *bērza* „beržas“ (serbų *brěza*); la. *vīzei* dial. *vīza*, lie. *vyžà*; la. dial. *vare* (ir pr. gln. *warrin*?): *vara* „valdžia, galia“; lie. *pjovė*, la. *plāve*; lie. *pjova* „pieva“, la. *plāva*; lie. *garbė*; *garbà* ir kt. Lkzd. 74 t. Kai kuriais atvejais *ē*-kamenio forma, gal būt, atsirado pirmiausia sudurtinių žodžių antroje dalyje sutinkamai su 89 §.

Greta kai kurių *ē*-kameninių yra (iš dalies senesni) *i*-kameniai, žr. 95 §.

c) Su šia priesaga baltų kalbose sudaromi ir moteriškosios giminės būtybių pavadinimai; taip greta visų vyr. giminės žodžių su lie. *-ys*, *-is*, la. *-is* (be to, nebūtina, kad kiekvienu atveju jau iš anksto būtų sudaryta atitinkama vyr. giminės forma), pvz., lie. *vókiētė*, la. *vācietė*; lie. *vókiētis*, la. *vācietis*; lie. *labdarė*, la. *labdarė*; lie. *labdarỹs*, la. *labdaris*; pr. wosee „ožka“: lie. *ožỹs*, la. *āzis* ir kt.; taip pat greta visų žodžių su lie. *-nykas* arba *-ninkas* ir la. *-nieks*, pvz., lie. *laukiniškė*, la. *laūciniece*; lie. *laukiniškas*, la. *lau-*

cinieks ir kt.; rečiau ir greta kitų *o*-kamienių, pvz., lie. *nabāgē*, la. *nabadze!* lie. *nabāgas*, la. *nabags*.

Antra, su *-ē* baigiasi kai kurie iš būdvardžių padaryti daiktavardžiai, kurie išreiškia pačią ypatybę, pvz., lie. *lāisvē!* *lāisvas*; la. *līksme* „linksmumas“: *līksms* „linksmas“; *kāre* „godumas“: *kārs* „godus“ ir kt.

Apie formas su *-ē* sudurtinių žodžių antroje dalyje žr. 89 §.

98 §. *-(i)jo*-kamieniai su vienaskaitos vrd. pr. *-is*, lie. *-ys*, *-is* ir la. *-is*. a) Pirminiai žodžiai. Su šia priesaga dar ir dabar sudaromi veikėjų pavadinimai sudurtinių žodžių antroje dalyje, žr. 89 §. Tiksliai retai tokie žodžiai pasitaiko ir ne sudurtiniuose žodžiuose, pvz., lie. *švilpis*, la. *svilpis* (toks paukštis): lie. *švilpti*, la. *svilp(ē)t*; lie. *vēdys!* *vēsti* ir kt. Lkžd. 64 t.

Su šia pačia priesaga sudaromi ir veiksmazodiniai vardažodžiai su kokia nors kita reikšme (veiksmo, įrankio ir kt. pavadinimai; latvių kalboje tik retai); pvz., lie. *bēgis*: *bēgti*, *kaņdis!* *kāsti*, *krītis!* *krīsti*, *lūžis!* *lūžti*, *šūvis!* *šāuti*, *mūris*, *krātis!* *kratyti* ir kt. Lkžd. 63 t.; pr. *kirtis*, lie. *kiŗtis*; lie. *ēdis*, pr. *īdis* „valgymas“; pr. *boadis* „dūris“; la. *blīkšķis* „pliaukstelėjimas“: *blīkšķēt*, *brīkšķis* „brakstelėjimas“: *brīkšķēt* „braškėti“ ir kt.; lie. *brỹdis* ir la. *brīdis*; lie. *rēzgis*, la. *režģis*; lie. *ēdis* arba *valģis* (: *valgyti*), lie. *gēris!* *gērti*, lie. *dēgis*, lie. *nēšiai*, la. *nēši*², lie. *sprindys*, la. *sprīdis*, lie. *ūzdoris*, la. *bāzis* „akmuo tinklui gramzdyti“ ir kt. Bent kai kurie iš šių vardažodžių pradžioje yra buvę *i*-kamieniai; plg., pvz., lie. *ātilsis*, *-ies* (vyr. gim.) arba *-io* arba *brydīs* (mot. gim.) greta *brỹdis* ir kt.

Su šia priesaga yra ir lyg ir pirminių įvairios reikšmės daiktavardžių, pvz., pr. *braydis*, lie. dial. *briedys*, la. *briēdis*; lie. *ežys*, la. *ezis!* ssl. *ježb*; pr. *rugis*, lie. *rugys*, la. *rudzis!* sen. islandų *rugr*, ssl. *rōžb* ir kt.

b) Antriniai žodžiai. Pirmiausia, ši priesaga labai dažnai sutinkama sudurtinių žodžių antroje dalyje, žr. 89 §.

Antra, su šia priesaga iš būdvardžių daromi daiktavardžiai, reiškiantys būtybes arba daiktus, kurie turi būdvardžiu išreikštą ypatybę, pvz., lie. *bēris!* *bēras*, la. *bēris!* *bērs*; lie. *jūodis!* *jūodas*; la. *šķērsis* „skersinis“: *šķērs* „skersas“ ir kt. Lietuvių kalboje tokie

vėdiniai pažymi ir pačią ypatybę, ir tokiu atveju šakninio skiemens akūtą pakeičia cirkumfleksas bei kartais pailgėja šaknies balsis, pvz., *juōdis*, *aūgštis*: *āugštas*; *saūsis* „sausumas“: *saūsas*; *dūdis*: *dūdis*; *gēris*: *gēras*; *grōžis*: *gražūs* ir kt.

Lietuvių kalboje su šia priesaga pasitaiko ir iš daiktavardžių padarytų būdvardžių, pvz., *vakāris vējas*: *vākaras*, *vasāriai javai*: *vāsara*, *drapānė klėtis*: *drāpanos* ir kt. Lkžd. 62 (plg. ssl. *člověčb* „žmogiškas“: *člověkč* ir kt.). Kai kurie iš tokių būdvardžių jau vartojami kaip daiktavardžiai, pvz., *rytys*, *žiemys* ir kt.

Greta su šia priesaga padarytų daiktavardžių kartais pasitaiko ir formų su *-ē* (pvz., lie. *bēgis* arba *bēgė*, la. *mīnis* arba *mīne* „molio mynimo vieta“ ir kt.), taip pat formų su *-(a)s*, pvz., lie. *sapnys*, la. *sāpnis*: lie. *sāpnas*, la. dial. *sāpns* (plg. skr. *svāpnyam*, lo. *somnium* „sapnas“: skr. *svāpna-ḥ*, lo. *somnus* „miegas“) ir kt.

99 §. Kamienai su *-jo-* visuose linksnuose. Pirmiausia, yra keletas tokių būdvardžių, pvz., lie. *žālias*, la. *zaļš*, pr. saligan; latvių kalboje tokie būdvardžiai vėliau yra atsiradę ir pakeičiant tokias formas, kurios lietuvių kalboje baigiasi *-us* arba *-is*, pvz., *plašs*, *dižs*: lie. *platus*, *dūdis*.

Antra, yra keletas ir tokio tipo daiktavardžių; pradžioje bent kai kurie iš jų buvo niekatrosios giminės, pvz., lie. *vāriasis*, la. *vaŗš*, pr. wargien; lie. *mēdžias*, la. *meŗš*, pr. median; lie. *kraūjasis*: skr. *kravya-m*; lie. *tēliasis*, la. *teŗš* (plg. niek. g. čekų ir bulg. *tele* ir pr. eristian „ėriukas“).

100 §. Priesaga *-jā*. a) Dažnai be apibrėžtos reikšmės; pvz., lie. *daliā*, la. *daļa*; lie. *sājuja*, la. *sauja*; pr. dragios: sen. islandų *dreggiar* „mielės“ ir kt.

b) iš veiksmazodžių išvestos formos (iš dalies su *o*-laipsniu šaknyje) reiškia veiksmą, taip pat ir veikėją (su paniekinamu atspalviu) arba kokį nors kitą konkretų daiktą. Kai kurie pavyzdžiai: pr. gln. *dāian* (jeigu iš *jā*-kamienio!) „dovana“: serbų *prōdaja* „pardavimas“; lie. *sėjā*, la. *sēja*; lie. *ēdžia* „ėdimas, ėdikas“ ir *ēdžios*, la. *ēža* „valgymas, ėdžios“; lie. *dvasiā*, la. *dvaŗa*; la. *paļas* „peikimas“: *pelt*, *paļāt* „peikti“; *luōŗa* „landziotojas“, *nepraŗa* „neišmanėlis“, *nekauŗa* „begėdis“, *sanaŗas* „sąšlavos“ ir kt.; lie. *nevedžia* ir kt. Lkžd. 68 t.

c) Retkarčiais sutinkami ir vediniai iš būdvardžių: lie. *mažià*, *verčià*, ir kt. Lkžd. 68, la. *aúgša*, *garža*.

d) Kartais yra greta *-jā* ir *-(j)ē* kamienai, pvz., lie. *kalčià* ir *kaltē*, *kándžia* ir *kandē* ir kt., Lkžd. 70, la. *ušņa* ir *usne* „usnia“, dial. *vaiņa* ir *vaine* „kaltē“.

101 §. Lietuvių kalboje yra daug daiktavardžių su priesaga *-ju-*; a) vediniai iš veiksmažodžių reiškia kokį nors veiksmą arba eigą, taip pat veikėją arba kitą ką nors konkretų, pvz., *myrius*, *gỹrius*, *snaũdžius*, *lỹkius*, *skaičius* ir kt. Lkžd. 76 t.; čia reikia paminėti ir la. *maiņus* „pakaitomis, mainais“;

b) vardažodiniai vediniai savo reikšme panašūs į daiktavardžius su *-ininkas*, pvz., *kuřpius* (: *kũrpē*), *kalnius*, *žinčius* (gal būt, iš veiksmažodinio vardažodžio **žintis*, plg. la. *zinte* ir *zinātnieks*), *sũkčius*, (gal būt, iš veiksmažodinio vardažodžio **suktis* arba **suktus*, plg. la. *viltus* „klasta“), *nuogius* ir kt. Lkžd. 78 t. Tokių *ju-*kamienių pakeitimai, gal būt, yra la. *skaišs* „skaičius“ ir dial. *traucis* „kubilius“ (pradžioje **traucus*; **trauci* < **traukjai*, vėliau *traucis*; **trauci* [kaip *rudzis*; *rudzi*] > *trauči*, kaip *lāči* < *lāci* „lokiai“ ir kt.).

102 §. Priesaga *-ijo-* *-ijā-*. a) Būdvardžiai: la. *sālijs* „sūrus“, *mālijs* „molėtas“, *smil(k)tijs* „smėlėtas“, dial. *vidijs* „vidurinis“ ir kt. Le. Gr. 133 §, plg. skr. *udaniya-h* (vo.) „aus Wasser bestehend“, *dhanvaniya-h* (vo.) „auf trockenem Lande befindlich“ ir kt., gr. *ἄγριος* (vo.) „wild“ ir kt.; sudaiktavardėję būdvardžiai, gal būt, yra la. vietovardžiai *Cērpijas*, *Kalnijas* ir kt. ir lie. *molijà*, *Kalnijos* (kaimo pavadinimas) ir kt. (ir pr. vietovardis Laysyen ir kt.?).

b) Daiktavardžiai: lie. *vaikijà*, *vilkijà*, *vyrijà* ir kt. Lkžd. 80 t., plg. ssl. *bratrbja* „broliai“ ir kt. — Lie. *meldija* „prašytojas“ (ir pr. asmenvardis Clausio, jeigu tai tikrai yra koks veikėjo pavadinimas) primena tokias formas kaip ssl. *vētiji* „kalbėtojas“.

Su lie. *medijas* būtų identiškas tos pačios reikšmės pr. medies, jeigu šis iš **medijās*.

103 §. Priesaga *-ėjo-* *-ējā-*. a) Nomina agentis. Su šia priesaga daromi veikėjų vardai, paprastai tik iš pirminių veiksmažodžių (baltų kalbos-pagrindo) dviskiemenės (priešdėlio neįskaitant) bendraties, be to, latvių kalboje ištisai, o lietuvių kalboje paprastai

iš būtojo laiko kamieno pvz., lie. *davējas* arba *davējas*, la. *devējs*; bet Kuršaitis greta *davējas* turi ir (iš esamojo laiko kamieno) *imējas*, *tverējas* (kitur: *ēmējas*, *tvērējas*) ir kt. Tiktai retkarčiais, beveik tiktai liaudies dainose, pasitaiko tokie dariniai ir greta veiksmazodžių su *a*-kamiengaliu esamajame laike ir *i*-kamiengaliu bendratyje (pvz., lie. *taisējas* ir kt. Lkžd. 84, la. mot. gim. demin. *taisējiņa* ir kt. Le. Gr. 134 §), dar rečiau greta kitokio tipo veiksmazodžių, pvz., la. *airējiņš* (: *airēt* „irti“) EH, *perēja* (: *perēt*) *vista* „pereklė“ EH, lie. *sergējas* (: *sergēti*) ir kt. Lkžd. 83 t., pr. *gewineis* (: *gewinna* „dirba“) „tarnas“ (jeigu su *-eis* < *-ējas*) ir reidewaisines (: lie. *vaišinti*) „vaišingas“ (jeigu su *-es* < *-ējas*). Pasitaiko tokių darinių ir slavų kalbose, pvz., sen. r. *uarbū* „siuvėjas“.

Latvių kalboje tokie žodžiai reiškia kokio nors veiksmo profesionalų (pvz., *kalējs* „kaľvis“) arba atsitiktinį (pvz., *arējs* greta profesionalaus *arājs* „artojas“ 105 §) atlikėją; lietuvių kalboje — profesionalų atlikėją Jablonskiui. Raštai IV 16, bet Kuršaičiui, pvz., *pirkējas* yra tas, kas kartais ką nors perka, tuo tarpu nuolatinis jam yra *pirkikas* (žr. taip pat Leskyno Nom. 328 t. Lkžd. 129).

b) Latvių kalboje yra ir būdvardžių su *-ējs*, žr. Le. Gr. 134 § b.

104 §. Priesaga *-ājo-*. a) Vienoje latvių tarmių dalyje pasitaiko būdvardžių su *-ājs*, kurie reiškia maždaug tą patį kaip ir būdvardžiai su *-uojs* 106 §, *-ains* 126 § ir *-uots* 163 §, pvz., *niedrājs ežers* „nendrėmis užaugęs ežeras“, *miglājs rīts* „miglotas rytas“, *mālājs kalniņš* „molingas kalnelis“, *dublājas kājas* „purvinos kojos“ ir kt.

b) Gal būt, iš šitokių būdvardžių atsirado daiktavardžiai, kurie, pirmiausia, reiškia kokio nors augalo stiebą, pvz., la. *brūklēnājs* „bruknenojas“, *uōg(ul)ājs* „uogienojas“, *ziņnāji* „virkščios“, *āuzāji* „avižienojai“ ir kt., lie. *pupōjas*, *aguonōjas*, *šilōjas*, *avižienōjai* ir kt. Lkžd. 85; antra (latvių kalboje) — vietą, kur daug yra to, ką reiškia atitinkamas pagrindinis žodis, pvz., *linājs* „linų laukas“, *āuzājs* „avižų laukas“, *bērzājs* „beržynas“, *trūdājs* „durpynas“, *smiltājs* „smėlynas“ ir kt.

c) Latvių kalboje yra ir veikėjų pavadinimų su *-ājs*, žr. 105 §.

105 §. Priesaga *-tājo-*: *-tājā-*. Su šia priesaga iš veiksmazodžių daromi veikėjų pavadinimai, kurie turi tą pačią reikšmę kaip ir formos su *-ēj(a)s* 103 § a. Latvių kalboje jie dabar daromi

tiktai iš ne mažiau kaip du skiemenis (priešdėlio neįskaitant) turinčių bendračių kamienų su *-ā, -ē, -ī, -uo*, pvz., *dziédātājs, gulētājs, darītājs, meluótājs*; panašiai elgiamasi ir dabartinėje Didž. Lietuvos literatūrinėje kalboje, plg., pvz., *giedótojas, gulėtojas, darýtojas, meluotojas, skaláutojas, augintojas* ir kt. Bet senuosiuose lietuvių raštuose (ir Kuršaičio) yra tokių vedinių ir iš pirminių veiksmazodžių, pvz., *kéltojas, gintójas* (arba *gintójis*) ir kt.; o *artójas* (= pr. artoys ir ssl. *rataj*) laikosi ir dabartinėje literatūrinėje kalboje. Kažkoks **artājs*, tur būt, kadaise yra buvęs ir latvių kalboje; jį kontaminuojant su *arēju*, gal būt, atsirado dabartinis *arājs*, ir greta jo dabar yra ir *dzērājs* ir kt., ypač tarmėse, žr. Le. Gr. 135 a ir 205 §.

106 §. Priesaga *-ōjo-*: *-ōjā-*. Kai kuriose latvių tarmėse yra būdvardžių su *-uojs*, pvz., *miltuojs* (vo.) „mehlhaltig, mehlig“ (greta: *miltains* „atsitiktinai miltais apibertas“), *suluojs* „sultingas“ ir kt. Kad ir lietuviai yra turėję tokių būdvardžių, rodo, gal būt, tokie vietovardžiai kaip *Kalnuojai*, (upė) *Karklúoja* ir kt. Lkžd. 87 ir tokie būdvardžiai kaip *pienūitas* (tur būt, < **pienuojas* + *pienuotas*) ir kt. Lkžd. 349.

e) Priesagos su *-v-*

107 §. Lietuvių kalboje yra būdvardžių su *-svas*, kurie reikšmės atžvilgiu atitinka latvių būdvardžius su *-(g)ans* arba būdvardžius, kurie turi priešdėlius *ie-* arba *pa-*; pvz., *melsvas, gelsvas, pilkšvas, rūšvas* (: *rūdas*), *juošvas* (: *júodas*), *kišvas* (: *kietas*) ir kt. Lkžd. 377. Ši priesaga *-svo-* yra atsiradusi, pridėdant priesagą *-vo-* (pvz., tokiuose spalvoms nusakyti būdvardžiuose kaip lie. *palvas*, ssl. *plavš*, sva. *falo*) prie kamienų, kurių baigiamasis priebalsis buvo *s*, plg., pvz., lie. *raūšvas* (: *raūdas*) su r. *рѣсѡѡѡ*, kur *s* iš *-ds-*, žr. Brugmano Grdr. II² 1,202 ir 538.

108 §. Su *-vis* baigiasi kai kurie veikėjų pavadinimai: lie. *kálvis*, la. *kalvis*, la. *burvis* „burtininkas“, lie. *kareivis, keleivis* ir kt.

109 §. a) Būdvardžiai su (baltų) *-av-* (gal būt, iš *-ev-*) ir (prūsų tekstuose) *-ev-*. Lie. *helmāvas* (*mokesnis*) primena tokias slavų formas kaip *adovš* (klm.) „pragaro“ ir kt. Ir prūsų žodžio *smonenawins* „žmogus“ (formos atžvilgiu plg. ssl. *duxovbnš* „dvasinis“) pagrinde, gal būt, yra būdvardis **zmōnenav(a)s*, plg. ir pr. *ginnewings* „draugiškas“ greta *ginnis* „draugai“, gln. *warewingin*

„galingą“ greta gln. warrin „galią, jėgą“ ir kt. Ir kaip greta ssl. *istō* „tikras“ yra tos pačios reikšmės *istovō*, taip, gal būt, ir greta pr. **drūkt(a)s* (iš kurrieveiksmis *drūktai*) yra buvęs būdvardis **drūktav(a)s*; į tai, atrodo, nurodo vedinys gln. *drūckta-wingiskan* (vo.) „gestrengen“.

b) Daiktavardžiai su *-ava* arba *-uva*; 1) vietai reikšti: įie. *kelmavā*, *velniavā*, *kūliavā*, *kriokuvā*, *raguvā* ir kt. ir vietovardžiai (upės) *Bleñdziava*, *Mielava*, (kaimas) *Dainavā*, (miestas) *Gerdava*, (upės) *Laukuvā*, *Plāčiuva*, *Riņguva*, *Šešuvā*, *Vārduva*, (kaimai) *Kāršuva*, *Šaūkuva*, (miestas) *Vēluva*, (ežeras) *Žerbuva* ir kt., la. *dumbrava* „pelkynė“, *peņava* „klanas“, *sietava*, vietovardžiai *Męlnava*, *Dzēlzava*, *Saikava*, *Vęndzava*, *Rucava*, *Dāugava*, arba dial. *Dāuguva*² (= lie. *Daūguva*), *Abava*, *Vārdava*², *Iecava* (arba dial. *Iecuvē*) ir kt. (vietovardžiuose *-uv-* lietuvių kalboje yra įprastesnis, negu *-av-*), prūsų (vietovardžiai) *Dargaw*, *Lynaw*, *Pillaw*, *Ragow* ir kt., plg. serbų *Lipova*, čekų *Buková* ir kt. Vondrako vrgl. slav. Gr. I² 519 t. ir 523 tt.—Kai kurie lietuvių kalbos žodžiai su *-ava* turi kolektyvinę reikšmę, pvz., *bernavā*, *bro(i)avā* ir kt. Lkžd. 379 t.; 2) gyvų būtybių pavadinimai: pr. *gabawo* „rupūžė“ (ir asmenvardžiai *Keytawe*, *Glandaw* ir kt.), la. *ciēlava* „kielė“, *raudava* arba dial. *rauduva* „laukinė antis“ (ir: *rauduve* arba *raudeve*; yra ir lietuvių kalboje tokia žuvis *rauduvė*), *guļava* „gulėtojas“, *liġava* „jaunoji, nuotaka“, (karvės vardas) *Brūnava* FBR VIII 69.

110 §. Daiktavardžiai su *-tav-*, *-tuv-* arba *-tev-* (lietuvių kalboje daugiausia su *-tuv-*). Šie žodžiai reiškia, pirmiausia, kokį nors procesą, eigą, pvz., lie. *skerstūvės*, *laidotūvės*, *užgertūvės*, *martuvė*, *prigautūvė* ir kt. Lkžd. 385 t., la. (*meita... nu pašā*) *vęstuvē* arba *vęstavā* (plg. lie. *vestūvės*), (*zirņi... nu pašā*) *ęstuvē*, *ęstuvā* arba *ęstavā* „valgyme“, (*mieži nu pašā*) *plautuvē* arba *plautavā* „piovime“; antra (ypač lietuvių kalboje) — veikėjus, pvz., lie. *aplankytūvas*, *engtūvas*, *pakartuvė*, la. *męlstavis* „plepys“, *palaištūvis* (lie. *paleistūvis* arba *paleistūvas*); plg. taip pat pr. trintawinni „keršytoja“;

trečia, kokį nors įrankį, pvz., lie. *škiltūvas* arba *škiltuvė*, la. *škiltavas*, *škiltuves* arba *škiltavis*, lie. *sētūvas* arba *sētūvė*, la. *sętuve*, *sętuva* arba *sętava*, lie. *koštūvas*, *kóštūvis* arba *koštuvė*, la. *kāstūvis*, *kāstava*, *kāstavs*, *kāstavis*, *kāstuva* arba *kāsteve*, lie. *maltūvė*, la.

maltuve, maltuva, maltava arba *malteve*, lie. *aūtavas* arba *autūvas* ir kt. Lkžd. 382 tt., pr. schutuan „siūlas“, coestue „šepetys“ ir kt. (jeigu -tu- šiuose žodžiuose vietoj senojo -tuv-); pgl. gr. δίκτυον „tinklas“ ir kt.;

ketvirta, kokią nors vietą, pvz., lie. *augtūvė*, la. *aúgtuve*, lie. *gimtūvė*, la. *dziimtūve*², lie. *virtuvė* ir kt.; žr. Le. Gr. 204 §.

111 §. Formos su -iv-. Lietuvių kalboje yra keletas tokių būdvardžių kaip *dalývas, valývas* ir daiktavardžių kaip *áugyvė, žindyvė* ir kt., pgl. ssl. *ljubivъ* „mylintis“ ir kt. Būdvardžiai su -iv(a)s, tur būt, yra buvę pagrindu tokiems prūsų žodžiams kaip gln. *auschaidīwingins* „patikimus“ *engraudīwings* „užjaučiantis“ ir kt.

f) Priesagos su -n-

112 §. Priesaga -no- / -nā-. Veiksmažodiniai būdvardžiai pradžioje, tur būt, yra buvę tokie žodžiai kaip lie. *pilnas*, la. *pīlns*, pr. gln. *pīlnan* (čekų *plný*, go. *fulls*, skr. *pūrṇa-h*), lie. *plónas*, la. *plāns* (:lie. *plóti*, la. *plāt*), lie. *bálnas* „baltas“ (: *bálti*), *kilnas* (: *kilti*), la. *mīkns* „drėgnas“ (: *mīkt* „drėgti“), lie. *bėrnas*, la. *bērnas* „vaikas“ ir kt.

113 §. Su priesaga -snā- iš bendraties kamieno yra padaryti veiksmo pavadinimai, ypač prūsų kalboje, kur jie savo prasme atitinka latvių žodžius su -šana, pvz., *etwerpsnā* „atleidimas“, gln. *aumūsnan* „numazgojimą“, biāsnan „bijojimą“, *rickaūsnan* „valdymą“, *maitāsnan* „maistą“ (dėl prasmės pgl. la. *ēšana* ir vo. Essen) ir kt. Lie. ir la. kalbose dabar yra maža tokių žodžių, pvz., la. *lūgsna* „malda“, lie. *rėksnā, žirgsnā* (iš žodžių su -sna, tur būt, yra sudaryti tokie veiksmažodžiai kaip *kąsnóti* ir kt.). Lietuvių kalboje tokie žodžiai yra įgavę ir veikėjų pavadinimų reikšmę, pvz., *dusnā, džiūsnā, vėrkšna* ir kt.

114 §. -(m)en- kamieniai. Iš kai kuriose kitose ide. kalbose dažnai sutinkamų -(m)en-kamienių baltų kalbose yra išlikę tik kai kurie, be to, baltų (ir slavų) kalbose nė vienas iš tų kamienių nėra išlaikęs senųjų priebalsinių formų visuose linksniuose; pgl. Lkžd. 168 § su literatūra. Pavyzdžiai: lie. *ruduō -deñs*, la. *rudens*, -s, lie. *vanduō, -deñs* (žem. *unduo*), la. *údens*, -s, *zibens*, -s „žaibas“, lie. *širšuō, -sēñs*, pr. (niek. gim.) *semen* (= ssl. *sēmę* ir lo. *semen*) „sėkla“, *kērmens* (klm. *kermenes*) „kūnas“, *emmens* (gln. *emnen*)

„vardas“ (ir gal būt, irmo „rankos dilbis“), lie. *akmuō*, *-meiš*, la. *akmens*, *-s*, lie. *ašmuō*, la. *asmens*, *-s*, lie. *tešmuō*, la. *tesmens*, *-s*, lie. *rėmuō*, la. *rėmens*, *-s*. lie. *kirmuō* ir kt. Kai kuriais atvejais, atrodo, iš vns. vardininko *uo* yra perėjęs ir į kitus linksnius. Pvz., greta lie. vrd. *geluō* yra gln. *gėluoni*, o greta vns. ir dgs. galininkų yra atsiradę kiti linksniai su *i*-kamienių galūnėmis, pvz., vns klm. *geluoniš* ir vrd. *geluonš*. Vyr. giminės *i*-kamienių žodžių formos vėliau yra dar pakeistos ir į *jo*-kamienių formas, pvz., lie. dial. *ākmenio*, la. dial. *akmeņa*. O greta dgs. klm. priebalsinio kamieno formos (pvz., lie. *akmenu*, la. dial. *akmėnu*) tarmėse yra ir linksnių, sudarytų pagal *o*-kamienių pavyzdį, pvz., lie. dial. *ākmenas*, la. dial. *ūdēns* ir kt.

115 §. Priesagos *-eno*, *-enā*, (baltų) *-ana-*, *-anā-* (iš dalies, gal būt, iš ide. *-eno-*, *-enā-*). a) Su *-eno-*: *-enā-* yra, pirma, išlikę kai kurie veiksmažodiniai būdvardžiai; pvz., lie. *vėdenas* Leskyno Nom. 398 ir la. **vėdēns* „vestas“ (iš čia la. *vedene* „marti“) = ssl. *vedenō*, la. *at laidēns* (: *atlaisties*) „at laidinys“, *slėpēns* „slaptas“, *slavēns* (: *slūt*) „garsus“; plg. ir šiuos vedinius (la.) *grūdenis* „stūmimas“ ir *šķiedenis* „bulvių košė“. Senas veiksmažodinis būdvardis, tur būt, yra ir lie. *liekanas*, plg. pvz., gotų *bundans* „susietas“ ir kt.;

b) antra, su *-eno-* arba (baltų) *-ana-* yra sudaryti būdvardžiai, kurių priesaga reiškia maždaug tą patį kaip vokiečių *-lich* tokiose formose kaip *süsslich* „saldokas“ ir kt., pvz., la. *sāldēns* arba *saldans* „saldokas“, *skābēns* „rūgštokas“, *ruzgans* (: *ruzgs*) „rusvas, rudas“, *zīlgans* (: *zīgt*) „melsvas“, *zalgans* (: *zalgoūt*) „žalsvas“ ir pagal tokių žodžių pavyzdžius su *-g-* ir *mēl[n]gans* „juosvas“, *sal[d]gans* „saldokas“ kaip ir lie. *balzganas* (greta *balšvas* ir *bāltas*), *raūzganas* (greta *raūšvas* ir *raūdas*) ir kt. Lkžd. 227. Kai tik išnyksta pagrindinis žodis, iš kurio sudaryta forma su *-ans*, kartu dingsta ir šių vedinių mažiųjų prasmė (pvz., la. *sařkans* „raudonas“), žr. Le. Gr. 141 §.

Vediniai iš tokių būdvardžių (su priesaga *-eno-*), tikriausiai, yra tokios formos kaip la. *vecenis* „senelis“, lie. *šykštėnis* „šykštuolis“, (asmenvardžiai) *Baltėnis*, *Dargenis* (ir pr. Dargenne), pr. Drutenne (: lie. *drūtas*), Jodenne (: lie. *jūodas*) ir kt.

c) Su priesaga *-eno-*, *-enā-*, (baltų) *-ana-*, *-anā-* yra taip pat įvairios reikšmės daiktavardžių, pvz., pr. kartano „kartis“, lie. *gābana*

(= la. *gabana*) arba *gābanas* (= la. *gabans*), *dovanà* (= la. *dāvana*) arba *dovenà*, *kėlenà* arba *kėlenas*, *pelenāi*, *mūšena*, *keikenà*, *kiūtēna* (= *kiūsti*), *jautenà* ir kt. Lkžd. 226 tt., la. *katana* „katė“, *spīgana* „šviesos deivė, ragana“ ir kt., plg. r. *зѡмон* „klegesys“, *веретенѡ* „verpstas“ (: skr. *vārtana-m* „sukimas“), čekų *stařena* „senė“, skr. *śvētānā* „švitimas“, gr. *ῥιδονή* „linksmumas“ ir kt.

116 §. Daiktavardžiai su *-enis*: lie. *áudenis* „šiaurės rytų vėjas“, *sómenis*, la. *sāmenis* „šiaurės vakarų vėjas“, la. *austrenis* „rytų vėjas“, *rītenis* „rytų vėjas“, *tērpenis* „pietų vėjas“ (la. *-enis* čia, gal būt, viename kitame žodyje yra vietoj senesnio *-inis*, plg. dial. *rītinis* = lie. *rytinis* „ryto vėjas“), *gubēnis* „šieno kupeta“, *midzenis* „migis“, *sutenis* „šutynė“, *putenis* „pūga“, *teceři* „risčia“, *kupēnis* „pusnis“, *kaupēnis* „rupūžė“, *slaucēnis* „milžtuvė“ ir kt., lie. *šaltēnis*, *verdēnis* „šaltinis“, *margēnis* ir kt., žr. taip pat 115 § a ir b.

117 §. Priesaga *-en(j)ė-*. Iš veiksmažodžių yra padaryti lietuvių žodžiai *mušėnė*, *perėnė*, *virėnė*, *žindėnė* ir kt.; iš vardažodžių — *kaīmenė*, *mėlėnė* ir kt. ir iš formų su *-uom-*: *didúomėnė* (: *diduomis* „didikas“), *tikrúomenė* (: pr. *-tickrōms* „tikras“), *aunúomenė* ir kt. — Latviai turi daug žodžių su *-ene* (kai kuriais atvejais *-ene* čia pakeičia senesniąjį *-ine*), a) sodiniai ir uogos: *skābenes* (: *skābēns*) „rūgštynės“, *rūgtene* arba *sūrene* „svėrė“ *blūsenes* „tymai“, *piēnene* „kiaulpenė“, *gaīlenes* „voveruškos“, *alksneses* „tokie grybai“, *celmenes* (arba dial. *celmines* = lie. *kelminės*), *mėllenes* „mėlynės“, *avenes* „avietės“, *zemenes* „žemuogės“ (arba dial. *zēmines*, plg. lie. *žeminė uoga*) ir kt. Le. Gr. 144 §; b) gyvūnai: *lapsene* „vapsva“, *kamene* „kamanė“, *mīzene* „tam tikra skruzdėlių rūšis“, *katene* „katė“ ir kt.; c) įvairūs daiktai: *jėrene* „avies kailio kepurė“, *caunene* (plg. lie. *kiauninė* ir *kiaumenės kepurėlė*), *slaūcene* „milžtuvė“, *zarene* „šakotas medis“ ir kt.; d) vietų pavadinimai: *smiltene* „smėlynė“, *kapenes* (plg. lie. *kāpinės*), *apkārtene* „apylinkė“, dial. *ārene* „išorė“, *Gūlbene*, *Rubene*; (pievų pavadinimai): *dilbene* Matkulėje, *deīvelene* Cyravoje, *dakšene* Batoje, *dadzene* Kabilėje, *cūcene* Skrundoje, *ciestene* Kabilėje, *clavene* Zantėje, *cīrulene* Nygrandoje, *cīcene* Cyravoje, *cīrpene* Aizupėje, *cinene* Smiltėnėje, *cērene* Cėrėje, *cerene* Kabilėje, *celmene* Kabilėje, *būdene* Cyravoje, *buntene* Zemytėje, *bundzene* Zantėje, *buñdulene* Batoje, *bucene* Aizputėje, ir kt.; e) deminutyvai: *mėitene* „mergaitė“, *gultene* „lovelė“, *ķevene* „kumelaitė“, *kūtene* „tvartelis“ ir kt., žr. Le. Gr. 144 § e; tarmėse

yra ir su pejoratyvine bei amplifikatyvine prasme: *cirvene*² „neaštrus kirvis“, *bėrnene*² „išdykęs vaikas“, *pirstenes*² „negrąžūs, dideli pirštai“, augšzemn. *kūcene*² „didelis medis“ ir kt.; f) moterų pavadinimai: *kalėjene* „kalvienė“, *brālene* „brolienė“, *Vagalene* „Vagalių šeimininkė“, *mūķene* „vienuolė“, *ārstene* „gydytoja“ ir kt. Le. Gr. 144 § f.

Čia reikia paminėti taip pat pr. wissene „vaivoras“ ir (su *-e* senesnio *-i-* vietoje ?) warene „varinis katilas“ ir gleuptene „(arklo) verstuvė“.

118 §. Veiksmo pavadinimai su priesaga *-šionā-* bei *-senā-*. Latvių kalboje iš bet kurio bendraties kamieno galima sudaryti daiktavardį su *-šana*, kuris reiškia neužbaigtą veiksmą, pvz., *skriēšana* „bėgimas“, *lasīšana* „skaitymas“ ir kt.; yra ir sangražinės formos, pvz., *skriēšanās*. Lietuvių kalboje (daug rečiau!) sutinkamos formos su *-sena*, kur *-se-* gali būti atsiradęs iš *-sio-* arba *-sje-*, pvz., *bėgsenā*, *beįgsena*, *ėsena*, *jósenā*, *kratýsena*, *eįsena*, *rašýsena* ir kt. — Prūsų tekstuose pasitaiko formų su *-senna* (gal būt, iš *-sienā*) arba (rečiau) *-sanna* (su *-a-* senesnio *-e-* vietoj ?), pvz., atskisenna „prisikėlimas“, gln. etwerpsannan „atleidimą“; plg. Le. Gr. 143 § ir Senpr. 70 §.

119 §. Priesaga *-ēno-* (ir *-ēnā-*). Su šia priesaga sudaromi, pirma, deminutyvai, kurie reiškia ką nors ne visai mažą ir, be to, be maloninio atspalvio, arba (tarmėse) net su paniekinimo priemaiša, pvz., lie. *botagėnas* „menkas botagas“, *katėnas*, la. *kaķēns* (arba dial. *kaķēlēns*), *kaz(u)lēns* „menkas ožys“, *līdacēns* „menkas lydys“, dial. *rudzēni* „prasti rugiai“, *puišēns* „menkas bernas“, *mētēns* (arba dial. *meitēņa*) „menka mergina“, *māsēna* „prasta sesuo“ Rucavoje, *Marēns* (: *Marija*) ir kt.;

antra — daiktavardžiai kilmei nurodyti, pvz., lie. *brólēnas* ir la. *brālēns*, lie. *seserėnas* (plg. le. *siostrzan*) ir la. *māsēns* „sesers vaikas“, lie. *tetulėna* „tetulės duktė“, *tilžėnas* „Tilžės žmogus“ ir kt. Lkzd. 238 t., la. *Zarēni* „Zaro vaikai“, *piebaldzēni* „Piebalgos gyventojai“ ir kt. Le. Gr. 147 §.

120 §. Priesagos su *-ān-*. a) Priesaga *-āno-* yra sutinkama, pirma, viename kitame būdvardyje, pvz., lie. *geltónas*, la. *dzēltāns*, lie. *vīlnonas*, la. *vīlnāns*, plg. lo. *insulānus* „salos gyventojas“;

antra (ypač lietuvių kalboje) — a s m e n ū — pavadinimuose pagal jų kai kurias ypatybes, elgesį arba užsiėmimą, pvz., la. *likāns*

„kreivys“, *nešķīstāns* „pabaisa, išgama“, lie. *kuprōnas, ūauķōnas* „kuris garsiai, smarkiai kalba“, *valdōnas, ūvejonas* ir kt. Lkžd. 272 t., plg. r. *великѧн* „milžinas“ (jei ċia *a* iš ide *ā*);

treċia — daiktavardžiuose, kurie parodo kilmę arba gyvenamąją vietą, pvz., lie. *kiem(i)onas*, la. *aknīšāni* „Aknystos gyventojai“ ir kt. Le. Gr. 148 § a., plg. lo. *Rōmānī* ir kt. Šią prasmę turi taip pat lietuvių daiktavardžiai su priesaga *-āni-*, pvz., *kiemionis* ir kt. Lkžd. 275, ir latvių daiktavardžiai su *-āni*, pvz., *baznīcāni* „žmonės, gyveną prie bažnyċios“, *tirdzāni* „žmonės, gyveną prie turgaus“ ir kt.

b) Lietuviai turi ir daiktavardžių su *-onė*, ypaċ nomina actionis, pvz., *abejōnė, laidonė, raudōnė, medžiōnė* (ir pr. *medione*, jei ċia *o* iš *ā*) „medžioklė“ ir kt.

121 §. Formos su (baltų) *-ina-*: *-inā-*. a) Lietuviai (ypaċ žemaiċiai) turi veiksmažodinių būdvardžių su *-inas*, prie kurių papildinys gali būti galininko arba įnagininko linksnyje, pvz., *mīršta, pālikinas valdystę sūnui, aviīm nēšinas nuėjęs, ilgai nebrįžo; tekini bęgo* ir kt. Būga KSn. 91 t. Latvių kalboje toks pavyzdys yra žinomas tik iš Bartos: *gājis ... kluci līdzā vilcins* „ėjo ... trinka kartu velkinas“. Kad seniau tokios formos latviams buvusios visiškai įprastos, leidžia manyti būdvardžiai su *-in*, pvz., *visi kūoki raudin* (tur būt, < **raudini*) *raud* „visi medžiai raudote rauda“; *sveša māte bārenei sviedin* (tur būt, < **sviedina*) *svieda villainīti* „pamotė našlaitei svieste sviedė skarelę“; *zāle sāk aūdzin* (tur būt, < **audzina*) „žolė ėmė augte (augti)“; *pietrūcin* (tur būt, < **pietrūcina*) *man spēċiņa, atlicin paduomiņa* „pritrūko man jėgos, pasiliko gudrumo“ ir kt.; plg. slavų *dostižbnō* „pasiekiamas“, *bogobornō* „prieš dievą kariaujantis“ ir kt.

b) Lietuvių kalboje (paprastai tiktai senuosiuose raštuose) yra sutinkami medžiagai reikšti būdvardžiai su *-inas*, kuriuos dabar pakeičia formos su *-inis*, pvz., *auksinas indas, drobina sermėga* ir kt., plg. slavų *mėdbnō* „varinis“ ir kt.; ir su lie. *mėdinos kiaulės* „miško kiaulės“ plg. slavų *lēsbnō* „miško“. — Daugiau tokių būdvardžių yra su *-inas*, kurie — kaip ir formos su *-uotas* arba *-ėtas* — reiškia kokią nors išorinę ypatybę, pvz., *krūvinas* (= ssl. *krūvbnō*), *plaukinas* „plaukuotas“, *žvaizdinas* „žvaigždėtas“ ir kt. — Su *dēšinas* (lo.) „dexter“ plg. serbų *dēsan* ir skr. *dāksīna-h* tp. Su pr. gln. *deininan* (vo.) „tāglich“ plg. ssl. *dbnbnō* ir gr. *ἡμερινός* tp.

c) Daiktavardžiai su šia priesaga yra vartojami, pirma, kaip deminutyvai, pvz., lie. *langl̃nas* „mažytis langelis“, *paršl̃nas* „paršelis, paršiokas“, *žąsl̃nas* „jauna, plunksnuota žąsis“, *arkl̃l̃nas* „vidutinis arklys“ ir kt., la. dial. *ganins* „piemeniukas“, *māsina* „sesutė“ ir kt.; antra — (lietuvių kalboje) amplifikatyvine prasme, pvz., *mūsinas* „didelė musė“, *paršinas* „gerokas, diktas paršas“ ir kt.; trečia — gyvūnų patinams pavadinti, pvz., lie. *āvinas*, pr. *awins*, la. *avins* (=ssl. *ovb̃nō*), lie. *kātinas*, la. *kātins*, lie. *žąsinas*, la. *zūosins* ir kt.

122 §. Formos su (baltų) *-tina-*: *-tinā-*. Su šia priesaga iš bendraties kamieno daromi veiksmazodiniai būdvardžiai, turintys lotynų gerundyvo prasmę, pvz., lie. *pjautinas*, *ieškotinas*, *regėtinas* ir kt. Lkžd. 243 t., plg. ssl. *prijėtb̃nō* „priimtinas“. XVII amž. latvių kalboje dar buvo vartojamos tokios formos kaip *kuoptins* „prižiūrėtinas“, *gaidītins* „lauktinas“, *sargātins* „saugotinas“ ir kt.; ir liaudies dainose yra sutinkami, pvz., junginiai *ietin man* (= lie. *mān ētina*), *ēstin man tūo m̃aizīti* „man reikia valgyti tą duonelę“. Iš šių formų latviai dar turi būdvardžius su *-tin* (= lie. *-tinai*), pvz., *steigtin steigties* „skubėte skubėti“; plg. lie. *būtinaī* ir kt.

123 §. Formos su (baltų) *-inja-*: *-in(j)ē-*. a) Lietuvių kalboje yra labai daug būdvardžių su *-inis*, *-inė*. Jie padaromi, pirma, iš daiktavardžių (plg. ssl. *bratrb̃nō* „brolio“, *utrb̃nō* „rytinis“ ir kt.); jų prasmę parodys šie pavyzdžiai: *auksinis žiedas*, *liepinis medus*, *kiauninė kepurė*, *antiniai kiaušiai*, *kaklėnė gysla*, *sidabrinė rasa*, *šluotinė žvaigždė*; *darbinis arklys*, *dūoninis peilis*, *girinis mēdis*, *jūrinis vėjas*, *žeminė ūoga*, *dieninis pienas*, *mėnesinė algà*, *kūmštinės pirštinės*, *lapiniai medžiai*, *vaisinis mēdis*, *vėjinis malūnas*, *raūkinės gīrnos*, *arklinis piemuo*, *pūrinis maišas*;

antra — iš būdvardžių, pvz., *ilginiai šiaudai*, *rėtinis grėbl̃ys*, *saldinis obuol̃ys* ir kt.; taip pat — iš skaitvardžių, pvz., *keturinis audeklas* „keturnytis audeklas“;

trečia — iš būtojo laiko neveikiamųjų dalyvių, pvz., *giedotinės mišios*, *vogtinė kepurė*, *lenktinis peilis*, *rašytinis sūnūs* ir kt.

ketvirta — išrieveiksmių, pvz., *kasdieninis valgis*, *ligšiolinis darbas*, *visadinis* ir kt., žr. Lkžd. 245 tt.

Latvių kalboje tokie būdvardžiai yra labai reti ir sutinkami tiktai Latgalėje ir Lietuvos pasienyje, pvz., *āitinis*² „avinis“ Varak-

lanuose, *dzelzinis nazis* „peilis geležiniu kotu“ Pildoje, *apzilinis* „mėlynokas“ Berzgalėje.

b) Būdvardžiai su *ką* tik minėta priesaga neretai yra pavirtę daiktavardžiais, pvz., pr. aulinis „bato aulas“ (: aulis „blauzda“), sompisinis „rupi duona“ (plg. lie. *sąmalinė duona*); lie. *kiaulinis*, *mólinis*, *marginis* arba *marginys*, *lenktinis*, *avinė*, *rauglė*, *gimtinė* ir kt. Lkžd. 257 tt. ir 263 tt.; la. dial. *vasariņi* „vasariniai“, *plaukstiņi* „kumštinės pirštinės“, *zemes* „žemuogės“, *vecine* „senelė“, *zlēciņi* „Zlekų žmonės“, *vītinis* „vytinis“, *drāztinis* „drožtinis“ ir kt. Vyr. giminės žodžiuose latvių kalboje dabar vns. vardininko *-inis* pakeistas *-iņš*, pvz., *austriņš* (: lie. *auštrinis* „šiaurės rytų vėjas“), *ciemiņš* „svečias“, *kaimiņš* „kaimynas“ ir kt.

c) Lietuvių kalboje yra ir iš veiksmazodžių padarytų daiktavardžių su *-inys*, pvz., *deginys*, *tinginys*, *mokinys*, *pirkinys* ir kt. Lkžd. 260 tt.; taip pat — iš būdvardžių ir daiktavardžių, pvz., *ploninys*, *baltinys*, *pakulinys* ir kt. Latvių kalboje juos atitinka, pvz., dial. *putinis* „vėjo sūkurys“, *sutinis* „pasiuntinys“, *metinis* „sviedinys“, *liecinis* „liudijimas“ ir kt. ir — su pakeistu vns. vardininku — *berziņš* „beržinis“ EH.

d) Latvių kalboje su šia priesaga sudaromi taip pat deminutyvai, be to, greta vyr. giminės formų su *-iņš* yra mot. giminės formos su *-iņa*; literatūrinės kalbos plote — iš *o*-kamienių, *u*-kamienių ir tų *jo*-kamienių, kurie vns. vardininke baigiasi *-š* ir (formos su *-iņa*) iš *ā*-kamienių bei *i*-kamienių. Kai kurie pavyzdžiai: *kūociņš* „medelis“, *celiņš* „kelelis“, *tirdziņš* „turgelis“, *maziņš* „mažutis“, *maziņa* „mažutė“, *drusciņa* „truputėlis“, *klētiņa* „klėtėlė“ ir kt. Žr. Le. Gr. 152 § b ir c. Deminutyvai su *-inis*, *-ine* dabar sutinkami tik tai Latgalėje ir Lietuvos pasienyje, pvz., *ganinis* „piemenėlis“, *meitine* „mergaitė“ ir kt. Le. Gr. 151 § b.

124 §. Priesagos su *-in-*. a) Latvių tarmėse deminutyvus su *-iņš*, *-iņa* (žr. 123 § d) pakeičia formos su *-īns*, *-īnā*, pvz., *kūociņš* „medelis“, *celīns* „kelelis“, *druscīna* „truputėlis“, *klētīna* „klėtėlė“. Jas atitinka tokios lietuvių kalbos formos kaip *langynas* „visai mažutis langas“, *žmogynas* „žmogelis“, *vaikynas* „visai mažutis vaikas“, *mergynas* „visai mažutė mergaitė“, *mótyna*, (paniekinama prasme) *mergyna* „niekam tikusi merga“, *kiaulyna* „menka kiaulė“, *arklyna* „prastas arklys“ ir kt., (perkelta prasme) *genynas*

„genio vaikas“, *brolynas* „brolijo sūnus“ ir kt. Lkzd. 267 tt; plg. gr. χορακῖνος „jaunas varnas“ ir kt.

b) Lietuvių kalboje yra daiktavardžių su *-ynas* arba *-ynė* bei *-yna*, kurie parodo ko nors gausumą bei vietą, kur ko nors daug yra, pvz., *gandrėlynas*, *mėšlėlynas*, *uogėlynas*, *pušėlynas*, *pušyna* arba *pušėynė* ir kt. Prie jų prisišlieja tokie žodžiai kaip *tankumėynai*, *gardumėynai*, *retumėynai* ir kt.

c) Lietuviai taip pat turi daiktavardžių su *-ynė*, kurie reiškia kokį nors veiksmą, veikėją (paprastai su paniekinamu atspalviu) arba įrankį, pvz., *mušėynė*, *lojėynė*, *švilpėynė* ir kt.

d) Būdvardžiai su *-in(a)s*: pr. *gurins* (vo.) „arm“, *alkins* „alkanas“, lie. *mėlynas*, la. *turins* „tenykštis“, *valins* „atviras, laisvas“, *tuvins* „artimas“, *vėlins* „vėlus“ ir kt., žr. Le. Gr. 153 § 3; plg. skr. *navina-h* „naujas“ ir kt. Tikriausiai būdvardžiai pradžioje yra buvę taip pat lie. *kaimėlynas*, la. dial. *ciemins* ir kt., plg. lo. *vīcīnus* (vo.) „benachbart; Nachbar“.

125 §. Priesagos su (baltų kalbos-pagrindo) *-ein-*. Pirma, yra vienas kitas būdvardis su (baltų kalbos-pagrindo) *-inas*, pvz., lie. *vargėinas* „vargingas“ (pvz., *vargėinos dienešė*), *kiaulėinas* „kiaulinis“ (pvz., *kiaulėina mėselė*), *mėnesėina naktis* Lkzd. 287, la. dial. *variens* „galingas, stiprus“; būdvardis su šia priesaga yra, tur būt, pagrindas irrieveiksmiams pr. *angsteina* (greta *angstainai*) (vo.) „morgens“ ir lie. *ankstėinai(s)* (greta *ankstėinaiš*). Pradžioje būdvardžiai, tur būt, yra buvę ir tokie lietuvių žodžiai kaip *kārviene* (plg. slov. *kravina* tp.), *paršėine* (plg. lo. *porcīna* arba *porcīna caro* tp.), *avižėine*, *rugėine* ir kt. (pagal pastarųjų žodžių pavyzdį, tur būt, yra atsiradęs *naujėine* „plėšinys“ ir *ariene* „suarta dirva“) ir, gal būt (?), tokie latvių žodžiai kaip *skaidiena* „skiedrynas“, *Druviena*, *Uodziene*, *egliens* „eglynas“, *cielmiens* „kelmynė“, *māliens* „molynė“ ir kt. Le. Gr. 157 § a.

Lietuviai turi ir būdvardžių su *-ienis* (< *-ienas* + *-inis* ?), pvz., *miežėinė* („miežinė“) *duona*, *avižėiniai* („avižiniai“) *šiaudai*, *žirniėiniai* („žirniniai“) *miltai* ir kt. Tikriausiai pradžioje buvo būdvardžiai ir tokie žodžiai kaip lie. *ropiėnis*, *miltėinė*, *lapiėinė* ir kt., *karaliėinė*, *kuřpiuvėinė*, *vilkėinė*, *Petrėinė* ir kt. Lkzd. 289 t., la. *skaidiene* arba *skaidienis* „skiedrynas“, *aūgstiene* „aūgstuma“, *Blīdiene* ir kt., *karaliėine*, *vilciene* „vilkėinė“, *ērgliene* „ereliėinė“, *Vagaliene*

„Vagalių (namų) šeimininkė“, *Krūmiene* „Krūmo žmona“ ir kt. ir pr. seweynis „kiaulidė, kiaulių tvartas“.

Neaiškios kilmės yra latvių — iš būtojo laiko kamieno padaryti — veiksmo pavadinimai su *-iens*, pvz., *gājiēns* „ējimas“ ir kt., žr. Le. Gr. 156 §.

126 §. Priesagos su (baltų kalbos-pagrindo) *-ain-*. a) Latvių kalboje yra labai įprasti būdvardžiai su *-ains* bei *-aiņš*, iš kurių *-aiņš* tikriausiai yra senesnė, kai kuriose rytiečių tarmėse dar sutinkamo *-ainis* (= lie. *-ainis*) perdirbimas. Daro juos paprastai iš daiktavardžių, ir šie būdvardžiai parodo, kad kas nors turi arba kur nors yra daug to, ką reiškia atitinkamas daiktavardis, pvz., *ceļmains lūdums* „kelmuotas skynimas“, *ciņaina pļava* „kupstuota pieva“, *mālainis kalņiņš* „molėtas kalnelis“, *spalaini lini* „spalėti linai“ ir kt., žr. (taip pat apie formą ir reikšmę) Le. Gr. 158 § a.; plg. lie. *Mōlaina* (upės pavadinimas), *pelaīnē* („su pelais“) *dūona*, *ašakaīnis* „su ašakomis“ ir kt. ir pr. (vietovardis) Alkayne.

Medžiagą, iš kurios kas nors pagaminta, parodo tokie būdvardžiai kaip lie. *miežaiņē* (*dūona*) ir kt. Lkžd. 286 ir la. dial. *akminaini* (*trauki*) „akmeniniai indai“; plg. av. *zaranaēna-* (su *aē < ide. oi ?*) „auksinis“.

Su pr. deynayno „aušrinė“ reikšmės atžvilgiu, atrodo, galima palyginti lie. *tėvainē* „tėvynė“ ir la. dial. *Ilzainis* (Rucavoje) „Ilzės vyras“ (plg. taip pat lie. *ašvīenis* „arklys“: *ašvā* „kumelė“).

Yra ir vedinių iš būdvardžių (arbarieveiksmių), pvz., la. *tālainis* „toli gyvenantis“, *skābaīns* „rūgštokas“, *gařains* „pailgas“, *dželtains* „gelsvas“ (plg. pr. geltaynan, kaip, tur būt, reikia ištaisyti parašymą gelatynan) ir kt., lie. *apvalaiņas*, *sūrainis* „sūrus“, *apskritaiņis* „pailgai apskritas“, pr. angstainai „rytais“ ir lie. *ankstāināis* „labai anksti“.

b) Sudaiktavardėję tokie būdvardžiai yra lie. *liežuvaīnis* „kuris turi ilgą, piktą liežuvį“, *dirsaīnē* „dirsių pilna duona“ ir kt., la. *vilnaine* „didelė vilnonė skara“, *niedraine* „nendrynas“, *priedaine* „pušynas“, *pirkštaiņi* „pirštinės“ ir kt. Le. Gr. 158 § b.

127 §. Priesagos su *-un-*, *-ūn-* bei *-aun-*. a) Žodžių su *-un-* baltų kalbose yra labai mažai, pvz., la. *dęguns* „nosis“, lie. *nemūnē* „drėgnose vietose augęs grybas“, žr. Lkžd. 282.

b) Su *-ūnas* lietuvių kalboje baigiasi kai kurie iš veiksmazodžių, būdvardžių arba daiktavardžių sudaryti asmenų pavadinimai,

pvz., *atējūnas* „ateivis“, *gērūnas*, *šykštūnas*, *karaliūnas* ir kt. Lkžd. 277 tt.; plg. pr. *waldūns* „īpēdinis“ (ir asmenvardi Aucktune?) ir (su kita priesagos forma) la. *bricūna* „išdykęs vaikas“ ir dial. *mirūnis* „numirėlis, lavonas“.

Atskirai minėtini žodžiai su *-ūn-*: lie. *malūnas* ir pr. *malunis* (plg. pr. *malunakelan* „malūno ratas“); lie. *perkūnas*, la. dial. *pēr-kūns* arba *pēr-kūnis*, pr. *percunis*; pr. gln. *maldūnin* (vo.) „Jugend“ (plg. ssl. grėdynji „išdidumas“); pr. *alkunis*, lie. *elkūnė*, la. *ėlkūne*; lie. *viršūnė*, *galūnė*, la. *viršūne*, *galūne*; la. *kalpūne* „tarnaitė“ (plg. r. рабыня „vergė“) ir kt. Lkžd. 281 t.

c) Su *-aun-* yra sudaryti latvių žodžiai (dial.) *pērkauns* (plg. slavų *Perun* ir gr. κεραυνός „žaibas“), *ėlkaune* „alkūnė“, *virsaune* „viršūnė“, *kalpaune* „tarnaitė“, *Bērzaune* ir kt.; plg. lie. *gėlež aunės* greta *gėležūnės* (tokia arklių liga).

128 §. Priesagos su *-ōn-*. a) Kai kuriuose žodžiuose *-uon-* kaitaliojasi su *-ūn-* bei *-aun-*, pvz., la. *pērkuons* arba dial. *pērkuonis*, *ėlkuone* arba *ėlkuonis*, *virsuone* „viršūnė“, *galuone* (= lie. *galuonė*), *kalpuōne* „tarnaitė“ ir lie. *gėležuones* ir kt.

b) Be to, su *-ōn-* reikia paminėti, pvz., formas pr. *perōni* „parapija“, lie. *lāiguonas*, (upių vardai) *Beržuonà*, *Lazduonà*, *Egluonà*, *liņguonė*, *ėduonia*, *kepuonià* „karštis“ ir kt. Lkžd. 282 tt. ir la. *Lazduona*, *Platuone* ir nomina actionis bei agentis su *-uoņa* kaip *sanoņa* „zyzimas“, *ėduoņa* „ėdikas“ ir kt. Le. Gr. 159 §.

Kai kurie žodžiai su *-uon-* (pvz., lie. *geluonis* ir la. *dzėluonis* arba *dzėluons*) yra priebalsinių kamienų pakeitimai.

g) Priesagos su *-m-*

129 §. a) Priesaga *-mo-*: *-mā-* yra vartojama esamojo (ir būsimajo) laiko dalyviuose, žr. asmenavimą.

Be to, ji sutinkama kai kuriuose kelintiniuose skaitvardžiuose (pr. *pirmas*, lie. *pirmas*, la. *pirmais*, pr. *septmas*, lie. *sėkmas*, pr. gln. *asman*, lie. *ašmas* = ssl. *osm* „aštuntas“), kai kuriuose būdvardžiuose (pvz., lie. *štrmas*, la. *siřms* „žilas“) ir daiktavardžiuose (pvz., lie. *dūmai*, la. *dūmi*, pr. *dumis* = ssl. *dym*, skr. *dhūmā-ḥ*, lo. *fūmus*).

b) Sutinkama ir priesaga *-smo-* ir (rečiau) *-smā-*, ypač veiksmo pavadinimuose, pvz., lie. *bėgsms* ir kt. Lkžd. 203 t., *eisma* „eiga“, la. *kuřsms* arba *kursma* „malkų glėbelis, kūrimas“, *vėřsms* arba

vęrsma „kaitra“. Su panašia reikšme pasitaiko ir priesaga *-(s)mē-*, pvz., lie. *tekmē* „tekėjimas“, *eismē* „ėjimas“ ir kt. Lkžd. 205 t., la. *lėkme* „priepuolis“, *tvīk(s)me* „ilgesys“, *pūsme* „dvelkimas“, *vešme* „liepsna, tvaikas“.

130 §. Su *-imas* lietuviai daro, pirma, veiksmo pavadinimus iš veiksmažodžių būtojo I kamieno, pvz., *piešimas* (: r. *nucbmó*), *arimas*, *audimas* ir kt. Tarmėse kartais konkrečios reikšmės formos išsiskiria savo kirčiu, pvz., žem. *gėrimas* „gėralas“ greta *gėrimas* „gėrimo procesas“ ir kt. Lkžd. 208 t. — Antra — daiktavardžius iš būdvardžių, pvz., *jaunimas*, *saldimas* ir kt. Lkžd. 209.

Yra ir keletas būdvardžių su *-imas*: *arimas*, *tólimas*, *vėlimas*, *svėtimas* ir kt.; plg. pr. gln. aukctimmien (vo.) „Obersten“, kodesnimma (vo.) „so oft“ ir ku-ilgimai (vo.) „so lange“ ir formas su *-imo-* 131 §.

131 §. Su *-ymas* lietuviai daro, pirma, veiksmo pavadinimus iš veiksmažodžių su *-yti* ir esamojo laiko *ā-*kamienių, pvz., *baidy-mas* (retkarčiais ir iš pirminių veiksmažodžių, pvz., *gėrymas* ir kt. Lkžd. 210 t.). — Antra — daiktavardžius iš būdvardžių, pvz., *káršty-mas*, *báltymas* ir kt.

Pasitaiko ir būdvardžių su *-ymas*, pvz., *árty-mas*, *tóly-mas*; pal. la. dial. *tálims*, *agrims*, „ankstyvas“ ir kt. Le. Gr. 161 § b.

132 §. Formos su priesaga *-umo-* arba *-umā-*. a) Su *-umo-* daromi daiktavardžiai iš būdvardžių, pvz., lie. *saldumas*, *augštumas*, *tuštumas* arba *tuščiumas* = la. *saldums*, *augstums*, *tukšums* (dėl reikšmės žr. Le. Gr. 163 § a ir Lkžd. 213); retkarčiais — ir iš daiktavardžių, dalyvių beirieveiksmių, pvz., lie. *šá-kumas*, la. *sakums*, lie. *ponumas* „buvimas ponu“, *ganumas* (vo.) „Genugsein“, la. dial. *pirktumi* „pirkiniai“, *pušums* „plyšys, žaizda“ ir kt.

Lietuviai turi taip pat gana daug daiktavardžių su *-uma*, kurie paprastai reiškia kokią nors vietą arba ką kitą konkretų, pvz., *áugš-tumà*, *gilumà*, *minkštumà* „minkštoji ko dalis“ ir kt. Lkžd. 214 t. Latviai tokių formų turi labai mažai: *siltuma* „šiluma“, *gaišuma* „šviesa“, *labuma* „gėris“ Le. Gr. 163 § a.

b) Latviai iš kiekvieno veiksmažodžio būtojo I kamieno gali sudaryti daiktavardį su *-ums* pabaigtam veiksmui arba veiksmo rezultatui pažymėti, pvz., *dėvums* „davinys“, *pampums* „auglys“, *lūdums* „skynimas“ ir kt., žr. Le. Gr. 163 § b. Lietuvių kalboje tokios formos yra labai retos: *áugumas*, *atpirkùmas* ir kt.

h) Priesagos su -r-

133 §. Priesagos su -r- baltų kalbose nėra produktyvios. Lietuvių kalboje yra išlikę kai kurie -r-kamieniai: *mótė*, klm. *móter(e)s*, *duktė*, klm. *dukter(e)s*, *sesuõ*, klm. *s eser(e)s*, *jentė*, klm. *jenter(e)s*, *dieveres* Lkžd. 306; kaip buvo linksniuojami pr. ducktij ir brāti (plg. lie. *broterėlis* ir la. *brātarītis*), nėra žinoma.

Yra keletas žodžių su priesaga -ro- (pvz., lie. *výras*, la. *vīrs* = skr. *vīrá-h*; lie. *súras*, la. *suřs* „kartus“), -rā- (pvz., lie. *skiedrà*, la. *škiédra* „pluoštas“), -tro- (pvz., la. *žautrs* „smaigas žuvims rūkyti“, *šautrs*), -trā- (pvz., lie. *vėtra*, la. *vētra*, pr. *wetro*), -rįo- (pvz., lie. *stūrỹs* Lkžd. 302, la. *stūris*), -r(i)ė- (pvz., lie. *nėndrė*, la. *niédre*), -ero- (pvz., lie. *vėderas*, la. *vēdērs*, pr. *weders*), -erā- (pvz., lie. *dešerà*), -erįo- (pvz., lie. *ašerỹs*, la. *smeceris* „straublys“), -er(i)ė- (pvz., lie. *meškerė*, la. *stuōdere* „gairė vandenyje“), (baltų) -ara- arba -arā- (kur *ar*, gal būt, < *er*; pvz., lie. *vākaras*, la. *vakars*: slavų *večerō*; lie. *āšara*, la. *asara*), (baltų) -tara- (kur *ar*, gal būt, < *er*; pvz., lie. *pūstaras*, *katarās*, la. *pastars*, *katars*: lo. *posterus*, gr. *πότερος*), -uro- (pvz., lie. *gomuras*, la. *gāmurs*), -urįo- (pvz., lie. *mentūris*, la. *mieturis*), -ur(i)ė- (pvz., lie. *kepūrė*, la. *čępure*).

i) Priesagos su -l-

134 §. a) Iš vardažodžių su priesaga -lo- minėtini iš veiksmažodžių sudaryti būdvardžiai, pvz., lie. *kūšlas* „menkas, prastas (apie augalus)“, la. *kusls*, la. *guřls²* „pavargęs“, *jukls* „supainiotas“, *spirgls* „žvalus“, *tukls* „riebus“, plg. slavų *gnilō* „supuęs“: *gniti* „pūti“.

b) Su -la baigiasi — ypač lietuvių kalboje — kai kurie iš veiksmažodžių padaryti daiktavardžiai, kurie pažymi asmenis, turinčius kokią nors neigiamą ypatybę, pvz., la. *mirla* „dvasna“, lie. *rėkla*, *kriókla* ir kt. Lkžd. 164.

c) Iš tokių veiksmažodinių būdvardžių kaip la. *kusls* ir kt. yra, tikriausiai, sudaryti veikėjų pavadinimai su priesaga -lįo- (mot. gim. -l(i)ė), be to, prieš *l* kai kurie veiksmažodžiai turi *s*, pvz., lie. *keiklỹs*, *krioklỹs* „kas kriokia“, *šoklỹs*, *žaglỹs* ir kt. Lkžd. 166 t., la. *zaglis* „vagis“, *bėglis* (plg. taip pat lie. *bėglis* „gabus bėgti“), *rīlis* „rijikas“, *kaūslis* „peštukas“ ir kt. Šitokie žodžiai gali reikšti ir kokią nors procesą, proceso rezultatą arba įrankį, pvz., lie. *dieglỹs* „diegimas“, *kaplỹs* (la. *kaplis*), *aūglis* (vo.) „Wachstum, Schössling“,

ja. *aúglis* „vaisius“, *nuobīlis* „išgąstis“, *greblis* „rėžtuvas“, *kāp(s)lis* „(balno) kilpa, laiptelis“, *baūslis* „įsakymas“ ir kt.

135 §. a) Formos su *-al-* dažnai reiškia kokio nors veiksmo konkretų rezultatą taip pat ir medžiagą kokiam nors veiksmui (prieš velarinius priebalsius *al* gali būti kilęs iš *el*), pvz., lie. *áugalas*, *įralas* „suirimas“, *kāsalas* „kas iškasama“, *kēpalas*, *gēralas*, *lākalas* „kas lakama“, la. *zīdals* „motinos pienas“, *mīzali* (lie. *mīžalai*), *spļaudalas* (lie. *spjaudalas*), *šņauķalas* „snarglys“, *kritals* „išvartot“ ir kt.

b) Yra formų su *-al-*, kurios reiškia kokią nors gyvą būtybę, pvz., lie. *miegālas* arba *miegālius*, *taūškalas* arba *tauškalius*, *draugala*, *smirdālis* arba *smirdālius* ir kt., la. *grābalis* „grabštas“, *miegaļa* „miegalius“, *snaudaļa* „snaudalius“, *gudraļa* „gudruolis“, (karvių vardai) *raībala*, *raibaļa* arba *raibale* „margoji“, *sēstala* arba *sēstaļa* ir kt.

c) Žemaičių tarmėse yra ir deminutyvų su *-ālis* (mot. gim. *-ālē*), pvz., *daržālis*, *krūmālis*, *sūnālis*, *puodālis* = pr. podalis; plg. taip pat pr. asmenvardžius Petralle, Micalle, Waykalle ir kt. ir la. *birztaļa* „giraitė“ (su *t* iš žodžio *birztiņa*). Šitokios formos kai kuriose lietuvių tarmėse gali turėti ir amplifikatyvinę arba paniekinamą reikšmę, žr. Lkžd. 175.

136 §. Formos su *-el-* arba *-ēl-*. a) Latvių kalboje yra daiktavardžių su *-elis* arba (retai) *-ēlis* (mot. gim. *-ele*, *-ēle*), kurie reiškia gyvas būtybes, turinčias kokią nors neigiamą ypatybę, pvz., *tiepelis* „užsispyrėlis“, *smirdelis* „susmirdėlis“, *gurdelis* „nuvargėlis“, *vecelis* „pasenėlis“, *pūtēlis* „lengvai pravirkstantis vaikas“, *senele* „senmergė“ ir kt. Lietuvių kalboje tokio tipo žodžiai paprastai prieš *l* turi *ė* ir tikrai retai *e*, ir paprastai jie prasideda koku nors priešdėliu, pvz., *išlėpēlis*, *pasilėidēlis*, *nevedēlis*, *negyvēlis*, *nenaudēlis*, *pasmirdēlis* arba *smirdēlis* (arba *smirdēlius*), (su *el*) *vėpelis*, *mainēlē* „mainininkas“ ir kt. Lkžd. 176 tt.

b) Lietuvių kalboje yra deminutyvai (maloninio atspalvio) su *-elis*, *-elė* arba (jei vardininke ne mažiau kaip 4 skiemenys) *-ēlis*, *-ēlė*, pvz., *tėvēlis*, *brolēlis*, *mergēlė*, *pušēlė*, *vainikēlis*, *broterēlis*, *dukterēlė*, (būdvardžiai) *maželēlis*, *mažutēlis*, *mažytēlis* *mažiñtelis* arba *mažitelỹs*, *jaunỹtelis* ir kt., žr. Lkžd. 176 tt. su literatūra. Tokias formas yra turėję ir prūsai; patowelis „patėvis“, (asmenvardžiai) Madelle, Jannell ir kt. Latvių kalboje šitokie deminutyvai turi niekinamąjį atspalvį ir dažniausiai jie sutinkami pietinėse tarmėse,

kur iš dalies galima galvoti apie lietuvių kalbos įtaką; kai kurie pavyzdžiai: *sunelis* arba *šunelis* „šunpalaikis“, *virelis* „menkas vyras“, *maišelis* „prastas maišas“ (: *maïss*), *ruõþele* (: *rùoka*), *vištele* arba *vistèle*, *ķirvelis*, *čaurumelis* „menka skylė“, *ziřgēlis* „kuinas“, ir kt., žr. Le. Gr. 172 § c ir apie priebalsio minkštinimą šiose formose Le. Gr. 91 §.

c) Lietuviai turi taip pat daiktavardžių su *-ėlė* be mažiųjų reikšmės, pvz., *dilgėlė* (arba *dilgė*), *musėlė* (greta *musė*), *skruzdėlė* (arba *skruzdė*) ir kt.

137 §. Formos su *-il-*, *-il-*, *-eil-* arba *-ail-*. a) Su *-il-* lietuvių kalboje yra keletas daiktavardžių, pvz., *dóbilas* (plg. pr. *wobilis*), *eřžilas*, *sprāgilas*, *avily*s ir kt. Lkžd. 181 t.; plg. pr. *sirsilis* „širšė“, (asmenvardžiai) *Wirsil* (lie. *Viršilas*), *Badvil* (lie. *Baūdila*), *Tersil* (lie. *Teršilis*) ir kt. ir la. arba kuršių asmenvardžiai *Butill(ie)*, *Jatill(ie)* ir kt. Bleses Latv. pers. v. un uzv. stud. I 80 t., taip pat ssl. *kozblō* „ožys“ ir kt.

b) Su *-il-* lietuvių kalboje yra *akýlas*, *ausýlas*, *mazgýlis*, *tėky-las* = la. *tecīls* (taip pat: *tecīla*, *tecīle* arba *tecīlis*); pastarojo žodžio priesaga, gal būt, yra atsiradusi r. *моуило* pavyzdžiu¹, ir tikrai baltiška forma, gal būt yra lie. *tekiēlas* ir la. *teciēla* arba *teciels*. Su *-il-* ir la. vietovardžiai *Sesīle*, *Medīles* ir kt.

c) Su *-eil-*: pr. *crupeyle* „varlė“, lie. *gudreila*, la. *teciels* ir kt.; su (baltų) *-ail-*: pr. *scritayle* „ratlankis“, vietovardis *Asswaylen*, lie. *kriváila*, *pakarāilis* ir kt. Lkžd. 191 t., la. *šķirgailis* „driežas“.

138 §. Formos su *-ul-*. a) Su (baltų) *-ula-* yra įvairios reikšmės vardažodžių, ypač lietuvių kalboje, pvz., *kėkulas*, la. *čėkuls* „kuodas“, lie. *viesulas*, la. *viēsuls* (arba *viēsulis*), lie. *výtulas* (= serbų *vitao* „lenktuvas“ < slavų kalbos-pagrindo *vitōlō*) ir kt. Lkžd. 184 t.

b) Su (baltų) *-ulja-* yra sudaryti, pirma, kai kurie veiksma pavadinimai, pvz., lie. *drebulýs*, la. *drėbulis*, lie. *dusulýs*, la. *dusulis* (= kokliušas), lie. *smirdulys* „smirdėjimas“ ir kt.; antra, asmenų pavadinimai, pvz., lie. *dusulýs* (žmogus) = la. *dusulis* 3, lie. *raudulýs*, la. *raudulis*, lie. *snaudulýs*, la. *snaudulis*, lie. *vargūlis*, la. *vārgulis*, lie. *gerūlis* ir kt., la. *mīlulis* „numylėtinis“, *sīvulis* „šykštuolis“ ir kt., prie kurių reikšmės atžvilgiu prisijungia tokie įrankių pava-

¹ Žr. taip pat Lkžd. 182.

dinimai kaip la. *bigulis* „žarsteklis“, *urbulis* „gražtas“, *slaukulis* „mazgotė“ ir kt.; trečia, *d e m i n u t y v a i*, pvz., pr. asmenvardis Mattule ir kt., lie. *dievūlis*, *tētūlis*, *mažiūlis* ir kt., la. *jėrulis* „ėriukas“, *kazulis* (arba *kazulėns*) „ožiukas“, *Indulis*, *Annulis* ir kt.; ketvirta, įvairios reikšmės žodžiai, pvz., lie. *našulys* ir kt., la. *špurguļi* „snargliai“ ir kt. Le. Gr. 174 § ir Lkžd. 187 t.

139 §. Formos su *-uol-*. a) Priesaga *-uola-* sutinkama įvairios reikšmės daiktavardžiuose, pvz., lie. *ąžuolas*, la. *uõzuols*, lie. *kánduolas*, la. *kuõduols* (taip pat: *kuoduolis* = lie. *kanduolys*) ir kt.

b) Su *-uolja-* lietuvių kalboje yra keletas asmenų pavadinimų, pvz., *snauduõlis*, *krikštuõlis*, *šykštuõlis* ir kt., taip pat ir įvairios reikšmės daiktavardžių, pvz., *brenduolys* ir kt. Lkžd. 190.

140 §. Priesagos su *-kl-* < *-tl-* (žr. 82 § a). Žodžiai su *-kl-*, paprastai iš veiksmažodžių sudaryti, reiškia veiksmo rezultata, veiksmo vietą, įrankį, darytoją ir kt. Po *-kl-* gali sekti baltų *a*, *ā*, *ja* arba *(j)ė*.

a) Tiesiog iš šaknies sudaryti daiktavardžiai: lie. *árklas*, la. *ařkls*, lie. *irklas*, la. *iřkls* arba *irkla*, lie. *tiñklas*, la. *tikls*, pr. sasin-tinklo „kiškiamis gaudyti tinklas“, pr. piucian „piautuvas“, lie. *pjúklas*, pr. auclo „apynasris“, la. *aukla* „virvelė“, lie. *auklė* „apyvarai“, pr. gurcle, lie. *gurklė*, la. *rauðklis* „gobšuolis“, *saiðklis* „ryšys, saitai“, *dėklis* „gūžta“, *pėrklis* „lizdas“, *jāklis* (mot. gim. *jākle*) „valkata“, *dzerklis* „girdomas veršiukas“ ir kt., lie. *žúklỹs*, *durklis*, *búklė* ir kt.

b) Su *-ekl-* arba *-akl-*: lie. *áudeklas* arba *audaklas*, la. *aúdeřkls* arba *aúðakls*, *pinėkls* arba *pinakls* „pantis“, *badeklis*, lie. *badėklis*, *vedėklis*, la. *vėdeřkla*, *vėðakla* arba *vedekle* „marti“, lie. *mušėklis*, *perėklė*, la. *perekle*, la. *perekls* „lizdas“, *miteklis* „gyvenamoji vieta“, *šuveklis* „siuvinys“ ir kt.

c) Su *-ėkl-*: lie. *turėklai*, *velėklos* arba *velėklės* „velėjamoji vieta“, *puvėklis* ir kt., la. *biėdeřkls* „baidyklė“, *kavėklis* „kliūtis“, *kařsėklis* „šiltas alus su pienu“, *daūzėklis* „padauža“ ir kt.

d) Su *-ākl-*: lie. *žaboklas* arba *žaboklės*, *žvejōklis*, *bijōklė* ir kt., la. *vazāklis* „valkata“, *šūpākles* „sūpuoklės“, *vārākls* „iš ko verdamas valgis“ ir kt.

e) su *-uokl-*: lie. *didžiuōklis* „kuris didžiuojasi“, *rijuoklis*, *linguōklė* „linguojanti pieva“, *sūpuoklės* ir kt., la. *krejuoklis* „grietinė-

linis šaukštas“, *džiūoklis* „butas“, *baruoklis* „penimis, peniukšlis“ ir kt.

f) Su *-ikl-*: lie. *baidyklas*, *baidyklà* arba *baidyklė*, *valgyklas* arba *valgykla* „valgis“, *ganyklà*, *stovyklà* „stovimoji vieta“, *šaudyklis* ir kt., la. *mīstīklas* „mintuvai“, *ārdīklis* „dvišakės šakės“, *ganīkla* arba *ganīkle*, *dedzīklis* „yldeginis“ ir kt.

g) Su *-ikl-*: lie. *kasīklis* (iš *kasēklis* „kasėjas; kštuvas“ + *kast-kas* „kasėjas“?), *jaunīklis*; (iš *jaunīkis* + *jaunuōlis*?) ir kt. Lkžd. 197.

h) Su *-ukl-* arba *-ūkl-*: lie. *žibūklas* (plg. *žibūkas* ir *žibulỹs*), *žindūklis* (iš *žindūkas* + *žindulỹs*?), *girtūklis* ir kt. Lkžd. 198, la. *viduklis* „juosmuo“ (iš *videklis* + *viducis* „vidury“?), *viršūklis* „kas yra viršuj“, *grėmūklis* „atrajotojas“ ir kt.

i) Lietuvių kalboje yra keletas būdvardžių su *-klūs*, pvz., *ryklūs*, *girklūs*, *eiklūs* ir kt.; plg. la. *riekls* „vaidingas“.

141 §. Formos su *-ksl-* > (lie.) *-kšl-*. Ryšium su tuo, kad yra, pvz., greta la. *kāplis* ir *kāpslis* „kilpa (balno)“ ir lie. *rauklỹs* ir *raukšlė* ir kt., gal būt, ir greta *-kl-* kartais yra atsiradusi *-ksl-* > (lie.) *-kšl-*, pvz., la. *kavēkslis* greta *kavēklis* „kliūtis“, *grėmuokslis* arba *grėmūkslis* greta *grėmuoklis* arba *grėmūklis* „gromulojimas“, lie. *perėkšlė* greta *perėklė*, *girdūkslis* greta *girdūklis* ir kt.

j) Priesagos su *-k-*

142 §. Formos su *-(s)k(a)-s* arba *-(s)ka* turi įvairią reikšmę, pvz., lie. *laiškas*, pr. *lāiskas* „knyga“, la. *laiska* „linų stiebo lapelis“; lie. *sliekas*, pr. *slyax*, la. *sliēks²* arba *sliēka*; lie. *spėkas* arba *spėka*, la. *spēks*; lie. *druskà*, la. *druska* „trupinys“; lie. *ėškà* ir kt. Latvių kalboje *-ka* baigiasi ir kai kurie (paniekinamai) gyvų būtybių pavadinimai, pvz., *bļauka* „rėksnys“, *džirka²* „girtuoklis“, *utka* „utėlius“, *skutka* „mažas laivelis“, *ēška* „rijūnas“, *snauska* „snaudalius“, *Janka*, *Ješka*, *Dauka*, *Uočka* arba *Uocka* ir kt. Le. Gr. 183 §.

143 §. Su *-ķis* yra mažai žodžių, pvz., lie. *kūškis*, la. *kušķis*; lie. *sūškis*, la. *sušķis* „nevaleika, suskretėlis“; lie. *dručķis*, la. *drušķis*.

144 §. Formos su *-ek-* arba (baltų) *-ak-* pasitaiko retokai ir turi įvairias reikšmes, pvz., lie. *lydekà*, *lydėkas* arba *lydėkis*, la. *līdēka*, *līdēks* arba *līdaka*; lie. *āšaka*, la. *asaka* (= r. *ocoka* „viksva“);

lie. *pėlekas*, *pelekà* arba *pėlakas*; la. *dūmaka* „migla, rūkas“ *sp/āū-dakas* „skrepliai“ ir kt.

145 §. Su priesaga *-ēko-* yra sudaryti būdvardžiai lie. *pelėkas*, la. *pėlėks*, niekinamieji deminutyvai, pvz., lie. *arklėkas*, *šunėkas* ir kt. Lkzd. 126, la. dial. *sunėks* arba *sunėks* ir kt. Le. Gr. 188 § ir keletas atskirų žodžių, pvz., lie. *lepėkas* „niekam tikęs žmogus“ ir kt.

146 §. Priesaga *-āko-*. a) Su *-ōkas* lietuvių kalboje baigiasi gyvų būtybių pavadinimai, veikėjų pavadinimai, įrankių pavadinimai ir kt., pvz., *naujōkas* „naujas žmogus, nausėdys“ (plg. ssl. *novakō* tp.), *bėrōkas*, *klajōkas*, *mušōkas*, *kapōkas*, *medžiōkai* ir kt. Lkzd. 132 tt.

b) Tą pačią priesagą turi žodžiai, kurie lietuvių kalboje reiškia ką nors ne visai mažą ir ne visai didelį, pvz., *telīōkas*, *maišiōkas*, *nameliōkas* „namelis“, *tėvōkas* ir kt. Lkzd. 133. Latvių kalbos sėliškose tarmėse tokie žodžiai yra deminutyvai su niekinamu atspalviu, pvz., *telāks*, *bėrnāks* arba *bėrņāks* ir kt. Le. Gr. 188 §.

c) Su *-ōkas* lietuvių kalboje baigiasi tokio tipo būdvardžiai kaip *senōkas*, *mažōkas*, *sunkiōkas*, *šlapōkas*, *platōkas* (arba dial. *platōkus*) ir kt., (rytų lie.) *augštōkas* „truputį peraugštas“ ir kt. Lkzd. 134. Atitinkamos latvių formos (pvz., *mazāks*, *slapjāks*, *platāks*) vartojamos kaip aukštesnysis laipsnis, bet pasitaiko jų ir ta pačia reikšme kaip lietuvių formų, pvz., *viņš te ilgāku laiku nav rēdzēts* „jo čia ilgokai nebuvo matyti“. Dėl formos plg. lo. *merācus* „grynas“ ir kt.

Lietuvių kalboje yra ir tokių vedinių kaip *vienōkas* (arba *vienokias*), *dvejōkas*, *antrōkas* ir kt.; plg. lie. *kōks* ir kt.

147 §. Formos su *-ik-*. a) Išskyrus kai kuriuos įvairios reikšmės žodžius (pvz., *vainikas* = ssl. *vēnbcō*, *laimikis* „laimėjimas, laimėtasis daiktas“), lietuvių kalboje *-ikas* arba *-ikis* (mot. gim. *-ikē*) baigiasi, pirma, veikėjų pavadinimai (kurie daugiausia sudaryti iš pirminių veiksmažodžių), pvz., *siuvikas* (arba *siuvikis*), *korikas*, *lopikas* (arba *lopikis*) ir kt. (dėl reikšmės žr. 103 §). Taip pat prūsų kalboje: *mynix* „odminys“ (plg. lie. *minikas*), *schuwikis* „batsiuvyvys“ (plg. slavų kalbos-pagrindo **švbcō*); apie latvių formas *lāpikis* „lopytojas“, *miniķis* „kuris mina“, *dūriķis* „kas duria, badosi“ ir kt. žr. Le. Gr. 186 § b. Antra—asmenų, gyvulių arba

augalų pavadinimai, pvz., *didikas*, *šventikas*, *jaunikis*, *stirnikas*, *raudonikas*, *balitikis* ir kt. (plg. ssl. *слѣпец* „aklasis“). Taip pat prūsų: prėisicks „priešas“, (asmenvardžiai) *Swenticke*, *Grasicke* ir kt.; apie latvių formas *melnikis* „juodis (arklys)“, *strupiķis* „striukuodegis“ ir kt. žr. Le. Gr. 186 § b.

b) Mažybinės formos su *-ik-*: lie. *puodikas*, *staldikas*, (*brolikas* „brolio sūnus“), *rankikė*, *Marikė*, (nepaprasta forma) *karvika* „karvelė“ (plg. ssl. *rqčbka* „rankelė“); la. *Marika*, *Añmika* (be maloninio atspalvio; ir suaugę moterys) ir kt.

148 §. Formų su *-ik-* yra mažai: pr. gln. *debikan* „didelį“ (plg. slavų *velikō* „didis“), *delliks*, lie. *dalýkas*, pr. bratrikai „broleliai“ (plg. r. *братук*; ar pr. malnijkix „vaikelis“, stūndicks „valandėlė“, gln. *madlikan* „maldele“, *gannikan* „Fräulein“ ir kt. reikia skaityti su *ik* ar *ik*, negalima tikrai pasakyti), lie. *avykas* arba *avyka* „avytė“, *karvyka* „karvytė“, *brolykas* „brolio sūnus“, *Vaškýkė* „Vaškio duktė“, la. *mātice* „vyro motina“, *māsice* „vyro sesuo“.

149 §. Formos su *-eik-*: lie. *mušeikà*, *pagirėika*, *liesėika*, *juodeikis*, *rupėikė*, *prieštariėkas* „kuris vis priešinasi kito nuomonei“ ir kt. Lkžd. 159 t.; pr. asmenvardžiai *Jodeyko* (lie. *Juodeika*), *Romeyke* (lie. *Romeikis*) ir kt., la. *Draveykenuppe* Le. Gr. 188 § 5.

150 §. Formos su *-uk-*. a) Veikėjų pavadinimai: lie. *durukas* „kuris duria“, *klaus(i)ukas* „kuris klauso“ ir kt. Lkžd. 136 t., la. *rāpucis* „mažas, šliaužiojantis vaikas“. Pagal juos, tur būt, yra atsiradę lietuvių kalboje kai kurie įrankių pavadinimai (ir su *-tukas*), pvz., *kratukas* „pagaliukas pakuloms kratyti“, *švilpukas*, *kirstukas* „kertamasis įrankis“, *vytukas*, plg. r. *сѹмок* „popieriaus ritinys“ ir kt.

b) Deminutyvai (plg. ssl. *synōkō* „sūnelis“): lie. *berniukas* „geras, meilus vaikas“, *šuniukas*, *jaučiukas* arba *jautukas*, *maž(i)ukas*, *mažučiukas* arba *mažutukas*, *varnuka*, ir kt.; la. *večuks* „senukas“, *Jāņuks*, *Līžuks* (be maloninio atspalvio), *maišuks* „maišiukas“, *dēļuks* arba *dēļuks* „sūnutis“, *kuļuks* arba *kuļuka* „krepšelis“, *māsuciņa* arba *māsucīte* „seselė“, *puikuc(ī)is* „berniukas“, *Annucis* ir kt. Le. Gr. 187 §. Deminutyvinę reikšmę, gal būt, iš pradžių yra turėję ir žodžiai pr. *wosux* „ožys“ (plg. lie. *ožiukas*), lie. *antuka* (= slavų kalbos-pagrindo **q̄tōka* „antis“), la. *vainuks* „vainikas“ (= slavų kalbos-pagrindo **věnōkō*) ir (?) *tēvucis* „vyro tėvas“ ir lie. *tėvukas*.

c) Asmenų, gyvulių ir augalų pavadinimai: pr. *gaylux* „šermuo-nėlis“, (asmenvardžiai) *Joducke*, *Masucke* ir kt., lie. *latùkas* „mažas, trumpomis kojomis žmogus ar gyvulys“ (: *latùs* „mažas, bet drūtas“), *raudùkas* „raudos spalvos arklys“, *vasarùkai* ir kt., la. *bęruks* „bėrukas“.

151 §. Daiktavardžiai su (baltų) *-nīka-*, (lie.) *-ninka-* arba (la.) *-nieka-*. Slavų kalbose vietoj šios priesagos yra *-niko-*, ir tiek slavų, tiek baltų kalbose prieš šią priesagą yra *e* arba *i* > sl. *o*, be to, latvių kalboje šis balsis prieš *n* tam tikrais atvejais vėliau yra išnykęs, žr. Le. Gr. 189 §. Formos su *-in-* > sl. *-bn-*, gal būt, yra sudarytos iš būdvardžių su *-in(i)o-s* arba *-ini-s*, ir, pvz., slavų *učeníkō* „mokinys“ yra sudarytas iš dalyvio *učenō* „mokytas“. Baltų kalbose ilgainiui yra apibendrinta arba *-in-*, arba *-en-*, žiūrint kokioje apylinkėje. Lietuvių kalboje formos su *-ninka-* yra sutinkamos ypač Žemaičiuose (kur *-nin-* galėjo atsirasti grynai fonetiškai iš *-nī-*, žr. Le. Gr. 83 § b) ir aplinkinėse aukštaičių tarmėse (bei dabartinėje literatūrinėje kalboje), tuo tarpu kai kiti aukštaičiai toje vietoje turi *-nīka-*, kuri sutinkama ir senuosiuose Mažosios Lietuvos raštuose. Ir, kadangi prūsų kalboje randame tikrai *-nīka-*, tai reikėtų manyti, kad Lietuvoje *-ninka-* atsirado žemaičių tarmėse iš *-nīka-* ir iš ten įsigalėjo ir aukštaičių tarmėse bei literatūrinėje kalboje. Latvių *-nieka-* tokiu atveju būtų atsiradusi iš *-neika-*, žr. formas su *-eik-* 149 §.

Su šia priesaga išvesti daiktavardžiai yra dažniausiai sudaryti iš daiktavardžių ir reiškia daugiausia asmenis pagal jų užsiėmimą, luomą, gyvenamąją arba gimtąją vietą, pvz., pr. *balgninix* „balnius“, *medenix*, *laukinikis*, lie. *arkliniņkas*, *bitiniņkas*, *laukiniņkas* ir kt. Lkžd. 141 tt., la. *muciniēks* „kubilius“, *sūdzībniēks* „skundėjas“, *saimniēks* „šeimininkas“, *mūžniēks* „dvarininkas“, *pilsētniēks* „miestietis“, *vidzemniēks* „vidžemietis“, *rīdziniēks* „rygietis“ ir kt. Jie reiškia taip pat vietą, kur kas yra, arba kokį nors daiktą, pvz., lie. *arkliniņkas*, *pelūdnykas*, *āuksinykas*, *gēlžiniņkai* ir kt. Lkžd. 145 t., la. *zālmiēks* „žolynas“ (plg. slavų *travbnikō* tp.), *sierniēks* „sūrinė“, *sālmiēks* arba *sālmiēce* (dial. *salniēka*) „druskinė“, *sēkliemiēks* „sėklojas“, *miltiniēks* „toks valgis“, *jēreniēce* „ėrenų kepurė“, *ābelniēce* „obelis“ ir kt. Le. Gr. 189 §.

Asmenų pavadinimai su šia priesaga daromi ir iš būdvardžių, skaitvardžių arba praveiksmių; pvz., pr. *maldenikis* „vaikas“ (plg.

ssl. *mladenecb* tp.), lie. *branginiūkas, šiūtinykas, pīrmininkas* ir kt., la. *gudrinieks* „gudruolis“, *desmitnieks* „dešimtininkas“, *pretinieks* „priešininkas“ ir kt. — Kartais ir iš veiksmazodžių, pvz., pr. schlūsiniškai „tarnai“ (mot. gim. vnsk. gln. schlūsnikin iš *ē*-kamienio), gln. *retenikan* „gelbėtoją“, lie. *kandinjūkas* „kuris kanda“, *kropininkas* ir kt. Lkžd. 147, la. *trūcenieki* „kenčią trūkumą“ ir kt. Le. Gr. 189 §.

152 §. Būdvardžiai su (baltų) *-iska-* (lie. *-iška-*). Ta pati priesaga su daugmaž panašia reikšme yra plačiai paplitusi ir slavų bei germanų kalbose, o retkarčiais ji sutinkama ir lotynų bei keltų kalbose (graikų *-ισχο-* yra deminutyvinė priesaga); dėl lie. *-š-* šioje priesagoje žr. Le. Gr. 190 §. Su ja daromi būdvardžiai daugiausia iš daiktavardžių, kartais ir iš būdvardžių, įvardžių arba skaitvardžių. Su šia priesaga sudarytas būdvardis vartojamas kaip predikatas arba atributas pažymėti tam, kam yra būdinga arba savita yra tos būtybės (arba daikto) prigimtis, kurią reiškia šio būdvardžio pamate esąs daiktavardis; keletas pavyzdžių: pr. gln. *tawiskan* (vo.) „väterliche“, lie. *kiaūliškas, žvēriškas, bobiškas, žmoniškas* ir kt. Lkžd. 150 t., la. *luōpisks* „gyvuliškas“, *sunisks* „šuniškas“, *puicisks* „berniokiškas“, *latvisks* „latviškas“ (pvz., *viņa valuoda nav īsti latviska* „jo kalba ne visai latviška“, bet: *latviešu valuoda* „latvių kalba“) ir kt. (plg. ssl. *božovskō* „dieviškas“ ir go. *gudisks* „dieviškas“); pr. gln. *tikrōmiskan* „tikrą“, noseilewingiskan „dvasinį“ ir kt., lie. *svētimiškas, māniškas, vieniškas*, la. *liēlisks* „puikus“, *garenisks* „pailgas“, *apalisks* „apvalus“ ir kt. — Dėl reikšmės žr. ir Lkžd. 154 tt.

Kai kurie iš šių būdvardžių yra sudaiktavardėję, pvz., lie. *vyriškas*, (senlie.) *māt(e)riškas* „moteris“, *pōniškas* ir kt., la. gln. *vīrisku* (Glūko biblijos vertime) „vyrą“, *sieviska* (Stenderio) „moteris“, dial. *puisisks* „vyras“, *meitisks* arba *meitiska* „moteris“ (plg. serbų *ženska* „žmona“). Panašia reikšme dabar įprastesni yra tokie sudaiktavardėjimai kaip, pvz., lie. *vyriškis*, la. *vīrišķis*, lie. *moteriškė*, la. *siēvišķis*.

k) Priesagos su (baltų) *-g-*

153 §. a) Formos su baltų *-ga-* arba *-gā-*: lie. *padārgas, eigā, nespēgā* „laiko nebuvimas“ ir kt. Lkžd. 102, la. *ruzgs* „rausvas“, *dzīga* „gyvenimas“, *lizga* „smalžiūš“, *nirga* „naras (paukštis)“

ir kt. Iš šito tipo formų yra sudaryti lietuvių žodžiai su *-gys* arba *-gis* gyvulių amžiui pažymėti, pvz., *treigÿs* (plg. ssl. *trizō* tp. < **treigos*), *ketvėrgis*, *penkėrgis* ir kt.

b) Formos su (baltų) *-eg-* arba *-ag-*: lie. *vānagas*, la. *vanags*, pr. spergla-wanag „raibasis (paukštinis) vanagas“; lie. *uodegà*, la. *uodega*; lie. *vedegà*, *mėdžiaga*; lie. *ežegÿs*, pr. assegis „ešerys“; lie. *kadagÿs*, la. *kadegs*, pr. kadegis; lie. *melāgis* ir kt.; la. *škinaga* „ilga rykštė“, *mauragas* „vanagėlis“, *kabadze* „džiūsna, sena moteris arba liesa karvė“ ir kt.

c) Formos su (baltų) *-ūg-*. Lietuviai turi keletą asmenų pavadinimų su *-ūgas* arba *-ūga*, pvz., *galiūgas*, *lojūgas*, *seiliūgas* arba *seiliūgà*, *vylīūgas* arba *vylīūgà*, *seniūgas* arba *seniūgà* ir kt., plg. r. *кочыга* „žvairys“ ir kt.

d) Daiktavardžiai su (baltų) *-ang-*, *-ing-* arba *-ung-*: lie. *žabāngai* arba *žabāngos*, (upės) *Alangà*, *Virānga*, pr. tikriniai vardai Sabange, Rittange, Marang arba Marunge, Bertung arba Berting ir kt., lie. (upė) *Babrūngas*; *vólungė*, la. *vāluōdze* arba *vālūdze*; lie. *varliūngis*, *žaliūngis*, (kaimas) *Gandingà*, *blezdingà*, la. *bezdelīga* „kregždė“, *Kuldīga* ir kt., plg. Lkzd. 105 t. ir 121.

154 §. Būdvardžiai su (baltų) *-ing-*. Lietuviai turi būvdvardžių su *-ingas*, latviai—su *-īgs* (plg. kirčio atžvilgiu, pvz., lie. tarm. mot. gim. vrd. *garbingà*) arba *-īgs²* (< *-īgs* arba *-īgs*; plg. lie. vrd. *garbīnga*), o prūsai—su *-ings*, *-īngs*, *-ingis* arba *-īngis*, žr. Senpr. 51; su pr. *-ingis*, tur būt, galima palyginti la. *-īdze* (pvz., *bērnīdze māte* „daugvaikė motina“, *pienīdze guovs* „pieninga karvė“) ir lie. *-ingis* (pvz., *mano kumelė nepīeningė*).

Iš daiktavardžių sudaryti būdvardžiai parodo, pirma, kad kas gausiai turi to, ką reiškia būdvardžio pamate esąs daiktavardis, pvz., lie. *akmeningas*, *gėdingas*, pr. *nigīdings* „begėdis“, lie. *žolingas*, *pieningas*, *protingas*, *petingas*, *ausingas*, *širdingas* ir kt., la. *zālīgs*, *piēnīgs*, *prātīgs*, *acīgs* „akylas“, *mutīgs* „plepys“, *spēcīgs* „stiprus“ ir kt.; antra,—kad kam nors būdinga tos būtybės prigimtis, kurią pažymi būdvardžio pamate esąs daiktavardis, pvz., lie. *vagingas*, *kareivīngas*, *melagīngas* ir kt., la. *blēdīgs* „suktas“, *pūcīgs* „pasipūtęs, piktas“ ir kt.; trečia, (retai) parodo medžiaga, iš kurios kas padaryta, pvz., lie. *akmeningi* (=akmeniniai) *rykai* (Daukša), la. tarm. *sudabrīgs* „sidabrinis“.

Vediniai iš būdvardžių: pr. (deivas) labbingas („etnīwings quāits), wertings („mīls rickijs) „würdig(er) („lieber Herr)“, lie. (kartais su didesnio intensyvumo atspalviu) *dosningas*, *linksmingas*, *bagotingas* ir kt. Lkžd. 117; latvių kalboje jie parodo kokios nors ypatybės pastovumą (pvz., *slimīgs* „ligotas“, *veselīgs* „sveikas“, *laimīgs* „malonus“, *bardzīgs* „griežtas“), palinkimą į ką (pvz., *tīrīgs* „švarus“, *agrīgs* „ankstyvas“, *pazemīgs* „nuolankus“) arba sumažintą ypatybę (pvz., *vecīgs* „apysenis, senyvas“, *saldīgs* „saldokas“, *biezīgs* „tirštokas“, *aūkstīgs* „vėsus“).

Vediniai iš veiksmožodžių (latvių kalboje paprastai iš būtojo laiko kamieno) rodo palinkimą arba sugebėjimą atlikti atitinkamo veiksmožodžio reiškiamą veiksmą, pvz., pr. *aulāikings* „santūrus“, lie. *baringas* „linkęs bartis“, *deringas*, *davingas* arba *dūodingas*, *supra[n]tingas* ir kt., la. *strādīgs* „darbštus“, *tiepīgs* „užsispyręs“, *izturīgs* „atsparus“, *supratīgs* (arba — senuosiuose raštuose — *sapruotīgs*) „supratingas“, dial. *apietīgs* „sugyvenamas“ ir kt. Le. Gr. 193 §.

l) Priesagos su (lietuvių) ž

155 §. a) Lietuvių kalboje yra maloninių deminutyvų su *-užis* arba *-užė*, pvz., *broliūzis*, *mergūžė* ir kt., plg. pr. *merguss* (vo.) „Magd“ ir asmenvardį Darguse; kai kuriose latvių tarmėse sutinkamos tokios formos, kaip *Ievuža* (su paniekinamu atspalviu) Ērgliuose, *Annuža* Medzūloje ir kt.

b) Lietuvių kalboje su *-ž-* yra ir pejoratyvinių gyvų būtybių pavadinimų, pvz., *nāgažas* „menkas žmogus ar gyvulys“, *nāgaža* „neūžauga“, *nāgažis*, *drambāžius*, *galvóžis* arba *varlóžis*, *lēmežis*, *raupežė*, *kevēžà*, *grigūžas*, *babužys*, *lamūža* ir kt. Lkžd. 391 t. Latvių kalboje juos atitinka tokios formos kaip *likuža* (su *ž < zj*) „kuprė“, *miguža* „snaudalė“, *likaža* „kuprė“, *kukaža* „tp.“, *kaltaža* „sudžiūvėlė“, *kaulaža* „tp.“, *nagaža* „kas lėtai valgo ir lėtai dirba“, *bradūzis* „sušlapėlis“, *utūzis* „utėlius“ ir kt., žr. Le. Gr. 194 §.

m) Priesagos su (lietuvių) š

156 §. a) Su *-šas*, *-šis* arba (retai) *-ša* lietuvių kalboje baigiasi asmenų pavadinimai, kurie daugiausia parodo ką nors neigiama arba kokį palinkimą, pvz., *nemokšas* (su *kš < ks?*), *vařgšas*, *iľgšas*,

drībšas, gūčas, snaūčas, giņčas, nemėigša, plėkšis, paĩkšė, bōbšė ir kt. Lkžd. 315 t.; plg. pr. asmenvardžius *Paxis, Kixė, Lixa, Globse* ir kt.

b) Prieš šį š lietuvių kalboje gali būti ir koks nors balsis arba dvibalsis, pvz., *ligāšius* „nuolat, didžiai sergas“, *magōšius, mekėšius, kevēša, griblšius* arba *griblšas, meĩgiša, vaglšius* arba *vagiušas, lepeĩšis, vorušis* „silpnai einas (po ligos)“ ir kt. Lkžd. 316 tt.

c) Mažybine reikšme yra lie. *tėtūšis*; čia reikia priskirti ir *brotušis*.

n) Priesagos su s

157 §. a) Lietuvių kalboje yra keletas veikėjų pavadinimų su *-sa*, pvz., *plepsà, miksà* ir kt. Lkžd. 310 t.

b) Su *-esỹs* (rečiau *-esis*) baigiasi kai kurie lietuvių kalbos veiksmo pavadinimai, pvz., *judesỹs, kaukesỹs, kalbesis* ir kt. Lkžd. 312. Prie jų prisijungia tokie žodžiai, kaip lie. *ėdesỹs* arba *ėdesis, kritesiaĩ, degesiaĩ* ir kt.; su jais galima palyginti la. formas *puvesis, gŗuveši* (: lie. *griuvesis*), *kruvesis, dzeresis* „rūgštus gėrimas“ ir kt. Jų pamate yra, tur būt, senieji *es*-kamieniai, panašiai, kaip žodžiuose lie. *debesis* (su dgs. klm. *debesũ*) ir la. *debess* (su dgs. klm. *dėbėsu*) bei *debesis*.

o) Priesagos su t

158 §. Formos su priesagomis *-to-*, *-tā-*. a) Kelintiniai skaitvardžiai, pvz., lie. *peñktas*, pr. *penckts*, la. *pletks* (= ssl. *peřtō* gr. *πέμπτος* ir kt. — su *-to-* iš ide. **dekm̥t-o-s* > lie. *dešim̃tas*).

b) Neveikiamosios rūšies būtojo laiko dalyviai, pvz., lie. *mėstas*, pr. *-mests*, la. *męsts*, žr. 411 §. Kai kurie iš jų ilgainiui yra visiškai subūdvardėję, pvz., la. *balts*, lie. *báltas* (: lie. *bálti*), lie. *šáltas*, la. *salts* (: lie. *šálti*, la. *salt*).

c) Kai kurie būdvardžiai (pvz., lie. *sařtas*, la. *sārts*; lie. *eřtas*, la. *ėřts*) ir daiktavardžiai (pvz., pr. *warto*, lie. *vařtai*, la. *vārti*; lie. *miltai*, la. *mĩlti*; lie. *naštà*, la. *nasta*); prieš *-t-* gali būti *s*, pvz., lie. *minkštas*, la. *mĩksts*; lie. *kūpstas* arba *kupstà*, *lañkštas* ir kt., la. *słaisťs* „dykinėtojas“, *lāpsts* arba *lāpsta* „kastuvas“ ir kt.

159 §. Formos su priesagomis *-(s)tjo-* arba *-(s)t(j)ė-* (iš dalies *i*-kamienių pakeitimai): lie. *žal(k)tys*, la. *zal(k)ťis*; lie. *inkšťis*, la.

īkstis; pr. *riste*, lie. *rýkštē*, la. *rīkste*; lie. *varpstē* (arba *varpstis*), la. *vārpste* ir kt.

160 §. Formos su priesaga *-(s)ti-* (čia įeina ir mot. giminės nomina actionis su *-ti-* ir nykstamuoju laipsniu šaknyje): lie. *būtis* „buvimas“, *mirtis* „mirimas“, *pjūtis* „pšovimas“, *viltis*, *kiltis*, la. *ciltis*; pr. *auschautins* „skolās“; lie. *gimtis*, la. *džimts*; lie. *pirtis*, la. *pirts* (= sen. r. *npmb*); lie. *naktis*, la. *nakts*, pr. gln. *naktin* (= ssl. *noštb*); lie. *rūgštis*, *šūstis* (arba *šūtis*) ir kt., la. *dzirksts* „kibirkštis“, *dūksts* „liūnas“, *pāksts* „ankštis“ ir kt.

161 §. Formos su *-(s)tu-s* (senieji veiksmažodiniai vardažodžiai): lie. *lietūs*, la. *liētus*; lie. *piētūs*; la. *viltus* „apgaulė, vylius“, *mietus* „keitimas“, vtn. *dęstū (likt)* „(Samen) in die Keime (legen)“; tokių *tu*-kamienių vns. gln. yra supinas.

Lietuvių kalboje yra daug būdvardžių su *-stu-s* (> *-štu-s*), pvz., *baigštūs* arba *baugštūs*, *lakštūs* „mėgstas bėgti“, *darbštūs*, *gobštūs* ir kt. Lkžd. 333.

162 §. Priesagos su *-et-* arba (baltų) *-at-*. a) Daiktavardžiai su *-at(a-)s*: lie. *blāzgas* „vainojimas, gėdinimas“, *gyvatas* „gyvenimas“ (= ssl. *živorō*), la. *virpats* „verpetas“; lie. *balzgātas* „niekalkbis“, la. *plukats* „driskius“; lie. *lākatas*, la. *lakats* „skepeta“; lie. *lūpatas* „skurlis“, la. *lupats* ir kt.

b) Daiktavardžiai su *-atā-*: ypatingai žymėti, pvz., lie. *sveikatā* (plg. la. *sveikatība*), *nuogatā* (plg. ssl. *dobrota* „gerumas“); la. dial. *jaunata* (= slavų *junota*; plg. la. *jaunatne*); lie. *gyvatā* (iš veiksmažodžio sudaryta?) „gyvenimas, gyvenimo būdas, gyvenamoji vieta“, pr. *giwato* (vo.) „Leben“ (plg. gr. βιωτή tp.); veiksmo pavadinimai, pvz., lie. *sūkata* „avių sukimosi liga“, *lamatā* „daiktų išmėtymas; medžius verčianti vėtra“, la. *vērpatā* „sūkuryš“; gyvų būtybių bei augalų pavadinimai, pvz., pr. *melato*, lie. *malatā* (arba *meletā*) pr. *kamoto* (vo.) „Fenchel“; lie. *bjauratā*, *senata* „senis“, *batškātā*, *vālkata*, la. *plikata* „driskius“, *bālata* „išblyškėlis“ (plg. slavų *sirota* „našlaitis“), *plukata* „driskius“, *slapata* „susitėpėlis“, *alkata* „alkstas“, *šķiŗgata* „driežas“, *ŗagata* „ŗarka“, *vārpata* „varputis“; su įvairiomis reikšmėmis, pvz., lie. *ādata*, la. *adata*; lie. *lūpata*, la. *lupata* ir kt.

c) Kolektyvine reikšme latvių kalboje vartojamas vietininkas su *-atā*, pvz., *dīvatā* „dviese“, *trījatā* arba *trejatā* „trise“,

vairatā „daugumoje“ ir kt., prie jų šliejasi *viēnatā* „vienas, vienu-
moje“ (plg. lie. *vienāt* ir pr. *ainat* „nuolat“); iš *-at-*, gal būt, ki-
lęs ir lie. *-et-* žodžiuose *dvējetas*, *trējetas*, *peñketas* ir kt.

d) Daiktavardžiai su *-ati-*: ypatingai žymėti, pvz., lie. *ākla-
tis*, *senatis*, *pilnatis*, la. dial. *pilnats*² (vo.) „Vollmond“ (plg. le.
dobroc „gerumas“); (lietuvių) veiksmo pavadinimai, pvz., *muša-
tis*, *ūžatis*, *spragatis* „spragėjimas“ ir kt.

e) Daiktavardžiai su *-atja-* arba *-at(j)ē-*: deminutyvai (retai),
pvz., la. *dēlatis*, *zirdzatis*, žem. *ierātis* „ėriukas“ ir, gal būt, la.
akate „eketė“; su įvairia reikšme, pvz., lie. *alkatis* (greta *alkatis*
su *i-*kamieniu), *jáunatis* „jaunas mėnuo“, *aūgatē* (greta *aūgatis* su
*i-*kamieniu), *kūlatē* „kūlimas“, *ravātē* „daržo ravėjimas“ ir kt., gy-
vātē, la. *šķirzate*.

f) Daiktavardžiai su *-et-*: lie. *kēvetas*, *skēpetas* arba *skēpetā*,
šerētas, *mekētas*, *verpētas* ir kt., *elgeta*, *vālketa*, *lopetā*, *lepetā*, *kūpeta*
arba *kuperjys* ir kt., pr. bruneto „kurapka“, (vietovardžiai) la.
Nęřęta, lie. *Neretā* ir kt. Lkžd. 340, lie. *eketis*, *eketē* arba *eke-
tjys*, *kepetis*, *šepetjys*, *raukētē* ir kt., la. *cepētis* „kepsnys“ (plg.
skr. *pacatā-h* „virtas“), *lepete* „kas nors labai plonas“, *ķepete* „kas
valgydamas ima per daug pilną šaukštą“.

163 §. Priesagos *-ēto-*, *-āto-*, *-īto-* ir *-ōto-*. a) Su šiomis prie-
sagomis padaromi iš daiktavardžių būdvardžiai, kurie parodo, kad
kam nors yra būdinga tai, ką reiškia daiktavardis, iš kurio pada-
rytas būdvardis. Su *-ēto-*: lie. *dūlkētas*, *duobētas*, *sāulētas*, *žvaigž-
dētas*, *debesētas*, *smiltētas* ir kt., la. *juoslēts* „dryžuotas“. Su *-āto-*:
lie. *barzdōtas* (plg. lo. *barbātus*), *galvōtas*, *gyslotas*, *miglōtas*, *putō-
tas*, *rasōtas*, *vārpōtas*, *lapōtas*, *pilvōtas* ir kt., la. dial. *caunāts* „kiau-
nenomis apvedžiotas“, *miglāts* „miglotas“, *spalvāts* „plunksnotas“
ir kt. Su *-īto-*: lie. *akjytas* „turjys akių, kiauras“, *ausjytas*, *dantjytas*
ir kt., la. *astjits* „uodegētas“ (plg. lo. *fjnitus* „apribotas, apibrēž-
tas“, ir kt.). Su *-ōto-*: lie. *dūmūotas*, *kālnūotas*, *kāluotas*, *kelmūotas*,
krūmuotas, *pienuotas*, *akmenūotas*, *medūotas*, *vētruotas*, *vočiūotas* ir
kt. (dėl reikšmės žr. Lkžd. 351 t.), la. *dūmuots*, *zaruots* „šakotas“,
raguots „raguotas“, *ruobuots* „dantytas“, *dūņuots* „dumblinas“,
acuots „akytas“ ir kt.

b) Yra ir keletas daiktavardžių su *-āto-*: lie. *alksnōtas*,
apušōtas, *beržōtas* ir kt.; la. *ciemāts* „gyvenvietė“.

164 §. a) Su *-ėtis* lietuvių kalboje baigiasi vienas kitas deminutyvas: *vaikėtis*, *varnėtis* „varnytis“; su *-ėčia*—pvz., *brolėčia*, *seserėčia*, *dukterėčia*.

b) Lietuvių kalboje yra ir daiktavardžių su *-otė*, pvz., *važiūtė*, „važiavimas, vežimas“, *žvejojūtė* „žveja, žvejojimas“, *nešiūtė*, *kapūtė*, *mazgūtė*; (lie. rytiečių) *kumeliūtė* „nebemaža kumelaitė“, *kojūtė* „nebemaža koja“, *našteliūtė* ir kt.

165 §. Formos su *-it-* arba *-īt-* (apie priesagą *-īto-* žr. 163 § a). a) Su *-it-* latvių kalboje yra keletas deminutyvų, pvz., *zuvitiņa* „žuvelė“, *avitiņa* „avelė“, *duritiņas* „durelės“ ir kt. Le. Gr. 152 § c; plg. lie. *mažūtis* „mažutis“ Lkzd. 355 ir (?) pr. asmenvardžius Clausitte, Waykitte ir kt.

b) Su *-īto-*, (mot. giminė) *-īt(j)ē-* padaromi deminutyvai lietuvių kalboje, kaip nurodo Skardžius Lkzd. 355 t., „visai jauniems gyviams padarams ar šiaip mažučiams daiktams žymėti“ (su maloniniu atspalviu), be to, iš visokių kamienų, pvz., *vilkūtis* (= serbų *vùćić*), *brolytis*, *sūnytis*, *šūnytis*, *vištūtis*, *žąsūtis*, *mergūtė*, *saulūtė*, *akūtė* (vakarų aukštaičių ir *-ytė*), *maž(el)ūtis*, *mažutūtis* ir kt. Latvių literatūrinėje kalboje tokios formos sutinkamos tik greta žodžių su *-is* arba *-e*, pvz., *brālītis*, *saūlīte*, tačiau liaudies dainose ir kai kuriose tarmėse—ir greta žodžių su kuria nors kita galūne, pvz., *vilcītis* „vilkytis“, *linīši* „lineliai“, *upīte* „upytė“, *acīte* „akyte“ ir kt. Le. Gr. 210 § a.

Lygiai taip baigiasi ir žodžiai kilę iš žymėti, pvz., lie. *Kumutytis* „Kumučio sūnus“ (plg. serbų *božić* „dievo sūnus“ arba r. *Илюу* „Iljos sūnus“), *Labutytė* „Labučio duktė“, žem. *vokytis*, *vokytė*, *šiaulytis* „kas Šiauliuose gimęs arba gyvena“ ir kt., la. tarm. *ķēninīte* „karalaitė“, *vācītis* „vokietis“, *labītis* „gerutis“ ir kt.

c) Lietuvių kalboje *-ytė* baigiasi ir tokie žodžiai kaip *alksnytė*, *beržytė*, *eglytė*, *kelmytė*, *molytė* ir kt. Lkzd. 356. Su jais, tur būt, kaip nurodo E. Hauzenberga Fil. mat. 86, lygintini la. *Apsīte* (pievos vardas), *Zvirgzdītē* (upė), *Sūnīte* (pieva) ir kt.

d) Lietuvių kalboje *-yčia* baigiasi tokie žodžiai, kaip *brolyčia*, *seserėyčia*, *žalktyčia*, *Karvelyčia*, *karvelyčia* „balandžio patelė“ ir kt. Lkzd. 357; plg. la. dial. *Brimanīša* „Brimanio duktė“, *Rubenīša* „Rubenio žmona“, *vēverīša* „audėjo žmona; audėja“, *vedējīša* „vedlė“ ir kt. Le. Gr. 198 § a.

166 §. Formos su baltų kalbos-pagrindo *-eit-* parodo kilmę ir priklausomybę, pvz., lie. *seseriētė, vōkietis, kauniētis, giminiētis, aviētė* (*avietyš* arba *aviečiai*) ir kt.; la. *Krūmietė* (dial.) „Krūmduktė“, *vāciētis, valmieriētis, raūnēniētis* „Raunos gyventojas“, *savietis* „saviškis“, *vīrietis* „vyriškis“, *siēvietė* „moteriškė“, *aitieši* „avys“, *Tilcēniete* „Tilcėnų šeiminkė“, *Zušmaniete* „Zušmanio žmona“, *avietės* arba *avieši* „avietės“ ir kt. Le. Gr. 211 §.

167 §. Formos su baltų kalbos-pagrindo *-ait-*. a) Deminutyvai: lie. *langaitis, vilkaitis, vaikaitis, žvirblaitis, mergaitė, seseraitė, eglaitė* arba *eglaītė, brolaitis* (Lkzd. 358) ir kt.

b) Žodžiai, kurie parodo kilmę arba priklausomumą: lie. *ponaitis, sūnaitis, giminaitis* ir kt. Lkzd. 359; la. *tautaitis* „jaunikis“.

c) Kolektyvinės reikšmės žodžiai: lie. *alksnaitė, beržynaitė*, la. *bērzaite* „beržynas“, *linaite* arba *linaitis* „linų laukas“ (*i*-kamenis), *rugaitė* arba *rudzaitė* „rugiena“, *miezaitė* „miežiena“, *męslaitė* „mėšlynas“ ir kt.

168 §. Formos su *-ut-*. a) Deminutyvai, pvz., lie. (su ma- loniniu atspalviu) *dievūtis, vaikūtis, žmogūtis, pirštūtis, mažūtis, jaunūtis, karvūtė* ir kt. (kaip išimtyis ir su *o-* arba *ā-*kamienu: *vaikūtas* „vaikelis“, *mergutà* „mergaitė lig 17—20 m.“), la. *Grigutis, Marute* (ir *al-ut-iņš*: lie. *alūtis*) ir (?) pr. (asmenvardžiai) *Waykutte, Massutte* ir kt. (gal būt, ir *nagutis* „nagas“, plg. ssl. *nogōtib* tp.).

b) Lietuvių kalboje su *-utis* arba *-utė* baigiasi ir veikėjų, įrankių, gyvų būtybių bei augalų pavadinimai, pvz., *kišūtis* arba *kišutė* „kuris visur kišasi“, *šnekūtis, skambūtis, baugūtis, kuprūtis* „kuprotas žmogus“, *laukūtis* „laukas arklys“, *pilkūčiai, šokūtė, žibūtė* ir kt. Lkzd. 362 tt.; čia, gal būt, minėtini ir tokie prūsų asmenvardžiai kaip *Brangut, Alsutte* ir kt.

c) Su *-utis* arba *-utė* lietuvių kalboje baigiasi ir kai kurie veiksmo pavadinimai, pvz., *lukūtis* „laukimas“, *ėjūtė* „ėjimas“, *radūtės* „kritusio gyvulio radimas; džiaugsmas ką radus“ ir kt.; plg. la. *vērpute* „sūkurys“ (= *vērpete* I).

169 §. Lietuvių kalboje yra keletas deminutyvų ir su *-ūtis* arba *-ūtė*, pvz., *katūtis* arba *kačiūtis* „kačiukas“, *paukštūtis* „paukščiukas“, *varliūtis* arba *varliūtė* „varlytė“, *vilkiūtis* „vilkelis“, *žvirblūtis* „žvirbliukas“, *peliūtė* „pelytė“, *upeliūtė* „upelytė“ ir kt.

170 §. Formos su *-st-*. a) Su priesaga *-esti-*, *-estjo-* arba (baltų) *-asti-* lietuvių kalboje yra daiktavardžių, kurie paprastai žymi kokią nors ypatybę, procesą arba veiksmą, pvz., *pykkestis*, *-čio* arba *pykkestis* „piktumas“, *bjaurastis* „bjaurumas“, *lygastis* „lygybė“, *rūpestis* arba *rūpestys*, *keikkestis*, *-čio* arba *keikastis* „keikimas“ ir kt. Lkzd. 366 t., plg. r. *zópðocmb* „išdidumas“ ir kt.; latvių kalboje *i-*kamienių formos tik retais atvejais yra išlikusios (pvz., *glabasts* „išsigelbėjimas“, *kungasts* „viešpatavimas“, *mielests* arba *mielasts* „kviestiniai pietūs, kviestinė vakarienė“, plg. r. *múlocmb* „gailestingumas“), bet daugiausia jos šiaip ar taip yra pakeistos, pvz., *mielasts* (su *o-*kamieniu), *mielęsts*, *mieleste*, *mielaste*, *mīlestība* „meilė“, *līgaste* „panašumas“, *rūpēsts* „rūpestis“, *rūpestība*, *ātraste* „skubotumas“, *kāraste* „godumas“, *kārestes*, *kārestība*, *pīlnestība* „pilnumas“, *ļaunestība* „piktumas“ ir kt. Le. Gr. 197 § c. Tokių formų pamate yra senieji *es-*kamieniai.

b) Su priesaga *-ist-* yra sudaryti kai kurie *de minutyvai*: lie. *ėriščias* „ėriukas“, *pařšiščias* „paršelis“, *raņkiščia* „rankelė“, *kārviščia* „karvytė“, *kiaūliščia* „menka kiaulė“ ir kt. Lkzd. 332 ir 767; pr. (jeigu su *trumpu i!*) *eristian* „ėriukas“, *gertistian* „viščiukas“ ir kt. Senpr. 53. Iš tokios rūšies formų, tur būt, yra kilusios ir la. tarm. *akmisteņš* „akmenukas“, *uoglisteņa* „angliukas“ ir kt. Le. Gr. 197 § d.

c) Priesaga *-ysta* arba *-ystė* lietuvių kalboje baigiasi daug daiktavardžių, kurie, savo reikšme būdami panašūs į žodžius su *-ybė* arba *-umas* (retkarčiais ir su *-imas*), daugiausia žymi kokią nors ypatybę arba kokią kolektyvinę sąvoką, pvz., *jaunystà* arba *jaunystė*, *mažystà* arba *mažystė*, *nuogystà* arba *nuogystė*, *mergystà* arba *mergystė* „mergos luomas; mergavimas“, *vergysta* arba *vergystė*, *draugystà* arba *draugystė*, *bajorystė* „bajorų luomas“, *krikščionystė* „krikščionybė; krikščionys“, *karalystà* arba *karalystė*, *klaidūnystà* „klaidžiojimas“ ir kt. Lkzd. 368 tt.; plg. pr. (jeigu trečią skiemenį reikia skaityti su *ī*) *crīstionisto* (vo.) „Christenheit“.

d) Formos su *-ūst-*: lie. *ligūstas*, *miegūstas*, *vėlūstas*, pr. **kailūstas*, kurio gln. *kailūstiskun* „sveikatą“.

e) Su priesaga (*-kst-* >) *-kšt-* lietuvių kalboje yra keletas *de minutyvų*, pvz., *kiaulýkštis* arba *kiauliúkštis* „kiaulytė“, *velniúkštis* arba *velnykštis* „velniukas“ (plg. *avykas* ir kt. 148 §), *mer-*

gúkštē arba *mergúkštis* „mergelė“, *arkliókštis* „prastas arklys“ (plg. *teliókas* ir kt. 146 § b) ir kt. Lkžd. 373.

171 §. Įvairios reikšmės žodžiai su *-nt-*: lie. *ramañtas* arba *rameñtas*, (upės) *Alantà*, *Šlavantà*, *Kražañtē*, (ežeras) *Šlavañtas*, pr. vietovardžiai *Iwanthi*, *Babant* ir kt., asmenvardžiai *Wagant*, *Kekante* ir kt., lie. *seřbeñtas* arba *serbēntà*, (upės) *Elbēntas*, *Mēlmentas*, kaimas *Gyveñtē* arba *Gyveñtis*, *žibiñtas*, *šalt-iñt-elis*, *mažintelis* (la. *ma'zitiñš*), upė *Viešintà* (la. *Viesīte*), ežeras *Júžintas* ir kt., pr. vietovardis *Syrwynthen* (lie. *Širvintà*), asmenvardis *Massinte* ir kt., lie. *viemuntas*, pr. ainonts (vo.) „jemand“ ir kt. Lkžd. 374 t.; su *-it-* < *-int-*, gal būt, ir la. *sirdzītis* „ligotas žmogus“, *zīdīte* „žindamas ėriukas“, *perīte* „perekšlė (višta)“, plg. lie. *kosinčius*, *galiñčius* ir kt. Lkžd. 334.

Su pr. smunentš „žmogus“ plg. ssl. *agne* „ėriukas“ ir kt.

p) Priesagos su (baltų) *d*

172 §. Įvairios reikšmės ir formos žodžiai: lie. *strāzđas*, la. *strazds*, pr. tresde (: sen. isl. *fręstr* tp.); lie. *lįzdas*, la. (*li(g)zds* arba *li(g)zda*; lie. *žviř(g)ždai*, la. *zvřrgzdi*; lie. *lazdà*, la. *la(g)zda* arba *la(g)zds*; lie. *barzdà*, la. *bårzda*; lie. *lēbedà*, *snagudà*, *melūdà*; *aruodas*, la. *aruods*; lie. *balañdis*, la. *baluódis* (plg. le. *labędz* „gulbė“ ir kt.); la. *skabarda* „rakštis“, *krimeldes* arba *krimuldas* „toks grybas“ ir kt.; *kreiválda*, *valandà*, *kabárda* ir kt. Lkžd. 99 t.

Latvių kalboje greta *tāds* (: *tā*) ir *kāds* (: *kā*) yra atsiradę žodžiai *dažāds* „įvairus“, *savāds* „keistas“, *visāds* „visoks“, *trejāds* „trejopas“, *viēnāds* „vienodas“, *citāds* „kitoks“ ir kt.; jiems atitinka lie. *vienódas* ir *kitódas*.

q) Priesaga (ide.) *-āpo-*

173 §. Lietuvių kalboje yra būdvardžių su *-ópas*, kurių reikšmė atitinka latvių formas su *-āds*: *antrópas*, *vienópas*, *abejópas*, *dvejópas*, *savópas*, *daugeriópas* ir kt.

r) Priesagos su (baltų) *b*

174 §. a) Nedaug yra žodžių su *-ba*, pvz., lie. *paliaubà*, la. *vimbás* „seilės“, *šķiřba* „plyšys“ = slovėnų *šćrba* (vok.) „Zahn-lücke“.

b) Lietuvių kalboje yra keletas būdvardžių su *-ybas*: *ankstýbas*, *vėlýbas*, *valýbas* ir kt. Lkžd. 90. Iš būdvardžio **pretīb(a)s* tikriausiai yra atsiradęs prielinksnis *pretīb* (senuosiuose latvių tekstuose); la. **pretīb(a)s*: sl. *protivō* = lie. *ankstýbas*: *ankstývas*.

c) Latvių kalboje yra žodžių su *-ība* arba *-ība*, lietuvių — su *-ýba*, *-ýbė* arba *-ýbė*, o slavų — su *-ba* (ir visai retai su *-iba*); prūsų pagonbe (vo.) „Heidenscheaft“, tur būt, reikia ištaisyti į **pagonibe* (su *i* ar *ī*?).

Vediniai iš veiksmazodžių (iš dalies daugiskaitiniai) yra *n o m i n a a c t i o n i s* (kartais kokioms iškilmėms pažymėti), pvz., lie. *tikýba* (arba *tikýbė*), la. *ticība*; lie. *ganyba* (= la. *ganība*); lie. *dalybos*, la. *dalības*; lie. *derýbos*, la. *derības*; lie. *radýbos*, la. *radības*; lie. *vedýbos*, la. *vedības*; la. *precības* „vestuvės“, *kristības* „krikštynos“ ir kt.

Vediniai iš būdvardžių (lietuvių kalboje dabar paprastai su *-ýbė*) savo reikšme gana dažnai susiduria su formomis, kurios baigiasi *-um(a)s* 132 § a. Latvių k. formos su *-ība* žymi dažniausiai nuolatinę (ir aktyvią) ypatybę; apie skirtumą tarp lietuvių k. *-ybė* ir *-umas* žr. Lkžd. 97 t. Keletas pavyzdžių: lie. *lýgyba*, *lýgybė* arba *lygybė*, la. *līdzība*; lie. *gudryba* arba *gudrybė*, la. *gudrība*; lie. *gyvyba* arba *gyvybė*, la. *dzīvība*; lie. *kantrýbė* ir kt.; la. *veselība* „sveikata“, *bardzība* „griežtumas“, *pazemība* „nuolankumas“ ir kt. Lietuvių kalboje tokios formos dažnai reiškia ką nors konkrečiau, latvių kalboje — tik vienu kitu atveju; keletas pavyzdžių: lie. *labýba* arba *labýbė*, la. *labība* „javai“; lie. *gražýbė*, *saldýbė*, *gilybė*.

Vediniai iš daiktavardžių: lie. *draugýbė*, la. *drāudzība* (: slavų *družba*); lie. *vergyba*, la. *veřdzība*; lie. *ponýbė* „poniškumas; poni“ ir kt.

Lietuvių kalboje yra ir formų su *-enybė*: *tamsenybė*, *lýgenybė*, *šventenybė* ir kt. Lkžd. 98 t.

d) Latvių kalboje yra keletas žodžių su *-aba(s)*: *kristabas* arba *krustabas* (> *krustubas* „krikštynos“), *laulabas* „santuoka“, *mīlabas* „meilė“ ir kt., plg. rusų *жáлоба* „skundas“.

s) Priesagų sugrupavimas pagal reikšmę

175 §. Nomina actionis: su *-ē* 97 § b, *-īs* > *-is* 98 § a, *-jā* 100 § b, *-jus* 101 § a, *-tuv-*: *-tav-* 110 §, *-snā* 113 §, *-sjanā*: *-s(j)enā* 118 §, *-ānē* 120 § b, *-inīs* 123 § c, *-īnē* 124 § c, *-ien(a)s*

125 §, *-uoņā* 128 § b, *-sm-* 129 § b, *-imas* 130 §, *-īmas* 131 §, *-umas* 132 § b, *-ul-* 138 § b, *-es-* 157 § b, *-ti-* 160 §, *-atā* 162 § b, *-ati-* 162 § d, *-ātē-* 164 § b, *-ut-* 168 § c, *-est-* 170 § a, *-īb-* 174 § c.

Nomina agentis: su *-īs* > *-is* 98 § a, *-jā* 100 § b, *-jus* 101 § a, *-ējas* 103 § a, *-āj(a)s* 105 §, *-tāj(a)s* 105 §, *-vīs* > *-vis* 108 §, *-tuv-*: *-tav-* 110 §, *-ivē* 111 §, *-snā* 113 §, *-inīs* > *-inis* 123 § c, *-īnē* 124 § c, *-uoņā* 128 § b, *-līs* > *-lis* 134 § c, *-kl-* 140 §, *-ākas* 146 § a, *-ik-* 147 § a, *-uk-* 150 § a, *-sā* 157 § a, *-ātē* 164 § b, *-ut-* 168 § b.

Asmenų vardai: su *-jus* 101 § b, *-ān(a)s* 120 § a, *-ūn-* 127 § b, *-lā* 134 § b, *-il-* 137 §, *-ul-* 138 § b, *-uol-* 139 § b, *-ik-* 147 § a, *-eik-* 149 §, *-uk-* 150 § c, *-nīka-*, (lie.) *-ninka-*, (la.) *-mieka-* 151 §, *-isk-* 152 §, *-ūg-* 153 § c, (lie.) *-š-* 156 §; kilmei žymėti: su *-ēnas* 119 §, *-ān-* 120 § a, *-inas* 124 § a, *-ik-* 148 §, (lie.) *-ušis* 156 § c, (lie.) *-ėčia* 164 § a, *-īt-* 165 § b, (lie.) *-yčia* 165 § d, *-eit-* 166 §, *-ait-* 167 § b.

Gyvų būtybių vardai: su *-av-*: *-uv-* 109 § b, *-enē-* 117 § b, *-al-* 135 § b, *-ėl-* 136 § a, *-kā* 142 §, *-ākas* 146 § a, *-ik-* 147 § a, *-uk-* 150 § c, (lie.) *-ž-* 155 § b; *-atā* 162 § b, *-ut-* 168 § b.

Gyvulių patinų vardai: su *-in(a)s* 121 § c.

Moterų pavadinimai: su *-ē* 97 § c, *-enē* 117 § f, *-ienē* 125 §, (la.) *-īša* 165 § d, *-iete* 166 §.

Augalų ir uogų pavadinimai: su *-enē* 117 § a, *-ik-* 147 § a, *-uk-* 150 § c, *-atā-* 162 § b, *-ut-* 168 § b; augalų stiebų pavadinimai: su *-āj(a)s* 104 § b.

Vėjų pavadinimai: su *-enīs* > *-enis* 116 §.

Žodžiai, reiškiantys tai, kas turi kokią nors ypatybę *-īs* > *-is* 98 § b.

Įrankių pavadinimai: su *-tav*: *-tev-*: *-tuv-* 110 §, *-līs* > *-lis* 134 § c, *-kl-* 140 §, *-ākas* 146 §, *-uk-* 150 § a, *-ut-* 168 § b.

Kolektyvinės reikšmės žodžiai: su *-ijā* 102 § b, *-āj(a)s* 104 § b, *-avā* 109 §, (lie.) *-uomenē* 117 §, *-īn-* 124 § b, *-ien-* 125 §, *-imas* 130 §, *-et-*: *-at-* 162 § c, *-ātas* 163 § b, *-ītē* 165 § c, *-ait-* 167 § c, *-ist-* 170 § c.

Vietų pavadinimai: su *-avā*: *-uvā* 109 § b, *-tuv*:- *-tav*- 110 §, *-enē* 117 § d, *-ienē* 125 §, *-uona* 128 § b, *-umā* 132 § a, *-kl*- 140 §, *-nīka*-, (lie.) *-ninka*-, (la.) *-nieka*- 151 §.

Daiktavardžiai ypatybei reikšti: su *-ā* 94 §, *-ē* 97 § c, *-īs* > *-is* 98 § b, *-jā* 100 § c, *-um(a)s* 132 § a, *-atā* 162 § b, *-ati*- 162 § d, *-ast*:- *-est*- 170 § a, *-īst*- 170 § c, *-īb*- 174 § c.

Būdvardžiai: su *-īs* > *-is* 98 § b, *-ij(a)s* 102 § a, *-ēj(a)s* 103 § b, *-āj(a)s* 104 § a, *-uoj(a)s* 106 §, *-svas* 107 §, *-īvas* 111 §, *-en(a)s*: *an(a)s* 115 §, *-ān(a)s* 120 §, *-in(a)s* 121 §, *-tin(a)s* 122 §, *-inīs* > *-inis* 123 §, *-īnas* 124 § d, *-ein*- 125 §, *-ain*- 126 §, *-imas* 130 §, *-īmas* 131 §, *-las* 134 § a, *-klus* 140 § i, *-ākas* 146 § c, *-isk*- (lie. *-išk*-) 152 §, *-ing*- (> la. *-īg*-) 154 §, (lie.) *-stus*, *-štus* 161 §, *-ētas*, *-ātas*, *-ītas*, *-uotas* 163 § a, *-ūstas* 170 § d, *-ād(a)s* 172 §, *-āpas* 173 §, *-ības* 174 § b.

Deminutyvai: su *-enē* 117 § e, *-ēnas* 119 §, *-inas* 121 § c, (la.) *-inis*, *-iņš* 123 § d, *-īnas* 124 § a, *-alīs* > *-alis* 135 § c, *-ēl*- 136 § b, *-ul*- 138 § b, *-ēkas* 145 §, *-ākas* 146 § b, *-ik*- 147 § b, *-īk*- 148 §, *-uk*- 150 § b, (lie.) *-už*- 155 § a, (lie.) *-uš*- 156 § c, *-at*- 162 § e, (lie.) *-ētis* 164 § a, *-ātē* 164 § b, *-it*- 165 § a, *-īt*- 165 § b, *-ait*- 167 § a, *-ut*- 168 § a, *-ūt*- 169 §, *-ist*- 170 § b, (lie.) *-kšt*- 170 § e.

4. Daiktavardžių linksniavimas

a) Įvadinės pastabos

176 §. Prūsų kalboje dar sutinkami niekatrosios giminės daiktavardžiai, tačiau lietuvių kalboje niekatrosios giminės tėra tik būdvardžiai ir dalyviai, o latvių kalba yra praradusi visas niekatrosios giminės formas. Niekatrosios giminės *o*-kamienius daiktavardžius lietuvių ir latvių kalbose pakeičia vyriškosios giminės *o*-kamienių formos, pvz., pr. assaran: lie. *ėžeras*, la. *ęžers*. Apie tai, kaip, gal būt, reikia aiškinti niekatrosios giminės išnykimą, žr. Symb. gramm. II 11 tt.

Baltų kalbose yra sutinkami šie linksniai: vardininkas, kilmininkas, naudininkas, galininkas, įnagininkas, vietininkas ir šauksmininkas. Abliatyvo funkcijas yra perėmęs kilmininkas (kaip slavų ir graikų kalbose).

Dviskaita yra išlikusi lietuvių kalboje (bent vienoje tarmių dalyje) ir — gal būt — prūsų kalboje; latvių kalboje yra išlikusios tik sustabarėjusios dviskaitos formos, žr. Le. Gr. 331 tt. Vardininkas ir galininkas turi bendrą formą, o kilmininko ir vietininko vietoje vartojamos atitinkamos daugiskaitos formos.

b) Pastaba apie lietuvių formų kirčiavimą

177 §. Visada nekirčiuota yra vienaskaitos naudininko bei galininko ir tų daugiskaitos vardininkų, kurie baigiasi -s, galūnė.

c) (i) o-kamieniai

178 §. Lietuvių ir latvių kalbose visi jie yra vyriškosios giminės. Paradigmos:

Vienaskaita

Vrdn. pr.	<i>deiw(a)s</i> ,	assaran;	lie.	<i>tėvas</i> ,	<i>vėjas</i> ;
Klm.	<i>deiwās</i> ;			<i>tėvo</i> ,	<i>vėjo</i> ;
Ndn.	* <i>deiwu</i> ;			<i>tėvui</i> ,	<i>vėjui</i> ;
Gln.	<i>deiwān</i> ;			<i>tėvą</i> ,	<i>vėją</i> ;
Ing.	?			<i>tėvu</i> ,	<i>vėju</i> ;
Vtn.	* <i>deiwai</i> ;			<i>tėve</i> ,	<i>vėjyje</i> ;
Šksm.	<i>deiwē</i> ;			<i>tėve</i> ,	<i>vėje</i> ;

Vrdn. la.	<i>tēvs</i> ,	<i>ciemiņš</i> .
Klm.	<i>tēva</i> ,	<i>ciemiņa</i> .
Ndn.	<i>tēvam</i> ,	<i>ciemiņam</i> .
Gln.	<i>tēvu</i> ,	<i>ciemiņu</i> .
Ing.	<i>tēvu</i> ,	<i>ciemiņu</i> .
Vtn.	<i>tēvā</i> ,	<i>ciemiņā</i> .
Šksm.	<i>tēv</i> ,	<i>ciemiņ</i> .

Daugiskaita

Vrdn. pr.	* <i>deiwai</i> ,	*assaro;	lie.	<i>tėvai</i> ,	<i>vėjai</i> ;
Klm.	* <i>deiwān</i> ;			<i>tėvu</i> ,	<i>vėju</i> ;
Ndn.	* <i>deiwamāns</i> ;			<i>tėvam(u)s</i> ,	<i>vėjam(u)s</i> ;
Gln.	<i>deiwāns</i> ,	*assaro;		<i>tėvus</i> ,	<i>vėjus</i> ;
Ing.	?			<i>tėvais</i> ,	<i>vėjais</i> ;
Vtn.	?			<i>tėvuose</i> ,	<i>vėjuose</i> ;

Vrdn. la.	<i>tēvi,</i>	<i>ciemiņi.</i>
Klm.	<i>tēvu,</i>	<i>ciemiņu.</i>
Ndn.	<i>tēviem(s),</i>	<i>ciemiņiem(s).</i>
Gln.	<i>tēvus,</i>	<i>ciemiņus.</i>
Īng.	* <i>tēvis,</i>	* <i>ciemiņis.</i>
Vtn.	<i>tēvuos,</i>	<i>ciemiņuos.</i>

Dviskaita

Vrdn. ir gln. pr.	?	lie.	<i>tēvu,</i>	<i>vēju;</i>
Ndn.	?		<i>tēvam,</i>	<i>vējam;</i>
Īng.	?		<i>tēvam,</i>	<i>vējam;</i>
Vrdn. ir gln. la.		* <i>tēvu,</i>	* <i>ciemiņu.</i>	
Ndn.		?		
Īng.		?		

179 §. Apie vienaskaitos vardininką. Niekatrosios giminės *o*-kamienių galūnė yra *-m > -n* (plg. skr. *yugá-m* „jungas“, gr. ζυγό-ν tp., lo. *iugum* su *-um < -om* tp. ir kt.); vyriškosios giminės *o*-kamienių — *-s* (plg. skr. *ásva-h* „arklys“, su *-ah < -os*, gr. ἀδελφός „brolis“, lo. *lupus* „vilkas“, su *-us < -os* ir kt.), kuris latvių kalboje po *j* ir suminkštintų priebalsių yra pavirtęs *-š*, žr. 58 § d. Visose baltų kalbose sutinkamas balsio *a* iškritimas kamieno pabaigoje prieš *-s*; geriausiai jį išlaikė lietuviai, mažiausiai—latviai, žr. 21 § a, b ir c.

180 §. Apie vienaskaitos kilmininką. Pr. *deiwās*, tur būt, yra tikras, su sen. anglų *dómæś* „nuomonės“ palyginamas kilmininkas. Lietuvių ir latvių formos galūnė kartu su ssl. *-a* formoje *duxa* „dvasios“ yra atsiradusi iš *-āt < -o-at*, o ta pradžioje yra buvusi abliatyvo galūnė, plg. skr. (abliatyvą) *ásvāt*, lo. *lupō(d)* ir kt.

181 §. Apie vienaskaitos naudininką. Lietuvių *-ui < -uoī = gr. -ω* naudininke ἀδελφῶ; pabaiga *-ōī (< -oei)* gali netekti savo *-ī*, ir iš tokio *-ō* (plg. lo. *lupō*) atsirado pr. *-u* ir žemaičių *-qu* arba *-ū*. La. *-am* yra per būdvardžius perimta iš įvardžių: *tēvam*—kaip *labam, tam*.

182 §. Apie vienaskaitos galininką. Iš ide. *-o-m* atsirado pr. *-an*, lie. *-ą* ir la. *-u*; plg. skr. *ásva-m*, gr. ἀδελφόν lo. *lupam* su *-um < -om*, ssl. *duxō* ir kt.

183 §. Apie vienaskaitos įnagininką. Lietuvių ir latvių *-u* yra, kaip rodo, pvz., lietuvių įvardžiuotinė būdvardžio forma *mažiuo-ju*, akūtinio ide. *-ō* refleksas, plg. skr. (vedų) *asvā*, svž. *hoḥu* „kiemu“ ir kt.

184 §. Apie vienaskaitos vietininką. Tur būt, vietininkas yra pr. *bītai* „vakare“ su *-ai* < ide. *-o-i*, plg. gr. οἶκος „name“, ssl. *dusē* ir kt. Senas, dabar sustabarėjęs prieviksmys, vietininkas yra lie. *namiē* su *-ie* < *-e-i*, plg. gr. dial. οἶκει „name“; tarmėse yra ir *oriē*, *vākarie* ir kt. Dabartinis vietininkas (pvz., *tēve*) baigiasi tokiu pat *-e* kaip, pvz., *mažamē* arba *tamē*, o tokie lietuvių rytiečių vietininkai kaip, pvz., Tverėčiaus *čilti* „tilte“ — rodo, kad šis *-e* čia yra atsiradęs iš akūtinio *-en*, žr. Le. Ge. 227 § minėtą literatūrą. Tokiu pat *-e* baigiasi ir *kraujē*, bet kiti *įo*-kamieniai yra perėmę *įo*-kamienių galūnę: *vėjyje*, *svetyjē*, (: *svėčias*) ir kt., kaip, pvz., *brólyje* ir kt. Latvių kalboje yra prieviksmiu virtęs senas vietininkas *vakar* < **vakari* < **vakarie*; kadangi *-i* baigiasi ir *o*-kamienių daugiskaitos vardininkas, tai dviprasme galūnė *-i* yra pakeista *ā*-kamienių vietininko galūne *-ā*.

185 §. Apie vienaskaitos šauksmininką. Šauksmininkas yra kamieno forma be galūnės: pr. *deiwe*, lie. *tēve* ir kt., pgl. lo. *lupe*, ssl. *duše* ir kt. Prūsų tekstuose greta *deiwe* yra ir *deiwa*, ir negalima sužinoti, ar *-a* čia < ide. *-o*, ar fonetiškai arba analogiškai yra šenesnio *-e* vietoj. Lietuvių kalboje ir oksitonų šauksmininke gali būti kirčiuojamas pirmasis skiemuo (plg. skr. *dēva* greta vrd. *dēvā-h* „dievas“ ir gr. ἄθελαφε), pvz., *diēve* greta *dievè*, ir ryšium su šiuo svyravimu sakoma, pvz., *ponè* greta *pōne* (*pōnas* yra senas baritonas). Asmenvardžiai su trimis arba daugiau skiemenų gali neturėti šito *-e*, pvz., *Antān* arba *Añtan* greta *Antāne*. Ir vietoj šio *-e* labai dažnai būna partikula *-ai*, pvz., *Antānai*, *tēvai* (bet maldoje: *tēve mūsų!*). Turint galvoje, kad latvių kalba labai artima lietuvių kalbai, galima manyti, jog ir la. *tēv* (su ta pačia metatonija kaip lie. dial. *tēve*, žr. Le. Gr. 17 § k) < **tēve*. Šauksmininko forma latvių kalboje yra išlikusi žodžiuose su *-ājs*, *-ējs*, *-iņš*, *-nieks*, asmenvardžiuose ir kai kuriuose kituose *o*-kamieniuose (žr. Le. Gr. 228 §); kituose žodžiuose ją dabar pavaduoja vardininkas, pvz., *kūngs*, *drāugs*.

186 §. a) Apie daugiskaitos vardininką. Prūsų **deivai* ir lie. *tėvai* yra tokie pat naujadarai pagal būdvardžių pavyzdį, kaip ir ssl. *dusi*, gr. ἀδελφοί ir kt. (greta tokių pirminių vardininkų, kaip, pvz., skr. *ásvāh*). Latvių pabaiga *-i* yra, kaip rodo kai kuriose tarmėse išlikęs tarimas *tēvi* (su siauru *ē!*) ir naudininkas su *-iem*, identifikuotina su lietuvių būdvardžių galūne *-i* (pvz., *maži* greta įvardžiutinės formos *mažieji*); vadinasi, latvių kalboje daiktavardžių linksniavimas iš naujo suderintas su būdvardžių linksniavimu. Daugiskaitos vardininkas ir baltų kalbose vartojamas vietoj daugiskaitos šauksmininko; bet lietuvių kalboje vienu kitu atveju šauksmininkas skiriasi nuo vardininko savo kirčiu: *vaikai* ir *bėrnai* greta vardininko *vaikai* (< **vaikái?*) ir *bernai* (vns. *bėrnas*).

Niekatrosios giminės vrdn. (ir gln.) yra baigęsis *-ā*, kaip parodo, pvz., skr. (vedų) *yugā*, go. *juka* ir ssl. *iga* „jungai“; iš šito *-ā* yra atsiradęs prūsų *-o* Elbingo žodynėly (pavyzdys: *warto* „durys“ = ssl. *vrata* „vartai“) arba *-u* (po *k*) III katekizme (pavyzdys: *malnijiku* „vaikučiai“).

b) Apie daugiskaitos kilmininką. Lie- *-ų* < *-un* < *-uon* (< ide. *-ōm*) > la. *-uo* > *-uo* > *-u*; pgl. gr. ἀδελφών. Pr. *-an* kartu su ssl. *-ō* tikriausiai < ide. *-om*.

187 §. Apie daugiskaitos naudininką. Prūsų galūnė *-mans* neturi sau panašių giminingose kalbose, žr. Senpr. III §. Lietuvių senuosiuose tekstuose yra dar pilna galūnė *-mus*, kuri gali būti identiška su ssl. *-mō* (pvz. formoje *duxomō*). Latvių *-iēm* arba *-iēm* iš tikrųjų yra iš pronominalinės deklinacijos perimta dviskaitos galūnė; daugiskaitos galūnė *-iems* yra sutinkama senuosiuose tekstuose ir dar dabar kai kur Kuršo vakariniame pakrastyje. Koks balsis yra išnykęs latvių kalboje tarp *m* ir *s*, negalima tiksliai pasakyti; greičiausiai tas pats *u* kaip ir lietuvių kalboje.

188 §. Apie daugiskaitos galininką. Pr. *deiwans* mums rodo pirmąją galūnę *-ns*, plg. gr. dial. ἀδελφόνς, go. *dagans* „dianas“ ir ssl. *duxu*. Lietuvių ir latvių *-us* yra atsiradęs iš *-uos* (plg. įvardžiutinių būdvardžių galininkus lie. *mažuosius*, la. *mazuōs*) < *-uqs* < *-uons* < *-ōns*, plg. skr. *ásvāṣ*.

189 §. Apie daugiskaitos įnagininką. Lietuvių k. *tėvais*, kaip atrodo, yra padarytas su ta pačia galūne kaip skr.

ásvāih, žr. Le. Gr. 233 §. Latviai dabar senojo įnagininko vietoje vartoja atitinkamą naudininko formą. Tikros įnagininko formos su *-is* yra išlikusios kai kuriose pietvakarių Kuršo tarmėse, iš dalies ir kitų sričių liaudies dainose ir kaiprieveiksmiai (pvz., *viēnis prātis* „vienos nuomonės“, *rētumis* „retai“ ir kt.) literatūrinėje kalboje. Kadangi Rucavoje ir kitur greta šių formų su *-is* yra įnagininkai *tiēs*, *šiēs* (su *ie* iš daugiskaitos vardininko ir naudininko), todėl reikia manyti, kad *-is* čia ne iš *-ais*, bet iš *-ies*, kaip rodorieveiksmis *pēdis* (Rucavoje ir kitur) su savo siauru *ē*.

190 §. Apie daugiskaitos vietininką. Pirmykštę galūnę rodo, pvz., skr. *ásvēšu* ir ssl. *dusēxǫ*, kur *-ēšu* arba *-ēxǫ* iš ide. *-oisu*. Lie. *iēvuose* yra senojo galininko ir kažkokios postpozicijos junginys; tai ryškiai parodo žemaičių formos su *-unsi*. Koks balsis yra išnykęs po la. *-uōs*, negalima sužinoti, nes lietuvių kalboje čia po *-s-* sutinkame įvairius balsius, žr. Le. Gr. 234 §.

191 §. Apie dviskaitos formas. Vrdn. ir gln.: lie. *iēvu* su *-u* iš akūtinio *-uo*, plg. gr. *ἀδελφώ*, skr. *ásvā(u)* ir ssl. *duxā*. Retkarčiais sutinkame atitinkamą formą ir latvių liaudies dainose bei pasakose, pvz., gln. *divu dārzu* „du sodu“ Tdz. 39267. Dviskaitos forma, gal būt, ir pr. austo (Elbingo žodynėlyje) „burna“, plg. av. *aoštā* „abi lūpos“.

Ndn. ir įng. lietuvių kalboje baritonų baigiasi vienodai su *-am*, plg. ssl. *duxoma* (dvs. ndn. ir gln., gal būt, iš pradžių yra buvęs ir go. *dagam*), o oksitonų skiriasi, pvz., ndn. *dievām*, o įng. *dievaĩ*.

192 §. Latvių kalboje veikėjų pavadinimai su *-(t)ājs* arba *-ējs* ir veiksmo pavadinimai su *-ums* kai kuriuose linksniuose turi sąngražines formas: vns. klm. baigiasi *-āš*, gln. ir įng. *-uōs*, dgs. vrdn. su *-iēs*, klm. ir gln. *-uōs*, žr. Le. Gr. 235 §. Lietuvių formos: vns. vrdn. *bučiāvimasis*, klm. *bučiāvimos(i)*, ndn. *bučiāvimuisi*, gln. *bučiāvīmāsi*, įng. *bučiāvimuosi* arba *bučiāvimusi*.

193 §. Lietuvių k. kirčiavimo schemas. Lietuvių kalboje, kaip kiti kamienai, taip ir *o*-kamieniai yra arba baritonai, arba oksitonai. Jei dviskiemenių baritonų šaknies skiemuo yra akūtinis, tai jis kirčiuojamas visuose linksniuose. Kirčio vieta nesikeičia ir tuose daugiaskiemeniuose kamieniuose, kurių vns. vardininke akūtinis yra antrasis skiemuo nuo galo (pvz., žodžiuose su *-ėjas*, *-ėnas*, *-ynas* ir kt.), ir tuose, kurių vns. vardininke yra kir-

čiuojamas ketvirtasis skiemuo nuo galo (pvz., *lietuvininkas*), o taip pat ir kai kuriuose triskiemeniuose kamienuose su pirmuoju kirčiuotu skiemeniu (pvz., *prākartas*). O tų baritonų, kurių vns. vardininke kirčiuojamas trumpas arba cirkumfleksinis antrasis skiemuo nuo galo (pvz., *aūtas, daljtkas, vainikas, laukiniūtkas*), sutinkamai su 4 § minėta taisykle, vns. įnagininke ir vietininke, dgs. galininke ir dvs. vardininke ir galininke kirčiuojama galūnė.

Oksitonai dabar, be naudininko ir galininko, ir vienaskaitos vardininke bei kilmininke turi visuomet nekirčiuotą galūnę. Dviskiemeniai oksitonai su trumpu arba cirkumfleksiniu šaknies skiemeniu visuose kituose linksniuose turi dabar kirčiuotą galūnę (pvz., dgs. ndn. *dievāms* < *dievāmus*; šauksmininko kirtis svyruoja tarp pirmojo ir antrojo skiemens); tų, kurių šaknies skiemuo yra akūtinis (pvz., *kėlmas*), nekirčiuota galūnė yra ir dviskaitos vardininke bei galininke, daugiskaitos galininke ir vienaskaitos įnagininke bei šauksmininke (kai kuriose tarmėse ir vienaskaitos vietininke). Kaip *kėlmas* kirčiuojama ir didžioji triskiemenių kamienu dalis, kurių vienaskaitos vardininke kirčiuojamas pirmasis skiemuo; pvz., *eřžilas, obuolas*; įng. *eřžilu, obuolu*; dgs. vrdn. *eržilai, obuolai*, gln. *eřžilus, obuolus*.

d) (i)įo-kamieniai

194 §. Apie vienaskaitos vardininką. Šio kamieno daiktavardžiai, kurie lietuvių ir latvių kalbose taip pat visi yra vyriškosios giminės, vyr. giminės vns. vrdn. baigiasi latvių kalboje *-is* < *-īs* (pvz., *āzis*), vienoje lietuvių rytiečių tarmių dalyje ištisai su *-ys*, lietuvių literatūrinėje kalboje oksitonai — su *-jys* (pvz., *ožjys*), baritonai — su *-is* (pvz., *brōlis* < *brōlys*, žr. Streitberg-Festgabe 42), prūsų kalboje su *-īs* (pvz., *rikijis* < *reykeis* „ponas“). Kaip rodo pr. gln. rikijan greta vardininko rikijis, suomių skoliniai iš baltų kalbų (pvz., estų *takijas*: lie. *dagjys*, la. *dadzis*) ir, pvz., r. *yneū* „avilys“ šalia lie. *auljys* ir la. *aūlis*, šitas baltų *-īs* yra kilęs, bent daugeliu atvejų, iš senesnio *-ijas* (po *į* galūninis *a* galėjo išnykti anksčiau, negu po kitų priebalsių). Tokios formos, kaip pvz., lie. *ežjys*, la. *ezis* (greta slavų *ježb*) gali būti analogiškai padarytos (vietoj lie. **žžias*, la. **ežs*) pagal tokių vardininkų kaip lie. *dagjys, auljys*, la. *dadzis, aulis* ir kt. pavyzdį po to, kai *-i-* buvo sutrumpėjęs į *-i-*, žr. KZ L 24.

Prūsų kalboje kai kurie šio kamieno žodžiai dar yra niekatrosios giminės su ta pačia galūne *-n* kaip *o*-kamienių 179 §, pvz., eristian „ėriukas“, median „miškas“, wargien < **varīan* „varis“. Reikia manyti, kad tuo metu, kai *-ilas* pavirto *-īs*, ir lietuvių bei latvių kalbose tokie žodžiai dar baigėsi su *-n*.

195 §. Apie vns. kilmininką ir naudininką. Šie linksniai turi tas pačias galūnes kaip *o*-kamieniai: klm. pr. rikijas, tawischas arba tauwyschies < *tavišas* (vo.) „des Nächsten“; lie. *óžio, brólio, dāgio, aūlio, briedžio, vokiečio* ir kt., la. *āža, brāļa, dadža* (seniau ir dabar dar kai kuriose tarmėse: *dadza*, žr. 56 §), *briēža, vācieša* ir kt., ndn. lie. *óžiui, bróliui, briedžiui* ir kt., la. dial. *āžam, brālam, dadžam* ir kt., bet kitose tarmėse ir literatūrinėje kalboje čia yra naujadarai *āzim, brālim, dadzim* ir kt. (ndn. *āzim*: vrdn. *āzis* = ndn. *šim*: vrd. *šis*).

196 §. Apie vns. galininką ir įnagininką. Prūsai yra išlaikę pirmąsias galininko formas, pvz., rikijan, tawischan. Senuosiuose latvių tekstuose ir rytų bei lybiškose tarmėse yra sutinkami galininkai su *-’u* (žr. Le. Gr. 241 § minima literatūra), bet tokios formos yra vartojamos ir įnagininko prasme, ir formos atžvilgiu jos taip pat gali būti įnagininkai (*o*-kamienių vns. gln. ir įng. buvo sutapę grynai fonetiškai). Pagal *i*-kamienių pavyzdį (vrdn. su *-is*: gln. su *-in*) greta vardininko su *-īs* galėjo atsirasti kaip naujadaras gln. su *-īn* > *-in*: pr. *scrīšīn* ir kt., lie. *óžī, brólī, briedī* ir kt., la. *āzi, brāli, dadzi, briēdi* ir kt.

Įnagininkas turi tą pačią galūnę kaip *o*-kamieniai: lie. *óžiu, bróliu, briedžiu, dagiū* ir kt., ir, kaip jau sakyta, kalbant apie galininką, senesniuose latvių tekstuose bei tarmėse taip pat yra sutinkami įnagininkai su *-’u*, (pvz., ar *sprigušu* „su spragilu“ Pas. VII 387, įng. *puišu* „vaikinu“ greta gln. *puiši* „vaikiną“ II 507), kurie, gali būti, yra paveldėti iš baltų kalbos-pagrindo. Bet daugumoje tarmių ir literatūrinėje kalboje latviai dabar pagal *o*-kamienių pavyzdį vartoja galininko formą įnagininko prasme: *āzi, brāli* ir kt.

197 §. Apie vns. vietininką. Lietuvių ir latvių kalbose šis linksnis turi *i*-kamienių galūnę (žr. 231 § ir KZ L 31), pvz., lie. *ožyjė, brólyje* ir kt., la. *āzī, brālī* ir kt.

198 §. Apie vienaskaitos šauksmininką. Lie. *-y* arba *-i* (pvz., *ožy, bróli*) ir la. *-i* (pvz., *brāli*, su metatonija!), tur būt, iš baltų kalbos-pagrindo *-ij(e)*, žr. KZ L 24.

199 §. Daugiskaitos ir dviskaitos formos. Daugiskaitoje ir dviskaitoje šio kamieno daiktavardžiai turi tas pačias galūnes, kaip *o*-kamieniai; sakysim, dgs. vrdn.: pr. rikijai, lie. *ožiaĩ*, *bróliai*, *veřšiai*, *dagiaĩ*, la. *áži*, *brāļi*, *vērši*, *dadži*; klm.: lie. *ožiũ*, *bróliũ*, *veřšiũ*, *dagiũ*, la. *ážu*, *brāļu*; ndn. lie. *ožiám*s < *ožiámus*, *bróliam*(u)s, *veřšiam*(u)s, *dagiám*s < *dagiámus*, la. *áziem*(s), *brāļiem*(s); gln.: pr. rikijans, lie. *óžius*, *brólius*, *veřšiũs*, *dagiũs*, la. *ážus*, *brāļus*; ĩng. lie. *óžiaĩs*, *bróliais*, *veřšiais*, *dagiaĩs*, la. *áziem*, *brāļiem*; vnt.: lie. *ožiuose*, *bróliuose*, *veřšiuose*, *dagiuose*, la. *ážuõs*, *brāļuõs*; dvs. vrdn. ir gln.: lie. *óžiu*, *bróliu*, *veřšiũ*, *dagiũ*; ndn.: lie. *ožiám*, *bróliam*, *veřšiam*, *dagiám*; ĩng.: lie. *ožiaĩm*, *bróliam*, *veřšiam*, *dagiaĩm*.

200 §. Lietuvių k. kirčiavimo schemos. Kirčio atžvilgiu šie kamieniai skiriasi nuo *o*-kamienių (žr. 193 §) tik tuo, kad oksitonai turi kirčiuotą vns. vardininko galūnę. Pastovią kirčio vietą turi tie baritonai, kurių vns. vardininkas turi kirčiuotą trečią arba ketvirtą skiemenį nuo galo (pvz., *pavāsaris*, *apývakaris*), o taip pat tie, kurių vns. vardininkas turi akūtą antrame skiemenyje nuo galo (pvz., *brólis*, *patēvis*; bet, pvz., greta vrd. *balañdis*, *liežūvis* yra ĩng. *balandžiũ*, *liežuviũ* ir t. t.). Daugiaskiemieniai oksitonai vns. klm., ndn., gln. ir ĩng., dgs. gln. ir dvs. vrdn. ir gln. yra kirčiuojami pirmajame skiemenyje, pvz., vrdn. *kumelýs*, klm. *kumelio* ir t. t.

e) (*i*)ā-kamieniai

201 §. Šio kamieno daiktavardžiai paprastai būna moteriškosios giminės, bet yra daug (*i*)ā-kamienių, kuriais galima pažymėti ir kokią nors vyriškos lyties būtybę (pvz., lie. *pliópa*, la. *pļāpa*), ir šiuo atveju jie yra vyriškosios giminės. La. *puīka* „berniukas“ yra, žinoma, tikrai vyr. giminės. Šie. vyr. giminės (*i*)ā-kamieniai linksniuojami taip pat, kaip mot. giminės (*i*)ā-kamieniai; tik latvių literatūrinėje kalboje vyriškosios giminės (*i*)ā-kamieniai vns. ndn. turi galūnę (kaip *o*-kam.) -am: *puīkam*.

202 §. Paradigmos:

Vienaskaita

Vrd. pr.	genna; lie.	<i>lĕpa, rankà, galvà, žiemà;</i>	la. <i>siēva.</i>
Klm.	gennas;	<i>lĕpos, raņkos, galvòs, žiemòs;</i>	<i>siēvas.</i>
Ndn.	*genai;	<i>lĕpai, raņkai, gálvai, žiĕmai;</i>	<i>siēvai.</i>
Gln.	gennan;	<i>lĕpa, raņka, gálva, žiĕma;</i>	<i>siēvu.</i>
Įng.	?	<i>lĕpa, rankà, gálva, žiemà;</i>	<i>siēvu.</i>
Vtn.	?	<i>lĕpoje, raņkoje, galvojė, žiemojė;</i>	<i>siēvā.</i>
Šksm.	?	<i>lĕpa, raņka, gálva, žiĕma;</i>	<i>siev.</i>

Daugiskaita

Vrdn. pr.	*gennas; lie.	<i>lĕpos, raņkos, gálvos, žiĕmos;</i>	la. <i>siēvas.</i>
Klm.	?	<i>lĕpu, raņku, galvū, žiemū;</i>	<i>siēvu.</i>
Ndn.	gennāmans;	<i>lĕpom(u)s, raņkom(u)s, galvóm(u)s, žiĕmóm(u)s;</i>	<i>siēvām(s).</i>
Gln.	gennans;	<i>lĕpas, rankàs, gálvas, žiĕmàs;</i>	<i>siēvas.</i>
Įng.	?	<i>lĕpomis, raņkomis, galvomis, žiĕmomis;</i>	<i>siēvām(s).</i>
Vtn.	?	<i>lĕpose, raņkose, galvosė, žiemosė;</i>	<i>siēvās.</i>

Dviskaita

Vrd. ir gln. pr.	?	lie. <i>lĕpi, rankì, gálvi, žiĕmì;</i>	la. <i>(siēvi).</i>
Ndn.	?	<i>lĕpom, raņkom, galvóm, žiĕmóm;</i>	* <i>siēvām.</i>
Įng.	?	<i>lĕpom, raņkom, galvóm, žiĕmóm;</i>	* <i>siēvām.</i>

203 §. Apie vns. vardininką. Vardininko reikšme turime gryną kamieno formą be jokios galūnės (apie *-ā* likimą žr. 13 ir 22 §), plg. ssl. *rąka*, skr. *ásvā* „kumelė“ gr. *θεᾶ* „deivė“ ir kt.

Taip kaip *ā*-kamieniai paprastai linksniuojami ir *īā*-kamieniai, pvz., lie. *dvasiā*, la. *dvaša*. Tiktai vienas kitas *īā*-kamienis baltų kalbose baigiasi su *-i < -ī*; lie. *martì* (latvių kalboje naujadaras: *mārša*), *patì*, la. *pati*, plg. skr. *dēvī* „deivė“, svž. *thiwi* „tarnaitė“ ir kt. Kad ir prūsai turėjo žodį, atitinkantį lie. *martì*, leidžia manyti pr. gln. *mārtin* „sužadėtinė“; ar pvz., pr. sansy „žąsis“ yra identiška su skr. *hamsī* tp. ar yra atsiradusi iš **zansē*, negalima tikrai pasakyti.

204 §. Apie vns. kilmininką. Lie. *-os* ir la. *-as* < *-ās* < ide. *-ā-es* arba *-ā-os*, plg. gr. $\theta\epsilon\acute{\alpha}\varsigma$, lo. (pater) *familiās* „šeimos (tėvas)“, go. *gibōs* „dovanos“ ir kt. Tą pačią galūnę turi ir lie. *marčiōs*, plg. skr. *dēvyāḥ* ir kt. Prūsų tekstuose be gennas yra randami dar tokie kilmininkai, kaip *ālgas*, *galwas* (: lie. *galvōs*, la. *galvas*), kurie su savo *-as* po *g* arba *w* (žr. 13 §) verčia manyti, kad *a* ten yra buvęs trumpas; taigi, ši pr. galūnė, tur būt, yra analogiškas naujadaras (pagal *o*-kamienių kilmininką), kuris galėjo atsirasti šalia galininko galūnės *-an*, kuria baigiasi ir *o*-kamieniai, ir *ā*-kamieniai, žr. 206 §.

205 §. Apie vns. naudininką. Prūsų ir lietuvių kalbų galūnei *-ai* latvių kalboje iš tikrųjų atliepia *-i*, kurią sutinkame senuosiuose raštuose, kai kuriose tarmėse, už tų tarmių ribų — išsaugotą ritmo — kai kur taip pat kitų apylinkių liaudies dainose ir kai kuriuose dabartinės literatūrinės kalbos sustingusiuose posakiuose (pvz., *pa [labi vai krėisi] rūoki*). Literatūrinės kalbos ir daugumos tarmių *-ai* iš vienskiemenių įvardžių *tai*, *šai*, tarpininkaujant būdvardžiams, iš naujo įsigalėjo ir daiktavardžiuose. Su šiais baltų naudininkais, kurie baigiasi *-ai* < *āi* < ide. *-ā-ei*, plg. gr. $\theta\epsilon\acute{\alpha}$, lo. *equae* „kumelei“, go. *gibai* „dovanai“, ssl. *rqcě* „rankai“ ir kt.

206 §. Apie vns. galininką. La. *-u* čia yra iš *-an*, iš kurio ir lie. *-ą*; baltų *-an* čia iš senesnio *-ān* (plg. gr. $\theta\epsilon\acute{\alpha}\nu$), iš kurio ir ssl. *-q* formoje *rqkq*, o *-ān*, tur būt, ir ide. *-ā-m*, plg. skr. *āsvām* ir lo. *equam*. Laukiamą akūtinį *ā* rodo gr. $\theta\epsilon\acute{\alpha}\nu$, bet baltų ir slavų kalbose, kaip reikėtų spręsti pagal lie. *rañkq*, pr. *rānkan*, r. *pyky* ir serbų *rūku* kirčio vietą, *ā* paskutiniame skiemenyje čia yra buvęs cirkumfleksinis — tur būt, pagal *o*-, *i*- ir *u*-kamienių galininko pavyzdį, kur, galūnės nosiniui susiliejus su prieš einančiu trumpu balsiu, galėjo atsirasti cirkumfleksinė priegaidė. Prieš tautosilabiškąjį *-n* baltai yra sutrumpinę kamiengalio balsį *ā*, kaip aiškiai rodo, pvz., pr. *rānkan*.

Nuo lie. *martì* galininkas yra *mařciq* = la. *mārsu*; pr. *mārtin* primena skr. *dēvīm*, tačiau gln. *mārtin*, tur būt, yra naujadaras (su *i* iš vardininko), nes lietuvių ir latvių kalbose — kaip ir slavų bei germanų — visi *īā*-kamieniai galininke baigiasi refleksu *-īān*.

207 §. Apie vns. įnagininką. Lie. *-a* čia, kaip rodo lietuvių rytiečių *runkū* ir įvardžiutinio būdvardžio forma *mažą-ja*, yra kilęs iš *-ān*, iš kurio ir la. *-u*. Lie. *rankà* lyg ir sutampa su ssl. *rąką*, bet negalima žinoti, ar *rąką* neatsirado kontrakcijos būdu iš *rąkoją* (plg. *toją* „su tuo“), su kuriuo yra identiškas r. *ρυκόιο* ir kt. Be nosinio garso baigiasi skr. *jihvā* (Rigvedoje) greta vėlesnio (taip pat dar vedose) *jihvāyā* „liežuviu“.

208 §. Apie vns. vietininką. Kaip rodo, pvz., lo. *Rō-mae* „Romoje“, gr. dial. Ὀλυμπία „Olimpijoje“, ssl. *rqčē* ir kt., vietininke prie kamiengalio *-ā* yra prijungta galūnė *-i*. Pirmykštė vietininko forma lietuvių kalboje yra išlikusi prieš postpoziciją *-p(i)*, pvz., *mergai-p*. Visur kitur lietuviai ir latviai prie vietininko pabaigos *-āi* yra pridėję kažkokią postpoziciją, kurios pirmykštę formą sunku nustatyti (žr. apie tai Le. Gr. 251 § minėtą literatūrą) ir kuri vėl yra nukritusi latvių kalboje ir daugumoje lietuvių tarmių: lie. *galvojė* > *galvōj* > *galvō*, la. *galvā* arba *galvā* ir dial. *galvai* < **galvāi*.

209 §. Apie vns. šauksmininką. Šauksmininku eina grynas kamienas, bet su trumpu *-a* gale: lie. *gálva* (greta vrd. *galvā*), la. *siev* (su metatonija); plg. ssl. *rąko*, gr. *δέσποτα* ir kt.

210 §. Apie dgs. vardininką. Pr. *-as* (katekizmuose) arba *-os* (Elbingo žodynėlyje), lie. *-ōs* ir la. *-as* iš baltų kalbos pagrindo *-ās* < ide. *-ā-es*, plg. skr. *āsvāh*, go. *gibōs* ir kt.

211 §. Apie dgs. kilmininką ir naudininką. Galūnė ta pati kaip *o*-kamienių: klm. lie. *galvūi*, la. *galvu*, plg. go. *gibō*; ndn. pr. gennāmans, lie. *galvóm(u)s*, la. *siēvām(s)*, plg. ssl. *raķamō*, go. *gibōm* ir kt. Latvių kalboje formos su *-āms* sutinkamos senuosiuose tekstuose ir (su sutrumpintu *ā*) kai kuriose Kuršo tarmėse; kitur toje vietoje dabar yra senoji dviskaitos forma su *-ām*; ir vienoje lietuvių tarmių dalyje dgs. formos su *-om(u)s* vietoje dabar yra dvs. forma su *-om*.

212 §. Apie dgs. galininką. Su pr. gennans plg. ssl. *rąky*, gr. (kretiečių) *θεάνας* ir kt. Kad kadaise ir lietuvių kalboje yra buvusios formos su *-ans*, rodo įvardžiutinių būdvardžių galininkai *gerásias* (Kuršaičio ir kt.) arba *geranses* (senuosiuose tekstuose ir žemaičių tarmėje) ir lietuvių rytiečių *giliúsias* Tiž. I 136. Ar lie. *rankàs* (lie. rytiečių *runkàs*; plg. taip pat tarminius įvardžiutinius būdvardžius *gerósias*) ir la. *rūokas* su savo galūne yra

paveldėtos iš ide. kalbos-pagrindo (plg. skr. *ásvāh* ir go. *gibōs*), tuo tenka abejoti, žr. Le. Gr. 256 §.

213 §. Apie dgs. įnagininką. Su lie. *rañkomis* (su *-is* < *-īs*) ir la. dial. (Nycoje) *ruokāmis* plg. ssl. *rōkami*, taip pat la. senųjų raštų *ruokāms* galėtų būti kilęs iš *ruokāmis*. Dabar beveik visose latvių tarmėse bei literatūrinėje kalboje ir vienoje lietuvių tarmių dalyje vietoje senosios daugiskaitos formos yra senoji dviskaitos forma, pvz., la. *siēvām*, lie. dial. *liepom*. Latvių Apukalno tarmėje, kaip yra konstatavusi A. Abelė FBR VIII 25, dar skiriamas (ir kituose kamienuose!) įnagininkas su *-uōm* < *-ām* (plg. lie. dvs. įng. *galvōm*) nuo naudininko su *-ūom*² < *-ām* (plg. lie. dvs. ndn. *galvōm*); kitur yra apibendrintas arba *ā*, arba *â*.

214 §. Apie dgs. vietininką. Lie. *rañkosu* (senuose raštuose ir kai kuriose tarmėse) galūnės atžvilgiu sutinka su skr. *ásvāsu* ir ssl. *rōkaxō* (kur *x* analogiškai atsiradęs vietoje laukiamo *s*). Paprastieji lietuvių k. vietininkai su *-ose* yra tokie pat naujadarai, kaip *o*-kamielių vietininkai, žr. 190 §. Ar la. *rūokās* yra identiškias su lie. *rañkose* ar su *rañkosu*, negalima tikrai pasakyti.

215 §. Apie dviskaitos formas. a) Vrdn. ir gln. lie. baigiasi su *-i* (pvz., *rankì*, *gálvi*) < *-ie* (plg. įvardžiuotinį būdvardį *gerieji-dvi*) < *-ei*, plg. kimrų dwy „dvi“ < *dūei*; ir latvių kalboje šen ten dar yra sutinkami tokie junginiai, kaip vrdn. *abi kāji*, *divi vārpi*; *par divi dieni*, kurių *-i*, tur būt, reikia identifikuoti ne su ssl. *-ē* (pvz., formoje *rācē*), bet su lie. *-i*.

b) Ndn. ir įng. lietuvių kalboje baigiasi su *-om*, baritonų visai vienodai, oksitonų — su *-óm* naudininke, su *-ōm* įnagininke; senovės slavų kalboje abu šie linksniai baigiasi *-ama*, pvz., *rōkama*.

216 §. Sangražinės formos. Latvių kalboje veikėjų pavadinimai su *-tāja* ir veiksmo pavadinimai su *-šana* turi ir sangražinės formas: vns. vrd. ir klm. ir dgs. vrd. ir gln. *sūdzētājās*, *vēlēšanās* ir kt., vns. gln. ir įng. ir dgs. klm. *sūdzētājuōs*, *vēlēšanuōs* ir kt.

217 §. Lietuvių k. kirčiavimo schemas. Dviskiemeniai kamienai vns. įng., dgs. gln. ir dvs. vrd. ir gln. yra kirčiuojami šaknyje, jei šaknis yra akūtinė; kitais atvejais — kirčiuojama galūnė.

Daugiaskiemenių kamielių kirčio vieta yra pastovi, jeigu vns. vardininke abu paskutiniai skiemenys yra nekirčiuoti (pvz., *rāgana*)

ir taip pat, jei vns. vardininke antrasis skiemuo nuo galo yra akūtinis ir kirčiuotas (pvz., *šeimyna*). Daugiaskiemieniai šio kamieno daiktavardžiai, kurių vns. vardininke kirčiuota galūnė, vieni kirčiuojami taip, kaip, pvz., *rankà* (pvz., *lydekà*, klm. *lydėkos*, įng. *lydekà* ir t. t.), kiti — kaip *galvà*, (pvz., *avižà*, *dovanà*, klm. *avižòs*, *dovanòs*, įng. *āviža*, *dōvana* ir t. t.).

f) (i)ė-kamieniai

218 §. Ir šio kamieno daiktavardžiai paprastai yra mot. giminės; jie būna vyr. giminės, jeigu reiškia kokią nors vyriškos lyties būtybę, pvz., la. *beñde* „budelis“, lie. *dailidė*, *bjaurybė* (greta mot. gim. *bjaurybė*) ir kt. Vyr. giminės (i)ė-kamieniai linksniuojami taip pat kaip moteriškosios giminės, tikta vns. naudininke latvių k. yra galūnė *-em*: *beñdem*. Kad prieš *e-* seniau yra būvęs *i*, verčia manyti dgs. klm., kur prieš *-u* yra suminkštintas priebalsis; plg. lo. *aciēs* „smailuma, ašmenys“. Bet galėtų būti buvę keletas *ė*-kamienių ir be prieš esančio *i* (plg., pvz., lie. *žvakė* su sen. lo. *facēs* „fakelas“); minkštinimas dgs. kilmininke šiuose žodžiuose būtų atsiradęs analogiškai (arba *-iōm* iš *-ė-ōm?*).

219 §. Paradigmos:

Vienaskaita

Vrd. pr.	semmē;	lie.	<i>gėrvė</i> ,	<i>žvakė</i> ,	<i>giesmė</i> ,	<i>katė</i> ;	la.	<i>pele</i> .
Klm.	*semmis;		<i>gėrvės</i> ,	<i>žvakės</i> ,	<i>giesmės</i> ,	<i>katės</i> ;		<i>peles</i> .
Ndn.	semmey;		<i>gėrvei</i> ,	<i>žvakei</i> ,	<i>giesmei</i> ,	<i>kātei</i> ;		<i>pelei</i> .
Gln.	semmien;		<i>gėrvę</i> ,	<i>žvakę</i> ,	<i>giesmę</i> ,	<i>kātę</i> ;		<i>pele</i> .
Įng.	?		<i>gėrve</i> ,	<i>žvakė</i> ,	<i>giesme</i> ,	<i>katė</i> ;		<i>pele</i> .
Vtn.	?		<i>gėrvėje</i> ,	<i>žvakėje</i> ,	<i>giesmėje</i> ,	<i>katėje</i> ;		<i>pelė</i> .
Šksm.	?		<i>gėrve</i> ,	<i>žvake</i> ,	<i>giesme</i> ,	<i>kāte</i> ;		<i>pele</i> .

Daugiskaita

Vrd.	*semmes;	lie.	<i>gėrvės</i> ,	<i>žvakės</i> ,	<i>giesmės</i> ,	<i>kātės</i> ;	la.	<i>peles</i> .
Klm.	?		<i>gėrvių</i> ,	<i>žvakių</i> ,	<i>giesmių</i> ,	<i>kačių</i> ;		<i>peļu</i> .
Ndn.	?		<i>gėrvēm(u)s</i> ,	<i>žvākēm(u)s</i> ,	<i>giesmēm(u)s</i> ,	<i>katēm(u)s</i> ;		<i>pelēm(s)</i> .
Gln.	?		<i>gėrves</i> ,	<i>žvakės</i> ,	<i>giesmes</i> ,	<i>katės</i> ;		<i>peles</i> .
Įng.	?		<i>gėrvėmis</i> ,	<i>žvākėmis</i> ,	<i>giesmėmis</i> ,	<i>katėmis</i> ;		<i>pelēm(s)</i> .
Vtn.	?		<i>gėrvėse</i> ,	<i>žvākėse</i> ,	<i>giesmēsė</i> ,	<i>katēsė</i> ;		<i>pelės</i> .

Dviskaita

Vrd. ir gln. pr. ?	lie. <i>gėrvi, žvakì, giesmi, katì</i> ; la. (peli)
Ndn. ?	<i>gėrvėm, žvākėm, giesmėm, katėm</i> ; * <i>pelėm</i> .
Įng. ?	<i>gėrvėm, žvākėm, giesmėm, katėm</i> ; * <i>pelėm</i> .

220 §. Apie vns. vardininką. Vienoje prūsų tarmių dalyje $-ē > -i$: *kurpi* III katekizme (greta *kurpe* Elbingo žodynėlyje). Lietuvių k. vns. įng., dgs. ndn. ir gln. ir dvs. vrd. ir gln. rodo akūtinį $ē$ kamiengalyje; to reikėtų laukti ir vns. vardininke; cirkumfleksinis $-ė$ čia, gal būt, yra atsiradęs iš labai dažnai vartojamų formų *duktė* ir *mótė*.

221 §. Kiti vns. linksniai yra padaryti panašiai kaip \bar{a} -kamienių.

Su vns. kilmininko $-ēs$ plg. sen. lo. *faciēs* „veido“; iš nekirčiuoto $-ēs$, gal būt, kilęs $-is$ prūsų (katekizmų) formose gijwis „gyvenimo“, teisis „garbės“, ir (vietovardžiuose) sawlis „saulės“ ir wosis „ožkos“ (: vrdn. wosee).

Vns. naudininke latvių k. iš $-ei$ reikėtų laukti $-i$, kurį ir randame ten, kur \bar{a} -kamienių naudininkas dar baigiasi su $-i$; dabartinės formos su $-ei$ yra naujadarai pagal \bar{a} -kamienių naudininko pavyzdį.

Vns. galininkas prūsų k. baigiasi ne tik su $-ien$ (semmien, geywien), bet ir su $-in$ (semmin, gijwin); tai galėtų būti naujadaras, atsiradęs greta vardininko su $-i < -ē$, žr. Senpr. 64 t.

Kad vns. įnagininkas baltų kalbose seniau baigėsi su $-ēn$, rodo lietuvių rytiečių *katì*.

Vns. vietininko pirmykštė forma yra kai kur dar išlikusi lietuvių k. prieš postpoziciją $-pi$: *dešinei-pi* Becenbergerio BGLS 251; lietuvių tarmėse $-ėje$ yra sutrumpinta ir į $-ėj > -ė$, o latvių tarmėse greta $-ē$ (arba $-ė$) yra taip pat ir $-ei < *ēi$.

Kaip vns. šauksmininką lietuviai vartoja gryną kamieną su trumpu $-e$ gale ir su kirčiu šaknyje, o dalis tarmių — vardininką. Vardininko forma yra ir la. *pele*, bet nuo žodžio *māte* šauksmininkas yra *māt*, kur gale, tur būt, yra nukritęs trumpas $-e$.

222 §. Daugiskaitos linksniai. Vardininko pavyzdys prūsų k. yra *raples* (Elbingo žodynėlyje) „replės“ = lie. *rāplės* tp.

Apie priebalsio minkštinimą prieš kilmininko galūnę žr. 218 §.

Senieji dgs. n d n. ir įng. su *-ēms* latvių k. dar yra sutinkami XVI ir XVII amž. tekstuose; juos — taip kaip ir vienoje dalyje lietuvių tarmių — dabar pakeitė senosios dviskaitos formos.

Dgs. galininke lietuviai ir latviai turi *-es* < *-ēs*, plg. lietuvių rytiečių *katēs* ir 212 §.

Dgs. vietininkas sen. lietuvių raštuose kai kur dar baigiasi su *-ėsu*.

223 §. Dviskaitos linksniai. Vardininke ir galininke lie. *-i* < *-ie* < *-ei*; ta pati galūnė kai kur yra dar ir latvių kalboje: gln. *divi peli* LP VI 354, *uz abi pusi* Valmieroje ir kt.

N d n. ir įng. turi įprastines galūnes.

Senasis dviskaitos vietininkas yra lie. *pusiaū* ir la. *pušu*; plg. avestos dvs. vietininkus su *-ō*.

224 §. Lietuvių k. kirčiavimo schemas. Apie dviskiemenių šio kamieno daiktavardžių kirtį galima pasakyti tą patį, ką ir apie dviskiemenių *ā*-kamienių kirtį, žr. 217 §.

Daugiaskiemieniai *ē*-kamieniai turi pastovią kirčio vietą, jei vns. vardininke abu paskutiniai skiemenys yra nekirčiuoti (pvz., *staltiesė*, *žėmuogė*, *pagalbininkė*), ir taip pat, jei vns. vardininke antrasis skiemo nuo galo yra akūtinis ir kirčiuotas (pvz., *elkūnė*, *karalienė*). Žodžiai, kurie vns. vardininke turi kirčiuotą ir trumpą arba cirkumfleksinį antrąjį skiemenį nuo galo, linksniuojami kaip *žvākė*, pvz., vrd. *paklōdē*, *kepūrē*: įng. *paklodē*, *kepurē*. Daugiaskiemieniai kamieniai, kurių vns. vardininke yra kirčiuota galūnė, linksniuojami kaip *giesmė*, kirčiuojant pirmąjį skiemenį tuose linksniuose, kurie neturi kirčio galūnėje, pvz., vrd. *gegužē*, *voverē*, *giminē*, *dedervinē*: įng. *gėguže*, *vóvere*, *gìmine*, *dėdervine*.

g) *i*-kamieniai

225 §. Baltų kalbose šio kamieno daiktavardžiai dažniausiai (lietuvių kalboje dabar beveik visuomet) yra moteriškosios giminės; latvių kalboje vyr. giminės ištiesai yra tik *lāudis*; vienoje tarmių dalyje ir vienaskaitoje — *uguns* „ugnis“, *sāls* „druska“ ir *dzēlzs* „geležis“, žr. taip pat 95 §. — Lietuvių k. vyr. giminės *i*-kamieniai (pvz., *vagis*) dabar skiriasi savo galūne vns. vardininke ir dvs. vardininke bei galininke nuo moteriškosios giminės *i*-kamienių.

226 §. Paradigmos:

Vienaskaita

Vrd. pr. assis;	lie. <i>vagls</i> ,	<i>kártis</i> ,	<i>aņglis</i> ,	<i>širdis</i> ,	<i>avls</i> ;	
						la. <i>av(i)s</i> .
Klm.	?	<i>vagiēs</i> ,	<i>kárties</i> ,	<i>aņglies</i> ,	<i>širdiēs</i> ,	<i>aviēs</i> ;
						<i>av(i)s</i> .
Ndn.	<i>nautei</i> ;	<i>vāgiui</i> ,	<i>kárčiai</i> ,	<i>aņgliai</i> ,	<i>širdžiai</i> ,	<i>āviai</i> ;
						<i>avi(j)</i> .
Gln.	<i>nautin</i> ;	<i>vāgļ</i> ,	<i>kártļ</i> ,	<i>aņgļ</i> ,	<i>širdļ</i> ,	<i>āvļ</i> ;
						<i>avi</i> .
Īng.	?	<i>vagiml</i> ,	<i>kártimi</i> ,	<i>aņglimi</i> ,	<i>širdiml</i> ,	<i>aviml</i> ;
						<i>avi</i> .
Vtn.	?	<i>vagyjē</i> ,	<i>kártyje</i> ,	<i>aņglyje</i> ,	<i>širdyjē</i> ,	<i>avyjē</i> ;
						<i>avī</i> .
Šksm.	?	<i>vagiē</i> ,	<i>kártie</i> ,	<i>aņglie</i> ,	<i>širdiē</i> ,	<i>aviē</i> ;
						?

Daugiskaita

Vrd. pr. ackis;	lie. <i>vāgys</i> ,	<i>kártys</i> ,	<i>aņglys</i> ,			
		<i>širdys</i> ,	<i>āvys</i> ;			la. <i>avis</i> .
Klm.	?	<i>vagiū</i> ,	<i>kárčiu</i> ,	<i>aņgliu</i> ,		
		<i>širdžiū</i> ,	<i>aviū</i> ;			<i>avju</i> .
Ndn.	*assimans;	<i>vagim(u)s</i> ,	<i>kártim(u)s</i> ,	<i>aņglim(u)s</i> ,		
		<i>širdim(u)s</i> ,	<i>avlm(u)s</i> ;			<i>avlm(s)</i> .
Gln.	<i>nautins</i> ;	<i>vagls</i> ,	<i>kártis</i> ,	<i>aņglis</i> ,		
		<i>širdis</i> ,	<i>avls</i> ;			<i>avis</i> .
Īng.	?	<i>vagimls</i> ,	<i>kártimis</i> ,	<i>aņglimis</i> ,		
		<i>širdimls</i> ,	<i>avimls</i> ;			<i>avlm(s)</i> .
Vtn.	?	<i>vagyšē</i> ,	<i>kártyse</i> ,	<i>aņglyse</i> ,		
		<i>širdysē</i> ,	<i>avysē</i> ;			<i>avīs</i> .

Dvskaita

Vrd. ir. gln. pr. nozy (?);	lie. <i>vagiū</i> ,	<i>kárti</i> ,	<i>aņglī</i> ,	<i>širdi</i> ,		
				<i>avī</i> ;	la. (<i>avi</i>).	
Ndn.	?	<i>vagim</i> ,	<i>kártim</i> ,	<i>aņglim</i> ,	<i>širdim</i> ,	
				<i>avim</i> ;	* <i>avim</i> .	
Īng.	?	<i>vagiṃ</i> ,	<i>kártim</i> ,	<i>aņglim</i> ,	<i>širdiṃ</i> ,	
				<i>aviṃ</i> ;	* <i>avim</i> .	

227 §. Apie vns. vardininką. Apie lie. dial. *aņglis* (kitur: *aņglis*) kirtį žr. 239 §. Dabartinėje latvių literatūrinėje kalboje ir beveik visose tarmėse kamiengalio *i* yra ištaisai iškritęs, bet

vienoje kitoje tarmėje ir senuosiuose tekstuose dar sutinkamas, žr. 21. § c; plg. skr. *ávi-h*, lo. *ovis*, gr. *πόλις* „miestas“, ssl. *gostb* „svečias“, sva. *turi* „durys“ ir kt.

228 §. Apie vns. kilmininką. Su lie. *-ies* (< *-eis*) ir la. *-is* (< *-ies*) plg. oskų *aeteis* „dalies“ ir ssl. *gosti*. Latvių formos su *-is* dar sutinkamos vienoje kitoje tarmėje ir senuosiuose tekstuose; dabartinėje literatūrinėje kalboje ir daugumoje tarmių vartojamos formos su *-s* (pvz., *avs* „avies“) yra, tur būt, naujadarai pagal priebalsinių kamienų kilmininkus, žr. Le. Gr. 276 §.

229 §. Apie vns. naudininką. Su pr. *nautei*, lie. dial. *vagie* ir la. dial. *avi* plg. ssl. *gosti* ir lo. *ovī*; apie tai žr. Le. Gr. 277 § ir N. van Veikas ZslPh. XII 240 tt. Lietuvių k. dabar vyriškos giminės *i*-kamienų naudininkas baigiasi *-iui* pagal (*i*)*io*-kamienų pavyzdį, o mot. gim. *i*-kamienų naudininkas — *-iai* pagal *įā*-kamienų naudininko pavyzdį ir mot. gim. *i*-kamienų įnagininko su *-ia* (žr. 230 § b) pavyzdį. Visai panašiai ir latvių kalboje vyr. gim. *i*-kamieniai gavo vns. naudininke *-im* arba *-iam*, atsiradusius pagal (*i*)*io*-kamienų pavyzdį; o mot. gim. *i*-kamieniai dabar latvių literatūrinėje kalboje baigiasi (kaip kartais ir sen. lietuvių tekstuose) su *-iį* pagal *ā*- ir *ē*-kamienų naudininko pabaigą *-ai* arba *-ei*; daugelyje tarmių taip pat su *-ei* pagal *ē*-kamienų naudininko pavyzdį.

230 §. Apie vns. galininką ir įnagininką. a) Su baltų galininkais pr. *nautin*, lie. *vāgī* ir la. *avi* plg. skr. *ávi-m*, gr. *πόλις*, ssl. *gostb* ir kt.

b) Su lie. įnagininku *vagiml*, *kártimi* ir kt. plg. ssl. vyr. giminės įng. *gostmb*. Greta vyr. gm. *vagiml* yra ir — pagal (*i*)*io*-kamienų pavyzdį — naujadaras *vagiù*; greta mot. gim. kamienų formų su *-imi* yra ir formos su *-ia* (pvz., *avià*, *kárčia* = lietuvių rytiečių *aviù*, *kárčiu*), plg. ssl. *noštbyq* ir — be nosinio galūnėje — skr. *maryá* „(su) mintimi“. Lietuvių (tarmių ir senųjų tekstų) ir latvių formos su *-i* būtų galima palyginti su skr. (vedų) formomis su *-ī*, bet jos gali būti ir analogiškai atsiradę naujadarai, žr. Le. Gr. 279 §.

231 §. Apie vns. vietininką. Lie. *-yje* ir la. *-ī* su savo *ī*, tur būt, yra analogiškas naujadaras pagal tokį dgs. vietininką, kur prieš *s* yra *ī*. Senesnės yra tarmių formos su lie. *-ėje* (= la. *-ē* arba *-ei*) ir su la. *-ie*, kurioms atlieptų lie. **-ieje* (su *-je* pagal *ā*-

ir *ē*-kamienių vietininko pavyzdį). Šitas *-ie* čia, tur būt, < ide. *-ēi* (plg. ssl. *gosti*), iš kur galėjo atsirasti ir *-ē*, plg. skr. (vedų) *agnā* „ugnyje“. Formų su lie. *-ėje* ir la. *-ē* arba *-ei* pamate, tur būt, yra ide. formos su *-ē[i]*; *-je* ir čia pagal *ā-* ir *ē*-kamienių pavyzdį.

232 §. Apie vns. šauksmininką. Lie. *-ie* < *-ei*, plg. ssl. *gosti* ir skr. *ávē*; latviai neturi tokių *i*-kamienių, kurių būtų vartojamas šauksmininkas.

233 §. Apie dgs. vardininką. Lie. *-ys*, la. *-is* ir pr. *-is*, tur būt, iš *-iēs* (kur *i* atsirado senesnio *e* vietoj iš tų linksnių, kurie kamiengalyje turėjo *i*), plg. ssl. *gostbje* (ir gr. dial. *πόλιες?*).

Tokios lietuvių rytiečių Tverečiaus tarmės formos kaip *ākies* (greta *ākys*) ir kt., kurias mini Otrėmbskis Narz. Twer. I 240 tt. ir Būga LM IV 426, tur būt, yra naujadarai pagl. dial. *pācies* (greta *pācys*) pavyzdį.

234 §. Apie dgs. kilmininką. Lie. *aviū* ir la. *avju* galūnių atžvilgiu galima sulyginti arba su av. *kaoyam* (nuo kamieno *kavi-*, kaip vadina kai kuriuos tikintiems priešiškus žmones), arba (jei *-vj-* čia iš *-vij-*, žr. 19 §) su ssl. *gostbjb* (ir gr. dial. *πολιων?*). Pirmykščiai priebalsiniai kamienai neturi minkštinimo prieš galūnę, pvz., lie. *žqsū*, la. *zūosu*, žr. 264 §.

235 §. Apie dgs. naudininką ir įnagininką. Su lie. *avim(u)s* ir *avims* plg. ssl. *gostbmō* ir *gostbmi*; ta pati galūnė, tur būt, yra tokiose XVI ir XVII amž. latvių tekstų formose kaip (ndn. ir įng.) *acims*, *loudims* ir kt. (Rucavoje yra girdėtas net nesutrumpintas įng., pvz., *acimis*). Dabar latviai — kaip ir lietuviai rytiečiai — vietoj senųjų daugiskaitos formų turi atitinkamas dviskaitos formas, be to, latvių literatūrinėje kalboje ir daugelyje tarmių pirmykštį *-im* pakeitė pagal *ā-* ir *ē*-kamienius padarytas *-īm*, pvz., *acīm* ir kt. ir taip pat *lāudīm*.

236 §. Apie dgs. galininką. Su pr. *nautins*, *āusins* ir ackins plg. go. *gastins*, gr. (kretiečių) *πόλις* ir kt. Kadangi sanskrite šalia vyr. giminės *patīns[s]* „ponus“ yra mot. gim. *matīh* „mintis“, tai nėra tikrai žinoma, ar lie. ir la. *-is* čia yra kilęs iš *-īns* ar iš *-īs* ir ar greta vyr. gim. *-īns* nėra buvę mot. gim. *-īs*.

237 §. Apie dgs. vietininką. Kai kuriose lietuvių tarmėse dar yra išlikę pirmykščiai vietininkai su *-isu*, pvz., *avisū*, plg. skr. *avišu* ir ssl. *gostbxō*. Literatūrinės kalbos formos su *-yse* yra, tur būt, atsiradusios, prijungiant prie dar nesutrumpėjusio

galininko pabaigos kažkokią postpoziciją; taip pat yra mišinių, kurie baigiasi su *-ysu* arba *-ise*. Latvių formos su *-īs* gali atliepti arba lietuvių formoms su *-yse*, arba lie. formoms su *-ysu*.

238 §. Apie dvs. formas. Su lie. vrd. ir gln. *avī* plg. skr. *pātī* ir ssl. *gosti*; latvių kalboje irgi kai kur dar galima išgirsti tokius junginius kaip (vrd. ir gln.) *abi ausi*, ir dvs. vrd., gal būt, yra ir pr. nozy „nosis“, plg. sen. anglų *nosu* ir skr. (dvs.) *nāsā* „nosis“: la. *nāss* (ir lo. *nāris*).

Su lie. ndn. *vagīm* ir įng. *vagiñ* plg. ssl. ndn. ir įng. *gostbma*.

239 §. Lietuvių k. kirčiavimo schemas. Dviskiemenių *i*-kamienių baritonų su trumpu arba cirkumfleksiniu šaknies skiemeniu dabar jau beveik visai nėra. Ruigio ir Milkės gramatikoje 20 dar yra *pilis*, *pušis*, *ūgnis* (pastarasis žodis taip dar ir dabar kirčiuojamas kai kuriose tarmėse, žr. Skardžius Daukšos Akcentol. 118), Daukšos raštuose *ūgnis*, *šāknis*, *miřtis*, lietuvių rytiečių — Dusetose *lškštis* ir *pūsnis*, Kupiškyje *slstis* (žr. Būgos KSn. 201 ir Žod. XXVII), ir *añglis* (greta *anglis*) turi Balčikonis. Bet kitur, pvz., greta kilmininko *añglius* yra vrd. *anglis* (taip, pvz., Būga), ir, pvz., Kuršaitis *anglis* (klm. *angliēs*), *pilis*, *pušis*, *šaknis*, *ugnis* yra oksitonai; plg. taip pat lie. *avīs* su skr. *āvīh* ir gr. *οἰς*. Atrodo, kad greta, pvz., galininko *añglī* vrd. *anglis* (vietoj senesnio *añglis*) yra atsiradęs pagal priebalsinių kamienų kirčiavimo pavyzdį; tuo būtų paaiškinama, kad vienintelis Kuršaičio dviskiemenis baritonas su trumpu arba cirkumfleksiniu šaknies skiemeniu yra daugiskaitinis *dūrys*.

Pastovią kirčio vietą turi tie triskiemeniai *i*-kamieniai, kurie vns. vardininke kirčiuojami pirmajame skiemenyje (pvz., *ātilsis*) arba (su ilgu aūtiniu skiemeniu) antrajame skiemenyje, pvz., *ligónis*.

Tie triskiemeniai *i*-kamieniai, kurie vns. vardininke yra kirčiuojami paskutiniame skiemenyje, kirčio atžvilgiu paprastai linksniuojami kaip *širdis*, pvz., *žebenkštis*, vns. gln. *žėbenkštį*, dgs. gln. *žėbenkštis*. Tikrai žodžiai *krikščionis* ir *miesčionis* tuose linksniuose, kurie galūnėje nekirčiuoti, kirtį gauna ne pirmajame, bet antrajame skiemenyje, pvz., vns. gln. *krikščionį* dgs. gln. *krikščionis*.

h) *u*-kamieniai

240 §. Prūsų kalboje yra ir niekatrosios giminės *u*-kamienių, o lietuvių ir latvių kalbose jie paprastai yra vyriškosios giminės; moteriškosios giminės yra tik daugiskaitiniai

la. *pēlus* (= lie. *pēlūs* Daukšos), *dziřnus*, *ragus* ir kt., žr. Le. Gr. 298 §. Vyriškiosios giminės *u*-kamienių daugiskaita latvių k. sudaroma pagal *o*-kamienių pavyzdį (pvz., *tīrgus*: *tīrgi*); taip pat elgiausi lietuvių literatūrinė kalba su *ju*-kamieniais (pvz., *keřdžius*: *keřdžiai*) ir viena tarmių dalis ir su grynaisiais *u*-kamieniais (pvz., *sūnūs*: *sūnai* Kuršaičio gram. 702 § ir kt.).

241 §. Paradigmos:

Vienaskaita

Vrd. lie.	<i>tuřgus</i> ,	<i>sūnūs</i> ,	<i>dangūs</i> ;	la. <i>tīrgus</i> .
Klm.	<i>tuřgaus</i> ,	<i>sūnaūs</i> ,	<i>dangaūs</i> ;	<i>tīrgus</i> .
Ndn.	<i>tuřgui</i> ,	<i>sūnui</i> ,	<i>daņgui</i> ;	<i>tīrgum</i> .
Gln.	<i>tuřgu</i> ,	<i>sūnu</i> ,	<i>daņgu</i> ;	<i>tīrgu</i> .
Įng.	<i>tuřgumi</i> ,	<i>sūnumi</i> ,	<i>dangumi</i> ;	<i>tīrgu</i> .
Vtn.	<i>tuřgūje</i> ,	<i>sūnūje</i> ,	<i>dangūje</i> ;	<i>tīrgū</i> .
Šksm.	<i>tuřgau</i> ,	<i>sūnaū</i> ,	<i>dangaū</i> ;	<i>Miku!</i>

Daugiskaita

Vrd. lie.	<i>tuřgūs</i> ,	<i>sūnūs</i> ,	<i>daņgūs</i> ;	la. <i>pēlus</i> .
Klm.	<i>tuřgu</i> ,	<i>sunū</i> ,	<i>dangū</i> ;	<i>pēlu</i> .
Ndn.	<i>tuřgum(u)s</i> ,	<i>sūnum(u)s</i> ,	<i>dangum(u)s</i> ;	<i>pēlūm</i> .
Gln.	<i>turgūs</i> ,	<i>sūnus</i> ,	<i>dangūs</i> ;	<i>pēlus</i> .
Įng.	<i>tuřgumis</i> ,	<i>sūnumis</i> ,	<i>dangumis</i> ;	<i>pēlūm</i> .
Vtn.	<i>tuřguose</i> ,	<i>sūnu(o)sė</i> ,	<i>dangu(o)sė</i> ;	<i>pēlūs</i> .

Dviskaita

Vrdn. ir gln. lie.	<i>turgū</i> ,	<i>sūnu</i> ,	<i>dangū</i> ;	la. ?
Ndn.	<i>tuřgum</i> ,	<i>sūnum</i> ,	<i>dangum</i> ;	?
Įng.	<i>tuřgum</i> ,	<i>sūnum</i> ,	<i>dangum</i> ;	?

242 §. Apie vns. vardininką. Prūsų formos: *dangus* „dangus“, (niek. gim. vrd. ir gln.) *alu*, meddo < **medu*; plg. skr. *sūnū-h*, (niek. gim.) *mādhu*, gr. *πῆχυς* „alkūnė“, μέθυ, lo. *manus* „ranka“, go. *sunus*, sva. (niek. gim.) *fihu*, ssl. *synō* ir kt.

243 §. Apie vns. kilmininką. Su lie. *-aus* ir la. *-us* < *-aus* plg. skr. *sūnōh*, lo. *manūs*, go. *sunaus*, ssl. *synu* ir kt.

244 §. Apie vns. naudininką. La. *tīrgum* yra naujai susidaręs su *o*-kamienių *-m*, žr. 181 §; naujadaras yra ir lie. *-ui*,

žr. N. van Veikas ZslPh. XII 248 t. Senoviškesni naudininkai yra skr. *sūnávē* ir ssl. *synovi*.

245 §. Apie vns. galininką. Lie. *tuŕgu* ir la. *tŕgu* galūnėje sutampa su pr. sunun, skr. *sūnīm*, ssl. *synō*, go. *sunu* „sūnų“, gr. *πῆχον*, lo. *manum* ir kt.

246 §. Apie vns. įnagininką. Su lie. *sūnumi* sutampa slavų kalbos-pagrindo **synōmb* ir la. suprieveiksmėjusi forma *virsum*. Lie. dial. *dungù* ir kt. ir la. *tŕgu*, tiesa, primena av. įng. su *-ū*, bet, tur būt, yra greta galininko atsiradę naujadarai (lie. *-u*: *-u* = *-i*: *ī* = *-a*: *-a*; su la. *tŕgu* plg. gln. ir įng. *tēvu*).

247 §. Apie vns. vietininką. Lie. *-ūje* ir la. *-ū* arba dial. *-ui* yra, tur būt, naujadaras pagal *i*-kamienių vns. vietininko pavyzdį. Senesnės formos yra lie. dial. *tuŕguo(je)* ir la. dial. *tŕguo* (plg. skr. *sūnāú*), kur prie senojo vietininko pagal kitų kamienių vietininko pavyzdį buvo pridėtas *j* su sekančia postpozicija.

248 §. Apie vns. šauksmininką. Su lie. *sūnaū* sutampa ssl. *synu* ir skr. *sūnō*. Latvių kalboje iš *u*-kamienių bendrinių daiktavardžių šksm. nepasitaiko; ar la. formoje *Miku -u* yra iš *-au*, nežinoma.

249 §. Apie dgs. vardininką. Lie. *-ūs* ir la. *-us*, tur būt, yra ne naujadarai pagal *i*-kamienių pavyzdį (kaip tai laiko kai kurie kalbininkai), bet yra atsiradę iš baltų kalbos-pagrindo *-uŕes* (*e*-garsui išnykus po *u*). Dėl ssl. *synove* iš tikrųjų reikėtų laukti ne *-uŕes*, bet *-aŕes*, ir ši *-aŕes*, atrodo, patvirtina lie. dial. *-aus* Lit. Mitt. IV 426, iš kurio lie. dial. *-ous* Le. Gr. 308 §; *-uŕes* galėjo atsirasti vietoje senesnio *-aŕes* tiek *ū*-kamienių (plg. la. *dziŕnus*: ssl. *žгьнѡvi*, tiek *ų* linksnų įtakoje, kurių kamienas baigiasi *-u*. Turint galvoje *i*-kamienių *-eŕes*, gr. *πήχες* ir go. *sunjus*, kurie nurodo *ī* *-eŕes*, galima manyti, kad slavų *-ove* ir baltų kalbos-pagrindo *-aves* čia yra vietoj senesniojo *-eŕes*; balsis *o* arba *a* čia galėjo atsirasti iš dgs. kilmininko (ssl. *synovō*), kur (žr. 12 § c) *eŭ* grynai fonetiškai buvo pavirtęs (slavų) *ov* arba (baltų) *av*.

250 §. Apie dgs. kilmininką. Lietuvių *-u* ir latvių *-u* čia tikriausiai yra — jeigu tai nėra koks nors naujadaras — atsiradę iš baltų kalbos-pagrindo *-uōn*, plg. av. *pasvaŕm* „galvijų“ ir gr. dial. *γούων* (: vns. vrd. *γόνυ* „kelis“). Iš *u*-kamienių latvių k. reikėtų laukti formos su *-uvu*, plg. ssl. *žгьнѡвѡ*. Ar iš *-uvu* būtų atsiradęs la. *-u*, dėl to reikia labai abejoti; kadangi *ū*-kamieniai

dgs. galininke baigėsi taip pat kaip *u*-kamieniai, tai pagal *u*-kamenių kilmininko pavyzdį ir *ū*-kamenių kilmininkas galėjo būti sudarytas su *-u*.

251 §. Apie dgs. naudininką ir įnagininką. Su lie. *sūnūm(u)s* ir *sūnumis* plg. ssl. **synōmō* ir *synōmi*. La. *dziřnūm* iš tikrųjų yra sena dviskaitos forma, be to, *ū* yra arba savotiška *ū*-kamenių žodžio pabaiga, arba (vietoj senesnio *u*-kamienio *u*; Augstruožėje dar yra tekę girdėti *dziřnum* greta *kūtīm*) atsiradęs analogiškai kaip *ī* *i*-kamenių dgs. naudininke ir įnagininke, žr. 235 §.

252 §. Apie dgs. galinininką. Su lie. *sūnus*, kur *-us* < *-uns*, plg. skr. *sūnūn*, go. *sununs* ir ssl. *syny*; ar la. *dziřnus* su *-us* < *-ūs* (plg. skr. *dhēnūh* „melžiamos“), ar iš *-ūs*, negalima tikrai sužinoti.

253 §. Apie dgs. vietininką. Lietuvių k. jis baigiasi *-use*, *-ūse* arba *-uose*; *sūnūsė* yra senas galininkas + postpozicija; greta jo atsirado *sūnuosė* pagal *o*-kamenių pavyzdį (gln. *sūnus*: vtn. *sūnuosė* = gln. *tėvus*: vtn. *tėvuose*), ir *sūnuse* yra atsiradęs kotaminuojant senąjį vtn. **sūnusu* (= ssl. **synōxō* ir skr. *sūnūšu*) su *sūnūsė*. Ar latvių *dziřnūs* yra pirmykštis (*ū*-kam.) vietininkas ar galininkas + + postpozicija, negalima tikrai žinoti.

254 §. Dviskaitos formos. Su lie. vrd. ir gln. *sūnu* plg. skr. *sūnū* ir ssl. *syny*; su lie. ndn. *sūnūm* ir įng. *sūnuū* — ssl. *synōma*.

255 §. Lietuvių k. kirčiavimo schemas. Lietuviai neturi dviskiemenių baritonų su akūtiniais šaknies skiemeniu, o daugiau kaip du skiemenis turi tik *ju*-kamieniai. Šie *ju*-kamieniai turi (vienaskaitoje) pastovią kirčio vietą, be to, vns. vrd. yra kirčiuojamas arba antrasis arba trečiasis skiemuo nuo galo.

i) Priebalsiniai kamienai

256 §. Baltų (ir slavų) kalbose nėra vienas priebalsinis kamienas nėra išlaikęs visų pirmykščio linksniavimo formų. Vns. ir dgs. galininke priebalsinių kamenių grynai fonetiškai susidarė ta pati žodžio pabaiga (*-in* atitinkamai *-ins*) kaip ir *i*-kamenių. Kadangi *i*-kamieniai visuose linksniuose, kurių galūnė prasideda koku nors priebalsiu, anksčiau prieš galūnę turėjo kamieno formą su *-i*, tai pagal *i*-kamenių pavyzdį ir priebalsinius kamienus tuose linksniuose, kurių galūnė prasideda

priebalsiu, kamienus ėmė užbaigti su *-i*, kad būtų pašalintas nepatogus priebalsių junginys (pvz., *-n-m-*). Ir, kadangi vns. vietininko galūnė buvo atsiradusi ir vns. ndn., tai, kad būtų galima atskirti vietininką nuo naudininko, baltai ėmė sudarinėti vietininką pagal *i*-kamienių pavyzdį. Pasekmė buvo ta, kad, išskyrus dažnai vartojamus kamienus *seser-*, *māter-* ir *dukter-*, moteriškosios giminės priebalsiniai kamienai dabar linksniuojami — ypač latvių kalboje — beveik taip pat kaip *i*-kamieniai; priebalsiniai kamienai dabar dar skiriasi dgs. kilmininke, kur kamiengalyje trūksta minkštinimo, ir lietuvių kalboje dar yra sutinkamos senos vns. klm. ir dgs. vrd. priebalsinių kamienų formos. Vyr iškiosios giminės priebalsiniai kamienai iš dalies irgi yra pakeisti į *i*-kamienius ir vėliau — kaip kai kurie vyr. g. *i*-kamieniai — į (*i*)*io*-kamienius arba — išeinant iš dgs. kilmininko — į *o*-kamienius. Apie priebalsinių kamienų pakitimus prūsų k. mes turime labai maža duomenų.

257 §. Paradigmos:

Vienaskaita

Vrd. lie.	<i>akmuō,</i>	<i>šuō,</i>	<i>sesuō,</i>	<i>duktē.</i>
Klm.	<i>akmen(ė)s,</i>	<i>šun(ė)s,</i>	<i>seser(ė)s,</i>	<i>dukter(ė)s.</i>
Ndn.	<i>ākmeniui,</i>	<i>šūniui,</i>	<i>sēseriai,</i>	<i>dūkteriai.</i>
Gln.	<i>ākmeni,</i>	<i>šūni,</i>	<i>sēseri,</i>	<i>dūkteri.</i>
Įng.	<i>akmenim̃,</i>	<i>šunim̃,</i>	<i>seserim̃,</i>	<i>dukterim̃.</i>
Vtn.	<i>akmenyję,</i>	<i>šunyję,</i>	<i>seseryję,</i>	<i>dukteryyję.</i>
Šksm.	<i>akmeniē,</i>	<i>šuniē,</i>	<i>seseriē,</i>	<i>dukteriē.</i>

Daugiskaita

Vrd.	<i>ākmen(e)s,</i>	<i>šūnes,</i>	<i>sēser(e)s,</i>	<i>dūkter(e)s.</i>
Klm.	<i>akmen(i)ū,</i>	<i>šunū,</i>	<i>seser(i)ū,</i>	<i>dukter(i)ū.</i>
Ndn.	<i>aknenim(u)s,</i>	<i>šunim(u)s,</i>	<i>seserim(u)s,</i>	<i>dukterim(u)s.</i>
Gln.	<i>ākmenis,</i>	<i>šunls,</i>	<i>sēseris,</i>	<i>dūkteris.</i>
Įng.	<i>aknenim̃s,</i>	<i>šunim̃s,</i>	<i>seserim̃s,</i>	<i>dukterim̃s.</i>
Vtn.	<i>aknenysė,</i>	<i>šunysė,</i>	<i>seserysė,</i>	<i>dukterysė.</i>

Dviskaita

Vrd. ir gln.	<i>ākmeniū,</i>	<i>šuniū,</i>	<i>sēseri,</i>	<i>dūkteri.</i>
Ndn.	<i>aknenim̃,</i>	<i>šunim̃,</i>	<i>seserim̃,</i>	<i>dukterim̃.</i>
Įng.	<i>aknenim̃,</i>	<i>šuniim̃,</i>	<i>seserim̃,</i>	<i>dukterim̃.</i>

258 §. Apie vns. vardininką ir šauksmininką. Vyr. ir mot. gim. kamienų ide. kalboje-pagrinde vardininkas būdavo sudaromas arba su paprasta galūne *-s* (taip dar yra lie. *dešim̃[t]s* = skr. *daśát*), arba (*n-* ir *r-*kamienų) be galūnės; pastaruoju atveju balsis prieš *n* arba *r* būdavo pailginamas ir po to *n* arba *r* galėjo — anksčiau buvusį akūtinį ilgumą pakeičiant cirkumfleksiniu ilgumu — išnykti. Su lie. *šuō* < **švuō*, *akmuō*, *sesuō*, *duktē* ir *mótē* plg. skr. *śvā*, *āsmā* „akmuo“, *svasā*, *duhitā*, *mātā*, lo. *sermō* „pokalbis“ ir gr. *χῶων*, *ἡγεμών* „vadas“, *θυγάτηρ*, *μήτηρ* ir lo. *soror*, *māter* ir kt. — Apie lie. *mēnuo* (greta klm. **mēnes-es* > la. *mēness*) kai kurie kalbininkai (pvz., Spechtas Urspr. 344 t.) mano, sugretindami jį su go. *mēnōfs* (greta kurio yra *mēna*), kad *mēnuo* < **mēnō-t*. Bet tuo reikia abejoti, atsimenant, kad šis žodis yra vyr. giminės; žr. apie tai Brugmano Grdr. II 2², 128. Iš vyr. giminės kamieno *mēnes-* galėtų būti buvęs sudarytas vrd. **mēnōs*; jei šis vrd. su *-ōs* baltų kalbose buvo visiškai izoliuotas, tai jis, gal būt (?), galėjo pakisti pagal tokių formų pavyzdį kaip **akmō*, **sesō* ir kt. Kai kuriose lietuvių tarmėse (žr. Senpr. 251 s. v. smoy, Kuršaičio Gram. 731 §, Aruma St. balt. IV 81 tt. ir Lkžd. 38 t.) yra ir tokių vardininkų kaip *šū*, *mēnu*, *sesū* (žr. Brugmano Grdr. II 2², 126) *šuōi*, *akmuōi* (su skiemeniniu *-i?*), *sesui* (Volterio Общ. этнограф. поѣздкѣ 4), *akmōj* Kuršaičio l. c (plg. pr. smoy), *šuvā*, *akmuvā*, *sesuvā* ir kt.; kol nėra pilnai pažištamos visos tos tarmės, kur tokios formos sutinkamos, negalima apie jas drąsiai pasisakyti.

Prūsų Elbingo žodynėlyje yra sutinkami vardininkai brote (= skr. *bhrātā*), mothe (= lie. *mótē*), smoy „vyras“ (plg. lie. dial. *žmuōi* ir Senpr. 251 s. v. smoy), irmo „rankos dilbis“ (rodos, tokia forma kaip lie. *akmuō* ir kt., plg. slavų *ramę* „dilbis“) ir niekatrosios giminės žodį semen „sėkla“ (= ssl. *sēmę* ir lo. *sēmen*) ir seyr (= **sēr?* žr. FBR XII 148) „širdis“, plg. gr. *χῆρ*. — Prūsų katekizmuose yra tokie naujoviški vardininkai kaip *kērmens* „kūnas“, smunents „žmogus“ ir kt., žr. Senpr. 67.

Latvių kalboje iš senųjų formų yra išlikusi tiktai *māte*, bet šitas žodis dabar linksniuojamas (visiškai kaip kai kuriose lie. tarmėse *mótē* ir prūsų katekizmuose *mūti*) kaip *ē*-kamienis (pvz., klm. *mātes*). Naujadarai pagal *i*-kamienų pavyzdį yra la. *suns* (plg. lie. dial. *šunis* ir pr. *sunis*), *akmens* (plg. slavų *kamenъ*), *mēness* ir kt.

Šauksmininką lietuviai daro pagal *i*-kamienių pavyzdį (pvz., *dukteriė*) arba šauksmininko prasme vartoja vardininką.

259 §. Apie vns. kilmininką. Ide. kalboje-pagrindė galūnė yra buvusi *-es* arba *-os*, pvz., ssl. *kamene, matere, nebese, lo. hominis, mātris, operis, cordis*, skr. *śunaḥ, kārmaṇaḥ* „darbo“, *nābhasaḥ* „debesio“, gr. *κυνός, ποιμένος* „piemenio“, *μητρός* arba (Homero) *μητέρος, νέφους* < *νέφε[σ]ος* „debesio“ ir kt. Baltų *-es*: pr. *kermenes*, lie. *šunės* > *šušs*, *akmenės* > *akmeišs*, *seserės* > *seseišs*, *dukterės* > *dukteišs*, *obelės* > *obelšs*, *žvėrės* (: gr. *θηρός*), *žuvės*, *žąsės*, *dantės*, *širdės* (šitokios formos iš dalies tiksliai senuose raštuose ir kai kuriose tarmėse), la. *akmens, asmens, tesmens, ūdens, rudens, asins*, (Einorno) *suns, mēness, debess, zivs, zūoss, siŕds, dzēlzs* ir kt. Naujadarai pagal *i*-kamienių ir vyr. giminės žodžių ir pagal *-(i)io-* arba *o-*kamienių klm. pavyzdį: lie. *šunišs* arba *šūnio*, *akmeišs*, *ākmenio* arba *ākmeno*, *seserišs*, *dukterišs*, *mėnesišs* arba *mėnesio*, *obeliešs*, *žvėriešs*, *žuvišs*, *žąsiešs*, *dantišs*, *širdiešs*, la. *akmeņa* arba *akmeņa, suņa, mēneša*, ir kt. (formas *zivs, zūoss, siŕds, dzēlzs* latvių sąmonėje dabar yra normalūs *i*-kam. kilmininkai).

260 §. Apie vns. naudininką. Dabartinėje lietuvių ir latvių literatūrinėje kalboje naudininkas sudaromas kaip *i*-kamienių arba (vyr. gim. žodžių) kaip *(i)io-*kam.: lie. *sėseriai, dukteriai, obeliai, šūniui, ākmeniui, mėnesiui*, la. *sunim, akmenim, mēnesim* (arba *suņam, akmeņam, mēnešam*), *debesij*. Senuosiuose lietuvių k. tekstuose ir tarmėse yra sutinkamos senoviškesnės formos: lietuvių rytiečių *šūn(i), ākmen(i), sėser(i), dukter(i)* arba *viešpatie* (Daukšos), (žem.) **šūnie, *ākmenie, *sėserie, *dukterie* ir kt., plg. pr. *giwāntei* „gyvenant“, *stānint(e)i* „stovint“, la. *ceļuotie-s*, skr. *śunē, kārmaṇē, mātrē, nābhasē*, gr. *κυνί, ποιμένι, μητρί* arba (Homero) *μητέρι*, lo. *nōminī, mātrī, generī*, ssl. *kameni, materi, nebese* ir kt.

261 §. Apie vns. galininką. Su lie. formomis su *-į* < *-in* < ide. *-m* (iš kur ir pr. *-in*, la. *-i*, ssl. *-b*, gr. *-α* ir lo. *-em*) plg. pr. *smunentin* „žmogų“, *uraisin* „vyresnį“, *gimusin* „gimusį“, la. *šuni, akmeni, mėnesi, zūosi* ir kt., ssl. *kamenb, materb*, gr. *κύνα, ποιμένα, μητέρα*, lo. *hominem, mātrem* ir kt.

262 §. Apie vns. įnagininką ir vietininką. Šie linksniai greta galininko yra sudaryti pagal *i*-kamienių pavyzdį. Su lie. *akmenim* (greta kurio ir *ākmeniu*, kaip *sėseria* greta *sese-*

rimì) plg. ssl. *kamenbmb*; latvių kalboje dabar pagal kitų kamienų pavyzdį įnagininko reikšme yra vartojamas galininkas, pvz., *akmeni*. — Lie. vietininkui *šunyjè*, *akmenyjè* atliepia la. *sunì*, *akmenì*.

263 §. Apie daugiskaitos vardininką. Su lie. formomis *šunes*, *ākmen(e)s*, *dūkter(e)s*, *obel(e)s*, *dañtes*, *žvėres*, *dūres* ir kt. plg. ssl. *jelene*, *datele* ir kt., gr. *ποιμένες*, *κύνες*, *μητέρες*, *θηρες* ir kt., skr. *mātārah*, *gāvaḥ* „karvės“ ir kt. Latvių kalboje, o dabar ir vienoje dalyje lietuvių tarmių vietoj pirmykščių formų yra naujadarai pagal *i*-kamienių ir (vyr. gim. žodžiams) pagal (*i*)*io*-kam. pavyzdį, pvz., lie. *ākmenys* arba *akmeniai*, *dūkterys* (plg. ssl. *dōšteri*), *dūrys* ir kt., la. *sunis*, *akmenis* arba (dabartinėje literatūrinėje kalboje) *suši*, *akmeši*, *duris* ir kt.

264 §. Apie dgs. kilmininką. Šio linksnio galūnė yra įprastinė; su lie. *šunū*, *akmenū*, *dukterū*¹ ir kt. ir la. dial. *akmeṣnu*, plg. ssl. *kamenō*, *materō*, skr. *śunām*, gr. *κυνῶν*, *ποιμένων*, *μητέρων*, lo. *hominum*, *mātrum*, sva. *muotero*, sen. anglų *dura* ir kt. Greta naujo vns. vardininko *ausis*, *dantis*, *debesis*, *geležis*, *krūtis*, *naktis*, *obelis*, *pušis*, *šaknis*, *žąsis*, *žuvis*, *žvėris* ir dgs. vardininko *dūrys* (greta *dūres*) lietuviai dar vartoja seną priebalsinių kamienų kilmininką *ausū*, *dantū*, *debesū*, *dūru*, *geležū*, *krūtū*, *naktū*, *obelū*, *pušū*, *šaknū*, *žąsū* (= gr. *χηρών*), *žuvū*, *žvėrū* (= gr. *θηρών*), kuriuos atitinka la. *āusu*, *dēbēsu*, *duru*, *džēlzu*, *naktu* (greta *nakšu* = lie. *nakčiū*), *zūosu*, (dial.) *zuvu*, *zvėru* (šio linksnio pagrindu kiti linksniai yra sudaromi pagal *o*-kam. pavyzdį, pvz., vns. vrd. *zvērs*); be to, čia reikia paminėti la. *Cēsu* ir *gūovu*. Ir čia yra naujadarų pagal *i*-kamienių pavyzdį: lie. *akmenū*, *dukterū* ir kt., la. *akmeṣu*, *suṣu*, *āušu* ir kt.

265 §. Apie dgs. naudininką, įnagininką ir vietininką. Šie linksniai baltų ir slavų k. yra sudaromi pagal *i*-kamienių pavyzdį; su lie. ndn. *akmenim(u)s*, *šunim(u)s*, *dukterim(u)s*, įng. *akmenimis*, *šunimis*, *dukterimis*, vtn. *akmenysè*, *šunysè*, *dukterysè*, la. (senuosiuose tekstuose) ndn. *sunim(s)*, vtn. *mēnesis* plg. ssl. ndn. *kamenbmō*, *materbmō*, įng. *kamenbmi*, *materbmi* ir vtn. *kamenbxō*. Vyr. giminės žodžiai turi ir naujadarų pagal (*i*)*io*-kam.

¹ Seno klm. **duktrū* (plg. Homero *θυγατρῶν*) liekanas rodo lie. *dukrà* < **duktrà* (plg. panašiai atsiradusias ssl. *sestra* ir *bratrō*, la. *zvērs*, lie. *ākmenas* ir kt.); greta *dukrà* sutinkama *dūkrà* su *ū* iš sudurtinio žodžio *pódūkra*, kur *ū* reikia aiškinti sutinkamai su Le. Gr. 62 § c.

pavyzdį, pvz., lie. įng. *akmeniaĩs*, la. ndn. ir įng. *akmeņiem*, *suņiem*, vtn. *akmeņuošs*, *suņuošs*, *mēnešuošs* ir kt.

266 §. Apie dgs. galininką. Baltų galūnės iš ide. *-ns*, iš kurios ir skr. *-ah*, gr. *-ας*, lo. *-ēs*, go. *-uns* ir ssl. *-i*. Keletas pavyzdžių: pr. smunentins „žmones“, swirins (= gr. *θῆρας*), lie. *ākmenis*, *šunis*, *dūkteris*, *duris* ir kt., la. *sunis* (Einhorno), *duris*, *zūosis* ir kt.; plg. skr. *śunaḥ*, *āsmanaḥ* „akmenis“, *duraḥ*, gr. *κύνας*, *ποιμένωνς*, *μητέρας*, lo. *hominēs*, *mātrēs*, go. *brōþrunς*, ssl. *kameni*, *materi* ir kt. Vyr. gim. žodžių šį linksnį latviai dabar daro pagal (*i*)*ļo*-kam. pavyzdį, pvz., *suņtus*, *akmeņtus*, *mēnešus*.

267 §. Dviskaitos formos. Vrd. ir gln. lietuvių k. dabar baigiasi vyr. giminės žodžių pagal (*i*)*ļo*-kam. pavyzdį (pvz., *ākmeniu*, *šuniū*), mot. giminės žodžių — pagal *i*-kam. pavyzdį, pvz., *dūkteri* (= ssl. *dōšteri*). Daušos raštuose dar pasitaiko (iš *žmuō*) dvs. vrd. *žmūne* (plg. gr. *κύνε*), žr. Skardžius Akc. 129, ir senuosiuose tekstuose bei kai kuriose tarmėse (žr. IF XXXIII 123 t.) yra ir būtojo l. veikiamųjų dalyvių vyr. gim. dvs. vardininkų su *-e*, pvz., *áuguse*.

Su lie. dvs. ndn. ir įng. *móterim* plg. ssl. *materbma*.

j) Naujai sudaryti linksniai

268 §. Iliatyvas. Iliatyvu (arba direktyvu) vadinamos formos, kurios lietuvių ir latvių k. vienaskaitoje baigiasi *-n*, daugiskaitoje — lietuvių k. *-sna*, *-sne*, *-sen*, *-sin* arba *-sn* (lietuvių rytiečių ir *-snu*) ir atstoja lietuvių k. prielinksnį *į* su galininku (pažymint kokio nors judėjimo galinį punktą), o kai kuriose tarmėse ir vietininką (atsakant į klausimą „kur?“). Šitokios formos kaip visiškai gyvos sutinkamos senuosiuose lietuvių tekstuose ir vienoje (ypač rytiečių) tarmių dalyje dar ir dabar, o kitur jau tik kaip sustingę prieveiksmiai, pvz., *laukañ* (*ēlti*). Kad jos jaučiamos kaip tikri linksniai, matyti iš to, kad ne tik koks nors daiktavardis, bet ir pažyminys arba apozicija baigiasi iliatyvo galūne, pvz., *indavė... nendrę dešinēn rankon* (Vilentas). Vns. iliatyvas atsirado, pridodant prie galininko, kai jis dar baigėsi *-n*, kažkokią postpoziciją, kuri dabar paprastai yra išnykusi, pvz., *šonan*, *piřstan*, *orañ*, *krařtañ*, *jautin*, *veřšin*, *arkliñ*, *liepon*, *viřton*, *galvōn*, *piestōn*, *gėrvēn*, *žēmēn*, *giesmēn*, *ántin*, *řirdiñ*, *akiñ*, *turgun*, *sūnuñ*, *viduñ*; su balsiu po *-n*:

kalnana Tiž. I 216 (greta gln. *dešimtų dukraļi*), *augštóna kletelėn* 170 (greta gln. *jaunų dukreļi*). Apie postpozicijos formą yra kalbėjęs Frenkelis Prāp. 1 t. ir 4 (: $a < \text{ide. } *o$). Kai kurie dgs. iliatyvo pavyzdžiai: *pīrštuosna*, *lieposna*, *galvósna*, *jáučiuosna*, *arkliuosna*, *gėrvėsna*, *giesmėsna*, *ántysna*, *širdýsna*, *tuřguosna*, *danguosna* ir kt., kuriuos mini Zenas (Senn) Kl. Lit. Sprachl. 66 ir Būga KSn. 160. Daugiskaitos žodžio pabaigoje *-na n* galėtų būti patekusi iš vienaškaitos; apie dgs. formas žr. ir Aruma Lit. Mund. 64 t.

Iliatyvai, kaip gyvos linksnių formos yra sutinkami (vienaskaitoje!) ir pirmuosiuose latvių tekstuose, kur jie atsako tai į klausimą „į kur?“, tai į klausimą „kur?“ arba „kada?“. Keletas pavyzdžių: *kounan tapt*; *krustan sists*; *cietuman tur*; *tan trešan dienan*; *tan... vietan* ir kt. Le. Gr. 317 §. — Kad ir prūsų k. yra buvęs iliatyvas, galima daryti išvadą iš formos *dangonsun* „danguje“, kurią pateikia E. Mikalauskaitė Arch. Phil. VII 105 t.

269 §. Aliatyvas ir adesyvas. Senuosiuose lietuvių raštuose ir dar dabar kai kuriose rytiečių tarmėse prie linksnių reikia priskirti ir „aliatyvą“ bei „adesyvą“. Aliatyvas atsirado prie kilmininko pridėdant postpoziciją *-pi*, adesyvas — šią postpoziciją pridėdant prie vietininko; ji buvo pridėta, kai žodžio gale dar nebuvo išnykęs *-n*. Normaliai aliatyvas būna greta slinkties veiksmažodžių, atsakant į klausimą „prie ko, pas ką?“. Keletas pavyzdžių: *dievó-pi* (sic!) „к бory“ Būgos Ksn. 82; *eimi tėvop*; *jau viskas eina velnióp* ir kt. Ryg. Jono Linksniai ir priel. 102; *dievāp didžiāp pristāket* (Mažvydas)! *siunčia jump ... tarnų savo* (Širvydas) ir kt. Žr. Frenkelio Prāp. 21 ir 25 tt.

Adesyvas normaliai atsako į klausimą „kame?“. Keletas pavyzdžių: *dievīepi* (sic!) „y бора“ Būgos KSn. 82, *namīepi* 275; *vakar buvau kunigiep*; *elgeta gulėjo vartuosemp* ir kt. Ryg. Jono Linksniai ir priel. 101; Aruma Lit. Mund. 66 ir 70 ir Unters. 90 tt.

Latvių k. yra išlikę tik keletas suprieveiksmėjusių junginių su *-p*, žr. Le. Gr. 558 §.

5. Būdvardžių linksniavimas

270 §. Būdvardžiai pradžioje (kaip dar matome, pvz., ssl. tekstuose) yra buvę linksniuojami lygiai taip pat kaip ir daiktavardžiai. Mot. giminės būdvardžiai yra išlaikę senąsias formas ir baltų kal-

bose. O vyr. giminės būdvardžiai lietuvių ir latvių kalbose¹ vns. naudininke ir vietininke ir dgs. vardininke ir naudininke ir dvs. naudininke ir įnagininke yra perėmę parodomųjų įvardžių galūnes; tą patį reikia pasakyti ir apie niek. giminės vns. vardininką ir galininką. Po to latviai minėtuose linksniuose įvedė įvardžių galūnes ir daiktavardžiuose, taip kad latvių k. dabar daiktavardžiai ir būdvardžiai linksniuojami visiškai vienodai. Prūsų tekstuose greta nominalinių formų (niek. gim. vns. vrd. ir gln.) *labban*, *wissan* ir kt., (vns. vrdn.) *reddisku*, (vyr. gim. dgs. vrd.) *maldai*, *wissai*, (vyr. gim. dgs. ndn.) *wissamans* yra formų ir su pronominaline galūne: niek. gim. vns. vrd. *wissa*, vns. ndn. *wargasmu*, *wismu*, vyr. gim. dgs. vrd. *wertei* ir kt. ir dgs. ndn. *wisseimans*. Ar visos šios prūsų būdvardžių formos yra teisingos, negalime sužinoti.

271 §. Lietuvių k. o-kamienių būdvardžių paradigma:

	Vns.		Dgs.
Vrd.	<i>māžas, gývas.</i>		<i>maži, gyvì.</i>
Klm.	<i>māžo, gývo.</i>		<i>mažų, gyvų.</i>
Ndn.	<i>mažám < mažāmui,</i> <i>gyvám < gyvāmui.</i>		<i>mažiem(u)s, gyviem(u)s.</i>
Gln.	<i>māžą, gývą.</i>		<i>mažus, gývus.</i>
Įng.	<i>mažù, gývu.</i>		<i>mažaĩs, gyvaĩs.</i>
Vtn.	<i>mažamè > mažām,</i> <i>gyvamè > gyvām.</i>		<i>mažuosè > mažuõs</i> <i>gyvuosè > gyvuõs.</i>

Dvs.

Vrd. ir gln.	<i>mažù, gývu.</i>
Ndn.	<i>mažiem, gyviem.</i>
Įng.	<i>mažiẽm, gyviẽm.</i>

Niek. gim. vns. vrd. ir gln.: *māža, gýva.*

Tas pačias galūnes turi ir *įo*-kam., bet reikia įsidėmėti, kad prieš palatalinius balsius po priebalsio *į* išnyksta; vadinasi, pvz., iš *tūščias* dgs. vrd. yra *tuštì* ir ndn. — *tuštìem(u)s*.

¹ Kažkas panašaus įvyko ir germanų kalbose, plg., pvz., go. vns. ndn. *blindamma* „aklam“, dgs. vrd. *blindai* ir ndn. *blindaim*; bet germanų kalbose ir kai kuriuose kituose linksniuose atsirado pronominalinė galūnė.

272 §. Lietuvių k. *o*-kam. ir *ā*-kam. kirtis. Dviskiemeniai lietuvių k. kamienai dabar paprastai yra oksitonai; pvz., dgs. vrd. ne tik *gyvì* (= la. *dzīvi*), bet ir, pvz., *ilgi*: la. *ilgi* (senas baritonas). Daukšos tekstuose ir kai kuriose tarmėse vis dėlto dar yra sutinkama ir keletas baritonų, žr. Skardžius Akc. 140 tt. ir ten minimą literatūrą. Keletas pavyzdžių: *mielas* (*mielam*, *mieluose*, vns. klm. *mielos* Daukšos raštuose, mot. gim. *miela* Donelaičio raštuose Leskyno Leseb. 53, *mielamui* Jušk. Svotb. t. 88 psl., *mieloji* Jušk. Liet. d., Nr. 246, *mielasis* Kuršaičio gram. 966 §), *bėrasis* Balčikonio žodyne s. v. *apvalėti* (plg. la. *bērs*), ndn. *pėščiam* Daukšos raštuose, Dusetose ir Svėdasuose, dgs. vrd. *tūli* Daukšos raštuose ir Dusetose, mot. gim. vrd. *bálta* (= la. *balta*), *kiáura* (= la. *caūra*) Mosėdyje ir Salantuose. Daukšos raštuose oksitonai yra: *áugštas*, *gývas*, *jáunas*, plg. la. *aúgst*, *dzīvs*, *jaúns*.

Viena daugiaskiemenių kamienų dalis (pvz., *mėlynas*, *akýlas*) visuose linksniuose turi kirčiuotą tą patį skiemenį, kuris yra kirčiuotas vns. vardininke; kita dalis kirčio atžvilgiu laikosi kartu su *gývas*; pvz., vrd. *geltónas*, *pelėkas*, *tólimas*, įng. *geltónu*, *pelėku*, *tólimu*, dgs. gln. *geltónus*, *pelėkus*, *tólimus*: vns. ndn. *geltonám*, *pelėkám* (= la. *pēlēkam*), *tolimám*, dgs. vrd. *geltonì*, *pelėkì*, *tolimì* ir kt., žr. Kuršaičio gram. 226 t. Ir šiuo atžvilgiu, žinoma, ne visos tarmės laikosi kartu; pvz., Kuršaičiui ir kt. mot. gim. vrd. yra *protìnga*, o rytiečių tarmėse (žr. Juškevičiaus žod. 698 s. v. *galìngas*) — *protìngà* (= la. *pràtīga*).

273 §. Lietuvių k. būdvardžiai su *-is*, (mot. gim.) *-ė*. a) Su pronominalinėmis galūnėmis tuose pačiuose linksniuose kaip *o*-kam. linksniuojamas būdvardis *dìd(el)is* ir komparatyvai su *-ėsnis*.

Vienaskaita

Vrd.	<i>dìdis</i> ,	<i>dìdelis</i> ,	<i>mažėsnis</i> .
Klm.	<i>dìdžio</i> ,	<i>dìdelio</i> ,	<i>mažėsnio</i> .
Ndn.	<i>dìdžiam</i> ,	<i>dìdeliam</i> ,	<i>mažėsniám</i> .
Gln.	<i>dìdį</i> ,	<i>dìdelį</i> ,	<i>mažėsniį</i> .
Įng.	<i>dìdžiù</i> ,	<i>dìdeliu</i> ,	<i>mažėsniù</i> .
Vtn.	<i>dìdžiamè</i> ,	<i>dìdeliamè</i> ,	<i>mažėsniámè</i> .

Daugiskaita

Vrd.	didī,	didelī,	mažesnī.
Klm.	didžiū,	dideliū,	mažesniū.
Ndn.	didīem(u)s,	dideliem(u)s,	mažesniem(u)š.
Gln.	didžiūs,	dīdelius,	mažesniūs.
Īng.	didžiaīs,	dideliaīs,	mažesniaīs.
Vtn.	didžiuosē,	dideliuosē,	mažesniuose.

Dvaskaita

Vrd. ir gln.	didžiū,	dīdeliu,	mažesniū.
Ndn.	didīem,	dideliem,	mažesniem.
Īng.	didiēm,	dideliēm,	mažesniēm.

b) Iš daļies kitaip linksnijuojami gausīgi būdvardžiai su *-inis* (pvz., *mólinis*, *medīnis*), ģvairūs sudurtiniai žodžiai (pvz., *greitakōjis*), deminutyvai (pvz., *jaunūtis*, *mažutēlis*), formas su *-ainis* (pvz., *apvalainis*) arba *-ienis* (pvz., *avižiēnis*) ir formas su *-tinis* (pvz., *dirbtinis*; apie būdvardžius su *-is* Stangas Festskr. til. Prof. O. Broch 271 tt.):

Vienaskaita

Vrd.	mólinis,	medīnis,	jaunūtis.
Klm.	mólinio,	medīnio,	jaunūčio.
Ndn.	móliniam	medīniam	jaunūčiam
	arba <i>móliniui</i> ,	arba <i>medīniui</i> ,	arba <i>jaunūčiui</i> .
Gln.	mólinį,	medīnį,	jaunūtį.
Īng.	móliniu,	medīniū,	jaunučiū.
Vtn.	móliniame	medīniamē	jaunūčiame
	arba <i>mólinyje</i> ,	arba <i>medīnyje</i> ,	arba <i>jaunūtyje</i> .

Daugiskaita

Vrd.	móliniai,	medīniai,	jaunūčiai.
Klm.	mólinių,	medīnių,	jaunūčių.
Ndn.	móliniam(u)s,	medīniam(u)s,	jaunūčiam(u)s.
Gln.	mólinius,	medīniūs,	jaunučius.
Īng.	móliniais,	medīniais,	jaunūčiais.
Vtn.	móliniuose,	medīniuose,	jaunūčiuose.

Dviskaita

Vrd. ir gln.	móliniu,	mediniù,	jaunučiù.
Ndn. ir įng.	móliniam,	medniam,	jaunūčiam.

c) Sudurtiniai žodžiai su *apý-* arba *pó-* (pvz., *apýgilis* arba *pó-gilis*) linksniuojami arba kaip *díd(el)is*, arba kaip *mólinis*.

d) Tos formos su *-is*, kurios vartojamos ir kaip daiktavardžiai, turi ir vokatyvo formas, pvz., *begėdi!*

e) Mot. gim. formos su *-ė* linksniuojamos kaip *ė*-kam. daiktavardžiai, o formų *dídė* arba *dídelė* ir mot. gim. aukštesniojo laipsnio dgs. klm. kirčiuojamas galūnėje (pagal vyr. gim. pavyzdį): *didžiū, dideliū, mažesniū*. Greta *dídė* pasitaiko ir forma *didì* (pvz., Juškevičiaus Liet. svotb. d., 757 psl. ir Ryg. Jono Liet. k. gram. 50 §; pastarasis turi ir *geresni* greta *geresnė*) arba *didžià* (= la. *díža*). Kuršaitis savo gramatikos 775 ir 777 § mini ir tokias formas kaip vns. klm. ir dgs. vrd. *medinios*, vns. vtn. *medinioje*, dgs. ndn. *medinioms*, įng. *mediniomis*, vtn. *medniose* ir kt.

f) Latvių k. tokio tipo būdvardžiai perdirbti į *īo-(īā)*-kam., taip kad lie. formai *dídīs* atliepia la. *dížs*. Prieveiksmis *garēm* (= *garām* „pro šali“) leidžia manyti, kad dabartinis būdvardis *garš* pakeičia senesnę **garis*. Tikrai nedaugelyje (rytiečių) tarmių yra dar tokie būdvardžiai kaip *dzelzinis* (: lie. *geležinis*), *apzilinis* „melsvas“, *aitinis* „avinis“ ir vietoj kitų tarmių formos su *-aiņš* formos su *-ainis*, žr. Le. Gr. 158 §.

g) Tokius būdvardžius, tur būt, yra turėję ir prūsai, bet prūsų tekstuose jie yra sunkiai atskiriami nuo *i*-kamienių. Keletas pavyzdžių: *mukinewis* „pamokantis“, gln. *deinennien* arba *deinennin* „kasdieninį“.

274 §. Lietuvių k. būdvardžiai su *-us*.

Vienaskaita

Vrd.	lýgus,	brangùs,	platùs.
Klm.	lýgaus,	brangaùs,	plataùs.
Ndn.	lýgiam,	brangiám,	placiám.
Gln.	lýgu,	brángu,	plātu.
Įng.	lýgiu,	brángiu,	placiù.
Vtn.	lýgiame,	brangiame,	placiame.

Daugiskaita

Vrd.	lýgūs,	brángūs,	plētūs.
Klm.	lýgių,	brangiū,	plačiū.
Ndn.	lýgiem(u)s,	brangiem(u)s,	platiem(u)s.
Gln.	lýgius,	brangius,	plačius.
Įng.	lýgiais,	brangiais,	plačiais.
Vtn.	lýgiuose,	brangiuosè,	plačiuosè.

Dviskaita

Vrd. ir gln.	lýgiu,	brangiù,	plačiù.
Ndn.	lýgiem,	brangiem,	platiem.
Įng.	lýgiem,	brangiëm,	platiëm.

Niek. gim. vns. vrd. ir gln.: *lýgu, brangiù, platiù.*

Taigi vns. vrd., klm., gln. ir dgs. vrd. baigiasi taip kaip *u*-kam. daiktavardžių. Su lie. *platūs* plg. skr. *pr̥thú-h*, gr. *πλατύς* ir go. *hardus*, su lie. *plataūs* skr. *pr̥thōh* ir go. **hardaus*, su lie. *plātų* — skr. *pr̥thum* ir gr. *πλατόν*, su lie. *platiù* — skr. *pr̥thu*, gr. *πλατό* ir go. *hardu*.

Lietuvių rytiečių tarmėse ir vns. įnagininkas daromas taip kaip *u*-kam. daiktavardžių, pvz., *platumì* > *platuñ* ir Daukšos (žr. Skardžius Akc. 140 tt.) bei kt. ir kai kurie kiti linksniai yra išlaikę senąsias *u*-kam. formas: dgs. klm. *šviesū*, ndn. *támsumus*, gln. *lýgus* (ir LChr. 340₃₃ iš Vabalninko tarmės), įng. *lýgumis* ir vns. vtn. *laimume* (kirčiuojamas pirmasis skiemuo).

Kai kuriose tarmėse, kaip nurodo, pvz., Būga LM IV 426, yra ir tokių dgs. vrd. kaip *plātaus* (žr. apie tai 249 §) arba *plātuos*; *-uos*, gal būt, yra atsiradęs greta *-ūs* pagal dgs. vietininko pavyzdį, kur (žr. 253 §) buvo greta *-ūse* ir *-uose* (Frenkelis mano Balticoslav. III 42 t., kad *-uos* atsirado pagal *i*-kam. *-ies* pavyzdį, bet tokiu atveju reikėtų laukti ne būdvardžių, o daiktavardžių formų su *-uos*).

Yra pastebimas palinkimas (ne tik *o*-kam., bet ir) *u*-kam. bari-tonus paversti oksitonais. Sakysim, Kuršaitis turi greta vrd. *lýgus*, *áiškus*, *švánkus*, *tánkus* ir *tráišus* vns. klm., ndn., vtn., dgs. klm., ndn., įng., vtn. ir dvs. ndn. ir įng. kirčiuojamus galūnėje; ir greta *brangiùs* šen ten dar yra (žr. Skardžius Akc. 144) ir *brángus* (plg. la. *brañgs*).

Tie linksniai, kurie yra sudaryti iš *io*-kam., yra atsiradę pagal atitinkamų mot. g. *iā*-kam. formų pavyzdį: kaip, pvz., greta ndn.

māžai yra ir *mažám*, taip ir greta ndn. *plāčiai* yra atsirađes ndn. *plačiam* (plg. go. ndn. *hardjamma* greta vrd. *hardus*). Dėl tokių naujadarų Žemaičiuose (žr. Ryg. Jono Liet. k. gram. 54 §) iš *u*-kam. formų yra išsilaikęs tik tai vardininkas. Ir latvių k. vietoj *u*-kam. vardininko yra *īo*- arba *o*-kam. forma (pvz., *plašs* arba *plats*), žr. Le. Gr. 319 §.

Prūsų tekstų *u*-kam. formos: vns. vrd. *āūgus* „šykštus“, niek. gim. *polīgu*; vyr. gim. vns. gln. *pollīgun* „panašų“.

Lietuvių k. mot. gim. formos: vns. vrd. *lygi*, *brangi*, *plati*, klm. *lygios*, *brangiōs*, *plačīōs*; ir visi kiti linksniai sudaryti pagal *īā*-kam. formų pavyzdį. Plg. skr. vrd. *pr̥thwī* „plati“, 66 § f ir Le. Gr. 101 § g.

275 §. Senas *i*-kam. vardininkas, gal būt, yra pr. arwis „tikras“ (niek. g. arwi); plg. skr. *śuci-h* „grynas“ (niek. gim. *śuci*), lo. *lewis* „lengvas“ ir kt. Senųjų *i*-kam. liekanos lietuvių kalboje, kaip nurodo Aruma Mėl. ling. offerts à M. Holger Pedersen 433 tt., tikriausiai yra *daugi*, vtn. *daugime*, *didime* ir kt.

6. Būdvardžių (irrieveksmių) laipsniavimas

276 §. Laipsniavimo formų darybos srityje baltų kalbos nesilaikė kartu. Iš prūsų komparatyvų muisieson (vo.) „größer“ (žr. Senpr. 153 §) lyg ir primena lietuvių komparatyvus su *-ėsnis*. Su pr. klm. *tawischas* „artimo“ ir gln. *tawischan* arba *tawis(ch)en* plg. ssl. gln. *lučšb* „geresni“, kuris sudarytas su senąja komparatyvo priesaga *-is-*. Ši priesaga matyti irrieveksmio *tālis* „toliau“ komparatyve (greta kurio ta pačia reikšme yra *tāls* ir *toūls* „daugiau“ ir mijls „mieliau“; su *-ls* < *-lis* arba *-līes?*); tur būt, ir (žr. Senpr. 153 §)rieveksmyje massais „mažiau“ (su kuriuo būtų galima palyginti la. *labis* „geriau“ ir *vaīrs* „daugiau“, jei šios formos nėra taip sudarytos kaip pr. *tālis* ir lo. *magis*, žr. Le. gr. 355) bei formose (gln.) uraisin „vyresni“, *maldaisins* „jaunesnius“. Formos su *-ais-* ir *-is-* (kartais po pirmiau einančio ucka) prūsų tekstuose yra sutinkamos ir superlatyvo reikšme: en *maldaisin deinan* (vo.) „am jūngsten Tag“, (gln.) ucka *kuslaisin* „silpniausia“, *tawischan* (vo.) „den Nächsten“.

Iš senųjų komparatyvų lietuvių k. yra išlikę *pāstaras* ir latvių k. *pastars*, plg. lo. *posterus*. Dabar lietuvių k. būdvardžių komparatyvai baigiasi *-ėsnis* arba (Kuršaičio) *-ėsnis*, pvz., *gerėsnis* (: *gėras*), *sal-*

dėsnis (: *saldūs*), *didėsnis* (: *didis*); vns. ndn. *geresniám* (taip Kuršaitis ir Jablonskis) arba *gerėsniam* (taip Skardžius Bendr. liet. k. kirč. 15 §). Ši lie. *-es-* čia, tur būt, iš *-ies-*, plg. ssl. *bolje*, lo. *maius* < **magios* ir kt., o su lie. *-n-* (po *-es-*) plg. gotų komparatyvo priesagą *-izin-* ir gr. — [σ]ov — Brugmano Grdr. II² 1, 550 t. Sprendžiant iš lie. *didis*: la. *dižs*, lietuvių komparatyvo žodžio pabaigai *-ėsnis* latviškai atlieptų *-ešņs*, bet formos su taip nepatogiai ištariama garsų grupe negalėjo išsilaikyti; jų vietoje latviai turi formas su *-āks*, žr. 146 § c.

Ir senieji superlatyvai baltų kalbose yra išnykę. Lietuvių k. jų vietoj yra formos su *-iausias*, pvz., *geriausias*, *saldžiausias*, *didžiausias*. Šių formų priesaga, atrodo, yra lygintina su slavų *-uxo-* arba *-uše-* tokiose formose kaip, pvz., čekų *hrdouš* „išdidus“, serbų *Draguš*, slovėnų *bogātuš* „turtuolis“, lenkų *leniuch* „tinginys“, *staruch* „senis“ ir kt.; apie tai Zolmsenas IFA XV 225 t. Kitos superlatyvo formos: lie. *pats gerāsis* arba *pats geriausias*, la. *pats lab(āk)ais* (plg. r. *самы́й хоро́ший*), lie. *visų geriausias*, la. (*visu labākais* >) *vis'labākais* (plg. vo. *der allerbeste* ir estų *kõige wanem* „seniausias“), ir lie. *visu geresnis* arba (žem.) *visu-gērāsis* ir la. *labākais* arba *vis-labais*.

7. Įvardžiuotiniai būdvardžiai

277 §. Baltų ir slavų kalbose yra ir panašiai sudaryti „įvardžiuotiniai“ būdvardžiai. Jie yra atsiradę, prijungus prie būdvardžio (arba dalyvio) formos galo atitinkamo įvardžio kamieno **jo-*linksniį, be to, šis įvardis, tur būt, turėjo reliatyvinę reikšmę, žr. Le. Gr. 320 § minėtą literatūrą. Senuosiuose lietuvių tekstuose šis įvardis sutinkamas sudurtiniuose dalyviuose ir tarp priešdėlio ir dalyvio, pvz., klm. *pa-jo-prasta*; plg. ir tokias senas lietuvių formas kaip pvz., *tikrop-jop*.

278 §. Lietuvių k. paradigmos.

Vienaskaita

Vrd.	<i>mažāsis,</i>	<i>gyvāsis;</i>	<i>mažōji,</i>	<i>gyvōji.</i>
Klm.	<i>māžojo,</i>	<i>gývojo;</i>	<i>mažōsios,</i>	<i>gyvōsios.</i>
Ndn.	<i>mažá(m)jam,</i>	<i>gyvá(m)jam;</i>	<i>māža(i)jai,</i>	<i>gýva(i)jai.</i>
Gln.	<i>māžajį,</i>	<i>gývajį;</i>	<i>māžąją,</i>	<i>gývają.</i>
Įng.	<i>mažúoju,</i>	<i>gyvúoju;</i>	<i>mažąja,</i>	<i>gyvąja.</i>
Vtn.	<i>mažāmiame</i>	<i>gyvañmiame</i>	<i>mažōjoj(e),</i>	<i>gyvōjoj(e).</i>
	arba <i>mažājam(e),</i> arba <i>gyvājam(e);</i>			

Daugiskaita

Vrd. <i>mažieji(e)</i> ,	gyvieji(e);	māžšosios,	gyvosios.
Klm. <i>mažūjū,</i>	gyvūjū;	mažūjū,	gyvūjū.
Ndn. <i>mažie(m)siems,</i>	gyvie(m)siems;	mažó(m)sioms,	gyvó(m)sioms.
Gln. <i>mažuosiu(o)s,</i>	gyvuosiu(o)s;	mažąsias arba	gyvąsias arba
		<i>mažósias,</i>	<i>gyvósias.</i>
Įng. <i>mažaisiais,</i>	gyvaisiais;	mažó(m)siom(i)s,	gyvó(m)siom(i)s.
Vnt. <i>mažuosiuos(e),</i>	gyvuosiuos(e);	mažósios(e),	gyvósios(e).

Dviskaita

Vrd. ir gln. <i>mažuojų,</i>	gyvuojų;	mažieji,	gyvieji.
Ndn. <i>mažie(m)jiam,</i>	gyvie(m)jiam;	mažó(m)jom,	gyvó(m)jom.
Įng. <i>mažiė(m)jiam,</i>	gyviė(m)jiam;	mažó(m)jom,	gyvó(m)jom.

a) Kirčiavimo atžvilgiu Kuršaitis skiriasi nuo Jablonskio ir Skardžiaus, savo gramatikos 252 psl. dviskiemenių kamienų su akūtime šaknimi kirčiuodamas vns. įnagininke (*baltuojų, minkštąją*) ir dgs. galininke (*minkštuosius*, bet 246 psl.: *baltuosius; minkštąsias*) šakninių skiemenį. Plg. taip pat vardininkus *mielasis, mieloji, bėrasis* 272 §.

b) Žodžių *didis* ir *mažėsnis* įvardžiutinės formos: vns. vrd. vyr. gim. *didysis, mažėsnysis*, mot. gim. *didžioji, mažėsnioji* arba *didėji, mažėsnėji*, klm. vyr. gim. *didžiojo, mažėsniojo*, mot. gim. *didžiōsios, mažėsnioōsios* arba *didėsios, mažėsnėsios*, ndn. vyr. gim. *didžia(m)jam, mažėsnia(m)jam*, mot. gim. *didžia(i)jai, mažėsnia(i)jai* arba *dideijai, mažėsnėjai*, gln. vyr. gim. *didijį, mažėsnijį*, mot. gim. *didžiają, mažėsniają* arba *dideją, mažėsnėją*. Visuose kituose linksniuose tokia pati pabaiga kaip *įo-* atitinkamai *įā-* kamienių, bet greta *įā-* kamienių formų yra ir *ē-* kam. formos,

c) *u-* kamienių būdvardžių įvardžiutinės formos: vns. vrd. vyr. gim. *platusis*, mot. gim. *plačioji* (bet po senovei: *saldýji* Būga KSn. 156, *baisýji* Daukšos post. Voltero leid. 25₁₇, *gailyja* Tautos. d. IV 79, *šviesýja; -ja* čia, tur būt, yra senesnė forma negu *-ji*, plg. skr. *yā*, gr. ἡ „kuri“ ir slavų *-ja*), gln. vyr. gim. *plātujį*, mot. gim. *plāčiąją*; visi kiti linksniai turi *įo-* atitinkamai *įā-* kamienių galūnes, pvz., vns. vyr. gim. *plāčiojo*, mot. gim. *plāčiōsios*.

d) Pastabos apie atskirus linksnius. Vyr. gim. vns. vrd. lietuvių rytiečių tarmėse baigiasi *-sai*, pvz., *šaltasai, gėrsasai*,

dīdisai arba *dīdžiasai*, *plāčiasai*, plg. *tasai*, *šisai* 314 §; (su nominaline galūne) vns. ndn. (žem.) *bāltūjū* Kuršaičio gram. 953 § ir dgs. vrd. *geriejei* (Jablonskio), su *-jei* iš *-jai*? (arba čia nekirčiuotoje pozicijoje būtų išlikęs senasis dvibalsis *ei* ?).

Senuosiuose lietuvių tekstuose yra sutinkamos ir šitokios formos (žr. Becenbergerio BGLS 128 ir 154 t.): mot. gim. vns. vrd. *piktoja*, *pilnoja*, *didėja* ir kt., ndn. *šventojai* (jei forma teisinga, iš **šventāi-īai*), vyr. gim. *gyvamūjam* (*dievui*), *pirmamūjam*, *užmuštamūjam* ir kt. (kur ū juk, tur būt, = *uo*, kuris tokioje pozicijoje būtų išlikęs nesutrumpintas), vtn. *naujamejame*.

279 §. Prūsų tekstuose įvardžiuotinės formos yra labai retai sutinkamos: vns. vrd. vyr. gim. pirmois, mot. gim. pirmoi (žr. Senpr. 105 t.), gln. pirmannin arba pirmannien, walnennien (vo.) „besten“, pansdaumannien „paskutini“.

280 §. Latvių kalboje pirmykštės formos yra smarkiai pakeistos. Paradigma:

Vienaskaita		Daugiskaita	
Vrd.	<i>mazaīs, mazā;</i>	Vrd.	<i>maziē, mazās.</i>
Klm.	<i>mazā, mazās;</i>	Klm.	<i>mazuō, mazuō.</i>
Ndn.	<i>mazajam, mazajai;</i>	Ndn.	<i>mazajiēm(s), mazajām(s).</i>
Gln.	<i>mazuō, mazuō;</i>	Gln.	<i>mazuōs, mazās.</i>
Īng.	<i>mazuō, mazuō;</i>	Īng.	<i>mazajiēm(s), mazajām(s).</i>
Vtn.	<i>mazajā, mazajā;</i>	Vtn.	<i>mazajuōs, mazajās.</i>

Pastaba: Formos su *-ms* yra sutinkamos tiksliai senesniuosiuose tekstuose.

281 §. Pirmykščio tipo formos: vns. gln. pirmoye (1615 m. evangelijų leidime) = *pirmuoji* (lie. *pirmajī*) arba *pirmuoju* (plg. gln. *sarkanaju* Le. Gr. 322 §) ir *męllui* (Skryverių ir Daudzesės tarmėje) < **męlluo-ji* arba **męlluo-ju*; vns. ndn. *mazajai* < **mazajjai*, plg. lie. *māža(i)jai*. Greta *mazajai* paskui analogiškai (pagal *tāi: tam, tām* pavyzdį) galėjo atsirasti formos *mazajam* (arba su disimiliacija iš **mazamjam*? plg. lie. *mažajam* ir dial. *māžajam* Jauniaus Lietuvių k. gram. 114), *mazajām*, *mazajiēm* ir **mazajis* > *mazaīs*. Senuosiuose tekstuose ir vienoje tarmių dalyje sutinkame formas su *-aj-* (ir su *-āj-*) ir kituose linksnuose (žr. Le. Gr. 321, 322, 323 ir 324 §), pvz., mot. gim. vns. vrd. *labaja* Adolfi gram. 39,

grešajā vienoje Vecpiebalgos liaudies dainoje, dgs. klm. *labajuo* Adolfi gram. 38 ir kt. Grynai fonetiškai galėjo atsirasti dgs. vrd. *maziē* < **maziej* < **mazie-(j)i* (plg. lie. *šlapie* Tautos. d. IV 178), vns. vrd. *mazā* < **mazāj* < **mazā-(j)i* (plg. lie. *nuo-dzidziausioj* Tautos. d. IV 171, *gerá* Skardžius Arch. Phil. I 117²), vyr. gim. gln. *mazuō* < **mazuoj* < **mazuo-(j)i*; greta šitų linksnių paskui analogiškai galėjo atsirasti ir kai kurie kiti linksniai; pvz., dgs. klm. *mazuō*: vrd. *maziē* = *tūo* : *tiē* (plg. ir lietuvių dial. vns. vyr. gim. įng. *đerúo* ir kt. Otremskio Narz. Twer. I 252), žr. taip pat. Le. Gr. 324 § b ir apie įvairias tarmių formas 325 §.

8. Skaitvardžiai

282 §. Kiekiniai skaitvardžiai. Pr. *ains* atitinka go. *ains*, sen. airių *óin*, lo. *ūnus* < *oinos* ir kt. Lie. *vienas* ir la. *viēns* (arba *viēns* Bėnėje FBR XVI 139), kaip atrodo, yra iš **vi-einos*, plg. lie. *vičveīnelis* ir ssl. *jed-inō* „1“; iš kamieno **eino-*, gal būt, — su disimiliacija, — yra ir la. *eideniēks* ir lie. *eidiniņkas* (vo.) „Passgänger“, plg. r. *ино-xóдеу* tp., ir la. dial. *eidene* „našlė“, plg. danų *enke* „našlė“: *enk* „vienas pats“.

283 §. a) Skr. *dvā(u)*, gr. **δω* (sudurtiniame *δώδεκα* „12“) ir kt. atitinka lie. *du* < **duuo*, iš kur ir dial. *duo* Lit. Mnd. I 147, žem. *dou* Živ. Star. III 526 ir la. *duo* Le. Gr. 328 §. Forma *du* yra atsiradusi arba nekirčiuotoje pozicijoje, arba analogiškai pagal tokius pavyzdžius kaip *gerū vŷru* ir kt. Greta vyr. gim. *du* yra mot. gim. forma *dvi* < **dvie* < **d̥uei* = kimru *dwy* < **d̥uei*. Abiejų giminių klm. — *dviējū*, ndn. — *dviem*, įng. — *dviēm*; vtn. vyr. gim. — *dviējuose*, mot. gim. — *dviējose*.

La. *divi* < **duvi* (plg. ssl. *dōvė*, skr. vedų *duvē* ir lo. *duae*) iš tikrųjų yra senoji mot. (ir niek.) gim. forma, kuri dabar vartojama ir kaip vyr. gim. forma; greta jos dabar yra ir nauja mot. gim. forma — *divas*. Šios formos linksniuojamos kaip paprastieji būdvardžiai; pasitaiko ir nelinksniuojama forma *divi* (kaip pažymins!), ypač galininke ir po prielinksnių, žr. Le. Gr. 328 § c. Sarkanmuižoje FBR VIII 125 toje vietoje esą *dūv* < **duvu* (= ssl. *dōva*, skr. vedų *duvā(u)* ir gr. Homero *δύω*) arba **duvi*, o didesnėje kuršiškųjų tarmių dalyje — *duj* (klm. *duju*) iš **du(v)u* > **duju* > **duji* arba iš **du(v)i*, žr. Le. Gr. 328 §; šio *duj* sutrumpinimas gali būti kai kurių tamniekų tarmių *du*.

Prūsų tekstuose iš šio skaitvardžio formų sutinkame tikrai *dwai* junginyje *dwai* dellikans „du gabalus“; ši forma yra arba sustabarėjęs niek. gim. dvs. vrd. ir gln. (plg. skr. *dvē*), arba naujas vyr. gim. vrd. (plg. la. *divi* ir pr. gln. *abbans* „abu“).

Sudurtinių žodžių pirmojoje dalyje sutinkama *dvi-*: lie. *dvigubas*, pr. mot. gim. vns. klm. *dwigubbus*, plg. skr. *dvi-*, sen. anglų *twi-*, av. ir lo. *bi-*; apie la. dial. *vi-*, *di-* ir *du-* žr. La. Gr. 328 § b.

b) Lie. *abū* (= ssl. *oba*), mot. gim. *abi* linksniuojama kaip *du* atitinkamai *dvi*. Latvių literatūrinėje kalboje dabar toje vietoje yra vyr. gim. *abi* ir mot. gim. *abas*, bet tarmėse dar sutinkama *abu* kaip vyr. gim. vrd. ir gln. ir *abi* kaip mot. gim. vrd. ir gln., žr. Le. Gr. 329 §.

Prūsų tekstuose randame vyr. gim. vrd. *abbai* ir gln. *abbans*.

284 §. Lie. *trỹs* ir la. *trīs* yra, tur būt, iš **trijės* (iš kur, tur būt, ir ssl. *trbje* ir, gal būt, sen. islandų *þrír*), kur *i* atsiradęs iš kitų linksnių, plg. skr. *tráyah*, gr. *τρεις*, lo. *trēs* < **trejes*. Klm.: lie. *trijũ*, la. *triju* = ssl. *trbjb*, gr. *τριών*, lo. *trium*; prūsų klm. galima įžiūrėti vietovardyje Treonkaymynweysigis „trium villarum pratum“, žr. Senpr. 156 §. Ndn.: lie. *trīm(u)s*, la. senuosiuose tekstuose *trims* (dabar: *trim*) = ssl. *trōmō* (plg. ir go. *þrim*). Gln.: lie. *gris* (naujadaras; senesnė forma, vartojama taip pat ir vardininko reikšme, yra *trins*, kurią duoda Aruma Unters. 23, arba *trīs* Daukšos postilėje = go. *þrins*, ssl. *tri*, lo. *trīs*, gr. Kret. *τρινης* skr. *trīn*), la. *trīs* (iš tikrųjų vrd.; senąjį gln. *trīs*² randame Lazduonoje ir kt. FBR IX 142). Įng.: lie. *trimls* = ssl. *trōmi*. Vtn.: lie (pirmykštė forma) *trisiš* Kvėdarnoje Viltis 1903 m. 79 nr. ir Jušk. SvR 76 = ssl. *trōxō* ir skr. *trišú* (naujesnės formos: *trysu* Aruma Lit. Mund. 55, *trisë*, vyr. gim. *trijuosè*, mot. gim. *trijosè*), la. *trīs* arba vyr. gim. *trijuós*, mot. gim. *trijās*.

Sudurtinių žodžių pirmojoje dalyje turime *tri-*, pvz., lie. *trikójis* ir kt., la. *trikājis* Bauskoje ir kt., plg. lo. *tripēs*, gr. *τριπους*, skr. *tripad-* ir kt.

285 §. Lie. *keturi* (mot. gim. *kēturios*; slavų *u* yra buvęs ilgas: ssl. *četyre* ir kt.), klm. *keturiũ*, ndn. *keturiems*, gln. *kēturis* (= skr. *catúrah*) arba *kēturius* yra, palyginti, senos formos. La. *četri* savo *č-* gavo, tur būt, rusų kl. įtakoje; laukiamąjį *c-* rodo ne tik *četurts*, bet ir cettre „keturi“ Lat. kat. arba *cætr* Elgerio žodyne ir vtn. zettros Langės žodyne. Antrojo skiemens *u* yra išnykęs (plg. lie.

dial. gln. *ketrius* Jušk. s. v. *ketvirtainis* ir čekų *čtyři* ir kt.), nes gretimi skaitvardžiai turėjo ne daugiau kaip po du skiemenis; senąjį *u* dar rodo czeturkort „keturis kartus“ 1753 m. evang. 76 psl., vtn. czeturpacmytâ ten pat 64 psl. ir įng. *četuris* Rucavoje.

286 §. Lie. *penkì* (mot. gim. *peñkios*), la. *pieci* (mot. gim. *piecas*), klm. lie. *penkiũ*, la. *piecu*, ndn. lie. *penkiems*, la. *pieciem*, gln. lie. *penkìs* arba *penkiùs*, la. *piecus* su savo linksnių galūnėmis yra (taip pat kaip 6-9) baltų naujadarai; plg. nelinksniuojamus skr. *pánca*, gr. *πέντε* ir kt.

287 §. Lie. *šeši* (mot. gim. *šėšios*) su asimiliacija iš **seši*, plg. vo. *sechs*, lo. *sex*, gr. *ἕξ* ir kt.; la. *seši* su *š* (vietoj *s*) iš formų *sešu* (= lie. *šešiũ*), *sešas* (= lie. *šėšios*) ir kt.

288 §. Lie. *septyni* (klm. *septyniũ*, ndn. *septyniems*, gln. *septynis* arba *septynius*, mot. gim. vrd. *septynios*), la. *septiņi* arba (dial.) *septiņi*² atstoja (su *-i*, atsiradusiu iš anksčiau einančių skaitvardžių) baltų kalbos-pagrindo **septin* = skr. *sapta*, gr. *ἑπτά*, lo. *septem* ir kt. Antrojo skiemens *i*, tur būt, yra atsiradęs pagal baltų kalbos-pagrindo **aštōnei* „8“ pavyzdį, žr. Le. Gr. 331 § d; la. *septiņi* gali būti su pirmykščiu *-i-*, o la. *-ņ-* čia aiškintinas panašiai kaip *-š-* formoje *šeši*.

289 §. Greta skr. *aštā(u)*, gr. *ὀκτώ*, lo. *octō* ir kt. laukiamas baltų kalbos-pagrindo **aštō* pagal *septynių* ir *aštuonių* pavyzdį pakeistas į lie. *aštuoni* (linksniuojamas kaip *septyni*) ir la. *astuōņi*; žr. Le. Gr. 331 § e.

290 §. Lie. *devyni* (linksniuojamas kaip *septyni*) ir la. *deviņi* arba (dial.) *deviņi*² atstoja senesnę **devin*, kuris (kaip ir ssl. *devėtb*) gali būti disimiliacijos keliu atsiradęs iš senesniojo **nevin* (= skr. *nāva* ir kt.); kiti mano, kad *d-* čia yra atsiradęs po jo einančios *dešimties* įtakoje.

291 §. Baltų ir slavų kalbose nėra formos, sutinkančios su skr. *dása*, gr. *δέκα*, lo. *decem* ir kt. Čia yra formos, kurių kamienas baigiasi *-t* arba *-ti*: lie. *dešim[ti]s* (= skr. *daśát*), *dėšimtis* (= ssl. *desėtb* ir skr. *daśati-h* „dekada“) arba *dėšimt* (sutrumpintas gln.), pr. *dessimpts* ir la. *desmit* (su metateze iš kai kur dar sutinkamo *desimt* = lie. *dėšimt*), žr. Le. Gr. 332 §. Iš priebalsinio kamieno lietuviai dar turi dgs. klm. *dešimtĩ* (= ssl. *desėtb*).

292 §. 11-19. a) Lie. *vienúolika* (plg. sva. *einlif*), *dvýlika* (plg. go. *tvalif*), *trylika*, *keturiólika*, *penkiólika*, *šešiólika*, *septyniólika*,

aštuoniólíka ir *devyniólíka* yra formos, kurios linksniuojamos kaip *ā*-kameniai; tiktai gln. paprastai baigiasi ta pačia *-a* (niek. gim.?) kaip vrd. ir tik kai kuriose tarmėse yra *-ą*. Formos *trý-* — *devynió-*, tur būt, yra niek. gim., plg. ssl. *tri*, skr. (vedų) *trī* ir lo. *trī(ginta)*. Pagal *trýlikos* pavyzdį, gal būt, atsirado *dvýlika* senesniojo **dvōlika* (plg. gr. δῶδεκα) vietoje, o šio **dvōlika* įtakoje, gal būt, **viena-lika* buvo pakeistas į **vienōlika* > *vienúolika*; kitaip apie tai Brugmanis Grdr. II² 2, 27 t.

b) La. *viēnpadsmít*, *divpadsmít*, *trīspadsmít*, *četrpadsmít* (tarmėse ir: *četrupadsmít* arba *četrpadsmít*), *piespadsmít*, *sešpadsmít*, *spetiņpadsmít*, *astuoņpadsmít*, *deviņpadsmít* — su *-dsmit* (kuris tariamas kaip *-cmit*) iš *-desimt*, plg., pvz., r. *четырнаццать*: ssl. *četyre na desete* „14“. Adolfi savo gramatikoje 33 dar duoda senesnes formas: *vienpadesmits* (iš tikrųjų: vienas po dešimties), *divpadesmits*, *trīspadesmits* (Kuršių kopų Sarkavoje: *trīs'padesimt*) ir kt.; žr. Le. Gr. 333 §.

293 §. 20-90. Lietuviai skaičiuoja: *dvi dėšimti* arba *dvīdėšimt(s)*, *trýs dėšimtys* arba *trīsdešimt*, *kėturios dėšimtys* arba *kėturiadesimt*, *peñkios dėšimtys* arba *peñkiasdešimt*, *šėšios dėšimtys* arba *šėšiasdešimt*, *septynios dėšimtys* arba *septyniadesimt*, *aštuonios dėšimtys* arba *aštuoniasdešimt*, *devýnios dėšimtys* arba *devýniadesimt*. Latviai — *div(i)-desimt(s)* arba (Lizumoje) *divudesmit* (plg. ssl. *dōva deseti*), *trīsdsmít*, *četrdesmit*, *piecdsmít*, *sešdesmit*, *septiņdesmit*, *astuoņdesmit*; žr. ir Le. Gr. 334 §.

294 §. Lie. *šimtas* (dgs. *šimtai* arba *šimtai*) ir la. *simts* atstoja senesnę niek. gim. formą, plg. skr. *śatám*, lo. *centum* ir kt.

295 §. Su ssl. *tysęšta* arba *tysqšta*, go. *þūsundi* ir sen. isl. *þús(h)und* „1000“ gerai sutinka pr. (dgs. gln.) tūsimtons; visos šios formos, tur būt, yra seni sudurtiniai žodžiai. Ir suomių iš baltų kalbų paskolintasis *tuhansi*, atrodo, patvirtina, kad baltų kalba-pagrindas turėjo kažkokį **tū(s)šant-*, kuris vėliau buvo nebejačiamas kaip sudurtinis žodis, o prilygintas kokio nors dalyvio kamienui **tūšant-* (iš ide. **tūškont-*; plg. ssl. *tyti* „tukti“) ir tas savo ruožtu yra pakeistas į dabartinį lietuvių ir latvių tūkstančio pavadinimą, žr. Le. Gr. 336 §. Lie. *tūkstantis* dabar yra linksniuojamas kaip (*i*)*lo*-kamenas, o seniau ir kaip mot. gim. *i*-kamenas (pasitaiko dar ir tokių formų kaip *tūkstantė* ir dgs. ndn. *tūkstančiomus*, plg. go. *þūsundi*). Latvių senuosiuose tekstuose sutinkame

dar formas su *tūstuoš-*; dabar: *tūkstuotis* (Dundangoje: kuršizmas *tūkstant[i]s*) arba (tarmėse) *tūkstuoša*.

296 §. Kelintiniai skaitvardžiai. a) Lie. *pirmas*, pr. *pirmas* arba pirmois (žr. Senpr. 158 §.) ir la. *pirmais* (tarmėse yra ir su *iř* arba *iř*) savo kamieno forma sutinka su svž. *formo* ir sen. anglų *forma*.

b) Su lie. *añtras* arba *añtaras*, pr. *antars* arba *anters* (iš **antr[a]s?*), gln. *āntran*, mot. gim. vrd. *antrā*, la. *uotrs* (senuosiuose tekstuose ir tarmėse ir: *uotars* arba *uotęrs*, žr. Le. Gr. 337 § b) plg. čekų *úterý* „antradienis“, skr. *ántara-ḥ* ir got. *anþar*.

c) Lie. *trėčias* ir la. *treš(ai)s* sutinka su ssl. *treþbjb* (ir, gal būt, su go. *þridja*), o pr. tirtis (mot. gim. tirti, gln. tirtian) — su skr. *trītya-ḥ*.

d) Lie. *ketviřtas* ir pr. *kettwirts* = ssl. **četvbrtō* ir Homero *τέτρατος*; la. *čęurt(ai)s* yra prisitaikęs prie tų kiekinio skaitvardžio formų, kurios prasideda **čętur-* = lie. *ketur-*, plg. skr. *caturtha-ḥ* ir Le. Gr. 337 § d.

e) Lie. *peñktas*, pr. penctis ir la. *plękt(ai)s* = ssl. *peřtō* ir gr. *πέμπτος*.

f) Lie. *šęštas* (< **šęštas*) ir la. *šęst(ai)s* = lo. *sextus*, gr. *έκτος* ir kt.; pr. *usts* < ide. *uk̑tos*, plg. lie. dial. *ušęs* = *šęšios* (gimdyvių šęšių savaičių gulėjimas).

g) Greta pr. *sep(t)mas* ir lie. *sękmas* (dabar jau pesenusi forma) < **sep(t)mas* yra lie. *septiñtas*, la. *septīt(ai)s* = skr. *saptātha-ḥ* žr. Le. Gr. 337 § g.

h) Greta lie. *ašmas*, pr. *asmus* (gln. *asman*, žr. Senpr. 74), la. **asms* (iš kurio *asmīte*) = ssl. *osmō* yra lie. *aštuñtas* < **aštuontas* (plg. sen. fryzų *ahunda*) = la. dial. *astūt(ai)s*; apie la. literatūrinę kalbos formą *astuōt(ai)s* žr. Le. Gr. 337 § h, kur minimos ir kitos (tarmių) formos.

i) Lie. *deviñtas* ir la. *devīt(ai)s* = ssl. *deveřtō* (apie *d-* žr. 290 §); pr. *newīnts* yra išlaikęs senąjį *n-*, plg. got. *niunda* ir kt.

j) Lie. *dešiñtas* ir pr. *dessīmts* = ssl. *desęřtō*, gr. *δέκατος* ir kt.; latviai čia turi metatezę: *desmitais* (Becenbergeris Spr. d. pr. L. 71 mini senesnę formą *desimtaiš*).

297 §. a) XI-XIX. Lietuvių: *vienuoliktas*, *dvyliktas*, *tryliktas*, *keturioliktas*, *penkioliktas*, *šešioliktas*, *septynioliktas*, *aštuonioliktas*, *devynioliktas*; seniau buvo ir: *liękas*, *añtras liękas* ir kt. Latvių: *viēnpadsmitais*, *dvīpadsmitais*, *trīspadsmitais* ir tt.; senuosiuose teks-

tuose ir: gln. *vienu padesmitu*; mot. gim. vrd. tresscha paddesmette (vienoje Latgalės pasakoje: *tešpacmytuo*), vtn. *trešā padesmitā* ir t. t.; ir Baltinavoje FBR XI 134: *sastapacmitis*.

b) XX-XC. Lietuvių: *dvidešimtas, trisdešimtas, keturiasdėšimtas, penkiasdėšimtas, šešiasdėšimtas, septyniasdėšimtas, aštuoniasdėšimtas, devyniasdėšimtas*. Latvių: *div(i)desmitais, trisdesmitais* ir t. t. Mancelio raštuose pasitaiko ir tokių formų kaip vtn. *uotrā desmitā* und *pirmajā* (plg. sen. lie. *añtras dešimtas* „XX“) „dvidešimt pirmame“.

c) Lietuvių *šimtāsis* (Kuršaitis; Jablonskis: *šimtas*; pasitaiko ir *šimtinis*) atliepia la. *simtais*.

d) Lietuvių: *tūkstantysis* (Kuršaičio), *tūkstantas* (Jablonskio), *tūkstātinis, tūkstinis* arba *tūkstāsis*; la.: *tūkstuošais*.

298 §. Vediniai iš kiekiinių skaitvardžių. a) Latviai turi vietininkų su kolektyvine reikšme: *divatā* (arba dial. *dujatā, divatis, divatuos*) „dviese“, *trijatā* arba *trejatā, četratā, pļecatā* (pvz., *p. uodu kāva* „penkiese uodą mušė“), *sešatā* ir *viēnatā*. Lietuviai turi tos pačios reikšmės daiktavardžius su *-(e)tas*: *vienetas* (arba *viēneta*), *dvējetas, ābejetas, trējetas, kēvertas* (pvz., *k. arkliū*), *peñketas, šēšetas, septýnetas, aštuonetas, devýnetas*; lie. *-et-* čia po *j* arba po suminkštinto priebalsio gali būti atsiradęs iš *-at-*, plg. lie. *vienāt, vienatis*, pr. *ainat* „nuolat“, skr. *pañcatā* (vo.) „Fünfheit“ ir kt.

b) Su daugiskaitiniais daiktavardžiais kaip pažyminius lietuviai vartoja formas: *vienerì* (gln. *vienerius*, mot. gim. vrd. *vienerios*) arba *vienì, dvejà, abejì, trejà, ketverì* (mot. gim. *kētverios*), *penkerì, šešerì, septynerì* (mot. gim. *septýnerios*), *aštuonerì, devynerì*; formų su *-eri* pamate yra *ketverì*, plg. ssl. *četro*, skr. *catvāra-h* ir kt. Vienoje tarmių dalyje vietoj *-eri* yra *-eli* (pagal *keli?*), pvz., *vieneli, ketveli* ir t. t. Yra ir niek. gim. formos: *dvēja* (pvz., *d. tēk*), *kētveria* (arba *kētvelia*), *septýneria* ir tt. — Latviai šioje vietoje turi formas su *-ēji* (tarmėse dar su senesniuoju *-eji*): *viēnēji* (arba *viēni*), *divēji* (arba *diveji*), *abēji* (arba *abeji*), *trejēji* (arba *treji*), *četrēji, pļecēji, sešēji*. Šios formos pasitaiko ir kolektyvine reikšme, pvz., lie. *abejì jaučiai*; la. *nuorauj nuo abējiem augliem*. Tokia reikšme latviai turi ir (niek. gim.) formas su *-j(u) < -jan* (arba su *j < -ja*), pvz., *divēju bišu* (Biržuose) „2 bičių spiečiai“, *treju svārku, abaju vāgu* (plg. pr. *abbaien*, ssl. *oboje* ir sen. lie. *abeja* Becenbergerio BGLS 186 t.), *divai zeķu* (plg. r. *ðvoe*), *trejai bārnu* (Sausnējoje) „trijų šeimų vaikai“ ir kt. Le. Gr. 341 §.

9. Įvardžiai

a) Asmeniniai įvardžiai

299 §. V n s. v r d. a) Pr. as (kur *a-* gali būti kilęs iš *e-*) ir (2×2 katekizme; apie tai žr. Senpr. 184 §) es, lie. *aš* ir (šen ten senuosiuose tekstuose) *eš*, la. *es* (arba dial. *ēs* > augšzemn. *as*): sen. isl. *ek*, arm. *es* (< **ec* ?), gr. ἐγώ, lo. *ego*, av. *azəm* ir (su kitokiu priebalsiu) skr. *ahám*. Baltų kalbos-pagrindo forma, gal būt, buvo **eš*, kuri prieš dusliuosius trankiuosius priebalsius pavirto **eš*, o po to toks tarimas yra apibendrintas. Ar lie. *aš* visose tarmėse yra atsiradęs iš *eš*, atrodo, tikrai pasakyti negalima; ypač reikia tuo suabejoti, atsižvelgiant į Anykščių formą *oš* (su *ō-* < *a-*) greta *esmù*, *aēsū* < *ēsą* ir kt., o taip pat ssl. *azō* tartum rodo greičiau veliarinį balsį žodžio pradžioje.

b) Pr. *tu*, *tū* (1×) > *toū* (žr. Senpr. 184 §): lie. ir la. *tu*: ssl. *ty*, lo. *tū* ir kt.

300 §. V n s. k l m. Senesnės formos, tur būt, yra **mene* (iš kurios kilusios ssl. *mene* ir av. *mana*), **teŋe* (iš kurios kilusios skr. ir av. *tava* ir — su *b* iš ndn. *tebē*—ssl. *tebe*), **seŋe* (plg. ssl. *sebe*), iš kurių lie. dial. *manè*, *tavè*, *savè* (su *a* iš naudininko), žr. Le. Gr. 344 §. Tas pačias formas lietuviai (literatūrinėje kalboje) vartoja ir kaip galininkus, ir, vartojant galininko reikšme, prie jų pridama įprastinė galininko galūnė *-n*. Kadangi *manè*, *tavè*, *savè* buvo drauge kilmininkai ir galininkai, tai ir naujai sudaryti galininkai *manž*, *tavž*, *savž* pradėta vartoti ir kilmininko prasme, ir, šia prasme vartojami, jie vėliau pagal kitų kilmininkų pavyzdį gavo *-s*: *manės*, *tavės*, *savės* (tarmėse ir *-av-* vietoj *-ev-*). Ir latvių tarmėse yra kilmininkai *mani*, *tavi*, *sevi*, kur *-i*, tur būt, = lie. *-ė*, o lietuvių *-ės* gali atliepti la. *-is* literatūrinės kalbos formose *manis*, *tevis*, *sevis*; tiesa, lietuvių tarmėse yra ir tokių — pagal *i-*kamienius sudarytų — kilmininkų, kaip *maniės* (iš kurio irgi išeitų la. *manis*). Prūsų k. formos nėra tikrai žinomos, žr. Senpr. 185 §.

301 §. V n s. n d n. Senesnės formos yra pr. *tebbei*, *sebbei*, plg. ssl. *tebē*, *sebē*, umbrų *tefe* ir pelignų *sefei*; su ta pačia galūne yra padarytas ir pr. *mennei*, imant pamatu klm. **mene* (=ssl. *mene*). — Tą pačią naudininko galūnę turi ir lie. dial. *manie*, *tavie*, *savie* (su *v* iš kilmininko ir galininko). Pirmykščiai vietininkai, tur būt, yra lie. dial. *mani*, *tavi*, *savi* > (literatūrinės kalbos) *mán*, *táu*,

sáu = la. *man*, (dial.) *tav*, *sav* (ir su klm. ir gln. *e*: lie. dial. *téu*, *séu*, la. *tev*, *sev*), plg. lie. *mani-p*, *tavi-p*, *savi-p*.

Lie. ir la. *man-* su *a*, gal būt, iš *tav-*, *sav-*. Vietoj to lie. žemaičių ir la. augšzemniekų tarmėse yra formos su *mun-* (plg. sen. r. *мѣнѣ* „man“), kur *u*, tur būt, atsirado iš atitinkamų II asmens įvardžio formų, žr. Le. Gr. 345 §.

Iš enklitikų **mei*, **tei*, **sei* (plg. ssl. *mi*, *ti*, *si*, skr. *mē*, *tē*, gr. *μοι*, *τοι* arba — galininko prasme — dor. *ἐμει*, *τεῖ*) per **mie*, **tie*, **sie* atsirado (nekirčiuoti) lie. *mi*, *ti*, *si* (junginiuose su veiksmažodžiais) ir la. (senuosiuose tekstuose ir kai kuriose tarmėse) *-si-*.

302 §. V n s. gl n. Apie lie. *manė*, *tavė*, *savė* arba *manė*, *tavė*, *savė* žr. 300 §. La. *mani*, *tevi*, *sevi* galūnės atžvilgiu greičiausiai = lie. *manė*, *tavė*, *savė*, žr. Le. Gr. 346 §. Pr. mien, tien arba tin, sien arba -sin, tur būt, reikia skaityti kaip *mīn*, *tīn*, *sīn* < **mēn*, **tēn*, **sēn* = ssl. *mę* (skr. *mām*), *tę*, *sę*, žr. Senpr. 187 §. Greta -sin yra ir -si (sangražinių veiksmažodžių gale), kuris, tur būt, iš **sē*.

303 §. V n s. į n g. Lie. *manimī*, *tavimī* (dial. *tevim*), *savimī* (dial. *sevim*) ir la. *manim*, *tevim*, *sevim* yra padaryti pagal *i*-kamienius, su kuriais jie turėjo tą pačią vns. naudininko galūnę. Apie pr. *māim* žr. Senpr. 188 §.

304 §. V n s. v t n. Lie. *manyjė*, *tavyjė*, *šavyjė* (tarmėse ir su *-ev-*) ir la. *manī*, *tevi*, *sevi* yra padaryti irgi pagal *i*-kamienių pavyzdį.

305 §. D g s. v r d. a) La. *mēs* (arba dial. *mēs* > augšzemn. *mās*) ir lie. *mēs* (arba dial. *mēs* Balčikonio Lkž. I 268) turi pailgintą balsį pagal *jūs*. Senąjį trumpą balsį dar rodo pr. *mes* ir la. dial. *mes* arba *mēs* > augšzemn. *mas*, plg. arm. *meḵ* greta skr. *vayám* ir go. weis „mes“. Vietoj senojo *v-* čia *m-* atsirado, tur būt, pagal veiksmažodžių dgs. I asmens galūnę, kuri visada prasideda *-m*, žr. Le. Gr. 349 § a.

b) Lie. *jūs* < *jús*, la. *jūs* ir pr. *ioūs* = av. *yūš*; su *ū*, tur būt, reikia skaityti ir go. *jus*.

306 §. D g s k l m. Pr. *nuson* > *noūson*, *iouson*, lie. *mūsų*, *jūsų* ir la. *mūsu*, *jūsu* (taip pat su *ú* arba *ù*), tur būt, atstoja pirmykščius **nōs*, **ūōs* (dėl vokalizmo plg. lo. *nōs*, *vōs* ir kt.), kurie buvo vartojami (kaip skr. *nah*, *vah*) klm., ndn. ir gln. prasme. Pagal parodomųjų įvardžių dgs. kilmininko pavyzdį šios formos baltų ir slavų kalboje-pagrindė (kilmininko prasme) buvo pakeistos

formomis **nōssōn*, **uōssōn* (plg. ssl. *nasō*, *vasō*). Po to baltai **uōs(s)ōn* (vardininko *iūs* įtakoje?) pakeitė į **iūsōn*, o pagal šią formą ir **nōs(s)ōn* į **nūsōn*. Vėliau lietuvių ir latvių kalbose vietoj *n-* pagal vardininką ir galininką (pr. *mans*) atsirado *m-*.

307 §. Dgs. ndn. Pr. *nūma(n)s* > *noūma(n)s* ir *iūmans* > *ioūmans* (ir: *ioūmas*), lie. *mūm(u)s* ir *jūm(u)s* (sen. lie. *mumus*, *jumus*, gal būt, dar su *mū-*, *jū-* žr. Le. Gr. 351 §) ir la. *mūms* ir *jūms* šaknies skiemuo yra sudarytas panašiai kaip kilmininko linksnyje (plg. ssl. *namō* ir *vamō*), o po to lietuvių ir latvių kalbose šakninis *ū* (pirmiausia II asmens įvardyje) pagal *u*-kamienių dgs. naudininką buvo pakeistas *u*. Apie la. dial. *muūms*, *juūms* žr. Le. Gr. 351 §.

308 §. Dgs. gln. Pr. *mans* < **nans* ir *wans* = ssl. *ny*, *vy*. La. *mūs*, *jūs* ir lie. *mus*, *jus*, tur būt, iš **mūns*, **jūns* arba iš (pagal *u*-kamienių pavyzdį padarytus) **mūns*, **jūns*, žr. Le. Gr. 352 §.

309 §. Dgs. įng. Lie. *mumls*, *jumls* > *muūms*, *juūms* šaknies skiemenyje yra tokie pat naujadarai, kaip naudininkas, plg. ssl. *nami*, *vami*. Su šiomis lietuvių formoms yra identiškos la. formos *muūms*, *juūms* (plg. dial. *muūms*, *juūms*), kurios dabar vartojamos ir naudininko prasme, žr. Le. Gr. 351 §.

310 §. Dgs. vtn. Lie. dial. *mūsuosė*, *jūsuosė* ir la. *mūsuos*, *jūsuos* yra naujadarai, kurių pamate padėtas kilmininkas. Lie. *mūsyjė*, *jūsyjė* yra padaryti pagal *manyjė*, *tavyjė* pavyzdį; apie lie. *muūmsė*, *juūmsė* ir la. dial. *muūms*, *juūms* žr. Le. Gr. 353 §.

311 §. Dviskaitos formos. a) Vrd. ir gln. Lie. *mūdu* (mot. gim. *mūdvi*), *jūdu* (mot. gim. *jūdvi*) ir la. (Rucavoje) *mūdui*, *jūdui* yra priderinti prie daugiskaitos. Senesnė forma yra žemaičių *vėdu*, plg. go. *wit* ir ssl. *vē*; LtT III 417 galininko prasme *nuodu*, plg. ssl. *na* ir gr. *νῶ* „mus abu“.

b) Lie. ndn. ir įng.: *mūdviem*, *jūdviem*; vtn.: *mūdviese*, *jūdviese*.

312 §. Trečiojo asmens įvardžiai. a) Prūsai turi *tāns*, „jis“ < **tānas*, klm. *tennessei* (apie galūnę žr. 314 § b), ndn. *tennesmu* (plg. *stesmu* 314 § c), gln. *tennan*, dgs. vrd. *tennei*, klm. *tenneison* (plg. *steison* 314 § g), ndn. *tennēimans* (plg. *stēimans* 314 § i), gln. *tennans* (9×) arba *tannans* (1×); mot. gim. vns. vrd. *tennā* arba (1×) *tannā*, gln. *tennan*, dgs. gln. *tennans*. — Apie svyravimus tarp *a* ir *e* pirmajame skiemenyje žr. Senpr.

176 §. — Forma *tāns*, tur būt, yra atsiradusi, sujungiant **tas* ir **anas* (= lie. *anàs*), plg. lenkų ir čekų *ten* „tas“, la. *šitanais* arba *šitēnais* ir *šans* „šis“ (Langėš žodyne paminėtas kaip tamizmas).

b) Prūsų enklitiškojo **dis* „jis“ sutinkami šie linksniai: niek. gim. vns. vrd. *di* (vo.) „man“ (pvz., *kāidi* „dass man“), vyr. ir mot. gim. vns. gln. *din* (= av. *dim* tp.), pvz., *prēidin* „zu ihm“, dgs. vyr. gim. vrd. *dei* (*kai dei* „dass man“), gln. *dins*, pvz., poglabūdins „herzete sie“.

c) Lietuviai ir latvių augšzemniekai turi *jis*, tur būt, iš **is* (= lo. ir go. *is*), su *j-* iš kitų linksnių (ar lie. dial. *is* yra pirmykščio **is* tęsinys, ar atsiradęs iš *jis*, negalima sužinoti). Klm.: lie. *jōs*, la. *jūo*² < **jā*; ndn.: lie. *jám* < *jamui*, la. *jam* (plg. slavų *jemu*); gln.: lie. *jī* (plg. ssl. *i*), la. *jū*² < **juo* (iš tikrųjų, tur būt, mot. gim. forma); įng: lie. *juō* < *jūo*, la. *jú* < **juo*; vtn.: lie. *jamè* (plg. ssl. *jemb*) arba (pvz., Daukšos raštuose) *jime*, la. *jamâ* arba (*j*)*imâ*; dgs. vrd.: lie. *jiē*, la. *jī* < **jie*; klm.: lie. *jū*, la. *jū(s)* < **juo(s)*, plg. *tuo(s)* 314 § h; ndn.: lie. *jiem(u)s*, la. *jīm(s)* < **jiem(s)*, plg. ssl. *jimō*; gln.: lie. *juōs* < *jūos*, la. *jūs* < **juos*; įng.: lie. *jaīs*, la. *jīm(s)*; vtn.: lie. *juosè*, la. *jamús* arba (*j*)*imús*; lie. dvs. vrd. ir gln.: *juōdu*; ndn.: *jiemdvjiem*; įng.: *jiēmdvjiem*; vtn.: *juōdviese*. Mot. gim. vns. vrd.: lie. *ji* (ir dial. *jī* < *jý*), la. *jèr*² < **jī* (1732 m. gramatikoje: *jā*, plg. *šā* 314 § a); klm.: lie. *jōs*, la. *jūos*² < *jās*; ndn.: lie. *jaī*, la. *jài*²; gln.: lie. *jā*, la. *jū*² < **juo* (= ssl. *jq*); įng.: lie. *já*, la. *jú* < **juo*; vtn.: lie. *jojè*, la. *jamâ* arba (*j*)*imâ*; dgs. vrd.: lie. *jōs*, la. *juos* < **jās*; klm.: lie. *jū*, la. *jū(s)* < **juos(s)*; ndn.: lie. *jóm(u)s*, la. *juom* < **jām*; gln.: lie. *jás* arba dial. *jōs* < *jós*, la. *juos* < **jās*; įng.: lie. *jomīs*, la. *juom* < **jām*; vtn.: lie. *josè*, la. *jamuōs* arba (*j*)*imuōs*; lie. dvs. vrd. ir gln.: *jiēdvi* (plg. la. augšzemn. *jī* Le. Gr. 355 § b); ndn. *jómdvjiem*; įng.: *jōmdvjiem*.

Lietuvių *jis* turi ir emfatinės formas: *jisai*, mot. gim. *jinaī*; klm.: vyr. gim. *jōjo*, mot. gim. *jōsios* ir t. t. pagal įvardžiuotinių būdvardžių pavyzdį.

d) Lietuvių tarmėse įvardžio „jis“ prasme vartojamas ir parodomasis įvardis *aīs* (< *anàs* = slavų *onō*) arba *ānas* (vo.) „jener“ (dgs. *aniē* arba *ānys* su *-ys* kaip *pātys*), mot. gim. *anà* (dgs.: *ānos*). Kaip slavai greta vrd. *onō* „jis“ turi klm. *jego*, taip ir dalis lietuvių tarmių greta vrd. *an(a)s* turi kitus linksnius nuo *jis*; pvz., Balčikonio žodyne s. v. *ānas* yra tokie sakiniai: *kai jī šaukiau pietų*,

tada ānas nējo. ānas išvažiavo važiūotas, o jo pati pēsčia. ānys buvo atēje, tik jū nepriēmē ir kt.

e) Įprastinis latvių III asmens įvardis yra *viņš* (linksniuojamas, kaip būdvardžiai). Kaip pažymins jis dar kartais sutinkamas vokiečių „jener“ prasme, pvz., *viņā kalna galiņā* „anoje kalno viršūnėje“, *viņā saulē* „aname pasaulyje“, *viņā pusē* „anoje pusėje“, *viņu* (= pagājušuo) *nedēļu* „praeitą savaitę“ ir kt.

b) Sąvybiniai įvardžiai

313 §. Pr. *mais*, *twais*, *swais* (mot. gim. *maia*, *twaiā*, *swaia*) = ssl. *mojb* (: lo. *meus*), *tvojb*, *svojb*; ndn.: *maiāsmu*, *twaismu* (< **twaiasmu*) arba *twaiāsmu*, *swaiāsmu*, žr. Senpr. 193 §; gln.: *maian*, *twaian*, *swaian*; dgs. ndn.: *swaimans* < **swaiamans*; gln. *maians*, *twaians*, *swaians*.

La. *mans* arba dial. *muns* ir lie. *mānas* yra naujadarai; lie. *tāvas*, *sāvas* ir la. *tavs*, *savs* = gr. (Homero) *τεός*, *έός*, italų kalbos pagrindo **tojos*, **sojos* ir kt. Dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje vietoj linksniuojamų formų yra vartojami kilmininkai *māno*, *tāvo*, *sāvo*, pvz., *māno tėvas*; iš dalies taip elgiasi ir latviai, žr. Le. Gr. 357 § b.

Prūsų tekstuose greta *mes* ir *ioūs* yra posesyvinės formos **noūss* (mot. gim. *nuosā*, vyr. gim. ndn. *noūsesmu* ir kt.), *ioūs* (mot. gim. *iousā*, dgs. gln. *ioūsans* ir kt.). Vietoj to lietuviai ir latviai vartoja asmeninių įvardžių kilmininkus: (lie.) *mūsų*, *jūsų*, (la.) *mūsu*, *jūsu*; ir linksniuojamas įvardžiuotines formas: lie. *mūsāsis*, *jūsāji* (Kuršaitis, kaip *manāsis*, *tavāsis*, *savāsis*; daiktavardžio prasme *manīškis*, *tavīškis*, *savīškis*, *mūstīškis*, *jūstīškis*), la. (Adolfi gramatikoje) *manais*, *tavais*, *savais*, *mūsais*, *jūsais* (senuosiuose tekstuose taip pat: *mūss*, *jūss*), kuriuos dabar pakeitė formos *manēj(ai)s*, *tavēj(ai)s*, *savēj(ai)s*, *mūsēj(ai)s*, *jūsēj(ai)s*.

c) Parodomieji įvardžiai

314 §. *tas*, *šis*. a) Vns vrd. Kaip rodo sanskritas (*sa* „tas“: gln. *tam* „tą“) ir kt., ide. kalboje-pagrindė formų **so* „tas“ ir **sā* „ta“ kiti linksniai yra padaryti iš kamieno **to-*. Baltų ir slavų kalbose *t-* yra įvestas ir vyr. bei mot. gim. vns. vardininke; prūsų kalboje lietuvių ir latvių *tas* vietoje yra forma *stas* — tur būt, for-

mų *tas* ir **sa(s)* kontaminacija. Lietuvių k. yra ir emfatinė forma *tasai* (klm. *tōjo*, ndn. *tájam* ir t. t.). Mot. gim.: la. *tā* = slavų *ta*; lie. *ta* (arba sutrumpinimas be kirčio tariant, arba su *-a* pagal *anā*, *kitā* ir kt. pavyzdžius) arba dial. *tō* < *tó* (emfatinės formos *tóji* sutrumpinimas?); prūsų tekstuose greta *stā* (l ×) arba *sta* yra ir *stai*, plg. la. dial. *tai* Le. Gr. 360 § c ir lo. *quae*. Prūsų k. yra dar ir niek. gim. vrd. *sta*, plg. slavų *to*, skr. *tat*, gr. *τό* ir lo. *quod*. Lietuvių k. toje vietoje yra *taī* < **ta-ai*, kuris yra atsiradęs greta *tas-ai*.

Su lie. *šis* (emfatinė forma: *šisaī*, klm. *šiōjo*) sutinka ssl. *sb* (nuo tos pačios šaknies ir lo. *cis* „šiapus“); la. *šis* ir pr. schis su *š-* iš tų linksnių (pvz., vns. ir dgs. klm.), kur *š-* < *sj-* (vienkartinis pr. sis gali būti klaida). Mot. gim.: lie. *ši* (arba sutrumpinimas dėl nekirčiuoto tarimo, arba su *-i* pagal *patī* ir kt. pavyzdžius; emfatinė forma: *šióji*) arba dial. *šy* (= ssl. *si*), la. *šī* (arba dial. *šai*, žr. Le. Gr. 360 § c).

b) Vns. klm. Lie. *tō*, *šiō*, mot. gim. *tōs*, *šiōs* = la. *tā*, *šā* (arba — kaip naujadaras — *šī*), *tās* (= gr. *τῆς*), *šās* (arba — kaip naujadaras — *šīs*); apie pr. stesse(i): skr. *tasya*, vo. *des* ir kt. ir mot. gim. stessias žr. Senpr. 160 §.

c) Vns. ndn. Su pr. stesmu (su *-u* < *-ō*; mot. gim. stessieī), schismū plg. skr. *tāsmāi* „tam“ ir go. *himma* (su *mm* < *sm*) „šiam“; su lie. *tamui* > *tám* ir la. *tam* plg. ssl. *tomu*; mot. gim. lie. *taī*, la. *tāi* = gr. *τῆ*. Nuo *šis* ndn.: lie. *šiamui* > *šidm*, la. *šim* (tur būt, naujadaras), arba dial. *šam*; mot. gim. lie. *šiai*, la. *šai*.

d) Vns. gln. Su pr. *stan* (žr. Senpr. 162 §), lie. *tā*, la. *tūo* (abiem giminėm) plg. ssl. *tō*, mot. gim. *ta*, skr. *tam*, mot. gim. *tām*, gr. *τόν*, mot. gim. *τῆν* < *τάν*. Gln. nuo *šis*: lie. *šī* (= ssl. *sb*), mot. gim. *šiā*, la. *šūo* abiem giminėms, pr. (abiem giminėms) schan arba schian (: ssl. *sijq* ?) žr. Senpr. 172 §.

e) Vns. įng. Lietuvių k.: *tuō* < *tūo* arba *tuoml* (plg. galūnės atžvilgiu ssl. *tēmb* ir sen. isl. *þeim*), *šiuō* < *siūo* arba *šiuoml*, mot. gim. *tā*, *šiā*; didesnėje latvių tarmių dalyje ta pati forma, kaip galininko (abiem giminėm *tūo*, *šūo* su gln. priegaide arba *tuō*, *šūō* su įng. priegaide); daugelyje augšzemniekų tarmių įng. *tuō*, *šūō* greta gln. *tūo*², *šūo*².

f) Vns. vtn. Lie. vyr. gim. formoms *tamē* (Daukšos *tamejag* su nosiniu *ē*!), *šiamē* arba *šimē* (: ssl. *tomb*, *semb*) artimiausios yra

la. dial. *tamī*, *šamī* arba *šimī* (dabar abiejų giminių reikšme), žr. Le. Gr. 364 § su ten minėta literatūra. Lie. mot. gim. formas *tojė*, *šiojė* (su ta pačia galūne kaip nominaliniame linksniavime) atitinka la. *tai*, *šai* (arba dial. *tā*, *šā*), kurios dabar vartojamos abiejų giminių reikšme, taip pat kaip *tajā*, *šajā* (su *-ajā*, tur būt, pagal įvardžiutinių būdvardžių pavyzdį) ir *tanī* (iliatyvo *tan* ir vietininko *tamī* kontaminacija?), *šinī* arba dial. *šanī*.

g) Dgs. vrd. Lie. *tiē*, *šiē* (< **tīe*, **šīe*) ir la. *tiē*, *šiē* su savo *-ie* < *-ei* skiriasi nuo pr. *stai*, schai, go. *ḥai* ir gr. (dor.) *τοί* (ir ssl. *ti* — greta ndn. *tēmō*, — tur būt, iš ide. **toi*). Pedersenui Tocharisch 59 ir tocharų B cey atrodo atsiradęs iš ide. **tei*; *-ei* rodo ir pr. tennei „jie“, klm. steison „tų“ ir nd. *steimans* (vrd. *stai* gali būti gavęs savo *-ai* arba kaip daiktavardžių su *-ai* pažymins arba iš mot. gim. formos *stai*). Baltų **tei* būtų galima suprasti ir kaip naujai padarytą: **tei*: *tās* = **šei* (= ssl. *si*, greta ndn. *simō*), *(*j*)*ei*: **šīās*, **jās*. — Greta lie. mot. gim. formų *tōs* (= skr. *tāh*, go. *ḥōs*), *šīōs* (su senu cirkumfleksu) la. *tās*, *šās* (arba *šīs*) priegaidės atžvilgiu yra naujadarai, žr. Le. Gr. 365 §. Prūsų k. toje vietoje yra *stai*, plg. gr. dial. *ταί* ir lo. *istae*.

h) Dgs. klm. Lie. *tū* (= gr. *τῶν*), *šiū* ir la. *tūo*, *šūo* galūnės atžvilgiu sutinka su nominaliniu dgs. klm. Latvių senesniųjų tekstų *tuos*, *šuos* > augšzemn. *tūs*, *šūs*, tur būt, yra atsiradę pagal kilmininko reikšme vartotų **nōs*, **uōs* pavyzdį, žr. Le. Gr. 316 § b. — Pr. steison. primena ssl. *těxъ*, skr. *tēṣām* ir sen. isl. *ḥeira*.

i) Dgs. ndn. Pr. *steimans* buvo vartojamas visų giminių reikšme, taip kaip ssl. *tēmō* ir go. *ḥaim*. Greta lie. *tiems(u)s*, *šiem(u)s* ir la. *tiēm(s)*, *šiēm(s)* dabar yra mot. gim. formos lie. *tóm(u)s*, *šiom(u)s* ir la. *tām(s)*, *šām(s)* arba *šīm(s)*, ir mot. gim. reikšme XVI amž. latvių tekstuose vartojami *tiems* ir kai kuriose lietuvių tarmėse *tiem(u)s* žr. Le. Gr. 367 §.

j) Dgs. gln. Pr. *stans* vyr. ir mot. gim. kaip ssl. *ty*; nuo pr. schis — vyr. gim. schans 1 × (: lie. *šiuōs*, la. *šuōs*) arba schins 2 × (plg. go. *ins*), mot. gim. schiens 1 × (kaip ssl. *sijē*?). Su lie. *tuōs*, *šiuōs*, mot. gim. dial. *tōs*, *šīōs* < *tōs*, *šīōs* ir la. *tuōs*, *šuōs*, mot. gim. *tās*, *šās* (taip pat: *šīs*) plg. skr. *tān*, *tāh*, gr. *τούς*, *τάς*, go. *ḥans*, *ḥōs*. Lietuvių literatūrinėje kalboje sutinkame mot. gim. formas *tąs*, *šiąs* (arba *tas*, *šias*), žr. apie tai 212 §.

k) Dgs. įng. Lietuvių k. šalia *taiš* (: skr. *tāih*, av. *tāiš*), *šiais* yra mot. gim. formos *tomš*, *šiomš*. Latviai dabar įnagininko reikšme vartoja naudininko formą (arba su senojo naudininko priegaide ~, arba su senojo įnagininko priegaide ^), žr. Le. Gr. 367 §. Kraštiniame Latvijos pietvakarių kampe yra ir vyr. gim. formos *tiēs*, *šiēs* su *ie* iš vrd. ir ndn., žr. Le. Gr. 367 §.

l) Dgs. vtn. Lie. *tuosė*, *šiuosė*, mot. gim. *tosė* (plg. skr. *tāsu*), *šiosė* ir la. *tuōs*, *šuōs*, mot. gim. *tās*, *šās* yra padaryti pagal vardžodžių dgs. vietininką. Latvių k. toje vietoje yra ir pagal vns. vtn. pavyzdį atsiradusios formos *tajuōs*, *šajuōs*, mot. gim. *tajās*, *šajās* ir — abiejų giminių reikšme — *taiš*, *šais* arba *taniš*, *šinīš* ir kt., žr. Le. Gr. 369 §.

m) Lietuvių k. dviskaitos formos. Vrd. ir gln.: *tuō-du* (plg. skr. *tā(u)*, gr. τώ ir ssl. *ta*), *šiuō-du*, mot. gim. *tiē-dvi*, *šiē-dvi*; ndn.: *tiēm-dviem*, *šiēm-dviem*, mot. gim. *tóm-dviem*, *šióm-dviem*; įng.: *tiēm-dviem*, *šiēm-dviem*, mot. gim. *tōm-dviem*, *šiōm-dviem*; vtn.: *tuōdviese*, *šiuōdviese*; mot. gim. *tiēdviese*, *šiēdviese*.

315 §. Formą *šis* gali pakeisti lie. *šitas* arba dial. *ītas*, la. *šitas* (taip pat: *šitais*, *šitanais*, *šitēnais* ir *štas*) arba augšzemn. *itis*, žr. Le. Gr. 372 §.

316 §. Įvardžiai reikšme „toks“.

a) Pr. *stawīds* yra sudurtinis žodis, kurio antroji dalis yra gimininga su la. *veids*, plg. panašiai sudarytą go. *swaleiks*; ndn. *stawīdsmu*, gln. *stawīdan*, dgs. mot. gim. vrd.: *stawīdas*; gln.: *stawīdans*.

b) La. *tāds*, *šitāds*, *šāds* linksniuojami kaip paprastieji būdvardžiai; kad ir lietuviai turėjo panašias formas, leidžia manyti lie. *kitódas* ir *vienódas*.

c) Dabar lietuvių k. čia yra tik *tók(i)s*, *tókiās*, *tōks* arba *toksai* (: ssl. *takō*), mot. gim. *tókiā*; klm. *tókiō*, mot. gim. *tókiōs*; ndn. *tókiām*, mot. gim. *tókiāi*; gln. *tókī*, mot. gim. *tókiā*; įng. *tókiu(o)*, mot. gim. *tókiā*; vtn. *tókiāmė*, mot. gim. *tókiøjė*; dgs. vrd. *tóki(ē)*, mot. gim. *tókiōs* ir t. t. Panašiai linksniuojami *šióks*, *šlōks* bei *anóks*.

d) Klausiamieji, nežymimieji
ir santykiniai įvardžiai

317 §. *kas*. a) Vns. vrd. Lie., la. ir pr. *kas* (=skr. *kaḥ*, go. *was*) vartojamas ir mot. gim. reikšme. Prūsų tekstuose pasi- taiko — reliatyvine reikšme — ir atskira mot. gim. forma *quai*, plg.

stai 314 § a, lo. *quae* ir — apie qu- — Senpr. 180 §. — Lietuviai ir latviai niek. gim. reikšme vartoja *kas*; prūsų k. vietoj to dar yra išlikęs senasis *ka* (= go. *tva*, lo. *quod*; ar šis senasis *ka* būtų išlikęs ir lie. Svėdasų tarmės galininkuose *ka* LChr. 354,¹⁸ ir *kāgi* 351,¹⁰?), kuri latviai dabar vartoja kaip jungtuką, žr. Le. Gr. 377 §.

b) V n s. k l m. Lie. *kõ* ir la. *kà* su nominaline galūne kaip lie. *tõ* ir la. *tà*. Posesyvine reikšme (ir greta neveikiamojo dalyvio) lietuviai vietoj *kõ* vartoja *kienõ*, pvz., *kienõ arklỹs?* Šis *kienõ* yra toks pat sustingęs kilmininkas kaip *màno*, *tàvo*, *sàvo*; šen ten (GK 1939, 9 psl. ir Aruma Lit. Mund. 57) dar yra vartojamas linksniuojamasis *kienàs* „kam priklausantis“, plg. go. *meins* „mano“, *þeins* „tavo“ ir kt.

c) V n s. n d n. Su pr. kasmu plg. stesmu „tam“, skr. *kasmāi* ir go. *tvamma* „kam“; su lie. *kamui* > *kám* ir la. *kam* plg. ssl. *komu*. Latvių k. kartais pasitaiko ir mot. gim. ndn. *kāi*.

d) V n s. g l n. Lie. *kã* ir la. *kùo* (visoms giminėms) = skr. *kam*.

e) V n s. i n g. Lie. *kuõ* < **kúo*, la. *kùo* (su galininko priegaide; augšzemniekų tarmės dar skiria gln. *kùo*² nuo iŋg. *kuó*) ir pr. -ku = av. *kā*.

f) V n s. v t n. Su lie. *kamè* ir la. dial. *˘kamī* (taip pat *kanī*, plg. *tanī* 314 § f) plg. ssl. *komb*.

g) Prūsų tekstuose sutinkame ir vyr. gim. dgs. vrd. quai (žr. Senpr. 84) ir gln. *kans*.

h) Forma *kas* yra vartojama kaip klausiamasis, nežymimasis ir santykinis įvardis ir paprastai tiktai daiktavardžio reikšme; bet lietuvių k. yra vartojami ir tokie junginiai kaip, pvz., *kuõ metù*, *kuõ jis vardù*, *kuõ būdù* Būga KSn. 90.

318 §. Lie. *katràs* arba dial. *kataràs* (: skr. *katará-h*, gr. *πότερος*, go. *waþar* „kuris iš dviejų“, ssl. *kotoryjb* arba *koteryjb* „kuris“) ir la. *katrs* arba (senuosiuose tekstuose ir tarmėse) *katars* arba *katęrs* yra vartojami kaip paprastieji būdvardžiai.

Jie vartojami a) klausiamąja reikšme, pvz., lie. *katrà búsita namiẽ rytój?*; la. *stāvu duõmādama*, *katram* (= kuriam iš abiejų) *lèkšu kamanàs* „stoviu galvodama, į katro roges šoksiau“; *katri* (= kurie) *cilvęki iet?* „kurie žmonės eina?“ Le. Gr. 380 §;

b) nežymimąja reikšme, pvz., lie. *pasiródysiva*, *katràs kã galįs*; *kad katràs tūri pinigų*; *katràs sáu gyvėna* Būgos Žod. CXIII; la. *zied ábele pret ábeli*, *katra kalna galiņā* „žydi obelis prieš obelį,

kiekvieno kalno viršūnėlėje“; *kūmas, duomājiet, kuo jūs katrs darīs!* „kūmai, galvokit, ką jūs kuris darysit!“, *katram savas rūpes* „kiekvienas turi savo rūpesčių“;

c) reliatyvine reikšme, pvz., lie. *bernytis, katrās mīrė; katrās pirmas pribėgsiva, t(atr)ám teks dovanà*; la. *katra* (var.: *kuša*) *meita guodu gaida, tai ...* „kuri duktė garbės laukia, ta ...“; *tie laudis, katri ...* „tie, žmonės, kurie ...“

319 §. Lie. *kuris* > *kušs* (tarmėse ir: *kuriàs*) ir la. *kušs* yra atsiradę, sujungus prieviksniį *kur* (kuris dar ir dabar lietuvių bei latvių tarmėse gali pakeisti santykinį įvardį) su įvardžiu *jis*; la. *kušs* arba = lie. *kuriàs*, arba priderintas prie tų linksnių, kurie prasideda su *kuš-* (pvz., klm. *kuša* = lie. *kuriō*), ir linksniuojamas šis *kušs* kaip būdvardis, žr. Le. Gr. 381 §. Atitinkama lietuvių forma yra taip linksniuojama: vns. vrd. *kuris* arba *kušs*, mot. gim. *kurì*; klm. *kuriō*, mot. gim. *kuriōs*; ndn. *kuriám*, mot. gim. *kuriaĩ*; gln. *kurĩ*, mot. gim. *kuriã*; įng. *kuriuō*, mot. gim. *kuriã*; vtn. *kuriamė*, mot. gim. *kuriojė*; dgs. vrd. *kuriē*, mot. gim. *kuriōs*; klm. *kuriū*; ndn. *kuriems*, mot. gim. *kuriōms*; gln. *kuriuōs*, mot. gim. *kuriàs* ir t. t.

Šis žodis vartojamas a) klausiamąja reikšme, pvz., lie. *kuriuō keliū važiūsote? kuris dabať mėtas?* la. *kušs, ļautiņi, dzirdējāt?* „kuris, žmoneliai, girdėjote?“, *kušais* (su įvardžiuotine galūne). *tu skuolā sēdi?* „kuris tu mokykloje sėdi?“

b) nežymimąja reikšme, pvz., lie. *atsiūsk vaikū kurĩ! kurĩ laiką; iš ēgliū žiedū skaičiaus sprēndžiama, kiek jōs kurì turi mētū*; la. *dievs tuo zina, citu gadu kur mēs kuša* (var.: *katra*) *dziedāsim* „dievas tai žino, kitais metais kur mes kuri dainuosim“; *runājiet nu, ļautiņi, kuo kušais zinādami!* „sakykite, žmoneliai, ką kuris žinot!“

c) reliatyvine reikšme, pvz., lie. *kušs vōgs, nepralōbs*; la. *kušs puisītis čakli gāja, tas bij liels dziedātājs* „kurs bernelis žvitriai ējo, tas buvo didelis dainininkas“; *tuo meitiņu, kuša brūte* „tą mergelę, kuri jaunoji“.

Lietuvių k. yra ir emfatinės formos *kur(i)saĩ*, mot. gim. *kurióji*.

320 §. Įvardžiai reikšme „koks“. a) Su pr. *kawīds* plg. *stawīds* 316 § ir go. *hwileiks*.

b) La. *kāds* atitinka parodomąjį *tāds*.

c) Lie. *kóks* (ir: *kõks* arba *kókis*; plg. ssl. *kakṣ*) linksniuojamas kaip *tóks* 316 § c.

Šios formos vartojamos a) klausiamąja reikšme, pvz., lie. *kókia tu gudrì! kóks reikalas átvedè tavè? la. káda diena šuodien ir? „kokia šiandien diena?“*

b) nežymimąja reikšme, pvz., lie. *išmókti kókio ámato; kókias penkiàs minutès; la. péc kádám dienám „po kelių dienų“; kádu uolekti plats „kokios uolekties platumo“;*

c) reliatyvine reikšme, pvz., lie. *kóks gímè, tóks ir miřs; la. káds kungs, táds kalps „koks ponas, toks ir tarnas“.*

321 §. Lie. *kiekas* (lo.) „quantus“ (: *tiékas* „tantus“; dgs. gln. *tiékus vyrus* „tot viros“) tik retai su linksniuojamomis formomis, pvz., *kiekas jò tuřtas búvo? kiekuõ* (arba *kieku*) *jis táu skalnas?* Įprasta yra sutrumpinta niek. gim. vns. vrd. ir gln. forma *kiek(a)* (: *tiék*), pvz., *kiek vandeñs?; kiek žmonių?*

322 §. Su lie. *kelì* (lo.) „(ali)quot“ plg. ssl. *kolb* „kiek daug“; vartojamas klausiamąja (pvz., *kelì jūs čia búsite rytój?*) ir nežymimąja (pvz., *čia jū kelì yrà*) reikšme. Prieš daugiskaitinius daiktavardžius būna *keleri* (dėl priesagos žr. 298 § b), pvz., *kèlerius metùs ištarnàvo.*

323 §. Nežymimieji įvardžiai. Kaip jau sakyta, anksčiau minėtieji klausiamieji įvardžiai yra vartojami ir nežymimąja reikšme. Šia reikšme (kaip ir klausiamieji prieveiksmiai) jie yra sutinkami ir sujungti su kokiu nors kitu žodžiu.

Latvių k. formos: *kaút kas* „kas nors“, *jeb'kas* „bet kas“, *kas nekas*, (senuosiuose tekstuose) *kas-lab(an)*; *ik'katrs* „kiekvienas“, *kuřs katrs* „kiekvienas“; *kaút kuřs* „kuris nors“, *jeb'kuřs* „bet kuris“, *ik'kuřs* „kiekvienas“; *kaút káds*, *jeb'káds* „bet koks“, *káds nekáds*; *laì kas* (lo.) „quisquis“, *laì kuřs* (lo.) „quicumque“, *laì káds* (lo.) „quālisicumque“.

Lietuvių k. formos: *vienas katràs, vienas kurìs, bet¹ kas, bet kuřs, bet kóks*, pvz., *jis ne bet su kókais dèdasi; kàna kas* arba *kaž* (< *kažl(n)* < *kas žlno*) *kas*, pvz., *kaž kas suřuko; kaž kóks; kai kas* (tur būt, r. *кое-кто* sekimas), pvz., *dabař ir mēs kai kas imam abejóti; kai kuriè; kas (kuřs, kóks) nór(int)s* (lo.) „quilibet“; *kàs-ne-kàs* (pvz., *kā-ne-kā pridėti*); *jeib kas (kuřs, kóks); jóks* (mot. gim. *jókia*) (lo.) „ullus“, pvz., *be jókio tuřto.*

¹ Šio *bet* vietoje pasitaiko ir slavizmai *bý* arba *biù*;

324 §. Su negacija sudurti įvardžiai. Su lie. *niėkas* (ir būdvardžio reikėme, pvz., *niekù būdù*) sutinka la. dial. *nei'kas*, ssl. *nikòto* ir av. *naėčiš* (lo.) „nemo“. Kitose latvių tarmėse (žr. Le. Gr. 388 §) jų vietoje yra *ni'kas* (plg. pr. *nians* ir lie. dial. *ni vienas* Liet. pas. II 35: literatūrinėje kalboje *nei vienas*), o literatūrinėje kalboje — *ne'kas* (ir: *ne'kâds*, *ne'kâ*, *ne'kad* ir *ne'kur*; o lietuvių: *nejòks*, *niekaiþ*, *niekad* arba *nekada*¹ ir *niekur*). Su la. *ne'katrs* sutinka lie. *niekatràs*, o lie. *nekàs* reiškia — „nieko ypatingo“, *nekòks* — (ir *nekaip*). Lie. *nėkas* (vo.) „etwas“, tur būt, yra r. *нечто* sekimas.

Greta šių formų su negacija vartojamas ir veiksmazodis (kaip slavų k.), pvz., lie. *niėkas neduoda*, la. dial. *nei'kas* (arba *ni'kas*; literatūrinėje kalboje: *ne'kas*) *neduod*.

e) pats

325 §. Lie. ir la. *pats* (taip pat reikėme „vyras (vedėš)“, latvių k. ir reikėme „šeimininkas“) yra tas pats žodis kaip skr. *páti-h* „ponas“, gr. *πόσις* „vyras (vedėš)“ ir kt., žr. Le. Gr. 375 §.

Vyr. gim. vns. vrd.: lie. *pats* (ir: *patsai* bei — retai — *patis*; vartojant daiktavardžio reikėme jis linksniuojamas, kaip, pvz., *vagis*), la. *pats*; klm.: lie. *patiėš* = la. augėzėmn. *pā'ti's* Lazduonoje ir kt. arba lie. *pāčio* = la. *paša*; ndn. lie. *pačiam* = la. *pašam* arba la. dial. *patim*; gln.: lie. *pāti* = la. dial. *pati* arba la. (iš tikrųjų: įng.) *pašu*; įng.: lie. *pačiù* = la. *pašu* arba lie. *patimì*; vtn.: lie. *pačiamè* arba *patimè*, la. *pašā* arba dial. *patì* (= lie. *patyje*); dgs. vrd.: lie. *pātys* = la. dial. *patis* arba lie. *pāt[e]s*² ir la. *paši*; klm.: lie. *pačiū* = la. *pašu*; ndn. lie. *patims* = la. (senuosiuose raštuose) *patims* arba lie. *patiems*: la. *pašiem(s)*; gln.: lie. *pačiūs* = la. *pašus*; įng.: lie. *patimìs* arba *pačiais*: la. *pašiem*; vtn.: lie. *pačiuosè* = la. *pašuòs*; dvs. vrd. ir gln.: lie. *pačiù*; ndn.: lie. *patim* arba *patiem*; įng. lie. *patim̃* arba *patiēm*.

Mot. gim. forma dabar yra lie. *patì* = la. *pati*; klm.: lie. *pačios* = la. *pašas* ir t. t. Senesnės formos yra skr. *pātnī*, gr. *Πότινα* ir lie. *viėšpatni*.

Prūsų k. dar sutinkamos šio žodžio formos (gln.) waispattin (vo.) „Frau“ ir pattiniskun „santuoką“ (vedinys iš **patina[s]* = lie. *pātinas*). „Pats“ reikėme (kaip įvardis) prūsų k. yra *subs*, gln. subban.

¹ Su *nė-* iš nekirčiuoto *nė-*?

² Plg. lie. (Daukšos) dgs. vrd. *viėšpates*, klm. *viėšpatiū*, vns. klm. *viėšpatėš*.

10. Asmenavimas¹

a) Formų sudėtis

326 §. Laikų formos: iš ide. kalbos-pagrindo yra paveldėti esamasis ir būsimasis laikai; be jų, baltai turi ypatingą būtojo laiko formą, kuri pavaduoja ide. imperfektą, aoristą, perfekta ir pluskvamperfektą. Lietuvių kalboje dar yra ir naujai sudaryto imperfekto formos, o prūsų kalboje, galimas daiktas, yra išlikusios ir ide. imperfekto formos. Yra ir perifrastinės perfekto, pluskvamperfekto ir būsimajo laiko formos.

Nuosakos: be indikatyvo ir imperatyvo, yra dar kondicionalis, be to, bent indikatyvas ir imperatyvas turi atskirą netiesioginės kalbos formą.

Genera verbi: be aktyviųjų formų yra — kaip ir slavų kalbose — naujai sudarytos refleksyvinės formos, kurios pavaduoja ide. medialines formas; yra ir naujai sudarytos pasyvinės formos.

Lietuvių kalboje yra išlikusios ir dviskaitos formos.

Verbum infinitum: be infinityvo ir supino yra visų laikų veikiamieji ir neveikiamieji dalyviai.

b) Asmenų galūnės²

327 §. Baltų kalbose nėra jokio skirtumo tarp „primarinių“ ir „sekundarinių“ galūnių.

328 §. Vienaskaitos I asmens galūnė. Kad dabartiniai tematiniai veiksmažodžiai indikatyve kitados baigėsi *-ō*, rodo kartu su gr. φέρω, lo. *ferō*, sva. *biru* „nešu“, av. *spasyā* „žiūriu“ ir kt. — pr. (nadruvių) girdiu „kalbu“ (žr. Senpr. 177 s. v. gerdant), lie. *velkū* ir kt., la. *vēlku* ir kt. Baltų *-u* čia per *-uo* iš ide. *-ō*; *uo* yra išlikęs atitinkamoje refleksyvinėje formose: lie. *velkuos(i)*, la. *vēlkuōs*. Ši *o*-kamienių pabaiga lietuvių ir latvių kalbose yra es. laiko *ā*-kamienių ir būt. laiko *ā-* ir *ē*-kamienių fleksijoje atsiradusi vietoj ide. *-mi* arba *-m*; pvz., lie. *sakaū*, *vilkaū* (> la. *saku*, *vilku*) su *-au* ide. *-ām(i)* vietoj, ir lie. *merkiaū* (> la. *mērcu*) < **merkēu*, kur *-ēu* yra vietoj ide. *-ēm*.

¹ Žr. apie tai ir Stango Verbum 98 tt.

² Žr. apie jas ir Stango Verbum 224 tt.

Kaip rodo, pvz., ssl. *jesmb*, skr. *ásmi*, gr. εἶμι „esu“ ir kt., atematiniai kamieniai es. laiko vns. I asmenyje yra baigęsi *-mi*. Bet prūsų k. čia yra *asmai*, kuriam pavyzdžiu galėjo būti **vai(d)mai*, o tas, savo ruožtu, galėjo atsirasti, kontaminuojant seną perfekta **voidai* (= ssl. *vėdė* „žinau“) ir **vai(d)mi* (= ssl. *vėmb*) tp. Lie. *esm̃* yra atsiradęs (kaip rodo sen. lietuvių refleksyvinė forma *duomie-s*) iš **esmie* < **esmei*, kur *-ei* galėjo atsirasti iš II asm. formų, kurios baigęsi *-ei* > *-ie*. Tematinių formų įtakoje vėliau atsirado ir formos su *-mu*, pvz., pr. asmu, lie. dial. *esm̃u* ir la. *ęsmu*.

329 §. Vienaskaitos II asmens galūnė. Kitose ide. kalbose randame galūnę *-si* tiek tematinių (pvz., skr. *bhárasi*, sva. *biris* < ide. **bhere-si*), tiek ir atematinų (pvz., gr. Hom. ἔσσι) veiksmazodžių. Tuo tarpu baltų kalbose tematiniai veiksmazodžiai baigiasi *-i* < *-ie* < *-ei*, pvz., lie. *junt̃i*, la. *jùti* greta refleksyvinių lie. *junt̃ie-s(i)*, la. *jùtiē-s*; apie *-ei*: *-e-si* žr. Le. Gr. 596 § minėtą literatūrą. Gal būt, pagal tematinių veiksmazodžių pabaigos *-ei* pavyzdį vietoj atematinų veiksmazodžių *-si* baltų (ir slavų) kalbose yra *-sei* > *-sie* > *-si*: pr. *waisei* (= ssl. *vėsi*) „žinai“, *essei* (= ssl. *jesi*), lie. *es̃i*, la. *esi*; kad lie. (ir la.) *-si* čia iš *-sie*, rodo, pvz., lie. *esie-gu* ir *desie-s*. Latvių kalboje viena tematinių veiksmazodžių dalis šį *-i* < *-ie* dabar yra numetusí, žr. Le. Gr. 596 §.

Šiaurės vakarų žemaičių tarmėse, kur *ie* > *ei*, refleksyvinių *o-* ir *i-* kamienių šios formos baigiasi *-ys*, pvz., *dirbys*, *tõrys* apie Telšius. Ši pabaiga, gal būt, yra atsiradusi *i-* kamieniams: kai III asmens forma dar baigėsi *-e[t]* ir II asmens forma — *-ei*, pagal *o-* kamienių *-e*: *-ei* pavyzdį *i-* kamienių fleksijoje greta III asm. *-i* galėjo atsirasti II asm. *-ĩ* > *-ĩ*; vėliau viena arba kita pabaiga buvo apibendrintos. Latvių paralelės, atrodo, yra Mancelio *dzirdī-g* „ar girdi?“, *pruotī-g* ir kt.

Esamojo ir būtojo laiko *ā-* kamieniai ir būtojo laiko *ē-* kamieniai kitados, tur būt, baigėsi *-s*, pvz., es. l. **sakā-s*, būt. l. **vilkā-s*, **vedē-s*, plg. lo. *erā-s* „buvai“, gr. ἐφάωνης „tu pasirodei“ ir kt. Šių *-ās* ir *-ēs* vietoje baltų k. yra atsiradę *-ai* arba *-ei*, kurie lietuvių k. yra išlikę (pvz., *sakaĩ*, *vilkaĩ*, *vedeĩ*), latvių k. — sutrumpinti į *-i* (pvz., *saki*, *vilki*, *vedi*), greta kurių dabar yra naujoviška refleksyvinė galūnė *-ie-s*: *sakiēs* (senuosiuose tekstuose ir dabar dar kai kuriose tarmėse *sakaĩs* = lie. *sakaĩs*), *vilkiēs* (: lie. *vilkaĩs*), *vediēs* (: lie. *vedeĩs*). Apie šias *ā-* ir *ē-* kamienių formas žr. Le. Gr. 596 § c.

„Sekundarinė“ galūnė -s yra išlikusi prūsų (optatyvuose >) imperatyvuose *imais*, *wedeis* ir kt. plg. gr. φέροις, go. *nimais*, skr. *bharēh* ir kt.

330 §. III asmens galūnė. Baltų kalbose visų skaičių III asmuo turi vieną ir tą pačią formą, kuri — sprendžiant iš kitų ide. kalbų duomenų — pradžioje yra buvusi būdinga trečiajam vienskaitos asmeniui. Atematiniai vienskiemeniai veiksmoždziai esamajame laike yra turėję galūnę -*ti*: pr. *ast* (greta *asti-ts*), *ēit*, lie. *ēsti*, *ēit(i)*, la. *iēt*, plg. skr. *āsti*, *ēti*, gr. ἔσσι, slavų *jestb* ir kt. Kitų baltų kalbų kamienų jau pirmuosiuose tekstuose jokios galūnės nebematyti: pr. polinka „palieka“, *bia* (= lie. *bijo*), *lāiku* (= lie. *laiko*), turri, būt. l. ismigė „užmigo“, *provela* „išdavė“ ir kt., lie. *juñta*, *sāko*¹, *tūri*, būt. l. *vilko*¹, *vėdė* ir kt., la. *jūt* (: refl. *jūta-s*), *saka* (: refl. *sakā-s*), *grib* (: refl. dial. *gribi-s*), būt. l. *vilka* (: refl. *vilkā-s*), dial. *vede* (: refl. dial. *vedė-s*) ir kt. Čia po kamieno formos — taip kaip ir ssl. *šede* (greta *šederō*) — atrodo yra išnykusi „sekundarinė“ galūnė -*t*, plg. skr. (vedų) vns. III asm. *cōdaya-t* „ragina“ ir kt., žr. Le. Gr. 597 §.

Savo atskirą formą pirmiausia, tur būt, prarado, kaip nurodo Zubatijus IFA XVI 54, dviskaitos III asmuo. Daugiskaitos III asmens forma, tur būt, išnyko dėl to, kad pasidarė labai nepatogi. Jei vns. trečiasis asm. turėjo galūnę -*t*, tai daugiskaitoje ji, tur būt, baigėsi -*nt*, pvz., **vedant* „jie veda“. Bet su -*nt* baigiasi ir veikiamųjų dalyvių niek. gim. vardininkas, kuris galėjo būti predikatu ir tuomet, kai subjektas buvo (vis tiek kokios giminės) dgs. vardininkas. O vienoda dgs. trečiojo asmens ir atitinkamo veikiamojo dalyvio niek. gim. vns. vardininko forma buvo labai nepatogi todėl, kad atpasakojamojoje nuosakoje dalyvis pavaduoja tiesioginės kalbos indikatyvą, taip, kad, pvz., **vedant* galėjo reikšti ne tik tai „jie veda“, bet ir „(jie) vedą“; o toks dviprasmiškumas buvo nepakenčiamas. Kad vienskaitos forma pakeitė ir dviskaitos bei daugiskaitos formas, galėjo prisidėti šios aplinkybės: baltų kondicionalis, kaip nurodo Zubatijus l. c. 56, tur būt, jau iš pat pradžių turėjo tik vieną formą visų skaičių trečiajam asmeniui; jeigu sakinyje buvo daugiau subjektų ir kiekvienas iš jų vienskaitos forma, tai verbalinis predikatas svyravo tarp daugiskaitos ir vienskaitos formų; lie. *yrà* ir la. *ir*, tur būt, (kaip mano J. Šmitas

¹ Apie galūnę -*ō* atitinkamai -*ē* žr. Le. Gr. 597 §.

KZ XXV 595¹) iš tikrųjų yra buvęs daiktavardis su buvimo reikšme, kuri, vadinas, buvo galima naudoti kaip predikatą ir tuomet, kai veiksnys buvo daugiskaitos ar vienaskaitos forma (prūsų tekstuose, tiesa, nėra atitinkamos formos, bet prūsų kalboje ji galėtų būti buvusi); žr. Le. Gr. 597 §.

331 §. Daugiskaitos I asmens galūnė. Ji ide. kalbose prasideda *m-*. Prūsų po *m* čia seka *ai* (pvz., *asmai*, *giwam-mai*, *lāikumai*, *turrimai*), kuris, tur būt, perimtas iš vns. I asmens, žr. Senpr. 220 §. Panašią naujovę randame ir kitose baltų kalbose: greta, pvz., la. *jūtam* yra refleksyvinė forma *jūtamiē-s*, kuri rodo, kad *-m* čia iš *-mi* (senuosiuose tekstuose kai kur dar pasitaiko *esmi* „esame“) < *-mie* (plg. 328 §), ir senuosiuose lietuvių tekstuose kartais sutinkame *esmi* „esame“, žr. Le. Gr. 598 §. Lietuvių įprastinė galūnė yra *-me* > *-m* su *-e* < *-ē*, kaip rodo, pvz., refl. *juñtamės(i)* greta aktyviosios *juñtam(e)*, ir taip pat daugelyje latvių augžšmniekų tarmių greta aktyviosios *-m* yra refl. *-mēs*; šiam *-mē*, gal būt, atliepia go. *-ma* ir skr. (vedų) „sekundarinė“ galūnė *-mā*, žr. Le. Gr. I. c. Daugelyje lie. ir la. tarmių greta aktyviosios formos su *-m(a)* yra refl. (la.) *-mās* > (lie.) *-mos* > (žem.) *-muos*, kur *ā* — kaip ir kai kuriose slavų kalbose, — tur būt, atsirado iš dviskaitos I asmens galūnės, žr. Le. Gr. I. c.

332 §. Daugiskaitos II asmens galūnė. Ji prasideda *t-*. Baltų kalbos-pagrindo *-tē* rodo lie. refl. *-tē-s(i)*, pvz., *juñtatēs*, greta aktyviosios *-t(e)*, pvz., *juñtate*, la. dial. refl. *-tē-s* greta aktyviosios *-t(e)* ir, tur būt, pr. *-ti* (pvz., *asti*, *immaiti*, *turriti*); giminingoms kalboms svetimas *ē* (plg. gr. $\tau\epsilon$, lo. *-te* ir kt.) čia, atrodo, atsirado iš dgs. I asm. galūnės *-mē*. Naujadarai su vns. II asm. galūnės vokalizmu yra pr. *-tei*, pvz., *estei*, *lāikutei* (iš šito *-tei*, tur būt, atsiradęs *-te*, pvz., *edeitte*), la. refl. *-tiē-s* greta aktyviosios *-t* (Elgerio dar *-ti*, pvz., *būsieti*) ir lie. dial. *-ti* greta refleksyvinės *-tie-s(i)*, žr. Le. Gr. 599 §. La. dial. *-ta* > *-t* greta refleksyvinės *-tā-s* (retkarčiais ir lietuvių tekstuose dgs. refl. II asmuo baigiasi *-to-s* < *-tā-s*) yra arba buvusi dvs. II asmens galūnė, arba naujadaras su *ā* iš dgs. I asm. galūnės *-mā*, žr. Le. Gr. I. c.

333 §. Dviskaitos formas yra išlaikę tik lietuviai. Dvs. I asmens forma jų baigiasi su *-va* (= slavų *-va*), pvz., *juñtava*, greta refl. *-vos(i)*; dvs. II asmuo — su *-ta* (= slavų *-ta*), pvz. *juñtata*, greta refl. *-to-s(i)*.

c) Laikų formos

α) Esamojo laikio kamienai

αα) Atematiniai (vienskiemeniai) kamienai

334 §. Nuo šaknies *es-*: vns. I asm. — pr. *asmai* arba (su tematine pabaiga) *asmu*, lie. (senuosiuose tekstuose) *esmì*, dial. (su tematine pabaiga) *esmù*, dabar literatūrinėje kalboje *esù*, la. *ęsmu* (su tematine pabaiga) arba dial. *ęsu*; II asm. — pr. *assei* arba *essei*, lie. *esi*, la. *esi* (= ssl. *jesi*); III asm. — pr. *ast*, lie. *ęsti* (= skr. *ásti*, gr. *ἔστυ*, r. *ecmb*, lo. *est*, vo. *ist* ir kt.) ir (tur būt, senas daiktavardis) *yrà*, la. *ir* < **ir* < *ira* (su negacija: *nav* < *nevoid*, žr. Le. Gr. 601 § a); dgs. I asm. — pr. *asmai*, lie. *esmè* (dabar tik retai) arba (tematinė daryba) *ėsame*, la. *ęsam*; II asm. pr. *estei*, lie. *estè* arba (dabar paprastai) *ėsate*, la. *ęsat*, žr. ir Le. Gr. 601 § a; lie. dvs. I asm. — *esvà* arba *ėsava*, II asm. — *està* arba *ėsata*. Prieš balsių lietuvių vietoj *es-* turi ir *ės-*, pvz., *ėsu*, *ėsame*; *ė* čia, tur būt, iš kontrahuoto *nės-* (pvz., *nėsame* < *neesame* = la. *nęsam*; greta *nės-* lietuvių turi ir *nes-*!), iš kur tas *ė*, tur būt, atsirado ir formoje *nèrà* (vietoje *ne-yrà*).

335 §. Nuo šaknies *dō-*: vns. I asm. — lie. *dúomi* (senuosiuose tekstuose) arba (dabar) *dúodu*, la. *duómu* (su tematine pabaiga) arba *duódu*: ssl. *damb*, skr. *dadāmi*, gr. *δίδομι*; II asm. — pr. *dāse* (su *ā* iš infinityvo), lie. *duosi* (seniau; = sl. *dasi*), dabar *dúodi* = la. *duodi*; III asm. — pr. *dāst*, lie. *dúosti* (seniau; ssl. *dastō*), dabar *dúoda* = la. *duod*; senuosiuose lietuvių raštuose ir dviskaitos bei daugiskaitos formos: *duova*, *duosta*, *duomz*, *duoste*. Apie šio veiksmoždžio es. I. formas žr. Le. Gr. 601 § d su literatūra.

336 §. Nuo šaknies *ei-*: vns. I asm. — lie. *eimì* (: skr. *ēmi*, gr. *εἶμι*) senuosiuose raštuose, dabar *einù* arba (žem.) *eitù*, la. (su tematine pabaiga) *eimu*, *iemu*, *einu*, *ienu*, *ietu* arba *eju*, žr. Le. Gr. 601 § b; II asm. — pr. *ēisei* (: skr. *ēši*, lo. *īs*), lie. *eisi* (seniau), la. (tematinė forma) *ej(i)*; III asm. — pr. *ēit* (skr. *ēti*, lo. *it* ir kt.), lie. *eīti* (seniau), la. *iet*; dgs. I asm. — pr. *-ēimai*, lie. *eimè*, la. dial. *eime*; II asm. — lie. *eite* (seniau), la. dial. *eite*; dvs. I asm. lie. *eivà!*

337 §. Nuo šaknies *ed-*: ves. I asm. — lie. seniau *ēmi* (: ssl. *jamb*, skr. *ādmi*), dabar *ėdu*, la. (su tematine pabaiga) *ĕmu* arba (tematinė forma) *ĕdu*; III asm. — lie. (seniau) *ęsti* (= lo. *ēst*), dabar — *ėda* — la. *ĕd*.

338 §. Nuo šaknies *dhē-* „dėti“: vns. I asm. — lie. *demì* (seniau; plg. skr. *dadhāmi*, gr. $\tau\acute{\epsilon}\theta\eta\mu\iota$), dabar — *dedù*; II asm. — lie. (senuosiuose raštuose) refl. *desies*; III asm. — lie. *dest(i)*.

339 §. Kai kurių kitų veiksmažodžių baltų kalbose yra tesutin-kama tik viena kita (ypač vns. I ir III asmens) atematinė forma: pr. waisei „žinai“ (= ssl. *věsi*) greta naujadarų *waidimai* „žinome“ ir *waiditi* „žinote“, žr. Senpr. 224 §;

lie. *liekmì* ir *liěkti* Kuršaičio gram. 1181 § (dabar: *liekù* = la. *lieku*, gr. $\lambda\epsilon\acute{\iota}\pi\omega$), Ruigio gram. 76 ir vns. II asm. *lieksi*, la. III asm. *paliěkt* „lieka“ (pasitaiko tiktai 1 × : LLD II 21₂₇);

lie. *niěžti*, la. *niezt* BW 9002 var. (greta inf. lie. *niežėti*, la. *nīezet*);

lie. **sěmi*, III asm. *sěst* = la. augšzem. (Susėjoje) *sęst*;

lie. *gėlbtì*: I asm. *gėlb(i)u*, inf. *gėlbėti*;

lie. *giemi* (dabar: *giedu*) ir (Kuršaičio) III asm. *giesti*;

lie. *miegmì* (Kuršaičio; dabar *miegù*), III asm. *miěgti* (dažniau: *miěga*): inf. *miegóti*;

lie. *peřšti*: inf. *peřšėti*;

lie. *ráumi* (dabar: *ráudu*): inf. *raudóti*;

lie. *sėrgti* (dažniau: *sėrgi* arba *sėrgėja*): inf. *sėrgėti*;

lie. *sniěgti* (ir: *sniěga* arba *snińga*): inf. *snįgti*.

Kitus tokius lietuvių k. veiksmažodžius mini Špechtas KZ LXII 82 tt. ir Kuršaitis savo gramatikos 1183-1203 §§, žr. taip pat Stango Verbum 99 tt. Kaip rodo čia jau duoti pavyzdžiai, baltų kalbose vienaskaita nebesiskiria savo šaknies vokalizmu nuo dviskaitos ir daugiskaitos, plg., pvz., skr. *ěmi*, gr. $\epsilon\acute{\iota}\mu\iota$: dgs. I asm. skr. *imáh*, gr. $\acute{\iota}\mu\epsilon\nu$ su lie. *eimì*: I asm. dgs. *eimè*. Atematinių veiksmažodžių skaičius yra sumažėjęs, ir baltai nebeturi nė vieno veiksmažodžio, kuris dabartinėje kalboje būtų išlaikęs visų asmenų ir skaičių atematinės formas. Bet lietuvių kalboje yra atsiradę ir keletas tokių naujadarų, kurie, tur būt, yra sudaryti tiktai lietuviams atsiskyrus nuo kitų baltų, kaip, pvz., *stóvmi* (paprastai: *stóviu*) Kuršaičio gram. 1186 §.

aβ) i-kamieniai¹

340 §. Baltų (ir slavų) *i*-kamieniai paprastai žymi buvimą kojoje nors padėtyje (čia priklauso ir tokios sąvokos, kaip, pvz.

¹ Apie juos žr. ir Stango Verbum 152 tt.

„matyti“ = būti matančiam). Šaknies forma, atrodo, pradžioje buvo su nykstamuoju laipsniu, plg., pvz., la. dial. *turim* su *tveřam*. Lietuvių k., paprastai ir latvių ir, atrodo (žr. Senpr. 225 §), prūsų kamienas baigiasi *trumpu i*, o slavų *i* čia, tur būt, atsiradęs iš *i*, kurį retkarčiais randame ir latvių tarmėse, pvz., *gulims*, *džirdims*, *negulīta* Le. Gr. 629 §.

Greta es. l. *i*-kamienių baltų ir slavų kalbose paprastai būna infinityvo kamienai su *-ē*, pvz., ssl. *vidimō*: *vidēti* ir lie. *rėgime*: *regēti*. Kartais greta tokių infinityvo *ē*-kamienių baltų (retkarčiais ir slavų) kalbose yra ir (taip pat intranzityviniai) esamojo l. *o*-kamieniai; pasitaiko net iš vienos ir tos pačios šaknies greta (vienoda reikšme) *o*- ir *i*-kamienių. Abu turėjo vns. II asmenyje vienodą galūnę, ir — nukritus III asmenyje galūnės balsiui — ir III asmens *i*-kamienių formos nebesiskiria nuo *o*-kamienių formų. Ryšium su tuo žemaičiai beveik visus *i*-kamienius ir latviai bent daugelį iš jų yra pakeitę *o*-kamieniais. O vns. I asmuo *i*-kam. turi vienodą pabaigą su *io*-kam., ir ryšium su tuo *i*-kam. yra pakeisti — ypač latvių kalboje — ir *io*-kam. Latvių kalboje *i*-kam. yra išlikę tiktai vienoje tarmių dalyje.

Kartais baltų ir slavų kalbose greta infinityvo *ē*-kamienių yra es. laike ir *-ēio*-kamieniai; pvz., greta la. *cerēt* es. l. yra *čėru*, *čėru* arba *cerēju*.

341 §. Keletas *i*-kamienių pavyzdžių:

lie. *tikiù*: *tikime* = la. *ticu*: (dial.) *ticim*; lie. *girdžiù*: *girdime* (: pr. *kirdimai*) = la. dial. *džiržu*: *džirdim*; lie. *mýliu*: *mýlime* = la. dial. *mīlu*: *mīlim*;

lie. *guliù*: *gūlime* = la. *guļu*: (dial.) *gulim*; lie. *turiù*: *tūlime* (: pr. *turrimai*) = la. dial. *turu*: *turim*;

lie. *regiù*: *rėgime* = la. *ředzu*: (dial.) *redzim*; lie. *sėdžiù*: *sėdime* (: ssl. *sėdimō*) = la. *sėžu*: (dial.) *sėdim*;

lie. *galiù*: *gālime*; la. dial. *varu*: *varim*; lie. *stóviù*: *stóvime* = la. dial. *stāvju*: *stāvim*.

342 §. Greta la. inf. *dziédât* (= lie. *giedóti*) ir *raúdât* (= lie. *raudóti*) vienoje tarmių dalyje esamajame l. yra *i*-kamienių formos *dziēžu*: *dziėdim* ir *raúžu*: *raúdim*. Kadangi lietuvių tekstuose yra išlikusios atematinės formos *giemi* ir *ráumi*, tai reikia manyti, kad šios latvių *i*-kam. formos yra atsiradusios kaip analoginiai naujadarai greta įsivaizduojamų dgs. III asm. formų **geid-int* > **gied-int*

atitinkamai **raud-int* (su *-int* < *-nt*); plg., tur būt, panašiai atsira-
dusį ssl. vns. III asmenį *sõpītõ* „miega“ greta inf. *sõpati*.

Ir greta la. inf. *zinât* (= lie. *žinóti*, pr. *-sinnat*) vienoje tarmių
dalyje yra es. I. formos *zinim* (pr. *-sinnimai*), *zinit*, bet ligšiol tik
Raunos tarmėje yra konstatuota vns. I asm. forma *ziņu*. Kitur yra
tiktai *zinu* (= lie. *žinau*), kuri sutinka su III asm. forma *zina*
(= lie. *žino*, pr. *-sinna*); ir šios la. ir pr. formos sunkiai skiriamos
nuo skr. *jānāti* „(jis) žino“: *jānīmāh* „žinome“, žr. apie tai Le.
Gr. 636 § minėta literatūra.

αγ) *ā-kamieniai*¹

343 §. Tokie *ā-kamieniai* yra ir, pvz., gotų bei lotynų kalbose;
plg., pvz., su lie. *laižo* ir la. *lāiza* — go. *-laigōþ*, su lie. *prašo* ir
ja. *prasa* — lo. *procat* „reikalauja“.

Viena es. I. *ā-kamienių* dalis turi ir infinityvą, padarytą iš *ā-kam.*,
pvz., lie. *bijo*: *bijóti* ir pr. *bia*: *biātwei* „bijot(is)“. Kai kurie lie-
tuvų šio tipo veiksmažodžiai (su metatonija šaknyje) reiškia kokią
nors dėl vyksmo atsiradusią padėtį, pvz., *lndo*: *lindoti* (: *līsti*), *kāro*:
karóti (: *kárti*), (be metatonijos) *miřko*: *mirksóti* ir kt. Kuršaičio
gram. 431, 432, 1245 ir 1249 §. Kadangi labai daug *ā-kam.* infi-
nityvų greta turi *ājo-kam.* es. laike (žr. 376 §), tai ryšium su tuo
ir, pvz., greta lie. *lindoti* yra atsiradęs *ājo-kamieno* esamasis laikas
(III asm. *lindoja*), ir greta lie. formų *kāro*, *bijo*, *iėško* yra la. *ka-*
rājas, *bijājas*, *iėškā*. Latvių kalboje dabar be *zinu*, *zina*, *zinām*: *zi-*
nāt (= lie. *žinaū*, *žino*, *žinome*: *žinóti*; žr. apie šį veiksmažodį
342 §), tėra iš šio tipo veiksmažodžių tik *sařgu*, *sařga*, *sařgām*:
sařgāt, bet greta *sařgu* yra sutinkamas jau ir *ājo-kamieno* es. laikas
sařgāju, *sařgā*, *sařgājam*.

Kitos (didesnės) esamojo I. *ā-kamienių* dalies infinityvas yra
padarytas iš *ī-kamienių*, pvz., lie. *laiķo*: *laikýti* = la. *lāika*²: *lāicīt*².
Ar ir prūsų kalboje yra išlikę šio tipo veiksmažodžiai, nežinoma;
prūsų tekstuose greta es. I. III asm. *lāiku* (= lie. *laiķo*) yra inf.
laikūt (su *ū* < *ā*), o į inf. **bandāt* (: lie. *bandyti*; greta es. I.
III asm. *perbānda* „gundo“: lie. *pėrbando*) nurodo vedinys *perban-*
dāsan „gundymą“. O slavai turi formas, kurios atliepia lie. ir la.
infinityvams su *-īt(i)*, pvz., lie. *vartyti*, la. *vārtīt* = ssl. *vratiti*.

¹ Apie juos žr. ir Stango Verbum 143 tt.

Greta šių slavų infinityvų vis dėlto yra *i*-kam. esamasis laikas, pvz., ssl. es. I. vns. I asm. *vraštŏ*; dgs. I asm. *vratimŏ*; plg. su tuo lie. dial. *mókiu* (III asm. *mókia*): inf. *mókyti*, dalyvis *pagimdimas* ir kt. Le. Gr. 654 §.

Šių *ā*-kam. atematinė fleksija lietuvių ir latvių kalbose yra išlaikyta tik daugiskaitoje ir (lietuvių) dviskaitoje, pvz., lie. *laižome*, *laižote* = la. *lāizām*, *lāizāt*; vienaskaitoje dabar atematinų galūnių vietoje yra atsiradusi tematinė pabaiga, kuri kontrahuota su *-ā* kamieno galu: lie. *laižau*, *laižai* = la. *lāizu*, *lāizi*.

Daugelyje latvių tarmių *ā*-kam. formos daugiskaitoje yra pakeistos *o*-kam. formomis, pvz., *laizam*, *laizat*, žr. Le. Gr. 661 §.

344 §. Daugelis veiksmazodžių su *ā*-kamienu esamajame laike ir *i*-kamienu infinityve yra iteratyviniai, be to, su *o*-laipsniu šaknyje. Keletas pavyzdžių: lie. III asm. *ařdo*: inf. *ardyti* = la. *ārda*: *ārđit*; lie. *braũko*: *braukyti*, la. (su metatonija) *braũka*: *braũcīt*; lie. *daužo*: *daužyti*, la. *daūza*: *daūzīt*; lie. *gráižo*: *gráižyti* = la. *graīza*: *graīzīt* (ir su *aī*, pagrindinio žodžio *griēzt* įtakoje); lie. *grāžo*: *grąžyti*, la. *gruōza*: *gruōzīt*; lie. *krāto*: *kratyti* = la. *krata*: *kratīt*; lie. *laužo*: *laužyti*, la. *laūza* (su *aū* iš pagrindinio žodžio *lauzt*): *lauzīt*; la. *vada*: *vadīt* (= slavų *voditi*); *pluōsa*: *pluōsīt* „draskyti, plėšyti“; *sluōga*: *sluōdzīt* „slėgti“ ir kt.

Neretai tarp šaknies ir *-ā*- randame *-st-* (žr. apie tai Le. Gr. 658 §), pvz., lie. *barsto*: *barstyti*, la. *bārsta*: *bārstīt*; lie. *lāisto*: *lāistyti*, la. *laīsta*: *laīstīt*; lie. *vārsto*: *vārstyti* = la. *vārsta*: *vārstīt*; (su pagrindinio žodžio vokalizmu) lie. *dūrsto*: *dūrstyti* = la. *duřsta*: *duřstīt*; lie. *skūrsto*: *skūrstyti* = la. *šķiřsta*: *šķiřstīt*; lie. *výsto*: *výstyti*, la. *vīsta*: *vīstīt* ir kt.

Taip pat su *-d-* (žr. apie tai Le. Gr. 659 §), pvz., lie. *skaldo*: *skaldyti*, la. *skalda*: *skaldīt*; lie. *spārdo*: *spārdyti* = la. *spārda*: *spārđīt*; lie. *skraido*: *skraidyti* = la. *skrāida*: *skrāidīt*; (su pagrindinio žodžio vokalizmu) lie. *mino*: *mindyti* = la. *mīda*: *mīdīt*; lie. *stūndo*: *stūndyti* = la. *stumda*: *stumdīt*; lie. *jodo*: *jodyti*, la. *jāda*: *jādīt*; lie. *spjāudo*: *spjāudyti* = la. *spļaūda*: *spļaūdīt* ir kt.

Kai kurie es. I. *ā*-kamieniai (su *i*-kam. infinityvu) yra kauzatyviniai, pvz., lie. *žindo*: *žindyti*, la. *zīda*: *zīdīt*; (su *d* tarp šaknies ir *-ā*-) lie. *baīdo*: *baidyti*, la. *baīda*: *baīdīt* (: *bītiēs*); lie. *gūldo*: *guldyti* = la. *gūlda*: *gūldīt*; lie. *pīldo*: *pīldyti* = la. *pīlda*: *pīl-*

dīt; lie. *šildo*: *šildyti* = la. *silda*: *sildīt*; lie. *girdo*: *girdyti* = la. *dziřda*: *dziřdīt* (ir su *iř* pagrindinio žodžio *dzeřt* įtakoje) ir kt.

Kai kurie šio tipo veiksmažodžiai dabar nėra nei iteratyviniai, nei kauzatyviniai, bet tiesiog tranzityviniai, pvz., lie. *ādo*: *adyti* = la. *ada*: *adīt*; lie. *bādo*: *badyti* = la. *bada*: *badīt*; lie. *dāro*: *daryti* = la. *dara*: *darīt*; lie. *klaūso*: *klausyti* = la. *klāusa*: *klāusīt*; lie. *lauņpo*: *laupyti* = la. *lāupa*: *lāupīt* (= slavų *lupiti*); lie. *prāšo*: *prařyti* = la. *prasa*: *prasīt* (= slavų *prosi*ti); lie. *lōpo*: *lōpyti* = la. *lāpa*: *lāpīt*; lie. *rōdo*: *rōdyti* = la. *rāda*: *rādīt* ir kt.

ađ) *Grynieji o-kamieniai*¹

345 §. Palyginimas su gimingomis kalbomis rodo, kad seniau viena šių kamienų dalis turėjo kirčiuotą šaknį, kita dalis — tematinį balsį; pastaruoju atveju šaknyje buvo redukcinis arba nykstamasis laipsnis, tuo tarpu kirčiuotoje šaknyje paprastai buvo *e*, kartais ir *ē*, *ō*, *ā* arba *o* > baltų *a*. Baltų ir slavų kalbose senovinis kirčio reguliavimas jau seniai yra pakeistas žr. KZ LI 12 tt.; senesnę kirčio skirtumą dar nurodo priegaidės skirtumas latvių formose *nāku*: *sāku* ir kt.

Greta kai kurių — paprastai intranzityvinių — esamojo laiko *o*-kamienų yra sekundariniai būtojo laiko ir infinityvo kamieniai (pvz., lie. *tēka*: *tekėjo*: *tekėti* = la. *teķ*: *tecēja*: *tecēt*; tie veiksmažodžiai, kurie pakeičia senesnę tematinį kamieną, gali greta turėti būtojo laiko kamieną su *-ājā-* ir infinityvo kamieną su *-ā-*, pvz., lie. *gieda*: *giedōjo*: *giedōti* = la. *dziēd*: *dziēdēja*: *dziēdāt*).

Tolimesniuose sąrašuose duodama tiktai paprastesnių veiksmažodžių atranka, be to, po es. I. III asmens yra pridodamas būt. I. III asmuo ir infinityvas; po latvių būtojo laiko formų skliaustuose pridėtas *ā* arba *ē* rodo, kad būtojo laiko kamienas latvių kalboje pagrinde yra baigęsis su *-ā* arba su *-ē*.

346 §. Su *e* prieš nosinius ir sklandžiuosius:

lie. *dēla* (ir: *dīla* arba *dīlsta*), *dīlo*, *dīlti* arba *dīlti* = la. *dēl* (ir: *dīlst*), *dila* (*ā*), *dīlt* arba *dīlt*;

lie. *dēra*, *derėjo*, *derėti* = la. *dēr*, *derēja*, *derēt*;

lie. *gēma* (arba *gīmsta*), *gīmē*, *gīmti* = la. *dęm* (arba *dzimst*), *dzi-ma* (*ā*), *dzimst*; plg. go. *qima* „ateinu“;

¹ Apie juos žr. ir Stango Verbum 104 tt.

lie. *gēna, gīnē, giñti* = la. *dzēn, dzina* (ā), *dzīt*; plg. ssl. *žena* tp. ir skr. *hanati* „jis muša“;

lie. *īma* (= pr. *imma*; plg. ssl. *imā*), *ēmē, iñti* (= pr. *īmti*; plg. ssl. *jēti*) arba dial. *jēma, jēmē, jemti* = la. *jēm, jēma* (e), *jemti*; plg. skr. *yamati* „jis laiko“;

lie. *keřpa, kiřpo, kiřpti* = la. *cęřp, cırpa* (ā), *cırpti*;

lie. *keřta, kiřto, kiřsti* = la. *cęřt, cırta* (ā), *cırst*;

lie. *kreñta, kriñto, kriñsti* = la. *kręmt, krimta* (ā), *krimst*;

lie. *leñda, liñdo, liñsti* = la. *lied, lida* (ā), *list*;

lie. *męža, mižo, mižti* = la. *miez, miza* (ā), *mizt*;

lie. *peřka, piřko, piřkti* = la. *pęřk, pırka, pırkti*;

lie. *seřga, siřgo, siřgti* = la. *sęřg* (arba *sirgst*), *sırga, sirtgt*;

lie. *stēna, stenėjo, stenėti* = la. *stęn, stenėja, stenėt*; plg. gr. *στένω* „aičioju“ ir skr. *stanati* „dunda“;

lie. *tiłpa* (arba *tiłpsta*), *tiłpo, tiłpti* = la. *tiłp* (arba *tiłpst*), *tiłpa* (a), *tiłpt*;

lie. *velka, vilko, vilkti* = la. *vęłk, vilka, vłkt*; plg. ssl. *vlėko*.

347 §. Su *e* prieš jotą:

lie. dial. *lēja, lėjo, lieti* (literatūrinėje kalboje *ie* iš infinityvo yra perėjęs ir į būt. bei es. laiką) = la. *lej, lēja, liēt*;

lie. dial. *rēja, rėjo, rieti* = la. *rej, rēja, riēt*;

lie. *šlēja, šlėjo, šliėti* = la. *slej* (ir: *slien*), *slēja, sliet*, plg. skr. *śráyati* „šlieja“;

la. *smej, smėja, smiēt* (plg. skr. *smáyatē* „šypsosi“) ir kt.

348 §. Su *ie* < *ei*:

lie. *gieda* (greta *giesti* 339 §), *giedójo, giedóti* = la. *dziéd, dziédāja, dziédát*;

lie. *riėta, rietėjo, rietėti*: la. *riēt, riētēja, riētēt*;

lie. *liėka* (greta *liėkti* 339 §), *liko, likti* = la. *liēk, liēka, likt*; plg. gr. *λείω* „palieku“;

lie. *miėga* (greta *miėgti* 339 §), *miegójo, miegóti*: la. *-miēg, -miga, -migt*;

lie. *sniėga* (greta *sniėgti* 339 §), *snigo, snigti* = la. *snieg, sniga, snigt* (plg. gr. *σνίγω*, sva. *snīwit*, av. *snaēžati*) ir kt.

349 §. Su *e* prieš trankiuosius priebalsius:

lie. *bėda, bėdė, bėsti* = la. *będ, beda* (ē), *best*;

lie. *dėga, dėgo, dėgti* = la. *dęg*, (dial.) *dęga, degt*; plg. skr. *dáhati*;

lie. *drēba, drebējo, drebēti* = la. *drēb, drebēja, drebēt*;

lie. *kēpa, kēpē, kēpti* = la. *cepa, cepa* (ē), *cept*;

lie. *mēta, mētē, mēsti* = la. *mēt, meta* (ē), *mest*; plg. sl. kalbos-pagrindo **meta*;

lie. *nēša, nēšē, nēsti* = la. *neš, nesa* (ē), *nest*; plg. sl. kalbos-pagrindo **nesq*;

lie. *tēka, tekējo, tekēti* = la. *tēk, tecēja, tecēt*; plg. ssl. *tečerō*, av. *tačaiti*, sen. airių *techid* „bēga“;

lie. *tēpa, tēpē, tēpti* = la. *tēp, tepa* (ē), *tept*;

lie. *vēda, vēdē, vēsti* = la. *vēd, veda* (ē), *vest* (plg. ssl. *vederō* ir sen. airių *fedid* „neša“) ir kt.

350 §. Su baltų kalbos-pagrindo *a, ā, ē, ō, au*:

lie. *klāba, klabējo, klabēti* = la. *klab, klabēja, klabēt*;

lie. *mōka, mokējo, mokēti* = la. *māk, mātēja, mātēt*;

lie. dial. *sōpa* (kitur: *sopi*), *sopējo, sopēti* = la. *sāp, sātēja, sātēt*;

lie. *šōka, šōko, šōkti* = la. *sāk, sāka, sākt* „pradėti“;

lie. *bēga, bēgo, bēgti* = la. *bēg*, (dial.) *bēga, bēgt*; plg. r. *бегы*;

lie. *ēda* (greta *ēsti* 337 §), *ēdē, ēsti* = la. *ēd, ēda* (ē), *ēst*;

lie. *pūola, pūolē* arba *pūolo, pūlti*: la. (senuosiuose raštuose) *puol*, *pula* (su *u* iš infinityvo), *pult*;

lie. *āuga, āugo, āugti* = la. *aūg, aūga, aūgt* (plg. go. *auka* „dau-gėju“) ir kt.

351 §. Su *u*:

lie. *skūta, skūto, skūsti* = la. *skut, skuta* (ā), *skust*;

lie. *siūva, siūvo, siūti* = la. *šuv, šuva* (ā), *šūt*.

352 §. Su *i*:

a) lie. dial. *vija* (kitur: *vėja*), *vijo, vyti* = la. *vij, vija, vīt* (plg. ssl. *vbjq*) ir kt. Le. Gr. 609 § a;

b) lie. *mīna, mīnē, mīnti* = la. *min*, (dial.) *mīne* (kitur: *mina*), *mīt*; plg. ssl. *mbna* „spaudžiu“;

lie. *pīna, pīnē, pīnti* = la. *pin*, (dial.) *pīne* (kitur: *pina*), *pīt*; plg. ssl. *pbna* (vo.) „ich sparne“;

lie. *skīna, skīnē, skīnti*: la. *škin, škina* (ā), *škit*;

lie. *trīna, trīnē, trīnti* = la. *trin*, (dial.) *trīne* (kitur: *trina*), *trīt*;

c) lie. *rīša, rīšo, rīšti* = la. *ris, risa, rist*;

lie. *līpa, līpo, līpti* = la. dial. *lip, lipa, lipt*;

lie. *žība, žībējo, žībēti* = la. *zib, zibēja, zibēt*.

353 §. *uo-* ir *d(h)o-*kamienių liekanos:

pr. giwa, la. *dzīw* arba *dziew* (plg. ssl. *živetō*, lo. *vīvit* ir skr. *jīvati*), **dzīva* arba *dziēva*², *dzīt* arba **dziet*: plg. lie. *gýti*, slavų *žiti* ir Le. Gr. 610 § a;

lie. *vérda*, *vìrė*, *virti*: la. *vęfd*, *vira* (ā), *viřt*, žr. Le. Gr. 610 § b.

αε) *o-*kamieniai su *n-intarpu*¹

354 §. Šie — ir giminingose kalbose sutinkami — kamieniai paprastai yra intranzityviniai ir daugelis iš jų — inchoatyviniai. Šaknies vokalizmas daugiausia yra nykstamojo laipsnio. Atitinkamų būtojo laiko formų pamate paprastai būna *ā*-kamieniai.

a) Šaknyje su *i*:

lie. *kriūta*, *kriūto*, *kristi* = la. *krit*, *krita*, *krist*;

lie. dial. *liūka*, *liūko*, *liūkti*: pr. *polinka* (vo.) „bleibt“, lo. *linquit* „palieka“;

lie. *liūpa*, *liūpo*, *liūpti* = la. *lip*, *lipa*, *lipit*;

lie. *miūta*, *miūto*, *miūsti* = la. *mit*, *mita*, *mitit*;

lie. *sniūga* (greta *sniēga* 348 §), *sniūgo*, *sniūgti* = la. augšzemn. *snēig*², *sniga*, *snigt*; plg. lo. *ninguit*;

lie. *tiūka*, *tiūko*, *tiūkti* = la. *tik*, *tika*, *tikt* ir kt.

b) Šaknyje su *u*:

lie. *juūta*, *juūto*, *juūsti* = la. *jūt*, *juta*, *just*;

lie. *kluūpa*, *kluūpo*, *kluūpti* = la. *klup*, *klupa*, *klupit*;

lie. *muūka*, *muūko*, *muūkti* = la. *muk*, *muka*, *mukt*;

lie. *pluūka*, *pluūko*, *pluūkti* = la. *pluk*, *pluka*, *plukt*;

lie. *ruūka*, *ruūko*, *ruūkti* = la. *rūk*, *ruka*, *rukt*;

lie. *smuūka*, *smuūko*, *smuūkti* = la. *smuk*, *smuka*, *smukt*;

lie. *spruūka*, *spruūko*, *spruūkti* = la. *spruk*, *spruka*, *sprukt*;

lie. *s(i)uūta*, *s(i)uūto*, *s(i)uūsti* = la. *šūt*, *šuta*, *šust*;

lie. *šuūta*, *šuūto*, *šuūsti* = la. *sūt*, *suta*, *sust*;

lie. *tuūka*, *tuūko*, *tuūkti* = la. *tūk*, *tuka*, *tukt* ir kt.

c) Šaknyje su baltų *a*:

lie. *praūta*, *praūto*, *praūsti* = la. *pruot*, *prata*, *prast*;

lie. *raūda*, *rādo*, *rāsti* = la. *rūod*, *rada*, *rast*;

lie. *raūka*, *rāko*, *rākti* = la. *rūok*, *raka*, *rakt*;

lie. *taūpa*, *tāpo*, *tāpti* = la. *tūop*, *tapa*, *tapt* ir kt.

¹ Apie juos žr. ir Stango Verbum 131 tt.

d) Šaknyje su *e*:

lie. *breñda* (greta *brėda*), *brido*, *bristi* = la. *bried*, *brida*, *brist*;

lie. *teñka*, *tėko*, *tėkti*: la. *tiek*, (su nauju balsiu) *tika*, *tikt*, žr.

Le. Gr. 661 § d.

αζ) *no-kamieniai*¹

355 §. Šie kamieniai dabar turi įvairias reikšmes, ir jų šaknis baltų kalbose (išskyrus tik kai kurias latvių formas, žr. Le. Gr. 612 § e) visada baigiasi balsiu. Keletas pavyzdžių:

lie. *siėna*, (dial.) *sėjo*, *siėti* = la. *sien*, *sėja*, *siet*;

lie. dial. *šliėna* (greta *šlėja* 347 §), *šlėjo*, *šliėti* = la. *slen*, *slėja*, *slēt*;

lie. (žem.) *rýna*, *rijo*, *ryti* = la. dial. *rīn* (greta *rij*), *rija*, *rīt*;

la. *gūn*, *guva*, *gūt* (lie. pakeista: *guina*, *gūjo*, *gūiti*);

lie. *būna*, *buvo*, *būti*: la. dial. *būn*, *bija*, *būt*;

lie. *aūna*, *āvė* (arba *āvo*), *aūti*: la. *àun*, *ava* (*ā*) arba *àva* (*ē*), *àut*;

lie. *bliáuana* (greta *bliáuja*), *blióvė*, *bliáuiti* = la. dial. *blaún* (greta *blaúj*), *bláva* (e), *bláuít* ir kt. Le. Gr. 612 § d; plg. r. *cyHy* greta *cyio*;

lie. *gáuana*, *gāvo*, *gáuiti*: pr. pogāunai (vo.) „er empfangē“; pr. postānai „tegul tampa“ (žr. Senpr. 227 § e): ssl. *stanę*.

αη) *sto-kamieniai*²

356 §. Šalia baltų kalbų juos dar, gal būt, reprezentuoja slavų *rastę* „augu“. Jų reikšmė yra tokia pat kaip *o*-kamienių su *n*-intarpū; savo reikšme ir forma jie primena kitų kalbų *sko*-kaminius (svyravimas tarp sufiksaliųjų *-st-* ir *-sk-* dažnai sutinkamas). Šaknies skiemuo daugiausia yra nykstamojo laipsnio, kai kur dėl metatonijos akūtinis. Šie kamieniai dar yra produktyvūs, greta jų būtajame laike paprastai būna *ā*-kamieniai.

357 §. Keletas pavyzdžių su *i* šaknyje:

lie. *liñksta*, *liñko*, *liñkti* = la. *līkst*, *līka*, *līkt*;

lie. *miřksta*, *miřko*, *miřkti* = la. *mīrktst*, *mīrka*, *mīrkt*;

lie. *-giřsta*, *-giřdo*, *-giřsti* = la. *-dzīrst*, *-dzīrda*, *-dzīrst*;

lie. *viřsta* (= pr. *wīrst*), *viřto*, *viřsti* = *vīrst*, *vīrta*, *vīrst*;

¹ Apie juos žr. ir Stango Verbum 138 tt.

² Apie juos žr. ir Stango Verbum 131 tt.

- lie. *miřšta, miřšo, miřsti* = la. *-mīrst, -mīrsa, -mīrst*;
 lie. *bīrsta, bīro, bīrti* (arba *bīrti*) = la. *bīrst, bīra, bīrt*;
 lie. *īrsta, īro, īrti* = *īrst, īra, īrt*;
 lie. *mīršta, mīrē, mīrti*: la. *mīrst, mira, mīrt*;
 lie. *rimsta, rīmo, rīmti* = la. *riṃst, rīma, riṃt*;
 lie. *šīlsta, šīlo, šīlti* = la. *silst, sila, silt*;
 lie. *pažīsta, pažiņo, pažiņti* = la. *pazīst, pazina, pazīt*.

358 §. Šaknyje su *ī*:

- lie. *dýgsta, dýgo, dýgti* = la. *dīgst, dīga, dīgt*;
 lie. *lýgsta, lýgo, lýgti* = la. *ligst, līga, līgt*;
 lie. *nýksta, nýko, nýkti* = la. *nikst, nīka, nīkt*;
 lie. *klýsta, klýdo, klýsti* = la. *klīst, klīda, klīst*;
 lie. *skýsta, skýdo, skýsti* = la. *škīst, škīda, škīst*;
 lie. *výsta, výto, výsti* = la. *vīst, vīta, vīst*;
 lie. *plýšta, plýšo, plýsti* = la. *plīst, plīsa, plīst* ir kt.

359 §. Šaknyje su *u*:

- lie. *kuṃpsta, kuṃpo, kuṃpti* = la. *kūmpst, kūmpa, kūmpt*;
 lie. *jūnksta, jūnko, jūnkti* = la. *jūkst, jūka, jūkt*;
 lie. *gūrsta, gūro, gūrti* = la. *guřst, gura, guřt* ir kt.

360 §. Šaknyje su *ū*:

- lie. *plūsta, plūdo, plūsti* = la. *plūst, plūda, plūst*;
 lie. *rūgsta, rūgo, rūgti* = la. *rūgst, rūga, rūgt*;
 lie. *trūksta, trūko, trūkti* = la. *trūkst, trūka, trūkt*;
 lie. *lūšta, lūžo, lūžti* = la. *lūst, lūza, lūzt*;
 lie. dial. *pūsta, pūvo, pūti* = la. *pūst, puva, pūt*;
 lie. *džiūsta, džiuvo, džiuvi* = la. *žūst, žuva, žūt* ir kt.

361 §. a) Šaknyje su *e*:

- lie. *brēsta, brēdo, brēsti* = la. *briēst, briēda, briēst* ir kt.

b) Šaknyje su baltų *a*:

- lie. *ālksta, ālko, ālkti* = la. *-alkst, -alka, -alkt*;
 lie. *vařgsta, vařgo, vařgti* = la. *vārgst, vārga, vārgt*;
 lie. *paṃpsta, paṃpo, paṃpti* = la. *pāmpst, pāmpa, pāmpt*;
 lie. dial. *šālsta* (greta *šāla*), *šālo, šālti* = la. *salst, sala, salt*;
 lie. *gaiřta, gaiřšo, gaiřti* = la. *gāist, gāisa, gāist*;
 lie. *kaīsta, kaīto, kaīsti* = la. *kāist, kāita, kāist*;
 lie. *aūřta, aūřšo, aūřti* = la. *āust, āusa, āust*;
 lie. *plāuksta, plāuko, plāukti* = la. *plāukst, plāuka, plāukt*.

c) Šaknyje su baltų kalbos-pagrindo *ā*:

lie. *sprógsta, sprógo, sprógti* = la. *sprágst, sprága, sprágt* ir kt.

362 §. Kadangi *sto*-kamieniai ir *o*-kamieniai su *n*-intarpu turi vienodą reikšmę, tai kartais pasitaiko ir *sto*-kamienių su *n*-intarpu; keletas pavyzdžių: lie. *gėsta* (greta *gėsa*), *gėso, gėsti*: la. *dziēst*, (su analogiškai atsiradusiu *i*) *dzisđ, dzist* (= lie. dial. *gíst'*);

lie. *trėšta, trėšo, trėšti*;

la. *kùst, kusa, kust* ir kt. Le. Gr. 620 §.

αδ) *Dviskiemeniai įo-kamieniai*¹

363 §. Šių kamienų dabar baltų (ypač latvių) kalbose yra daugiau negu kitų pirminiams veiksmažodžiams priklausančių esamojo laiko kamienų, nes šie *įo*-kamienai iš dalies pavaduoja senesnes formas, ypač grynuosius *o*-kam., kurie kaip tokie neturėjo jokios apibrėžtos reikšmės, tuo tarpu kai *įo*-kam. baltų kalbose daugiausia yra tranzityviniai ir beveik visi reiškia kokį nors veiksmą, plg., pvz., lie. *merkiù*, la. *męrcu*: lie. *mirkstù*, la. *mirkstu*.

Jų šaknyje baltų kalbose vėrauja *e*-laispnis, o būtajame laike jie beveik visi yra *ē*-kamieniai.

364 §. Pavyzdžiai su *i*:

lie. *gìria, gýrė, girti*: la. *dzijas, dzirás* (ē), *dziřtiēs* „girtis“;

lie. *ìria, ýrė, irti* = la. *įř, ıra* (ē), *įřt*;

lie. *skìria, skýrė, skirti* = la. *šķįř, šķīra* (ē), *šķiřt*;

lie. *skìlia, skýlė, sklti* = la. *šķil, šķīla* (ē), *šķilt*;

lie. *švilpia, švilpė, švilpti* = la. *svilpj, svilpa* (ē), *svilpt* ir kt.

365 §. Pavyzdžiai su *u* arba *ū*:

lie. *bùria, búrė, birti* = la. *bur, bīra* (ē), *buřt*; panašiai asmenuojami lie. *dùria, kùria, kùlia* = la. *dur, kur, kuř*;

lie. *stùmia, stúmė, stumti* = la. *stumj, stūma* (ē), *stuřt*;

lie. *uřbia, uřbė, uřbti* = la. *ųrbj, ųrba* (ē), *ųrbt*;

lie. *jùngia, jùngė, jungti* = la. *júdz, júdza* (ē), *júgt*; panašiai asmenuojami lie. *kuřkia, suňkia* = la. *kùrc, sùc*;

lie. *grúdzia* (greta *grúda*), *grúdo, grústi* = la. *grúž, grúda* (ē), *grúst*;

lie. *pùčia, pùtė, pùsti* = la. *puř* (Dreselio gramatikoje; dabar: *pùř*), *pùta* (ē), *pùst* ir kt.

¹ Apie juos žr. ir Stango Verbum 118 tt.

366 §. Pavyzdžiai su e arba ē:

lie. *gēlia*, *gēlē*, *gēlti* = la. *dzel*, *dzēla* (ē), *dzelt*; panašiai asmenuojami lie. *kēlia*, *skēlia*, *vēlia*, *žēlia*, *gēria*, *tvēria* = la. *ceļ*, *šķeļ*, *veļ*, *zeļ*, *dzeļ*, *tveļ* ir kt.;

lie. *bēria*, dial. *bērē*, *bērti* (kitur: *bērē*, *beṛti*) = la. *ber*, *bēra* (ē), *bērt*; panašiai asmenuojami lie. *vēria* = la. *veř*;

lie. *pēria*, *pērē*, *peṛti* = la. *peř*, *pēra* (ē), *pērt*; panašiai asmenuojami lie. *svēria* = la. *sveř*;

lie. *vēmia*, *vēmē*, *vēmti* = la. *vemj*, *vēma* (ē), *veṃt*; panašiai asmenuojami lie. *lēmia* = la. *lemj* ir kt.

lie. *srēbia*, *srēbē*, *srēbti* = la. *strebj*, *strēba* (ē), *strēbt*; panašiai asmenuojami lie. *slēpia*, *lēkia*, *krēčia*, *plēčia*, *dvēsia* = la. *slepj* (ir *slēpj*), *ļec*, *kreš*, *pleš*, *dveš*;

lie. *veṛpia*, *veṛpē*, *veṛpti* = la. *vērpj*, *vērpa* (ē), *vērpt*; panašiai asmenuojami lie. *keñčia*, *veṛčia*, *neṛšia*, *sprēndžia*, *skeṛdžia*, *grēžia*, *grémžia*, *meṛkia*, *leñkia*, *treñkia* = la. *cieš*, *vēřš*, *nēřš*, *spriēž*, *šķēřž*, *greļž*, *greṃž*², *mērc*, *ļec*, *trlec* ir kt.

lie. *geīdžia* (: *geīdē*, *geīsti*) = pr. *gēide* „laukia“;

lie. *stiēpia*, *stiēpē*, *stiēpti* = la. *stlepj*, *stlepa* (ē), *stlept*; panašiai asmenuojami lie. *riēčia*, *veīsia*, *skiedžia*, *sviedžia*, *žiēdžia* (: ssl. *zižderṭ* „stato“), *grīežia*, *veīkia*, *beīgia*, *dīegia*, *spiēgia*, *žviēgia* = la. *rieš*, *vieš*, *šķiēž*, *sviēž*, *zlež*, *griēž*, *vēic*, *bēidz*, *diēdz*, *spiedz*, *zviedz* ir kt.;

lie. *glēbia*, *glēbē*, *glēbti* = la. *glēbj*, *glēba* (ē), *glēbt*; panašiai asmenuojami lie. *plēšia*, *mēžia*, *slēgia*, *rēkia* = la. *plēš*, *mēž*, *slēdz*, *rēc* ir kt.

lie. *sēja* (: ssl. *sējeterṭ* ir kt.), *sėjo*, *sēti* = la. *sēj*, *sēja sēt*; panašiai asmenuojami lie. *spēja* (: ssl. *spējeterṭ*) = la. *spēj* ir kt.

367 §. Pavyzdžiai su baltų au:

lie. *jaūčia*, *jaūtē*, *jaūsti* = la. *jauš*, *jauta* (ē), *jaušt*; panašiai asmenuojami lie. *siaūčia*, *klāusia*, *raūsia*, *āudžia*, *gaūdžia*, *glaūdžia*, *plaudžia*, *snāudžia*, *spr(i)āudžia*, *daūžia*, *grāužia*, *lāužia*, *braūkia*, *kaūkia*, *maūkia*, *šaūkia* = la. *šauš*, *klāuš*², *rauš*, *aūž*, *gāuž*, *glāuž*, *plāuž*, *snaūž*, *spraūž*, *dauž*, *grāuž*, *lauž*, *brāuc*, *kāuc*, *māuc*, *sāuc* ir kt.; šių veiksmažodžių *au* iš dalies, tur būt, atstoja senesnio *eu* refleksą, žr. Le. Gr. 626 § a;

lie. *bliājuja*, *blióvė*, *bliáuṭi* = la. *blaúj*, *bláva* (ē), *blaút*; panašiai asmenuojami lie. *griājuja*, *kr(i)ājuja*, *liājuja*, *mājuja*, *pjājuja*, *ráuja*,

spjájua, džíájua = la. *gráj, křáj, laj, maúj, pláj, raúj, spláj, žáj* ir kt.

lie. *kájua* (: ssl. *kujetõ* „kala“), *kóvė, káuti* = la. *kaúj, káva* (ē) arba *kava* (ā), *kaút* ir kt.

Kaip lietuvių taip pat ir latvių tarmėse vietoj *-auj-* būna ir *-aun-*, plg. r. *плюну* greta *плюю* ir kt.

Šie kamienai su *-ajua-* iš dalies, gal būt, atstoja senesniusius kamienus, kurie baigėsi su *-ava-* (ide. *-eμo-* iš dalies), plg. ssl. *kujā* greta *kove*. Kad seniau baltai yra turėję esamojo laiko kamienus su *-ava-*, rodo dar la. III asmuo *slav* (:ssl. *slovo*) Le. Gr. 607 § a ir lietuvių Daukšos postilėje sutinkamas dalyvio kilmininkas *srāvancio*. Apie *'au* greta *au* žr. Le. Gr. 626 § b.

368 §. Pavyzdžiai su baltų *ai, a, ā, uo*:

lie. dial. *laidžia, laidė, láisti* = la. *laiž, laida* (ē), *laist*;

lie. *kařia, kařė, kařti* = la. *kārš, kārša* (ē), *kārst*;

lie. *āria* (: ssl. *orq* ir go. *arja*), *ārė, ārti*: la. *ař, ara* (ā), *ařt*;

lie. *bāria* (greta *bāra*), *bāro* arba *bārė, bārti*: la. *bař* (greta *bar*), *bara* (ā) arba *bāra* (ē), *bārt*;

lie. *kāria, kórė, kārti* = la. *kař, kāra* (ē), *kārt*;

lie. *jója, jójō, jóti* = la. *jāj, jāja, jāt*; panašiai asmenuojami lie. *klója, lója* (: ssl. *lajetõ*), *mója, plója, stója* = la. *klāj, lāj, māj, plāj, stāj* ir kt.

lie. *glóbia, glóbė, glóbt* = la. *glābj, glāba* (ē), *glābt*; panašiai asmenuojami lie. *dóbia, gróbia, kópia, kōpia, dróžia, góžia, vóžia, kóšia, kriókia, vókia* = la. *dābj, grābj, kāpj, kāpj, drāž, gāž, vāž, kāš, křac, vác* ir kt.

lie. *kuópia, kuópe, kuópt* = la. *kùopj, kùopa* (ē), *kùopt*; panašiai asmenuojami lie. *úodžia* = la. *uóž*; lie. *puošias*: la. *puoš(as)* ir kt.

α) ējo-kamienai¹

369 §. Išvesti jie yra, pirma, iš vardažodžių (ypač latvių kalboje), pvz., lie. *áuklėju* (būt. I. *áuklėjau*, inf. *áuklėti*) = la. *aūklēju* (*aūklēju, aūklēt*), lie. *seilėju*, la. *zīmēju* „žymiu“, *rūpējuos* „rūpinuosi“, lie. *žygėju* (: *žygis*), la. *dusulēju, duñpējuos*, lie. *badėju*, la. *badējuos, praulėju* „trunėju“, lie. *šykštėju*, la. *milėju*, pr. III asmuo *milė* (inf. *milijt* = la. *mīlēt*) ir kt., plg. ssl. *umėje* „moku“ (: *umõ*

¹ Apie juos žr. ir Stango Verbum 163 tt.

„protas“) ir kt. Vienas kitas *ė̄io*-kamienis (pvz., lie. *ekė̄ju*, la. *ecė̄ju*) dabar baltų kalbose neturi šalia tokio vardažodžio, iš kurio jis galėtų būti išvestas.

Kadangi ir *i*-kamieniai bei kai kurie *o*-kamieniai greta turi infinityvo kamienus su *ē*- (pvz., lie. *tė̄ka*: *tekėti*, *gūli*: *gulėti*), tai esamasis laikas kartais svyruoja tarp *ė̄io*-kam. ir *o*- arba *i*-kam. pvz., lie. *šykštė̄ju* arba *šykščiu*, la. *cerė̄ju* arba *cė̄ru* ar *ceru*.

Greta *ė̄io*-kamienių dažnai sutinkami ir *ōio*-kamieniai, pvz., lie. *šykštuoju* greta *šykštė̄ju*, la. *baduõjuõs* „badauju“ greta *badė̄juõs* ir kt.

370 §. Antra, yra (latvių kalboje) ir kausatyvinių *ė̄io*-kamienių, iš dalies dar su jiems būdingu *o*-laipsniu šaknyje (plg., pvz., lo. *monēō*: *monēre* „priminti“), pvz., *kàusė̄ju* „tirpdau, lydau“ (: *kust* „tirpti“), *sàutė̄ju* „šutinu“ (: *sust* „šusti), *zàudė̄ju* „pražudau, netenku“ (: *zust* „žūti“), *jaucė̄ju* „maišau“ (: *júkt* „mišti“), *raúdzė̄ju* „rauginti“ (: *rúgt* „rūgti“) ir kt.; (su pagrindinio žodžio vokalizmu) *dídžė̄ju* „daiginu“ (: *dígt* „dygti“), *vītė̄ju* „vytinu“ (: *víst* „vysti“), *dzesė̄ju* „gesinu“ (: *dzešu* „gęstu“) ir kt.; (su *-d-* po šaknies, žr. Le. Gr. 639 §) *pūdė̄ju* „pūdau“ (plg. gr. πύθω tp.), *gremdė̄ju* „gramzdinu“, *dė̄ldė̄ju* „dildau, naikinu“, *dzė̄mdė̄ju* „gimdau“, *dziė̄dė̄ju* „girdau“ ir kt.

371 §. Latvių kalboje yra ir keletas tokių iteratyvinių arba intensyvinių *ė̄io*-kamienių, kurie primena gr. φορέω „nešioju“, skr. *patáyati* „skrajoja“ ir kt., pvz., *draš̄kė̄ju* (: lie. *dreskiù*), *krausė̄ju* (: lie. *krūšti*), *ravė̄ju* ir lie. *ravė̄ju* (: ssl. *rõva* „rauju“) ir kt. — Apie tokius lietuvių veiksmažodžius kaip *šokinė̄ju* žr. 379 §.

372 §. Laiko arba energijos atžvilgiu apriboto veiksmo arba proceso pasikartojimą latvių k. reiškia veiksmažodžiai su *-(t)elēt. -alēt, -ulēt, -(t)erēt, -urēt*. Kai kurie iš jų yra denominatyvai, pvz., *krecelė̄ju* „kosinėju“ (: *krecelis* „kuris nuolat kosi“), *urbulė̄ju* „gręžinėju“ (: *urbulis* „yla“); kiti (pvz., *gazelė̄ju* „svyrinėju“, *braukalė̄ju* „važinėju“, *kaukurė̄ju* „stūguriuoju“) bent šiandien neturi greta tokio vardažodžio, iš kurio jie galėtų būti sudaryti: arba toks vardažodis yra išnykęs, arba jie denominatyvinių veiksmažodžių (kalbėtojų sąmonėje su koku nors pagrindiniu veiksmažodžiu susietų) pavyzdžiu — sudaryti tiesiog iš veiksmažodžių, žr. Le. Gr. 638 §.

Ir lietuvių kalboje yra veiksmažodžių su *-telėti, -terėti* (arba *-telti, -terti*), kurie turi lyg ir deminutyvinę reikšmę, pvz., *láiste-*

rėti. Bet greta tokių infinityvų paprastai būna esamojo laiko kamienai su *-įo-* arba (rytiečių tarmėse) *-i-*, pvz., *dróžtelėti* (plg. la. *drāžtelēt*): es. l. III as. *dróžtelia* arba *dróžteli*; tačiau pasitaiko ir esamojo laiko kamienų su *-ėįo-*, žr. Le. Gr. 63 §. Daugelis iš jų reiškia kokį nors akimirkos veiksmą, pvz., *šúkterėti* (es. l. *šúkteriu*) ir kt. Kuršaičio gram. 441 §, *dėptel(ė)ti*, *dėpter(ė)ti*, *dėpte(ė)ti* arba *dėpter(ė)ti* (greta interjekcijos *dėpt* arba *dėpti*), be to, ilgesnė forma žymi šiek tiek ilgesnį veiksmą, žr. Zenno Lit-Sprachl. 112.

373 §. Kai kuriose kitose ide. kalbose baltų *-ėįo-*kamieniams atliepia *-eįo-*kamienai, plg., pvz., gr. $\varphi\lambda\acute{\epsilon}\omega$ „myliu“ arba skr. *vas-nayáti* „kaulija“. Baltų *-ėįo-*, tur būt, yra senesniojo *-eįo-* pakeitimas pagal *-āįo-*, *-ōįo-* ir *-iįo-*kamienių pavyzdį, žr. Le. Gr. 637 §.

ακ) *-ōįo-*kamieniai¹

374 §. Jie paprastai yra denominatyvai ir reiškia kokį nors veiksmą, procesą arba buvimą kokioje nors padėtyje; greta jų kartais yra sinoniminės formos su *-ėįo-*, *-āįo-* arba (rečiau) *-iįo-*. Kaip graikų veiksmažodžiai su $-\acute{\omega}\omega$ (arba $-\acute{\omicron}\omega$), taip ir šie baltų veiksmažodžiai su *-uoju* gali būti analogiškai atsiradę naujadarai, žr. Le. Gr. 644 §. Šiam baltų *-uoja-* kai kuriais atvejais, gal būt, atitinka slavų *-aje-*, plg., pvz., r. *золотáю* su lie. *badúoju*. Iš prūsų k. formų čia reikėtų paminėti dwigubbū „abejoja“ (jeigu *ū* čia iš *ō*) ir *gīwu* (1 ×) „gyvena“ (jei *u* čia tikras ir atsiradęs iš *ō*).

Keletas pavyzdžių: lie. *melúoju*, būt. l. *melavaū*, inf. *melúoti*: la. *mēluōju*, *mēluōju* (dial. *mēlavu*), *mēluót*. Panašiai asmenuojami lie. *garúoju* = la. *garuōju*; lie. *mėšluoju* = la. *męšluōju*; lie. *vagúoju* (greta *vagóju*) = la. *vaguōju* (greta *vagāju*); la. *baīļuōjuōs* „bijau“ (greta *baīlējuōs*), *kāršuōju* „iškloju kartimis“, *klēpuōju* „kosiu“, *sapņuōju* „sapnuoju“, lie. *viršúoju*, *žodžiúoju*; lie. *gyvúoju* (greta *gyvoju*) = la. *dziwúoju* (greta *dziwāju*); lie. *žaliúoju* = la. *zafuōju*; lie. *baltuoju*: la. *baltuōju* (greta *balťju*); lie. *raudonúoju*: *raūdonuoju*; *didžiúojuōs* = la. *dižuōjuōs* ir kt.

αλ) (baltų) *auja-*kamieniai²

375 §. Jie paprastai yra denominatyvai; jų reikšmė yra, pirma: gaudyti arba rinkti tai, ką žymi pagrindinis žodis, pvz., lie. *brie-*

¹ Apie juos žr. ir Stango Verbum 169 tt.

² Apie juos žr. ir Stango Verbum 171 tt.

dāju, būt. I. *briedavaũ*, inf. *briedaũti*, *riešutāju*, *grybāju* ir kt. Antra: būti arba laikytis kaip tam, kurį žymi pagrindinis žodis, pvz., lie. *ubagāju*, *tarnāju*, rykauju „rikiuoju, valdau“: pr. ric-kawie „valdo“, lie. *linksmāju*, *gudrāju* ir kt. Su įvairia reikšme: lie. *kar(i)āju* (plg. pr. gln. kariausnan „Streit“), *keliāju*, *skalāju*, pr. pogerdawie „pamokslauja“, preigerdawi „žada“ (: inf. *gerdaut* „sakyti“) ir kt. — Kadangi šių veiksmažodžių būt. I. kamienas taip pat baigiasi su *-avā-* kaip veiksmažodžių, kurie es. laike turi *-ōjo-* kamieną, tai lietuvių kalboje kartais greta veiksmažodžių su *-aju* yra sinoniminės formos su *-uojų*, pvz., *juokāju* arba *juokūojų*, o latviai visus veiksmažodžius su *-aju* yra pakeitę veiksmažodžiais su *-uojų*. Šiam baltų *-auja-* atliepia slavų *-uje-* (pvz., r. *pučjem* „piešia“), apie kurį A. Vaijanas (Vaillant) Bull. XLII 2, 157 t.; plg. ir tokius graikų veiksmažodžius kaip βασιλεύω „karaliauju“ ir kt.

αμ) *ājo-kamieniai*¹

376 §. Jie daugiausia yra išvesti iš nominalinių *ā-*kamienių; greta jų dažnai yra sinoniminiai *ōjo-*kamieniai.

Keletas pavyzdžių: lie. *vagóju*, būt. I. *vagójau*, inf. *vagóti* = la. *vagāju*, *vagāju*, *vagāt*; lie. *nuomoju* = la. *nuōmāju*; la. *maitāju*: pr. III asm. *maitā* „maitina“ (inf. *maitātun-sin*) ir kt.

Denominatyvai iš dalies yra ir iteratyviniai *ājo-*kamieniai; jų šaknyje dažnai yra *ā-*kamieniams būdingas *o-*laipsnis ir — ypač latvių kalboje — metatonija, pvz., lie. *lándžioju* = la. *luōžāju* (: *luōža*: *lšt*) arba *luōdāju* (: lie. *lānda*) arba ir *luōžņāju* (: *luōžņa*); la. *brēkāju* (: *brēka*: *brēkt* „rēkti“), *bradāju* „braidžioju“ (: lie. *bradā*) arba *braž(ņ)āju*: lie. *bradžioju* ir kt.

Kadangi, pvz., *brēkāt* kalbantiesiems galėjo atrodyti padarytas tiesiai iš veiksmažodžio *brēkt*, tai iteratyviniai *ājo-*kamieniai dažnai, tur būt, yra daryti iš veiksmažodžių; pvz., gal būt, lie. *vajóju* = la. *vajāju*; lie. *gáinioju* = la. *gaiņāju*; lie. *vōlioju* = la. *vāļāju* (:sl. *va-lāj*); la. *čelāju* arba *calāju* ir kt. Le. Gr. 647 §. Dažnai lieka neišku, ar koks nors *ājo-*kam. padarytas iš kokio nors vardažodžio ar veiksmažodžio, pvz., pr. III asm. *peisāi* „rašo“, enwaitia „(tegu) prašneka“ (: ssl. *věštajq* „kalbu“).

Kai kurie iteratyviniai *ājo-*kam. (taip pat ir giminingose kalbose) turi pailgintą šaknies balsį, pvz., la. *mētāju* „mėtau“: slavų

¹ Apie juos žr. ir Stango Verbum 155 tt.

mėtaję; dial. *tėkāju* „bėginėju“ (greta *tėkāju* arba *takāju*): slavų *tėkaję*; *lėkāju* „šokinėju“: gr. ληκᾶν· πρὸς ὠδὴν ὀρχεῖσθαι; lie. *mynio-ju* = la. *mīnāju*: r. *заминаю* ir kt. Le. Gr. 648 §.

αv) *ījo-kamieniai*¹

377 §. Su *-ij-* (o ne *-īj-*) dabar šiuos kamienus taria ne tik dalis latvių (ir tose tarmėse, kur kiti ilgumai prieš *-j-* yra išlaikyti), bet ir lietuviai: Kuršaitis rašo *-yj-* (bet sakosi girdėjęs tariant ir *-ij-*), tuo tarpu dabartinėje literatūrinėje lietuvių kalboje čia yra *-ij-*. Priesaginiuose skiemenyse ide. *-i-* baltų kalbose, atrodo, pakito į *-j-*, taip kad dabartinis *-ij-*, tur būt, yra kilęs iš *-īj-*; kur dar tariamas *-īj-*, ilgumas gali būti atstatytas *-ājo-* ir *-ējo-*kam. įtakoje, plg. skr. *-iyati* greta *-iyati* ir gr. *-īω* greta *-īω*.

Tikrieji baltiškieji *ījo-kamieniai* pradžioje yra buvę tiktai denominatyvai. Keletas pavyzdžių: lie. *rómiju*, *rómijau*, *rómyti* = la. *rāmiju*, *rāmiju*, *rāmīt*; lie. *širdijuos* = la. *sirdijuos* (plg. r. *сердуться*); lie. *priėšijuos*, *keřšiju*; la. *mediju* „medžioju“, *suniju* „šuniuoju“, *řkřstiju* „valau“, *vėltiju* „dovanoju, skiriu“ ir kt.

Yra ir tokių *ījo-kamienių*, kurių pamate yra slavų veiksmažodžiai su *-iti*, pvz., lie. *kriřkřtiju*, pr. *crixtia*, la. *kristiju*: slavų *krbstiti*; lie. *zvāniju* ir la. *zvāniju*: slavų *zvomiti* ir kt.

Kadangi ir daugelis *ā-*kam. greta turi infinityvus su *-iti*, tai kartais svyruojama tarp *ījo-* ir *ā-*kamienių, pvz., lie. *dalijū*: la. *dalū*; lie. *pėlnaū*: la. *pėlniju* (greta *pėlnu*) ir kt., ir kai kuriose latvių tarmėse beveik visus *ījo-kamienius* dabar pakeičia *ā-*kamieniai, žr. Le. Gr. 652 § c. Savo ruožtu, ir *ījo-kamieniai* kartais yra atsiradę kitų kamienų vietoje. Pvz., la. *dzirdiju* „girdau“ Mag. XX·2, 30 (kitur: *dzirdinu* arba *dzirdu*), tur būt, yra atsiradęs vietoj *dzirdinu* ryšium su tuo, kad inf. **dzirdinti* (= lie. *girdinti*) > *dzirdīt*; ir, pvz., greta lie. *vėdinū* galėjo atsirasti *vėdiju* ryšium su tuo, kad būs. l. *vėdinsiu* buvo tariant virtęs *vėdysiu*.

αξ) *Esamojo laiko kamieniai su -in- arba -en-*²

378 §. Lietuvių k. yra daug tokio tipo veiksmažodžių kaip *auginū*, būt. l. *auginaū*, inf. *auginti* arba *dėginu*, būt. l. *dėginau*, inf. *dėginti*. Su lie. inf. *mokinti* yra identiškias pr. mukint, o lie. būt. l.

¹ Apie juos žr. ir Stango Verbum 174 tt.

² Apie juos žr. ir Stango Verbum 176 tt.

dalyviu *mokīnes* kamieno atžvilgiu atliepia pr. mukinnons, kadangi, tur būt, ir pr. es. l. III asm. mukinna yra identiškąs su lie. *mokīna* (o ne su la. *mācina* arba *mācinā*). Latvių k. dabar jau tik kai kur yra sutinkamos *ina*-kam. formos, pvz., III asm. *audzin* Rucavoje ir Birzgalėje, dgs. I asm. *aúdzinam* (greta *klausām* ir kt.) Valmiermuižoje ir kt., dgs. II asm. *aúdzinat* (greta *klausāt* ir kt.) Ērgliuose ir kt. Būt. l. vns. I asm. *aicinu* (su *-u < -au*) mini Becenbergeris Spr. d. pr. L. 91, ir iš būt. l. *inā*-kam. yra padaryti la. *mitinums* „maitinimas“, *zilinums* „mėlynumas“ ir *retinumā sakne* „miškinė sidabražolė“. Ir lie. bei pr. infinityvó pabaigai *-int(i)* fonetiškai atliepia la. *-īt*, taip kad, pvz., la. *dedzīt* BW 33571₄ (greta *dedzināt*), *mācīt*, *niecīt* Mag. XX 3,91 (greta *niēcīnāt*), *midzīt* Etn. IV 146 (greta *midzināt*) gali būti identiškai su lie. *dėginti*, *mokīnti*, *niėkinti*, *mīginti*. Bet greta la. inf. su *-īt* yra ir es. l. *ā-* ir *ījo*-kamieniai, ir ryšium su tuo dabar, tur būt, jau niekur nejaučiama, pvz., es. l. III asm. *dedzin*, būt. l. III asm. **dedzina* ir inf. *dedzīt* kaip vieno veiksmazodžio formos. Greta inf. *-īt < -int(i)* atsiranda naujas esamasis laikas pagal *ā-* arba *ījo*-kam. pavyzdį (visiškai kaip greta lie. būs. l. su *-ysiu < -insiu* tarmėse atsiranda naujas inf. su *-yti* ir naujas esamasis laikas su *-au* arba *-iju*), arba ši inf. su *īt < -int(i)* atstoja naujadaras su *-ināt*. Su šiais baltų *ina*-kam. (jei *in* čia atsirado iš redukuoto *en*) galima lyginti graikų veiksmazodžius su *-άνω* ir armėnų veiksmazodžius su *-anem*, žr. Le. Gr. 663 §.

Latvių k. dabar paprasčiausios yra es. l. *inā*-kam. formos, pvz., III asm. *aúdzina* (būt. l. *aúdzināja*, inf. *aúdzināt*); lietuvių k. tekstuose su tokia kamieno forma yra rastas refleksyvinis vns. II asmuo *rupinasis*, žr. Le. Gr. 662 §.

Yra sutinkamos ir es. l. vns. I asm. formos, kurios baigiasi lie. *-inoju* (būt. l. *-inojau*, inf. *-inoti*, pvz., *stiprintoti* greta *stiprinti*) ir la. *-ināju*, žr. Le. Gr. I. c.

379 §. Šie veiksmazodžiai su *-in-* yra, pirma, kauzatyviniai (dažnai su nykstamuoju laipsniu ir metatonija šaknyje), pvz., lie. *uginù*, la. *aúdzinu*: pr. k. dalyvis *-augints*; lie. *brīdinu*, la. *bridinu*; lie. *būdinu*, la. *budinu*; lie. *raudinù*, la. *raudinu* arba *rūdinu*; lie. *vīrkinu* (: *veřkti*); la. *brēcīnu* (: *brēkt* „rēkti“); (su *-d-in-*) lie. *gīrdinu*, la. *dzirdinu*; lie. *kāldīnu*, la. *kāldīnu* ir kt. Lie. k. šis *-din-* yra sutinkamas ir po trunkiųjų (pvz., *plākdīnu*) ir po sekundarinių

kamienu, pvz., *svėikindinu*, *valgydinu* ir savo reikšme dažnai skiriasi nuo *-in-*, pvz., *kėpdinu*: *kėpinu*.

Antra, jie yra (ypač latvių kalboje) ir iteratyviniai, pvz., la. *virinu* „varstau“ (: *veŕu* „veriu“), *urbinu* „gręžinėju“, *vizinu* „vėžinu“ (: lie. *vežù*) ir kt. Le. Gr. 667 §, lie. *švilpinu*. Iteratyvine reikšme (be to, su mažybinio atspalviu) lie. k. yra paprastai veiksmažodžiai su *-inėju*, pvz., *bėginėju*, *šokinėju*, *važinėju*, *varinėju*. Latvių k. yra daug mažiau tokių formų su *-inėju*, pvz., *rībenėju* „ritinėju“, *kuodinėju* „kramtinėju“, žr. Le. Gr. 1. c.

Trečia, jie yra denominatyvai, pvz., lie. *kietinu*, la. *ciétinu*; lie. *māžinu*, la. *mazinu*; lie. *drauginu*, la. *draudzinu*; pr. *spar-tina* „stiprina“, *swintina* „šventina“ ir kt.

380 §. Lietuvių k. yra ir veiksmažodžių su *-enù*, pvz., *gyvenù* (būt l. *gyvenaũ*, inf. *gyvénti*), *kūrenù* ir kt. Greta *kūrenù* ta pačia reikšme pasitaiko ir *kūrinu*, žr. Le. Gr. 662 §. Toks svyravimas tarp *-en-* ir *-in-*, tur būt, buvo sutinkamas ir latvių kalboje, ir, tur būt, tuo reikia aiškinti, kodėl vienoje latvių tarmių dalyje yra tiktai formos su *-en-*: viena dalis yra apibendrinusi *-en-*, kita dalis *-in-*.

αο) Bendros pastabos apie esamojo laiko formas

381 §. Graikų k. *o*-kam. baigiasi *o*, jei asmens galūnė prasideda nosiniu, bet *e*, jei ši galūnė prasideda *s* arba *t*. Tuo tarpu baltų kalbose yra apibendrintas $a < o$, pvz., lie. *liėka*, la. *lieka-s*, pr. polinka „palieka“ (: gr. ἔλειπε), lie. *liėkate*, la. *liekat*, pr. immati „imate“ (: gr. λειπετε).

382 §. Jei tematinis *-a* yra išnykęs, tai po prieš einančio ilgumo gali išnykti ir *-j*, pvz., pr. *budē* (= lie. *budėja*), *maitā* „maitina“ greta *peisāi* „rašo“ ir kt., lie. dial. *kapó < kapój(a)* ir kt., la. dial. *spē* „sugeba“, *raú* „rauja“ ir kt. Kamienuose, kurie baigiasi *-āja*, *-uoja-*, *-ėja* arba *ija-* ir kuriuose yra ne mažiau kaip trys skiemenys, latvių literatūrinėje kalboje ir daugelyje tarmių *-j* dabar privalomai atmetamas (ir vns. II asm. išnykus *i-*), pvz., III ir vns. II asm. *kapā* „kajoja“, *mēluō* „meluoja“, *ravē* „ravi“, *kristī* „krikštija“, žr. Le. Gr. 672 §.

383 §. Apie lietuvių k. kirtį. Jei šaknies skiemuo yra akūtinis, tai dviskiemenių *o-*, *ā-* ir *i-*kam. esam. laike jis ištisai kirčiuojamas, pvz., *áugu*, *ródaui*, *mýliui*; *áugi*, *ródai*, *mýli*; *áuga*, *ródo*, *mýli*; *áugame ródome*, *mýlime* ir t. t.; jei šaknies skiemuo yra

trumpas arba cirkumfleksinis, tai minėtųjų kamienų vns. I ir II asm. (sutinkamai su 4 § minėta taisykle) kirčiuojama galūnė, pvz., *vedù, skiriù, kenčiù, sakaù, girdžiù, tikiù; vedì, skirì, kentì, sakaì, girdì, tiki*; *vėda, skiria, keñčia, sāko, giñdi, tiki*; *vėdame, skiriame, keñçiamo, sākome, girdime, tikime* ir t. t.

Jeį minėtieji kamienai turi kokį nors priešdėlį (įskaitant *ne-, be-, te-*), tai akūtinė šaknis ištiesai išlaiko kirtį (pvz., *užągu, paródu, nemýliu*), išskyrus žodžius su priešdėliu *pér-*, kuris visada yra kirčiuojamas, pvz., *pérjoju* (greta *jóju*), *pérlaužau* (greta *láužau*) ir kt. Kirtį išlaiko ir *ā-*kam. su trumpa arba cirkumfleksine šaknimi (pvz., *pasakaù*, III asm. *pasāko*), *sto-*kam. (pvz., *išgirstù*, III asm. *išgiřta*), *o-*kam, su įterptu nosiniu (pvz., *patinkù*, III asm. *patiñka*) ir *įo-*kam. su ilgu šaknies skiemeniu pvz., *iššaukiù, nekenčiù*, III asm. *iššaukia, nekeñčia*). Tuo tarpu gryniesi *o-*kam. su trumpa arba cirkumfleksine šaknimi ir *įo-*kam. su trumpa šaknimi atiduoda kirtį priešdėliui, pvz., *nùnešu, atperku, nùlekiu*, III asm. *nùneša, nùperka, nùlekia* ir t. t.; žr. apie tai KZ LI 1 tt. ir Zenno Lit. Sprachl. 189 tt.

β) Būsimojo laiko formos¹

384 §. Lietuvių ir latvių kalbose būsimojo laiko formos paprastai sutampa; pvz., lie. *tąpsiu, tąpsi, tąps, tąpsime, tąpsite* = la. *tapšu, tapsi, taps, tapsim, tapsit*. Prūsų tekstuose vienintelė pusiau patikima (nesudurtinė) būsimojo laiko forma yra postāsei (vo.) „wirst“ (2×); *-stāsei* galėtų būti = lietuvių *stósi* ir la. *stāsi*, žr. Senpr. 237 §. Kitais atvejais prūsų k. būsimasis laikas daromas perifrastiškai su pagalbiniu veiksmažodžiu *wirst* ir veik. rūšies būt. l. dalyviu, pvz., pergubuns *wirst* (vo.) „kommen wird“, plg. le. *bęđę niósl* „nešiu“ (iš tikrųjų: būsiu nešęs). Tokios pat perifrastinės būsimojo laiko formos pasitaiko ir latvių tarmėse, pvz., *apņēmāmiēs, ka būsīm iet* (= *ka iesim*) „nusprendėme, kad eisim“ ir kt. Le. Gr. 678 §, plg. r. *byđem ummu* „eisim“.

385 §. Prieš būsimojo laiko *-s-* lietuvių kalboje įvykusius šaknies pakitimus rodo, pvz., šitokios formos: es. l. *nešù, vežù, metù, vedù, kasù, trinù* — būs. l. *nešiu, vėšiu, mėšiu, vėšiu, kàšiu, trįšiu*. Iš latvių k. šaknų *nes-*, *griez-*, *met-*, *ved-* laukiamos būs. l. formos

¹ Apie jas žr. ir Stango Verbum 202 tt.

nešu, griešu, mešu, vešu (III asm. *nes, gries, mes, ves*) yra besutin-
kamos tik senuosiuose tekstuose ir dar dabar kai kuriose Kuršo
tarmėse, žr. Le. Gr. 675 §. Jei šaknis baigiasi *-t* arba *-s*, tai būs. I.
vns. I asm. latvių k. sutapo su atitinkamu būt. I. vns. I asmeniu
(jei jis sudarytas iš *ē*-kam.), o es. I. *īo*-kamienių veiksmazodžių ir
su es. I. vns. I asmeniu, pvz., la. *nešu* = lie. būs. I. *nēšiu* ir būt. I.
nešiaū arba la. *člešu* = lie. būs. I. *kēšiu*, būt. I. *kenčiaū* ir es. I. *ken-*
čiū. Tai buvo nepakenčiama. Todėl latvių augšzemniekai, suvok-
dami, kad būsimąjo laiko formų pagrinde yra infinityvo kamienas,
pagal tokius pavyzdžius, kaip, pvz., *tap-t: tap-šu, tap-si, sāk-t*
„pradėti“ *sāk-šu, sāk-si, aŕ-t: aŕ-šu, aŕ-si* ir kt. ir pvz., greta infi-
nityvų *mes-t, nes-t* ėmė daryti būs. I. formas *mes-šu > meššu, mes-si,*
nes-šu > neššu, nes-si ir t. t. Ir tokios formos kaip, pvz., *vešu, griežu*
(greta es. I. *vėdu, griežu*), yra pagal tuos pačius pavyzdžius pakei-
čiamos į *ves-šu* (: inf. *ves-t*) > *veššu, gries-šu > grieššu* (II asm.
vessi, griessi ir t. t.). Vidurio tarmėje, kur ilgi trankieji priebalsiai
nemėgstami (plg., pvz., *nešana < *nessana*) buvo surasta kita išeitis:
ten iš veiksmazodžių, kurių šaknis baigias *s, t, z* arba *d*, būsimasis
laikas daromas tarp šaknies ir būs. I. priesagos įterpiant *ī*: *nesišu,*
metišu, griežišu, vedišu (formas *griešu, vešu* buvo nepatogios todėl,
kad smarkiai skyrėsi nuo formų su *griez-* atitinkamai *ved-*). *Nesišu,*
metišu ir kt. galėjo atsirasti tokiu būdu, kad, vengiant nepatogių
formų, buvo vartojamos atitinkamos iteratyvinės formos, pvz., *ka-*
sīšu, laūzīšu, bedīšu (: inf. *kasīt, laūzīt, bedīt*) vietoj nepatogių *kašu,*
laūšu, bešu (: inf. *kast, laūzt, best*); įpratus, pvz., prie būs. I. *be-*
dīšu greta es. I. *bėdu*, buvo galima ir, pvz., greta es. I. *vėdu* suda-
ryti naują būs. I. *vedīšu*, žr. Le. Gr. 675 ir 676 §.

386 §. Baltų kalbose būsimasis laikas daromas iš infinityvo ka-
mienas, be to, lietuvių kalboje būs. I. formose kirčiuojamas tas pats
skiemuo kaip ir infinityve, pvz., *kapóti: kapósiu, lándžioti: lándžio-*
siau, piŕkti: piŕksiu (tačiau rytiečių tarmėse pirminių veiksmazodžių
su trumpa arba cirkumfleksine šaknimi vns. I ir II asm. kirčiuo-
jami galūnėje, pvz., *pirksiū, tapsiū; pirksī, tapsī*). Indo-iraniečių
kalbose visos būsimąjo laiko formos daromos su priesaga *-sya-*,
pvz., skr. *dāsyati* „(jis) duos“, o baltų kalbose priesaga *-sīo-* sutin-
kama tik vns. I asmenyje ir veik. dalyvyje (pvz., lie. *būsiąs* = la.
būšus); kitos būs. I. formos dabar baltų kalbose turi priesagą *-si-*,
tik III asm. paprastai baigiasi *-s* be *-i* (III asm. su *-si* kartais pu-

sitaiko senuosiuose lietuvių tekstuose). Kad III asmens formos su *-s* nėra po šio *s* praradusios *-i*, o sekundarinę galūnę *-t* (plg. pvz., oskų *fust* „bus“), liudija tai, jog lietuvių aukštaičiai būs. I. III asmenyje (kaip sename galūniniame skiemenyje) kirčiuotame skiemenyje akūtą pakeičia cirkumfleksu (pvz., *aūgs: aūgsiu, jōs: jōsiu, ašs: ašsiu, rašys: rašysiu*), o pirminiuose veiksmažodžiuose *y* ir *u* net sutrumpina, pvz., *lis: inf. lŷti, pus: inf. pūti*, žr. Pedersenio *Ėt. Lit.* 13 tt.; rytuose sutinkamos net tokios formos kaip *jas* „jos“, *pasakšs* ir kt., kurias mini Aruma *Lit. Mund.* 55. Lietuvių tarmėse yra ir daugiskaitos formų su *-sme* arba *-smà* (pvz., pirksmà ir kt., greta *šóksma*) ir *-ste* (žr. Le. Gr. 677 § ir ten minėtą literatūrą), kurios irgi, atrodo, liudija priesagą *-s-* (plg. jau minėtą oskų *fust*); Arch. Phil. VII 101 sutinkama net vns. I asm: *eismi* (tur būt, su kirčiuota galūne). Greta vns. III asmens su *-s[t]* galėtų būti pradžioje buvęs ir vns. II asmuo su *-s[s]* bei dgs. III asm. su *-sūt > -sin[t]*, greta kurios vėliau galėjo atsirasti ir dgs. bei dvš. I ir II asm. su *-si-*, plg. la. *dziédim* ir *raúdim* 342 §. Jei kada nors iš tikrųjų būtų buvusi paradigma **tapsmì, *taps[s], taps[t], *tapsmè, *tapstè*, tada būtų suprantamas ir lietuvių trumpas *a* ir *e* tokiose formose kaip *tàpsiu, dègsiu* ir kt.; iš būsimąjo laiko formų *à* ir *è* galėjo būti įvesti ir į infinityvą (*tàpti, dègti* ir kt.), nes infinityve paprastai būna ta pati šaknies forma, kaip ir būsimąjo laiko kamiene.

387 §. Lietuvių ir latvių kalbose futurum exactum gautamas sujungiant būt. I. veik. dalyvį su veiksmažodžio *būt(i)* būsimuoju laiku; pvz., *búsiu gėrēs* = la. *búšu dzéris*. Labai dažnai jį pakeičia paprastas būsimasis laikas.

γ) Būtojo laiko formos¹

388 §. Senąjį perfekta ir pluskvamperfekta baltams pavaduoja perifrastinės formos, pvz., lie. *esù gìmēs, buvaū gìmēs*, la. *ęsmu dzimis, biju dzimis*, pr. *ast teikūns* „yra sukūręs, pagaminęs“, *bei teikūns* „buvo sukūręs, pagaminęs“. Senojo imperfekto formos, gal būt, yra pr. dai „davė“ (< **dāje* ? plg. ssl. *dajà* „duodu“), postāi (vo.) „ward“ ir kt., žr. Senpr. 116 tt.

¹ Apie jas žr. ir Stango *Verbum* 188 tt.

Tai, kas įvyko praecityje, baltai dabar išreiškia kamienais su \bar{a} arba su \bar{e} (plg. lo. *eram* „buvau“ ir graikų aoristus su $\gamma\eta$), pvz., lie. *jutaũ* (: es. l. *juntũ*), *jutaĩ*, *jũto*, *jũtome*, *jũtote* (dvs. *jũtova*, *jũtota*) = la. *jutu* (: es. l. *jũtu*), *juti*, *juta*, *jutãm*, *jutãt*; lie. *nešiaũ* (: es. l. *nešũ*), *nešeĩ*, *něšė*, *něšėme*, *něšėte* (dvs. *něšėva*, *něšėta*) = la. dial. *nešu* (: es. l. *nešu*), *nesi*, *nese*, *nesẽm*, *nesẽt*. Latvių literatūrīnēje kalboje dabar vietoj \bar{e} -kam. yra tik \bar{a} -kam.: *nesu*, *nesi*, *nesa*, *nesãm*, *nesãt*, žr. Le. Gr. 681 §.

Prūsų pavyzdžiai: III asm. pertraũki su $-i < -\bar{e}$ (vo.) „schloss zu“: lie. *trãukė*; weddē-din (vo.) „brachte sie“: lie. *vėdė*, la. dial. *vede*; prowela (vo.) „verriet“ (kur e, tur būt, $< i$): la. dial. *vila* „apvylė“.

389 §. Šių \bar{a} - ir \bar{e} -kamienių pasiskirstyme matyti tam tikra sistema. Greta es. l. *sto*-kamienių ir *o*-kamienių su įterptu nosiniu, kurie paprastai būna intranzityviniai, būt. l. ištisai yra \bar{a} -kam. (pvz., lie. *dýgo*: *dýgsta*, *jũto*: *juĩta* = la. *dĩga* : *dĩgst*, *juta*: *jũt*), išskyrus tik lie. *mĩrė* (naujadaras pagal *gĩmė*¹ ?): *mĩršta* (greta la. *mira*: *mĩrst*); su \bar{a} visuomet baigiasi būt. l. kamienas ir tiesiog po *j*, pvz., lie. *sėjo*, la. *sėja*. O greta tų es. l. *ĩo*-kamienių, kurie esamajame laike turi *ĩ* po priebalsio arba po *au*, paprastai yra būt. l. \bar{e} -kamieniai, pvz., lie. *keĩtė*: es. l. *keĩcia*, *spjovė*: es. l. *spjãuja*, la. dial. *ciete*: *cieš*, *spļãve*: *spļãũj*; apie kokias keturias išimtis iš šios taisyklės latvių kalboje (pvz., *kala*: *kaļ*) žr. Le. Gr. 680 §. Painesnis yra \bar{a} - ir \bar{e} -kamienių pasiskirstymas greta es. l. grynųjų *o*-kamienių; čia lietuvių kalba labai skiriasi nuo latvių kalbos (pvz., lie. *gĩnė*: la. *dzina*), o kai kuriais atvejais ir lietuvių kalbos tarmės nesutinka tarpusavyje, pvz., *rĩšo*: *rĩšė*, žr. Le. Gr. 680 § su ten minėtąja literatūra.

390 §. Šaknies vokalizmas būtojo laiko kamienuose (apie tai ir Stangas Verbum 190 tt.). a) Greta es. l. grynųjų *o*-kamienių yra būt. l. kamienai arba su ta pačia šaknies forma, arba su kitokia negu es. laike. Vienodą šaknies formą esamajame ir būtajame laike turi, pirma, veiksmazodžiai su *e* prieš kurį nors trunkųjį priebalsį, išskyrus lie. *bridaũ*: es. l. *bredũ*, kur *e* eina po sklandžiojo priebalsio; antra, veiksmazodžiai su baltų kalbos pa-

¹ Lie. *gĩmė*: es. l. *gẽma* (greta *gimsta*), kaip *ginė*: *gẽna*, tuo tarpu la. *dzima*: *džẽm* (greta *dzimst*), kaip *dzina*: *džẽn*.

grindo *ā, ē, au* arba *ō*, pvz., la. *sāku*, lie. *šoku*: la. *sāku*, lie. *šokau*; lie. *puolu*, la. *puolu*: lie. *puol(i)au*, la. *pulu* (su *u* iš inf. *pult* ir būs. I. *pulšu*, kur *ul* < *uol*); trečia, iš dalies ir veiksmazodžiai su *u* arba *i* šaknyje, pvz., lie. *skutù*, la. *skutu*: lie. *skutaũ*, la. *skutu*; lie. *rišù*, la. *risu*: lie. *riš(i)au*, la. *risu*. Latvių kalboje taip yra ir es. I. bei būt. laike *minu*, *pinu*, *škinu*, *tinu*, *trinu*, o lietuvių kalboje es. I. *minù*, *pinù*, *skinù*, *trinù*: būt. I. *mýniau*, *pýniau*, *skýniau*, *trýniau* (= la. dial. *mīņu*, *pīņu*, *šķīņu*, *triņu*), bet *imù*: *émiaũ*.

Kitais atvejais būt. laikas šaknies skiemenimi skiriasi nuo esamojo. Greta es. I. kamienų, kur po *e* seka *l, r, n, m* arba tautosilabinis *l*, yra būtojo laiko formos su *i* šaknyje, pvz., lie. *delù*, *velkù*, *kertù*, *genù*, *lendù*, *gemù*, *liekù*, (< **leikō*): būt. I. *dilaiũ*, *vilkaũ*, *kirtaũ*, *gimiaũ*, *lindaũ*, *gimiaũ*, *likaũ*, la. *dēlu*, *vēlku*, *cērtu*, *džēnu*, *lēdu*, *džēmu*, *lēku*: būt. I. *dilu*, *vīlku*, *cīrtu*, *dzinu*, *līdu*, *dzimu*, *līku*. Išimtis — lie. dial. *jemù*, la. *jēmu*: būt. I. lie. dial. *jémiaũ*, la. *jēmu*, žr. Le. Gr. 682 §. Su *-ej-* es. laike ir *-ij-* būtajame yra lie. *vejù* (: la. *viju*): *vijaũ*; kitais atvejais greta es. laiko *-ej-* būtajame yra *-ēj-*, pvz., lie. dial. *lejù* (kitur: *lieju*): būt. I. dial. *lējau* (kitur: *liejau*), la. *leju*: *lēju*, žr. Le. Gr. 682 §.

b) Greta es. I. *sto*-kam. ir *o*-kam. su *n*-intarpu yra būt. I. formos su tuo pačiu vokalizmu kaip es. laike, pvz., lie. *mirkstù*, *juntù*, *prantù*, la. *mīrkstu*, *jūtu*, *prūotu*: lie. *mīrkaũ*, *jutaũ*, *prataũ*, la. *mīrku*, *jutu*, *pratu*.

Greta es. laiko *no*-kamienių paprastai yra tokios būt. laiko formos, kurios atitinka greta *no*-kam. sutinkamus es. laiko kamienus, pvz., lie. *sienù* (greta dial. *sejù*), la. *slenu* (greta dial. *seju*): būt. I. lie. dial. *sėjaũ*, la. *sēju*; lie. *pjāunu* (greta *pjāju*), la. *plāunu* (greta *plāju*): būt. I. lie. *pjōviau*, la. *plāvu* (ē), žr. Le. Gr. 682 § b.

c) Greta es. laiko *jo*-kam. yra būt. laiko formos arba su tuo pačiu vokalizmu kaip es. laike, arba su pailgintu balsiu. Būt. ir es. laike yra vienodas vokalizmas, jei es. laiko šaknyje yra koks nors dvibalsis (išskyrus *au*, jei tuoj po jo seka *i*), koks nors ilgas balsis arba trumpojo balsio junginys su tautosilabiniu sklandžiuoju arba nosiniu, pvz., lie. *šaukiù*: *šaukiaũ*, *veikiù*: *veikiaũ*, *drōžiu*: *drōžiau*, *kenčiù*: *kenčiaũ*, *merkiù*: *merkiaũ*, *urbiù*: *urbiaũ*, *švilpiù*: *švilpiaũ*, la. *sāucu*: *sāucu*, *vēicu*: *vēicu*, *drāžu*: *drāžu* (ē), *ciešu*: *cietu* (ē), *mērcu*: *mērcu*, *ūrbju*: *ūrbu* (ē), *svīlpu*: *svīlpu* (ē).

Greta es. laiko kamienų su *-auj-* paprastai būna būt. laiko kamienai su *-āvē-*, pvz., lie. *bliāju*: *blióviau*, la. *blāju*: *blāvu* (ē), žr. Le. Gr. 682 § g.

Jei es. laiko *io-*kam. pirmasis skiemuo baigiasi trumpuoju balsiu, tai būt. laike — ypač prieš sklandžiuosius — šį balsį mėgstama pailginti beveik visuose šio tipo veiksmažodžiuose, pvz., lie. *keliù*: *kėliau*, *veriù*: *vėriau*, *periù*: *pėriaũ*, *vemiù*: *vėmiau*, *tremiù*: *trėmiaũ*, *skiriù*: *škýriau*, *skiliù*: *skýliau*, *huriù*: *húriau*, *kuliù*: *kúliau*, *stumiù*: *stúmiau*, *kariù*: *kóriau*, *lekiù*: *lėkiaũ*, *vagiù*: *vogiaũ*, *pučiù*: *pūčiaũ*, la. *ceļu*: *cėlu* (ē), *veņu*: *vėru* (ē), *peņu*: *pėru* (ē), *vemju*: *vėmu* (ē), *šķīņu*: *šķīru* (ē), *šķīlu*: *šķīlu* (ē), *buru*: *būru* (ē), *kušu*: *kūlu* (ē), *stumju*: *stūmu* (ē), *kaņu*: *kāru* (ē), *ļēcu*: *lēcu*, *pušu* (Dreselio gramatikoje): *pātu*, žr. Le. Gr. 682 § d, e ir f. Šiuo atžvilgiu yra tik retos išimty, pvz., lie. *ariù*: *ariaũ* (greta dial. *óriau*), la. *aņu*: *aru* (ā).

391 §. Veiksmažodžių būt(*i*), duot(*i*), lie. *eiti* ir la. *iet* būtasis laikas. a) Greta pr. *boūt* „būti“ yra be (=ssl. *bě*) arba *bēi* (< **bēje*[t] ?) „buvo“, žr. Senpr. 241 §. Senesniuose latvių tekstuose greta būt. I. dalyvio *buewis* arba *būwis* (žr. Le. Gr. 733 §) sutinkamas būtojo laiko kamienas *bijā-*, kuris, tur būt, atsirado pakeičiant senesnį **bī* (plg. ssl. dgs. I asm. *bimō* „būtume“ ir vns. II ir III asm. *bi*), iš kur lie. dial. *bit(i)* „buvo“, žr. Le. Gr. 683 § su ten minėta literatūra. Lie. *būvo* ir la. dial. *buva* gali būti lengvai suprantamas naujadaras.

b) Greta inf. *dúoti* lietuvių k. būt. laiko kamienas yra *davē-*, kur *dav-*, tur būt, iš ide. *doŭ-*; latviai ir kai kurios lietuvių tarmės čia turi *devē-*, kur *-e-*, tur būt, yra atsiradusi iš atitinkamo būt. laiko veik. dalyvio (lie. dial. *dėvėš*, la. *devis*), o po to didesnė lietuvių dalis indikatyvo įtakoje šį dalyvį pakeitė į *dāvėš*, žr. Le. Gr. 683 § c su ten minėta literatūra. Kitaip apie tai mano Stangas Verbum 196. Apie pr. dai „davé“ žr. 388 §.

c) Greta lie. inf. *eiti* yra būt. I. *ėjaĩ* arba (dial.) *ėjaũ*, *ėjo*: *eiti* = *āvo* (Milkės gram. 101): *aũti*; *ėjo* gali būti arba abstrahuotas nuo *nėjo* < *ne-ejo* (plg. *ėšame* su *ė* iš *nėšame*), arba senesniojo *ėjo* pakeitimas pagal tókius pavyzdžius kaip, pvz., (dial.) *šlėjo* arba *sėjo*. — Latvių būt. laiko kamienas *gājā-*, tur būt, pakeičia senesnį **gā-* (plg. skr. *ágā-t* ir gr. *ἐβη*), žr. Le. Gr. 683 b. Lie. dial. *góti* „eiti“ galėtų būti padarytas pagal šį būt. I. kamieną *gājā-*.

392 §. Veiksmažodžių, kurių infinityvai lietuvių kalboje turi mažiausia tris skiemenis su *-yti, -ėti, -oti, -uoti* arba *-auti*, būtojo laiko formos. Kaip, pvz., greta inf. lie. *stóti, sėti*, la. *stât, sēt* yra būt. laiko kamienai lie. *stójo-, sėjo-*, la. *stājā-, sējā-*, taip pagal tokius pavyzdžius ir greta, pvz., inf. lie. *lándžioti, žinóti, giedóti, áuklėti, tekėti, tikėti*, la. *luōžât, zinât, dziédât, áuklét, tecét, ticét*, (: es. l. III asm. lie. *lándžioja, žino, gieda, áuklėja, tēka, tiki*, la. *luōžā, zina, dziēd, áuklē, tēk, tic*), galėjo atsirasti būt. laiko kamienai lie. *lándžiojo-, žinójo-, giedójo-, áuklėjo-, tekėjo-, tikėjo-*, la. *luōžājā-, zinājā-, dziédājā-, áuklējā-, tecējā-, ticējā-*; toliau, pvz., pagal lie. *áuklėti* (: es. l. *áuklėju*): *áuklėjo-* atitinkamai la. *áuklét* (: es. l. *áuklėju*): *áuklējā-* pavyzdį ir, pvz., būt. laiko kamienas lie. *krikštyjo- > krikštijo-*, la. *kristīja-greta* inf. lie. *krikštyti*, la. *kristīt*.

Latvių kalboje ir, pvz., greta inf. *sacīt* ir es. l. *saku* yra būt. l. *sacīju*. O lietuvių k. greta *sakýti* ir *sakaũ* yra, atrodo, senesnė būt. l. forma *sakiaũ*, kuri, tur būt, yra atsiradusi iš **sakijaũ*; **sakijaũ* greta *sakýti* kaip, pvz., būt. l. *vijaũ*: inf. *výti*. Vns. II asm. **sakijaĩ* tariant pavirto į **sakiaĩ > sakeĩ*, ir greta *sakiaũ, sakeĩ* galėjo atsirasti nauja III asm. forma *sākē* (vietoj senesnės **sākie*) pagal *sekiaũ, sekeĩ*: *sēkē* (inf. *sēkti*) ir t. t.; su tuo sutampa ir atitinkamo būt. l. veik. dalyvio kamienas *sakius-* < **sakijus*, žr. Le. Gr. 685 § b.

Lie. *ragavaũ* galėjo atsirasti greta inf. *ragáuti* pagal tokius pavyzdžius kaip *gavaũ*: *gáuti*.

Greta lie. *melúoti* yra būt. l. *melavaũ*. Galima manyti, kad pagal *šluoti*: dalyv. *šlāvēs* pavyzdį ir greta, pvz., *melúoti* atsirado dalyv. *melāvēs*, greta kurio, savo ruožtu, pagal *ragāvēs*: būt. l. *ragavaũ* pavyzdį galėjo atsirasti būt. l. indik. *melavaũ*, žr. Le. Gr. 644 §. Ir vienoje latvių tarmių dalyje dar yra būt. l. *mēlavu* greta inf. *mēluót*; kitur toje vietoje yra atsiradęs lengvai suprantamas naujadaras *mēluoju*.

393 §. Lietuvių k. būtasis dažninis laikas. Su priesaga *-davā-* lietuviai iš bendraties kamieno pasidaro laiko formą, žymincią koki nors praeityje įprastą veiksmą arba procesą, pvz., *dúoti*: *dúodavau, sakýti*: *sakýdavau, lándžioti*: *lándžiodavau*. Šios formos asmenuojamos kaip būt. laiko *ā*-kamienių formos, pvz., II asm. *dúodavai*, III asm. *dúodavo* ir t. t. Šios formos atsirado, tur būt, tokiu būdu, kad pvz., *šáudė, spjáudė, jódė, mindė, stūmdė*

(: inf. *šaudyti, spjaudyti, jodyti, mindyti, stumdyti*) pasikeitė į *šaudavo, spjaudavo, jodavo, mindavo, stumdavo* pagal tokių formų kaip, pvz., *rėkavo, šūkavo, ūbagavo, tarnavo* ir kt. pavyzdį. Po to, galėjo, pvz., pagal *spjauti: spjaudavo* pavyzdį ir greta pvz., *pjauti* atsirasti *pjaudavo* ir t. t. — Apie dialektines formas su *-lavau* (vietoj *-davau*) žr. Stango *Verbum*. 173.

394 §. Lietuvių būtojo laiko formų kirtis. Jei veiksmažodis su dviskiemeniu infinityvu turi akūtinę šaknį, tai ji yra kirčiuojama visose būtojo laiko formose (ir po bet kurio priešdėlio), pvz., (*už*) *áugau, (nu)plėšiau*. Jeigu ji yra cirkumfleksinė arba trumpa, tai *ā*-kam. (ir po priešdėlio) vns. I ir II asm. kirčiuojami galūnėje, pvz., (*at*) *ėjaũ, (at)ėjaĩ: (at)ėjo(me), (ap)šilaũ, (ap)šilaĩ: (ap)šilo(me)*, o *ē*-kam. tik tai tuomet, kai jie be priešdėlio, pvz., *nešiaũ, nešėĩ: nėšė(me), šaukiaũ, šaukėĩ: šaukė(me)*. Jei neakūtiniai *ē*-kamieniai turi koki nors priešdėlį, tai visose formose kirčiuojamas šis priešdėlis, pvz., *atnešiau, atnešėĩ, atnešė(me), sušaukiau, sušaukėĩ, sušaukė(me)* ir t. t. Atrodo, kad bent viena *ē*-kamienių dalis seniau turėjo kirčiuotą galūnę, plg. pr. waddē-din „nešė jĩ“ ir ismigē „užmigo“ ir KZ LI 14 t.

Būtojo laiko kirtį veiksmažodžių su mažiausia trijų skiemenų infinityvu tegul parodo tokie pavyzdžiai: *kósėti: kósėjau, stovėti: stovėjau, akėti: akėjau; lĩndoti: lĩndojau, giedóti: giedójau; žinóti: žinójau; krikštyti: krikštijau, dalýti* (es. l. *dalijũ*): *dalijaũ, darýti* (es. l. *daraũ*): *dariaũ* (III asm. *dārė*), *ródyti* (es. l. *ródaũ*): *ródžiaũ; meliúoti: melavaũ* (*melavaĩ: melavo*), *prākaituoti: prākaitavau; keliáuti: keliavaũ* (*keliavaĩ: keliavo*), *rėkauti: rėkavau; augĩnti: auginaũ* (*auginaĩ: augino*), *dėginti: dėginaũ, gyvėnti: gyvenaũ* (*gyvenaĩ: gyveno*). Pridėjus prie tokių veiksmažodžių koki nors priešdėlį, kirčio vieta lieka ta pati, pvz., *padariaũ: padārė(me)*.

d) Nuosakos

395 §. Be indikatyvo, visi baltai turi įvairių imperatyvo formų, lietuviai ir latviai — kondicionalį, o latviai — ir debityvą.

α) Debityvas

396 §. Debityvas, kuris iš tikrųjų tėra indikatyvo porūšis, žymi koki nors būtinumą. Jis daromas, prijungiant *jà-*, kuris, iš tikrųjų, tur būt, yra senojo santykinio įvardžio *jo-* vns. klm. arba

abliatyvas, prie po jo einančio es. laiko III asmens (bet vietoj *jàir* paprastai *jàbút*), be to, loginis subjektas reiškiamas naudininku, o objektas — išskyrus I-jo ir II-jo asmens įvardžius — vardininku, pvz., *man bėrni jāmāca* „man reikia vaikui mokytis“ (bet: *man tevi jāmāca* „man reikia tave mokytis“). Būtais laikas: *man bija jāmāca* „man reikėjo mokytis“; būsimasis laikas: *man būs jāmāca* „man reikės mokytis“.

Senuosiuose tekstuose ir vienoje kitoje tarmėje dar ir dabar toks sakinytis, kaip, pvz., *man nav jàėd* reiškia ne tik „man nereikia valgyti“, bet ir „aš neturiu ko valgyti“. Pastarąja reikšme kai kurios tarmės vietoje *jà-* vartoja *ju-* (tur būt, iš gln. **juo*): *nav juėd* „nėra ko valgyti“; *duod viņam juėd* „duok jam ką nors valgyti“. Žr. Le. Gr. 690 §.

β) Imperatyvas¹

397 §. Prūsų (kaip ir slavų) kalboje imperatyvo reikšme buvo vartojamos senojo optatyvo formos, pvz., *wedais* arba *wedeys* „vesk!“, idaiti arba *ideiti* „valgykite“. Su formomis su *-ai-* < ide. *-oi-* plg. gr. *ῥέροις, ῥέροιτε*, go. *bairais, bairaiþ*, ssl. *beri, berĕte* ir kt. Kad formose su *-ei-* tas *-ei-*, esąs tiesiog po kurio nors nesuminkštinto priebalsio, gali būti ide. *-ei-* tęsinys, leidžia manyti žemiau minimos lie. ir la. formos su *-ie-*. Iš *i-* kamienių sutinkame formas su *-ī-*, pvz., kirdijti „klausykit!“ (greta *kirdimai* „klausome“), mijlis „mylėk!“, mijliti „mylėkite“, plg. lie. dial. *sėdžīt'e* „sėdėkite!“ ir kt., žr. ir Senpr. 119 tt.

Pr. ir III asmeniui sutinkame optatyvo formas, pvz., postānai „tegu tampa“, plg. lie. dial. *būnai* „tegu būna“ Balčikonio Liet. k. žod. I 995 ir *imai* „lai ima“ Jušk. 524; greta šitų (ir dažniau!) buvo vartojamos formos su *-sai* arba *-sei* (pvz., *bousai* arba *boūsei* „tegul būna!“), žr. Senpr. 246 §, ir (paprastai šalutiniuose sakiniuose) *-lai* (pvz., *kai... pereilai* „tegul... ateina“), žr. Senpr. 247 §.

398 §. Lietuvių kalboje dabar įprastos (II ir I asmeniui) imperatyvo formos daromos iš infinityvo kamieno su partikula *-ki*, pvz., *eik(i)* (plg. lo. *ī* „eik!“), *eikite* (dvs. *eikita*), *eikime* (dvs. *eikiva*); taip pat, pvz., greta infinityvo *vėsti, auklėti, rodyti, gáimioti, skaláuti, auginti* yra imper. *vėsk(i), auklėk, rodyk, gáiniók, skaláuk, augink*, dg. II asm. *vėskite* ir t. t.

¹ Apie jį žr. ir Stango Verbum 243 tt.

Liepiant ką nors trečiajam asmeniui, seniau tą liepimą buvo galima išreikšti indikatyvo es. laiko III asmens forma („injunktivo“ reikšme); tai rodo toks sustingęs posakis kaip lie. *rāuna tavè gil-tinē* (plg. la. *parauj viſtu Jupis*)! Bet dabar prieš šį indikatyvą paprastai pridedama dalelytė *te-* arba *tègù(l)*; šis *te-* yra identiškas su *te-* „tiktai“ (plg. pr. *ter* „tiktai“) ir yra (bent senojoje tartyje) kirčiuotas tais pačiais atvejais kaip ir kiti priešdėliai (žr. 383 §), pvz., *tèperka, tèlekia* (bet: *tevérda, tekeñčia*). Po *te-* gali dar sekti partikula *-gu*, ir šitas *tegu* jau kaip savarankiškas žodis visada turi savo kirtį: *tegù* arba *tègu*, pvz., *tègù peřka*! Vietoj šito *tegu* vartojamas ir *tègùl*, kurį, tur būt, reikia analizuoti kaip *tegu* + partikula *-l(e)*, žr. Senpr. 124. Žemaičiai vietoj *tegu(l)* turi *lai*, kuris, tur būt, yra kuršizmas. — Esamojo laiko indikatyvą gali atstoti būsi-mojo laiko indikatyvas, pvz., *tègu bus* „tegul būna!“ — Indikatyvą kvietimo reikšme sutinkame ir dgs. I asmeniui, pvz., *eĩnam!*

Kaip prūsai, taip ir lietuviai ir optatyvo formoms yra priskyre imperatyvo funkcijas. Iš es. laiko *ā*-kamienių yra labai įpras-tos su *te-* sudurtos III asmens formos su *-ai*, pvz., *tesākai*. Kartais pasitaiko su tuo pačiu *ai* ir — mandagaus kvietimo reikšme — dgs. I ir II asmens formos, pvz., *sākai, sākai*! Ir net vns. II as-muo su (visada nekirčiuotu) *-ai*, pvz., *sākai* (greta indik. *sakai*). Forma *sākai*, gal būt, yra susidariusi greta daugiskaitos *sākai* pa-gal tokius pavyzdžius kaip, pvz., *eiki: eikite!*

Iš pirminių veiksmažodžių (ir tokių, kaip, pvz., *guliù: gulėti* ir *penù: inf. penėti*) ir iš *ina-* bei *ena-*kamienių vartojamos ir su *te-* sudėtos optatyvo III asmens formos su *-iē* kaip imperatyvai, pvz., *tepeniē, tedirbiē* (greta *tedirba*), *tekeniē, t(e)esiē!* Tarmės čia turi ir formas su *-j*, pvz., *tepenj, tegulj, tedirbj, t(e)esj!* Su šituo *-j* pradžioje, gal būt, baigėsi *i-*kamienių ir atematinių kamienų formos, plg. 397 § minėtąjį *sėdžit'e!* Sporadiškai vietoj šito *-iē* arba *-j* pa-sitaiko ir *-ai*, pvz., dial. *būnai, imai* 397 §.

Dainose pasitaiko ir dgs. I asm. formos, su *-ie-*, pvz., *nunešiema!* *pašokiemo!* ir kt. Le. Gr. 692 §.

399 §. Lietuvių senuosiuose tekstuose ir tarmėse kai kur ran-dame imperatyvo reikšme ir vns. II asmens formas su *-i*, kuris gali ir nukristi, pvz., *imì* „imk!“ , *vedi* > *ved* arba *vedž* Le. Gr. 691 §; ten yra minėta ir sangražinė forma *kelie-s* „kelkis!“. Šios lietuvių formos, tur būt, yra identiškos su atitinkamomis indikatyvo

es. laiko formomis, žr. Le. Gr. 596 d ir 691 § minimą literatūrą. Šiaip ar taip, negali būti abejonių, kad latvių imperatyvo vns. II asmens formos savo dabartiniu pavidalu yra identiškios su atitinkamomis indikatyvo es. laiko formomis, žr. Le. Gr. 691 §. Dabar didesnėje latvių tarmių dalyje ir dgs. II asmuo turi vieną ir tą pačią formą imperatyvui ir es. laiko indikatyvui, žr. Le. Gr. 692 §. Bet Glūko biblijos vertime imperatyvas čia baigiasi su *-iet* (*o*-kamienių) arba *-ait* (*ā*-kamienių), indikatyvas — su *-at* (*o*-kamienių) arba *-āt* (*ā*-kamienių), ir kai kuriose Latgalės tarmėse imperatyvas — su *-it*, indikatyvas — su *-at*, žr. Le. Gr. 692 §. Formos su *-iet* arba *-ait* yra, tur būt, senieji optatyvai, taip kaip lie. dial. *vedziet!* ir kt.

Dgs. I asmeniui imperatyvo reikšme latviai vartoja atitinkamas būsimąjo laiko indikatyvo formas, pvz., *iesim!* „eikime!“ Liaudies dainose taip vartojamas ir esamojo laiko indikatyvas, pvz., *eima, meitas, pieceļam*, „eikime, mergaitės, prikelkim!“ ir kt. Le. Gr. 693 §.

III asmeniui vartojama su es. laiko indikatyvo III asmeniui identiška forma su priekyje einančiu *lai(d)*, pvz., *lai* (*viņš, viņa, viņi* arba *viņas*) *nāk!* Šitas *lai(d)* iš tikrųjų yra veiksmazodžio *laist* imperatyvo vns. II asmens sutrumpinta forma, žr. Le. Gr. 694 §.

γ) Kondicionalis

400 §. Senesnė lietuvių kalbos kondicionalio paradigma yra tokia: vns. I asm. **būtumbiau* (vienintelė šio tipo forma, sutinkama raštuose, yra *nusidētumbiau* Ledesmos katekizme 61), II asm. *būtumbei*, III asm. *būtū*, dvs. I asm. *būtumbiva*, II asm. *būtumbita*, dgs. I asm. *būtumbime*, II asm. *būtumbite*. Šių formų pirmoji dalis (*būtum-*) ir III asm. yra identiška su supinu, žr. apie tai Stango Verbum 250 t. Antrąją dalį vieni laiko (vienaskaitoje pagal būtojo laiko indikatyvo pavyzdį-pakeistu) senuoju optatyvu (plg. sen. persų *biyā* ir sen. lo. *siet* „tegul būna“ bei *sīmus* „tegul būname“ ir ssl. *bimb* „aš būčiau“), kiti — būtojo laiko indikatyvu (plg. pr. be, ssl. *bē* ir sen. lie. *blt(i)* „buvo“), žr. Le. Gr. 695 minėtą literatūrą. Abiem atvejais *-bi-*, tur būt, yra senesniojo *-bi-* sutrumpinimas; kieno tiesa, sunku tikrai pasakyti.

Dabartinėje literatūrinėje kalboje vns. I asm. paprastai baigiasi *-čiau* (*būčiau*); čia būna ir *-čia, -čio* arba (rytiečių bei pietiečių

tarmėse) -*táu*. II asm. baigiasi ir -*tum(ei)*, -*tumi* arba -*tái*. Dvs. I asm. — -*tumiva*, -*tumėva* arba -*tuva*; II asm. — ir -*tumėta* arba -*tuta*. Dgs. I asm. ir -*tumėme*, -*tumim(e)*, -*tume* arba -*tūme*; II asm. — ir -*tumėte*, -*tumit(e)*, -*tutėt* arba -*tūte*, žr. Stango Verbum 249 tt.

Literatūrinėje kalboje kondicionalyje kirčiuojamas tas pats skiemuo kaip ir infinityve, pvz., *būtū*, *sakýtū*. Bet rytiečių tarmėse kirtis sutinkamas — paprastai tiktai veiksmazodžiuose, kurių infinityvo kamienas vienskiemenis — ir ant skiemens, kuris eina tiesiog po infinityvo kamieno, pvz., *būtū*; ir tokios vakariečių formos su metatonija, kaip, pvz., *būtū*, tur būt, yra atsiradusios, atitraukiant žodžio kirtį ant priešais esančio skiemens, žr. Stango Verbum 254 minimą literatūrą.

401 §. Latvių tarmėse ir senuosiuose tekstuose irgi yra sutinkamos (sunkiai paaiškinamos) kondicionalio formos su -*b-* arba -*m-*, pvz., vns. I asm. (augšzemn.) *dūtub(u)* arba *dūtum(u)*; II asm. *dūtub*, *dūtīb* arba *dūtum*, *dūtīm*; III asm. *dūtum*; dgs. I asm. *dūrubem* arba *dūtumēm*, II asm. *dūtubet* arba *dūtum(et)*, žr. Le. Gr. 696 ir 697 §. Didesnėje tarmių dalyje ir literatūrinėje kalboje supino forma eina kondicionaliu abiejų skaičių visiems asmenims, o dgs. I asm. gali baigtis ir su -*tum* bei dg. II asm. (retai) su -*tut* (Nycoje — su -*tūm* arba -*tūt*), žr. Le. Gr. 698 §.

402 §. Kondicionaliu reiškiamas pageidavimas, pvz., lie. *kad tokių žmonių bent dešimtis būtų Lietuvoje!* la. *kaūt* (arba *kad*) *es tūo zinātu!* „kad aš tai žinočiau!“ ir kt. Le. Gr. 762 §; tikslas, pvz., lie. *ir višta kasus žiūri, kad ką iškastų*; la. *kaut es maza nuomirusi, lai nebūtu māmiņai žēlabu!* „kad aš maža būčiau numirusi, tai mamytei nebūtų širdies skausmo!“; priklausymas nuo kokios nors sąlygos, pvz., lie. *ir jām būtų malonu, kad tu pasveiktum*; la. *ja* (arba *kad*) *man ļautu, es brauktu jums līdz* „jei man leistų, aš važiuočiau su jumis“. Vartojamas jis ir potencialine reikšme, pvz., lie. *aš vėlyčiaus miręs; argi mán tai pūltūs?* la. *vai tu man nevarētu izlīdēt?* „ar tu man negalėtum padėti?“ *princesē vēl tā kā baidītuos* „princesė dar lyg ir bijotų“.

ḡ) Atpasakojamoji nuosaka

403 §. Atpasakodami tai, ką yra pasakęs kas nors kitas, lietuviai ir latviai tiosioginę nuosaką pakeičia atitinkamo laiko dalyviu, žr. apie tai Le. Gr. 766 §. Keletas pavyzdžių: lie. *girdėjau, (kad)*

tēvas atēsiāš; jis mán pasākē, kā sūnūs dārqs (atitinkamai *dārqs* arba *darýdaveš*); la. *kādam tēvam bijuši trīs dēli* „vienas tėvas turėjęs tris sūnus“; (dial.) *tiē tēvam lūdze, lai vēlus iet pasaulē ...* „jie prašę tėvą leisti keliauti į pasaulį“; *viņi tuo neveikli arī līdz jemsūoši* „jie tą nevykėlį irgi imsiąsi kartu“; *uz reizi laiņa raūta, raūta, kamēr ierauta vidū un apgāzta* „iš karto laivelis trauktas, trauktas, kol įtrauktas į vidurį ir apverstas“. Esamojo ir būsimojo laiko dalyvių vardininką latvių vidurio tarmėje ir literatūrinėje kalboje dabar atstoja forma su *-uot*, pvz., *viņš nezinuot* (arba *nezināšuo*), *kuo darīt* „jis nežinąs (nežinosiąs), ką daryti“, žr. Le. Gr. 767—773 §.

e) Pasyvinės formos

404 §. Baltų kalbose pasyvinės išraiškos būdas, tur būt, atsirado tiktai naujesniais laikais ir kitų kalbų įtakoje. — Prūsų tekstuose pasyvui reikšti vartojamas būtojo laiko neveikiamojo dalyvio ir žodžio postāt arba *wirst* junginys, pvz., *dāts wirst* „gegeben wird“; *prawilts postāi* „verraten ward“.

Didžiojoje Lietuvoje tam reikalui yra vartojamas veiksmazodžio *būti* junginys su *es*. laiko (kalbant apie ką nors ilgai trunkantį) arba būt. laiko (kalbant apie ką nors užbaigtą) neveikiamuoju dalyviu, pvz., *šita prėkė yrā pardúodama*; *šita prėkė būvo pardúodama* (pardavimas nebuvo baigtas); *šita prėkė (yrā) pardúota*; *šita prėkė būvo pardúota*. Ir be pagalbinio veiksmazodžio: *jis labai mýlimas*; *teip kalbama* ir kt. Maž. Lietuvoje ir su veiksmazodžiu *tāpti*: *jis taīpa mūšamas*; *dūrys tāpē uždarytos*.

Latviai pasyvines formas daro sujungdami būt. laiko neveikiamąjį dalyvį su veiksmazodžiu *tikt* arba *tapt* (arba *kūt* „tapti“), pvz., *ka netuopi* (var.: *netieci*) *basa vēsta* „kad nebūtum basa vėsta“; *tiks tev labi aizmaksāts* „tau bus gerai užmokėta“; *pie kalēja netika būts* „pas kalvį nebūta“. Įprastesnės yra perfekto, pluskvamperfekto ir užbaigto būsimojo laiko formos, kur kaip pagalbinis veiksmazodis vartojamas *būt*, be to, III asm. *ir* gali būti praleidžiamas, pvz., *tad ir darīts tā* „tada daryta taip“; *vēl nav līgts* „dar nedērėta“; *kuoks jau (ir) nuocirsts* „medis jau nukirstas“; *nebija ilgi būts pa pilsētu* „ilgai nebūta mieste“; *tev būs līdzēts* „tau bus padėta“.

Loginį veiksniį šalia neveikiamojo dalyvio lietuviai ir latviai reiškia kilmininku, pvz., lie. *šitas arklīs mano tėvo piřktas*.

f) Refleksyvinės formos

405 §. Kaip slavų, taip ir baltų kalbose vietoj senesniųjų medialinių formų atsirado refleksyvinės formos.

Prūsų tekstuose refleksyviniai įvardžiai sien, -sin arba -si (žr. 302 §) daugiausia yra prijungti prie veiksmažodžio (ir prie sudurtinio) pabaigos, pvz., maitātunsin „sich nähren“, audasseisin „tegul įvyksta“, *audāst* sien „įvyksta“, dātunsi „sich... geben“. Bet ten randame tuos įvardžius kai kur dar ir nesujungtus su veiksmažodžiu bei sakinyje stovinčius antroje vietoje: turri sien titet *audāt* „soll also geschehen“, plg. sen. lie. *visiē-si tur išpažinti*, la. (liaudies dainoje) *iz-sa gauži raudājuos* „graudžiai išsiverčiau“ Le. Gr. 704 §, sen. r. *можешу ся с нимъ бороту* ir kt. Vondrako Vergl. slav. Gr. II² 569.

406 §. Lietuvių ir latvių kalbose (kaip ir rusų) refleksyvinis įvardis -si (žr. 301 §) dabar yra suaugęs su veiksmažodžiu į vieną žodį. Nesudurtiniuose veiksmažodžiuose jis yra prijungiamas prie veiksmažodžių galo, be to, veiksmažodžio galūnė prieš šitą -si išlieka nesutrumpėjusi, pvz., lie. *keliuos(i)* greta *keliū* ir la. *ceļuōs* greta *ceļu*. Latviai refleksyvinio veiksmažodžio galūnę kai kuriais atvejais yra analogiškai naujai sudarę; pvz., *ā-* ir *ē-*kamienių vns. I asmenyje (pvz., *rāduōs*: lie. *rōdausi*, *vilkūōs*: lie. *vilkāusi*, *liecuōs*: lie. *lenkiaūsi*) ir II asmenyje (pvz., *rādiēs*: dial. *rādaīs = lie. rōdaisi*, *vilkiēs*: lie. *vilkāisi*, *cēliēs*: lie. *kēleisi*), būs. laiko III asmenyje (pvz., *cēlsiēs*: dial. *celsis = lie. kelsis*) ir kondicionalyje (pvz., *ceļtuōs*: lie. *kēltūsi*), žr. Le. Gr. 704-709 §.

Sudurtiniuose veiksmažodžiuose -si po senovei — lietuvių literatūrinėje kalboje, latvių tarmėse ir viename kitame latvių literatūrinės kalbos archaizme dar ir dabar — yra tarp priešdėlio ir veiksmažodžio, pvz., lie. *apsivelku*, la. augšzemn. *atsistuoj* „atsistuju“, la. *iz-s-alkt* „išalkti“, *sa-s-tapt* „susitikti“ ir kt., žr. Le. Gr. 710 §. Bet latvių literatūrinėje kalboje (ir vidurio tarmėje) dabar ir sudurtiniuose veiksmažodžiuose sangražos dalelė -s(i) stovi žodžio gale, pvz., *apvėlkuōs*; taip kartais būna ir lietuvių tarmėse, pvz., *suprañtasi*. Latvių (kuršiškose ir augšzemniekų), o kartais ir lietuvių tarmėse sudurtiniuose veiksmažodžiuose refleksyvinis įvardis yra ne tik įterptas į vidurį, bet kartu prijungtas ir prie žodžio galo,

pvz., sen. lie. *pa-si-lik-si-s*, la. augšzemn. *apsivaalkas* Le. Gr. 710 §.

Dabar latviai vietoj senėjo *-si-* paprastai turi *-s-*, *-sa-* arba *-za-*, žr. Le. Gr. 711 §.

g) Verbum infinitum

α) Infinityvas

407 §. Prūsų tekstuose pasitaiko infinityvų su *-t*, *-twei* arba (rečiau) *-tun* > *-ton*, pvz., *dāt*, *dātwei* arba daton (refl. *dātun-si*). *-t*, tur būt, < *-ti* = lie. *t(i)* greta refl. *-ti-s* ir la. *-t* greta refl. (dial.) *-ti-s*; formos su *-t(i)* yra, tur būt, *t*-kamienių vns. ndn. arba vtn. Greta formų su *-t(i)* lietuvių ir latvių kalbose yra ir formos su *-tie* > *-ti*: lie. dial. *-tie* ir *-t(i)* greta refl. *-tie-s* ir la. *-t(i)* greta refl. *-tiē-s*; *-tie* su cirkumfleksiniu *ie* yra, tur būt, *ti-* arba *t*-kamienių vns. ndn. pabaiga, plg. av. *mrūtē* „zu sagen“, o *-tie* su akūtinu *ie* (< ide. *ēi*), tur būt, *ti*-kamienių vns. vtn. pabaiga, plg. r. *несті* ir kt.

Prūsų formos su *-twei* yra, tur būt, *tu*-kamienių vns. ndn., o formos su *-tun* yra tų pačių *tu*-kamienių vns. gln., taip kaip sanskrito inf. su *-tum* bei lietuvių, latvių, slavų ir lotynų supinas, žr. 408 §.

Infinityvo šakninis skiemuo bent daugeliu atvejų yra nykstamojo laipsnio, pvz., la. *dzīmt*, lie. *giṁti* (greta es. laiko kamieno lie. *gema-*, la. *dzēma-*); inf. **gimt* rodo ir pr. gln. *gimsenin* „gimimā“.

β) Supinas

408 §. Iš infinityvo kamieno daromas supinas, kuris lietuvių k. baigiasi *-tū*, latvių *-tu*, slavų *-tō* ir lotynų k. *-tum* ir atitinka prūsų infinityvą su *-tun* bei sanskrito infinityvą su *-tum*. Refleksyvinė forma lietuvių k. baigiasi *-tūs*, latvių (su analogišku naujadaru) — *-uōs*.

Supinas vartojamas kaip papildymas prie įvairių slinkties veiksmazodžių, be to, jo objektas yra kilmininko linksnyje, pvz., lie. *eikim rugių pjautų!* la. *iesim rudzu pļautu!* Dabar supinas sutinkamas jau tik Lietuvos ir Latvijos rytų dalyje.

γ) Dalyviai

αα) Esamojo laiko neveikiamasis dalyvis

409 §. Ši dalyvį baltai ir slavai daro, pridėdami priesagą *-mo-* prie es. laiko kamieno (išskyrus atematinius kamienus, kuriems prieš šitą *-mo-* pridedamas balsis *o > a* arba *i*), pvz., lie. *vėda-ma-s*, la. *vėdams*, ssl. *vedomō*; lie. *bāriamas*, la. *bařams*, ssl. *bořemō*; lie. *vajójamas*, la. *vajājams*; lie. *dāromas*, la. *darāms*; lie. *mýlimas*, la. dial. *mīlims*, ssl. *ljubimō*; lie. *ėsamas*, la. **ęsams*; lie. *ėjamas*, la. *ejams*; la. *dziėdims*, *raūdims*.

Linksnuojami jie kaip būdvardžiai ir turi taip pat įvardžiuotines formas, pvz., lie. *rāšomasis*, mot. gim. *rāšomoji*, la. *rakstāmais*, mot. gim. *rakstāmā*.

Lietuviai kirčiuoja neįvardžiuotinių formų vyr. ir niek. gim. vns. vardininke tą skiemenį, kuris yra kirčiuotas atitinkamame es. laiko indikatyvo dgs. I asmenyje, pvz., *gyvėname: gyvėnama(s)*, *nėšame: nėšama(s)*, *nūnešame: nūnešama(s)*, *apvėrkiamė: apvėrkiamama(s)*.

Pastovią kirčio vietą (ir įvardžiuotinėse formose) turi tie dalyviai, kurių pamate yra koks nors *ā-*, *ena-*, *ina-*, *oja-*, *uoja-*, *ėja-*, *auja-* ar *ija-*kamienas, pvz., *daliјamas*, *daliјamasis*, mot. gim. *daliјama*, *daliјamoji*; literatūrinėje kalboje — paprastosiose formose ir tie dalyviai, kurie padaryti iš kokio nors *o-* arba *i-*kamienio su akūtine šaknimi, pvz., *tráukiamas*, *mýlimas*, mot. gim. *tráukiama*, *mýlima*, o įvardžiuotinėse formose: *traukiamasis*, *mylimasis*, mot. gim. *traukiamóji*, *mylimóji*.

Dalyviai, padaryti iš *o-* ar *i-*kamienių su trumpu arba cirkumfleksiniu šaknies skiemeniu, paprastosiose formose kirčio požiūriu paprastai kaitomi kaip būdvardis *gyvas* 271 §, pvz., *perkamas*, dgs. vrd. *perkamì*, mot. gim. vns. vrd. *perkamà*, įvardžiuotinė forma (vyr. gim.) *perkamasis*, mot. gim. *perkamóji*.

Pasitaiko ir refleksyvinių formų: la. *mazgājamās vieta*; (augšzemn.) *ar tū nav īsalaižams*; lie. (ir jō kartais) *juokiamasi*.

Prūsų tekstuose randame tik vieną es. l. neveikiamąjį dalyvį: (stawidas madlas ast ...) poklausīmanas; jeigu *-mana-* čia nereikia pataisyti į *-mna-* (plg. pr. enimumne „angenehm“, kur u, tur būt, reikia pataisyti į *a*, ir av. dalyvius su *-mna-*), tai jis primena gr. *-μενο-* ir skr. *-māna-*, žr. ir Senpr. 253 §.

Šie dalyviai daromi ir iš intransyviųjų veiksmažodžių, pvz., lie. *nėdegamas*, *ėšamas*, la. *plėtiekams* „pakankamas“, *nākams* „būsimas, ateisimas“.

αβ) *Būsimojo laiko neveikiamasis dalyvis*

410 §. Su ta pačia priesaga *-mo-* lietuvių ir latvių k. padarytas — ir iš intransyviųjų veiksmažodžių — ir būsimojai neveikiamasis dalyvis, pvz., lie. *būsimas* (*žėntas*), (*jõ*) *vesimà* (*mergėlė*), *dīrbsimas* (*dārbas*). Lietuviai šį dalyvį jau tik retkarčiais vartoja, o latvių k. jo tėra pasilikusios tik nelinksniuojamos formos su *-m* (ir tai tik kai kuriose tarmėse), kurios vartojamos tik atpasakojamoje nuosakoje, pvz., *nāksim* „ateisia(s)“ Dzirciemyje ir kt.; *būšam* „būsia(s)“ ir kt. Stendera gram. 191, žr. Le. Gr. 731 §.

αγ) *Būtojo laiko neveikiamasis dalyvis*

411 §. Jį baltai — kaip ir (bent iš dalies) slavai, arijai, romėnai ir kt. — daro (ir iš intransyviųjų veiksmažodžių) iš infinityvo kamieno (seniau iš šaknies formos su nykstanuoju laipsniu, žr. Le. Gr. 737 §), pvz., pr. *crixtits* (= lie. *krīkštytas*), *laikūts* „laikytas“, *mukints* (= lie. *mokīntas*), (mot. gim.) *imtā* (= lie. *imtà*), (niek. gim.) *maysotan* „gemengt“, vyr. gim. dgs. vrd. *entensītei* „apimti“, lie. *iūntas*, *matūntas*, mot. gim. *imtā*, *matūnta*, niek. gim. *iūnta*, *matūnta*, įvardž. formos: *imtāsis*, *matūntasis*, mot. gim. *imtōji*, *matūntoji*; la. *duōts*, įvardž. forma *duōtais* ir kt. Iš intransyviųjų veiksmažodžių: lie. *gimtōji* (*dienà*), *būntas* (*dāiktas*) ir kt., la. *dzimntā* (*dīena*), *aūgtajā* (*vietīņā*), (*nūo*) *būtu* (*dīenu*) ir kt. Le. Gr. 813 §, plg. skr. *yad bhūtām* „kas (niek. gim.) buvę“ ir kt.

Pasitaiko ir refleksyvinės formos, pvz., la. (augšzemn.) *pažajimts* „pažadėtas“, lie. (*jū savīm*) *rūpintasi*.

Šie dalyviai, padaryti iš veiksmažodžių, kurių dviskiemenė infinityvo šaknis yra cirkumfleksinė arba trumpa, kirčiuojami kaip *māžas* 271 §, pvz., *nėštas*, įng. *neštū*; jeigu jie turi kokią nors priešdėlį (išskyrus *pér-*, kuris visada kirčiuotas), tai — kaip *gývas* 271 §, pvz., *nūnėštas* (mot. gim. *nuneštà*), įng. *nūneštu* (dgs. *nuneštaš*).

Jeigu kirčiuotasis infinityvo skienuo yra akūtinis, tai atitinkamo dalyvio kirčio vieta yra pastovi (tame pačiame skiemenyje kaip infinityve); pastovią kirčio vietą turi ir dalyviai iš tų veiksmažodžių,

kurių infinityvas ir be priešdėlio yra ne mažiau kaip trijų skiemenių, pvz., *gañdintas* (mot. gim. *gañdinta*).

Įvardžiutinių formų kirčio vietą teparodo tokie pavyzdžiai: (*ati*)*duotàsis: matýtasis, gañdintasis*.

αδ) *Esamojo laiko veikiamasis dalyvis su -dam(a)-s*

412 §. Iš infinityvo kamieno lietuviai ir latviai padaro ir es. l. veikiamąjį dalyvį su *-dam(a)-s*, kuris vartojamas (ne kaip atributas, bet) kaiprieveiksmis greta kokio nors „verbum finitum“ (o latviai vartoja — ir kaip predikatą, pvz., „*kur iedams?*“ „*kur eini?*“). Lietuvių kalboje šių dalyvių vyr. gim. vns. vardininke ir mot. gim. dgs. vardininke visada kirčiuojamas tas pats skiemuo, kaip atitinkamo infinityvo, pvz., *búti: búdamas, búdamos; matýti: matýdamas, matýdamos*. Vyr. gim. dgs. vardininke ir mot. gim. vns. vardininke kirčiuojama galūnė, jei atitinkamo infinityvo šaknies skiemuo yra cirkumfleksinis arba trumpas ir, be to, kirčiuotas (pvz., *dègti: degdamì, degdamà; vilkti: vilkdamì, vilkdamà*); kitų veiksmažodžių galūnė čia yra nekirčiuota (pvz., *búti: búdami búdama*).

Be vardininko sutinkami (retkarčiais) ir šių dalyvių naudininkas bei galininkas, pvz., lie. *ankstì rýtą kèldamai, báltą búrną praúsdamai stóv bernýtis prie šaliès*; la. *vilniðu vèrpdamai miedziñš nāca* „vilnelę verpdamai užėjo miegelis“; *dziedādamu tautas veda vaiñadzina vijėjinu* „dainuodamą į marčias vedė vainikėlio pynėją“ ir kt. Le. Gr. 800 §.

Yra ir refleksyvinės formos: vyr. gim. vns. vrd. (naujadaras) lie. *káudamasis* (su dvigubu *-si*), la. *kaúdamiés* (su *-iés* iš daugiskaitos ir tokių formų kaip *kaújuotiés*), dgs. vrd. lie. *káudamies(i)*, la. *kaúdamiés*, mot. gim. dgs. vrd. lie. dial. *káudamosi* (literatūrinėje kalboje naujadaras *káudamasi*), la. *kaúdamàs*, dgs. vrd. lie. *káudamosi*, la. *kaúdamàs*. Kai kuriose tarmėse viena forma vartojama abiem skaičiams ir giminėms: lie. *káudamos*, la. *kaúdamiés*.

Šis dalyvis iš pradžių, tur būt, buvo daromas su priesaga *-mo* iš es. laiko *-d(h)o-*kamienių. Pvz., lie. *púdamas* ir la. *púdamis* iš tikrųjų, tur būt, yra es. l. „pasyvinis“ dalyvis iš baltų veiksmažodžio **puđō* — gr. πῦθω „pūdu“, iš kurio πῦθόμενος „pūstantis, pūdamas“.

413 §. Šis dalyvis daromas iš es. laiko kamieno, be to, *o*-kamienių gale baltų kalbose — kaip ir slavų, germanų bei graikų — yra ide. *o*-garso refleksas. Iš ide. *-o-nt-* ir (*ā*-kamienių) *-ā-nt-* atsirado baltų kalboje-pagrindė *-ant-* (> la. *-uot*); iš *i*-kamienių buvo formos su *-i-nt-* (> la. *-īt-*). Greta vyr. ir niek. gim. kamienių su *-nt-* yra — kaip ir giminingose kalbose — mot. gim. kamienas su *-ntiā-*: (vns. vardininke) *-ntī-*. Dėl mot. gim. *-ntiā* įtakos baltai ir slavai (kaip ir vakarų germanai) vyriškosios (ir niekatrosios) giminės *-nt-* linksnių didesnę dalį yra pakeitę į *-ntiō-* refleksą; dabartinėje literatūrinėje latvių kalboje visi šio dalyvio kaip atributo linksniai daromi iš *-ntiō-* atitinkamai *-ntiā-* kamieno, o iš priebalsinio kamieno formų čia jau tevertojamas tiktai vns. naudininkas (kaip „gerundijus“ ir atpasakojamojoje nuosakoje).

414 §. Atskirų linksnių formos. Vns. vrd. (vyr. gim.) pr. *sīdāns*, lie. *vedq̄s*, *dārqs*, *turīs*, la. dial. *vēdus*, *darus*, *zinis*; naujadarai: pr. *skellānts* „schuldig“, lie. dial. *vēdantis*, *tūrintis* ir kt., la. *vērduots*, *zinīts* ir kt. Le. Gr. 723 § ir la. *vērduōšs* ir kt.; (niek. gim.) lie. *vedq̄* (plg. gr. *φέρων* ir kt.), *dārqa*, *turī*, la. dial. *ēsu* (pvz., sakinyje *pie viņa ne.kā nešsu darīt*); (mot. gim.) lie. *vēdanti* (plg. skr. *bhavantī*), *dāranti*, *tūrinti*, la. dial. *vēduoti*, *daruoti* ir kt.; naujadaras: la. *tēkšoša*.

Vns. klm. (vyr. gim.) lie. *vēdančio* (= ssl. *vedq̄šta*), la. *vērduoša*; (mot. gim.) lie. *vēdančios*, la. *vērduošas* (plg. gr. *φερούσας* ir kt.).

Vns. ndn. („gerundijaus“ reikšme) pr. *giwāntei* „gyvenant“, *stānintei* arba (klaida?) *stāninti* „stovint“, lie. *vēdant(i)*, refl. *vēdantis* arba dial. *vēdanties*, la. *vēduot* arba dial. *vēduoti*, refl. *vēduoties* (plg. gr. *φέροντι*, lo. *ferentī*, skr. *bharatē*); (gyvo linksnio formos) lie. *vēdančiam*, *vēdančiai*, la. *vērduošam*, *vērduoši*.

Vns. gln. (vyr. gim.) pr. *nidruwīntin* „netikintį“, lie. *vēdanti*, la. (senuosiuose tekstuose) *vēduoti* (plg. gr. *φέροντα* ir kt.) arba (dabar) *vērduošu* (plg. ssl. *vedq̄št*); (mot. gim.) lie. *vēdančia*, la. *vērduošu* (plg. ssl. *vedq̄štq*).

Vns. įng. lie. *vēdančiu*, *vēdančia*; la. *vērduošu*.

Vns. vtn. lie. *vēdančiamė*, *vēdančiojė*; la. *vērduošā*.

Dgs. vrd. (vyr. gim.) (naujadarai) pr. *skallāntei*, lie. dial. *vedanti* Le. Gr. 723 § arba *vēdantys*, la. *vērduoši*, dial. *liekuēties*

(refl.), *liekuęts*; lietuvių literatūrinėje kalboje niek. gim. vns. vrd. pakeičia vyr gim. (kai kuriose tarmėse — ir mot. gim.) dgs. var-dininką; mot. gim. lie. *vėdančios*, la. *vęŗduošas*.

Dgs. klm. lie. *vėdančiū*, la. *vęŗduošu* (plg. ssl. *vedąšt*).

Dgs. ndn. lie. *vėdantiems(u)s*, *vėdančiom(u)s*, la. *vęŗduošiem*, *vęŗduošām* (plg. ssl. mot. gim. *vedąštamb*).

Dgs. gln. (vyr. gim.) pr. -seggientins „darančius“ (plg. gr. φέρωντας, lo. *ferentēs* ir kt.), lie. *vėdančius* (naujadaras), la. *vęŗduošus*; (mot. gim.) lie. *vėdančias*, la. *vęŗduošas*.

Dgs. įng. lie. *vėdančiais* (naujadaras), *vėdančiomis* (plg. ssl. *vedąštami*); la. *vęŗduošiem*, *vęŗduošām*.

Dgs. vtn. (naujadarai) lie. *vėdančiuosė*, *vėdančiosė*; la. *vęŗduošuos*, *vęŗduošās*.

Dvs. vrd. ir gln. (vyr. gim.) lie. *vėdančiu* (plg. ssl. *vedąšta*), (mot. gim.) *vedanti* (Milkės gram. 139).

Dvs. ndn. ir įng. lie. *vedantiem*, *vedančiom*.

415 §. Lietuvių k. kirtis. Dalyvių, šalia kurių yra nesudurtiniai ne mažiau kaip trijų skiemenų infinityvai (išskyrus veiksmoždzius, kurių bendratys baigiasi *-inti*, *-ėnti* bei *-ėti*, jei greta infinityvo su *-ėti* yra es. laiko kamienas su *-o* arba *-i*), vienuose linksniuose yra kirčiuojamas tas skiemu, kuris kirčiuojamas atitinkamo es. laiko III asmenyje, pvz., (*pa*)*ródyti*: (*pa*)*ródo*: (*pa*)*ró-dąs*, *važiuoti*: *važiuoja*: *važiuojaš*, *keliuoti*: *keliuoja*: *keliuojaš*, *ekėti*: *ekėja*: *ekėjaš*, *dėginti*: *dėgina*: *dėginaš*. Tą pačią kirčio vietą yra paveldėję dalyviai, padaryti iš kokio nors *sto*-kamienio, *o*-kamienio su įterptu nosiniu arba (dviskiemenio) *įo*-kamienio su etimologiškai ilgu šaknies skiemeniu, pvz., *tiŗpstąs*, (*pa*)*tiŗnkąs*, *šaiŗkiąs*, *veŗkiąs*, žr. KZ LI 1 tt. ir Būgos žodyną XXXIV tt. Ten yra taip pat parodyta, kad dalyviai iš (dviskiemenių) *įo*-kamienių su trumpu šaknies skiemeniu ir iš grynųjų *o*-kamienių paprastai yra oksitonai, pvz., (*uš*)*degąs*, *deganti*, mot. gim. klm. *degančiods*; tuo tarpu *i*-kamienių dalyvių kirtis dabar yra nepastovus, pvz., *galįs* ir *gālįs*, *turįs* ir *tūrįs*.

Šie dalyviai nebuvo visur išlikę, ir, juos atgaivinant bei įvedant į dabartinę literatūrinę kalbą, dabar mokoma kirčiuoti tik galūnes *-ąs*, *-ą*, *-įs*, *-į* ir, be to, visus dalyvius, kurie padaryti iš (dviskiemenių) (*į*)*o*- arba *i*-kamienių arba iš veiksmoždzio,

kuris infinityve baigiasi *-inti* arba *-éinti*, žr. Zenno Lit. Sprachl. 206 t.; kituose linksniuose reikia kirčiuoti šaknies skiemenį.

416 §. Refleksyvinės ir įvardžiuotinės formos. Iš senųjų refleksyvinių formų latviai yra išlaikę „gerundijų“ (pvz., *ceļuotīēs*), o tarmēse ir — vyr. gim. vns. vrd., pvz., *mācuos* „discens“; lietuviai — vyr. gim. vns. vrd. *sukāš[s]i* Kuršaičio gram. 1149 § arba *sukāš[s]is[i]*, dgs. vrd. *sukāši*, mot. gim. vns. vrd. *sukanīys* Jauniaus gramatikoje arba (kaip naujadarą) *sūkantis*, dgs. vrd. *sūkančios[s]i* ir „gerundijų“, pvz., *sūkanti[e]s*.

Įvardžiuotinės formos: vyr. gim. vns. vrd. lie. *sukāšis*, *sukantīys(is)* arba *sūkantis*, la. *vērduošais*, klm. lie. *sūkančiojo*, ndn. *sūkančīajam*, gln. *sūkantīji*, İng. *sūkančiuoju*, vtn. *sūkančīajame*, dgs. vrd. *sūkantīeji* (la. *vērduošie*) arba *sūkantys*, klm. *sūkančīųjū* ir t. t.; mot. gim. vns. vrd. lie. *sukantīji* arba *sūkančioji* (la. *vērduošā*), klm. *sūkančiosios* ir t. t.

417 §. Atematinių veiksmažodžių dalyviai. Prūsų tekstuose sutinkame vyr. gim. vns. vrd. empriiki-sins „gegenwärtig“ ir ndn. *empriikisentismu*, žr. Senpr. 126 t. — Lietuvių senuosiuose raštuose greta veiksmažodžio *esmi* yra mot. gim. įvardžiuotinis vns. vrd. *santīji*, vyr. gim. vns. gln. *santī* ir kt. Būgos žodyne XXXV ir kt. (vietoj senojo **sāš* dabar yra vyr. gim. vns. vrd. *ēšqš*: la. *ēsuōšs*, ger. *ēsuōt*); greta veiksmažodžio *eiti* senuosiuose lietuvių raštuose yra, pvz., vyr. gim. vns. gln. *entī* (dabartinėje kalboje vyr. gim. vns. vrd. yra *eīnqš* arba *ējqš* = la. *ejus* Le. Gr. 727 §).

α5) Būsimąjo laiko veikiamasis dalyvis

418 §. Šis dalyvis padaromas su tuo pačiu *-nt-* iš būs. laiko kamieno, kuris baigiasi *-sjo-*, pvz., lie. *būsiqš*, la. dial. *būšus* (plg. av. dgs. klm. *būšyantqm*); lie. *dūosiqš*, la. dial. *duošus* (= skr. *dāsyán*), mot. gim. lie. *dūosianti*, la. dial. *duošuoti* (= skr. *dāsyantī*); lie. *darýsiqš*, la. dial. *darīšus* ir kt. Le. Gr. 728 §. Linksniuojamas šis dalyvis taip kaip es. laiko veikiamasis dalyvis su *-nt-*; latvių literatūrinėje kalboje jo tėra išlikusi tik forma su *-šuo-*, kuri vartojama atpasakojamojoje nuosakoje. Lietuviai čia ištisai kirčiuoja tą patį skiemenį, kuris kirčiuojamas būs. laiko indikatyve.

419 §. Šis baltų ir slavų dalyvis seniau buvo daromas iš perfekto kamieno, bet dabar jam trūksta perfekto reduplikacijos ir bent kai kuriais atvejais jis, tur būt, jau indoeuropiečių kalboje pagrinde yra buvęs nereduplikuotas. Jo šaknies vokalizmas lietuvių ir latvių kalbose dabar visada toks pat kaip atitinkamo veiksmazodžio būtojo laiko indikatyve.

420 §. Vyr. gim. vns. vrd. lietuvių k. baigiasi *-ęs*, latvių — *-is*. Turint galvoje skr. *vidvās* „žinąs“ ir kt., tur būt, reikia manyti, kad, pvz., formoje **ēdens* (> lie. *ėdęs* ir la. *ēdis*) po *d* yra išnykęs *u*, kaip ir prūsų dalyvyje *īduns* ir ssl. formoje *jad̥o*. Senąjį *u*, tur būt, dar rodo lie. dial. *dēvęs* = la. *devis*, kuris, tur būt, atsirado, būt. laiko kamieno *davē-* įtakoje, pakeitus pirmąjį **de-d-uens* (= skr. *dadvās*); gal būt — ir sen. la. *buewis* arba *būwis* (: skr. *babhūvās*), žr. Le. Gr. 733 §. Po betarpiškai priešais stovinčių *p* arba *b* garsas *u* turėjo išnykti. Taip galėjo, pvz., pagal **lip[v]ens*: *lipus-* arba *glāb[v]-ens*: *glābus-* pavyzdį ir, pvz., **augvens*, **metvens*, **kasvens*, **mirvens*, **līvens* (plg. pr. *attskiwuns* „prisikėlęs“) greta *augus-*, *metus-*, *kasus-*, *mirus-*, *lijus-* pasikeisti į **augens*, **metens*, **kasens*, **mirens*, **lijens*; ir kaip, pvz., greta būt. laiko kamieno *puvā-* buvo dalyvis **puvens*, taip jo pavyzdžiu ir, pvz., greta būt. laiko kamienų *stājā-*, *melavā-*, (lie.) *skaitē-*, (la.) *skaitījā-* atsirado dalyviai **stājens* (vieto) senesniojo **stāvens*; plg. pr. *postāuns* „geworden“), **melavens*, (lie.) **skaitens*, (la.) **skaitijens*.

Prūsų formos su *-uns* savo *u*, tur būt, yra gavusios iš kitų linksnių, kur buvo priesaga *-us-*, žr. Apr. Gr. 196. Turint galvoje av. formas su *-vā* (iš senesnio **-vās*) ir skr. formas su *-vās*, galima manyti, kad pirmąjį pabaiga buvo *-vēs*, kur iš kitų laikų veikiamųjų dalyvių su *-nt-* indų ir baltų kalbose vėliau atsirado *-n-*.

Greta *-vēs* buvo *-ves*, iš kur skr. *-vas* (vedose) šio dalyvio vyr. gim. vns. šauksmininke. Ir greta *-ves* yra nykstamasis laipsnis *-us-*, kurį baltų (ir slavų) kalbose randame visuose kituose linksniuose. Vyr. ir niek. giminės kamienas baigiasi *-us*, mot. gim. — *-usiā* (vns. vardininke — *-usi*); mot. gim. formų įtakoje vėliau ir vyr.

bei niek. gim. formose atsirado kamieno forma su *-usīa-* (taip ir slavų kalbose; plg. taip pat go. *bērusjōs* „tėvai“).

421 §. Atskirų linksnių formos. Vns. vrd. vyr. gim. lie. *līķes*, la. *licis*; pr. *īduns* (plg. skr. *vidvās*); niek. gim. lie. *līķe* (naujadaras, atsiradęs greta vyriškosios formos *līķes* pagal tokius pavyzdžius kaip, pvz., es. laiko dalyvis (vyr. gim.) *liēķas, tūrīs*: (niek. gim.) *liēķa, tūrī*); mot. gim. lie. *līkusi*, la. *likusi* (plg. skr. *viduši* ir ssl. *vedōši*).

Vns. klm. vyr. gim. *līkusio*, la. *likuša* (plg. ssl. *vedōša*); mot. gim. lie. *līkusios*, la. *likušas* (plg. skr. *vidušyāh* ir gr. *ιδύας*).

Vns. ndn. vyr. gim. lie. *līkusiam(ui)*, la. *likušam* (senojo priebalsinio kamieno naudininką lietuviai dar vartoja — ir mot. giminei — kaip būtojo laiko „gerundijų“, pvz., *jis veīkia kaip mōtinai mīrus*; apie šio gerundijaus liekanas latvių kalboje žr. Le. Gr. 736 §); mot. gim. lie. *līkusiai*, la. dial. *likuši* (literatūrinėje kalboje naujadaras *likušai*; plg. ssl. *vedōši*, skr. *vidušyāi* ir gr. *ιδύα*).

Vns. gln. vyr. gim. pr. -gimmusin, lie. *līkusi* (plg. ssl. *vedōšb*), la. (naujadaras) *likušu*; mot. gim. lie. *līkusią*, la. *likušu* (plg. ssl. *vedōšq*).

Vns. įng. vyr. gim. lie. *līkusiū*, la. *likušu*; mot. gim. lie. *līkusia*, la. *likušu* (plg. ssl. *vedōšo*).

Vns. vtn. vyr. gim. lie. *līkusiame*, la. *likušā*; mot. gim. lie. *līkusioje*, la. *likušā*.

Dgs. vrd. vyr. gim. pr. immusis, lie. dial. *līkusys* (naujadaras *i*-kamienių pavyzdžiu; lie. literatūrinėje kalboje jo vietoje *līķe* — niek. gim. vns. vrd.; žr. ir Le. Gr. 734 § b); mot. gim. lie. *līkusios*, la. *likušas*.

Dgs. klm. vyr. ir mot. gim. lie. *līkusiū*, la. *likušu* (plg. ssl. *vedōšb*).

Dgs. ndn. vyr. gim. lie. *līkusiem(u)s*; la. *likušiem(s)*; mot. gim. lie. *līkusiom[u]s*, la. *likušām(s)* (plg. ssl. *vedōšamō*).

Dgs. gln. vyr. gim. pr. aulauusins „mirusius“ (plg. skr. *vidušah*), lie. *līkusius*, la. *likušus*; mot. gim. lie. *līkusias*, la. *likušas*.

Dgs. įng. vyr. gim. lie. *līkusiais*, la. dial. *likušis* (literatūrinėje kalboje: *likušiem*); mot. gim. lie. *līkusiomis*, la. *likušām* (plg. ssl. *vedōšami*).

Dgs. vtn. vyr. gim. lie. *likusiuose*, la. *likušuós*; mot. gim. lie. *likusiuse*, la. *likušās*.

Dvs. vrd. ir gln. lie. *likusiu* (vyr. gim.; plg. ssl. *vedžsa*), *likusi* (mot. gim.).

Dvs. ndn. ir įng. lie. *likusiem* (vyr. gim.), *likusiom* (mot. gim.).

Tie dalyviai, greta kurių yra es. laiko *ā*-kameniai, būt. laiko *ē*-kameniai ir inf. su *-yti*, lietuvių kalboje prieš *-us-* turi *-i-* (< *-i-*), pvz. (nuo *skaityti*), *skaitęs*, klm. *skaičiusio*, mot. gim. vrd. *skaičiusi*.

Būt. laiko veikiamieji dalyviai lietuvių kalboje turi pastovų kirtį tame skiemenyje, kuris yra kirčiuotas atitinkamo (nesudurtinio) veiksmazodžio būt. laiko III asmenyje, pvz., *nūmetė*: *mėtė*: *numėtęs*; *melavo*: *melavęs*; *krikštijo*: *krikštijęs*.

422 §. Refleksyvinės formos: vns. vrd. vyr. gim. lie. *likęs[s]i(s)*, la. *licies*; mot. gim. lie. *likusys* Le. Gr. 735 § arba *likusis*, la. (naujadaras) *likusiēs*. Kituose linksniuose refleksyvinės lietuvių formos nesiskiria nuo aktyvinių formų. Latvių k. ir kai kurie kiti linksniai turi refleksyvinę galūnę, pvz., gln. *likušuós*, dgs. vrd. *likušiēs*, *likušās* ir kt. Le. Gr. 735 §.

Įvardžiutinės formos: vns. vrd. vyr. gim. lie. *likusėsis* Le. Gr. 735 § arba *likus(ys)is*, la. *likušais* (gali būti ir su refleksyvine įvardžiutine reikšme, žr. Le. Gr. I. c.); mot. gim. lie. *likusioji*, la. *likusi* arba *likušā*.

Vns. klm. lie. *likusiojo*, (mot. gim.) *likusiosios*, la. *likušā*, *likušās* ir t. t.

Dgs. vrd. lie. *likusieji*, (mot. gim.) *likusiosios*, la. *likušie*, *likušās* ir t. t.

11. Prieveiksmiai

a) Prieveiksmiai iš linksnių

α) Daiktavardžių linksniai

423 §. Vns. vrd. Lie. *tiesà* (plg. r. *правда* tp.), pvz., sakinyje *aš tai tiesà žinaū, alė nesakaū*, kurį Kuršaitis Gram. 1422 § verčia „ich weiss es zwar, ich sage es aber nicht“; la. *pūlks* arba *pūlka* „daug“ ir kt.; senas vrd. galėtų būti ir lie. *ganà* bei la. *gan(a)*.

Vns. ndn. La. *mūžam* „amžinai“, *ļeti* „tinkamai, kaip reikiant“ ir kt. Le. Gr. 463 §.

Vns. gln. Lie. *šiaņdien*, *šņmet*, *vienņsyk*, la. *šņodien*, *šņogad*, *viņņreņz*, *drusku* „truputi“ ir kt. Le. Gr. 464 §.

Vns. įng. Lie. *tuokart*, *slaptā* arba *slapčā*, *staigā*, *šaliā*, la. *vīrsum*, *laīku*, *labprāt* „noriai, mielai“ ir kt.

Vns. vtn. Lie. *namiē*, *laukē* arba *orie*, *vidū*, *vākar* ir kt., la. *augšā* „viršuje“, *zemē* „žemei“, *vaļā* „laisvai“, *laīkā* „laiku“ ir kt. Le. Gr. 466 §. Būga Tiž. I 433 čia priskiria ir lie. *ankstiē*, *artiē* ir kt.

Vns. ili at. Lie. *šaliņ*, *laukan*, *oran*, *dešinēn* ir kt., la. *āran*, *vīrsun* ir kt.

Dgs. įng. Lie. *paklausais*, *priešais*, *nejučiom(i)s*, *pašnabždom(i)s* ir kt., la. *brīžiom* „tarpais“, *reņumis* „retai“, *pēdis* „po to, paskui“, *krustis* „kryžmai“, (arba d vs. įng.?) *kājām* ir kt. Le. Gr. 468 §.

D vs. vtn. yra lie. *pusiaū*, la. *pušu*.

β) Būdvardžių linksniai

424 §. Iš būdvardžių sudarytieji prieveiksmai baltų kalbose paprastai baigiasi su *-ai* (> la. *-i*), pvz., pr. *labbai*, lie. *labaī* (su galūniniu kirčiu ir, pvz., *baltaī*, *ilgaī*, *atdaraī*, *atviraī*, *tobūlaī* greta būdv. *bāltas*, *ilgas*, *ātdaras*, *ātvīras*, *tóbūlas*, bet, pvz., *aķylai*, *baisņgai*, *bāimingai* greta būdv. *aķylas*, *baisņgas*, *bāimingas*, plg. 272 §), la. *labi* „gerai“. Šitie baltų prieveiksmai, tur būt, kartu su ssl. *dobrē* „gerai“, skr. *kšiprē* „greitai“ ir kt. yra atitinkamų būdvardžių niek. gim. vns. vtn. (plg. prieveiksčio reikšme vartojamą la. vtn. *tukšā* „veltui“), žr. Le. Gr. 470 §. Iš *u-* ir *(i)jo-* kamienių sudarytieji prieveiksmai prieš *-ai* turi *ī* refleksą, pvz., lie. *drāšiai* (= la. *drūošī*), *gardžiaiī* (= la. dial. *garžī*), *plačiaiī* (= la. *plaši*), *didžiaiī* (= la. *diži*) greta būdv. *drāšūs*, *gardūs*, *platūs*, *dīdis* (apie kirtį žr. Zenno Lit. Sprachl. 80).

Taip pat baigiasi ir superlatyvų bei (latvių ir žemaičių) komparatyvų prieveiksmai, pvz., lie. *geriaūsiai*, la. *vislabāki*, žem. *gerēsniai*, la. *labāki* (arba: *labāk*).

Lie. literatūrinėje kalboje dabar komparatyvo prieveiksmai baigiasi *-laū*, pvz., *geriaū*; tarmėse ir: *geriaūs* (greta dial. superlatyvo prieveiksčio *geriaūs*).

Senoviškesni komperatyvų prieveiksmiai yra pr. massais „mažiau“, *tālis* (plg. lo. *magis* „daugiau“) arba *tāls* „toliau“ (žr. Apr. Gr. 46 ir 107) ir la. *labis* „geriau“ bei *vairis* „daugiau“, žr. Le. Gr. 326 § 3.

425 §. Kitų linksnių formos. a) Niek. gim. vns. vrd. arba gln.: pr. *ilga*, *arwi* „tikrai“, lie. *māža* arba *maž*, *daugi(a)* arba *daūg*, la. *maz*, *daūdz* (plg. le. *mało* ir *dužo*), *tālu*, *vēlu* ir kt. Le. Gr. 472 ir 479 §.

b) Dgs. arba dvs. įng.: la. *rētis*, *latviskis* ir kt. (plg. ssl. *slovēnbsky* ir kt.), lie. *tiesióm*¹, la. *tiešām* (be *-s* ir XVI amž. raštuose, kur *ā*-kamienių dgs. įng. ir ndn. ištisai baigiasi *-ms*), *lēnām* (kā-jām?) „pamažu“, *garām* arba *garēm* ir kt.

426 §. Šie prieveiksmiai turi ir mažybinės formos, pvz., la. *lėniņām* arba *lėnītēm* „pamažėle“, *klusniņām* arba *klusītēm* „tylųtėliai“, lie. *gerėliaū* ir kt.

b) Lietuvių k. prieveiksmiai su *-yn*

427 §. Greta daugelio būdvardžių lietuvių kalboje yra prieveiksmiai su *-yn*, kurie junginyje su koku nors slinkties veiksmažodžiu reiškia kryptį, pvz., *augštyn*, *žemyn*, *artyn*, *tolyn eiti*, *kopti*; *ligónis ar̄ jaū geryn* (arba *sveikyn*) *eina*? Špechtas, tur būt, yra teisus, Lit. Mund. II 256³ sakydamas, kad šitos formos su *-yn* iš tikrųjų yra iš būdvardžių padarytų daiktavardžių iliatyvai, pvz., *augštyn* iš *aūgštis*.

c) Veiksmažodiniai prieveiksmiai

428 §. Latvių kalboje yra prieveiksmių su *-u* arba *-us*, greta kurių gali būti tos pačios šaknies veiksmažodžiai, pvz., *tupu(s)* *tupēt*, *gulu(s)* *gulēt*, *rāpu(s)* *iet* „ropom eiti“, *stāvu(s)* *celties* ir kt. Le. Gr. 482 §. Kaip jau yra pasakęs Zubatijus IF III 119 tt., šie latvių prieveiksmiai su *-u* iš tikrųjų, tur būt, yra — bent iš dalies — *ā*-kamienių vns. įng., panašiai kaip lie. *paselà*, *dvisėdà* ir kt. Šią pažiūrą paremia paralelinės dgs. įng. formos, pvz., la. *neviļām* greta *neviļu* „netyčia“, *pagaidām* „tuo tarpu“ ir kt., lie. *selomis*, *sėdomis* ir kt. — Iš formų su *-us* kai kurios (pvz., *sēdus*, *gulus*, *pažvilus* „paįstrižai“) gali būti senieji būt. laiko veikiamieji

¹ Gal būt, reikia pridėti dvs. *akiīm*, plg. lo. *rectis oculis* (aliquid intuēri).

„gerundijai“ (plg. lie. *sėdus, gūlus*); kitos (pvz., *rāpus, stāvus*) galėtų būti atsiradusios greta formų su -u pagal tokius pavyzdžius kaip *rikšu: rikšus, -teču: tečus* ir kt., žr. Le. Gr. 482 §.

429 §. Latvių kalboje yra irrieveiksmių su -šu, pvz., *nevīlsu* „netikėtai“, *sišu* (nuosist) „mušte“, *nejaušu* „netyčia“, *pārmīšu* arba *pamīšu* „pakaitom“, kurie irgi iš tikrųjų, tur būt, yra ā-kamienių vns. įng., plg. lie. *slapčiā, vogčiā* ir kt. Greta jų yra (dažniau sutinkamos) formos su -šus, pvz., *nevīšus, jāšus jāt, nešus nest, lūgšus lūgt* „prašyte prašyti“, *brāukšus būt* ir kt. Le. Gr. 483 §, kurios, tur būt, yra atsiradusios gretarieveiksmių su -šu pagal tokius pavyzdžius kaip *rikšu: rikšus* ir kt., žr. Le. Gr. 483 §.

Apie latviųrieveiksmius su -(t)in žr. 121 § a ir 122 §.

d) Prieveiksmiai iš prielinksnių junginių su linksniais arbarieveiksmiais

430 §. Lietuvių k. pavyzdžiai: *iš tiesų > išties, iš tikrųjų* arba *iš tikro, iš tolo, be gālo, nuo vākar, iš kituŗ, iš kuŗ, ė ten, porýt, uŗvakar* ir kt., latvių k. pavyzdžiai: *ar'vienu, pa'galam, pa labi, pa'tiesi, par velti, pārdienām* arba *pārdienas, parīt, aizvakar, dial. nuo tur, ple citur* ir kt. Le. Gr. 485 §.

e) Prieveiksmiai iš įvardžių šaknų

431 §. a) Pr. *kadan*, lie. *kadā* (tur būt; iš **kadān*, plg. lie. rytiečių *kadū* ir suduriniį *kadāngi*), la. *kad*: skr. *kadā*. Panašios formos yra lie. *tadā* (lie. rytiečių *tadū*) ir la. *tad* (: skr. *tadā*), lie. *kitadā* ir la. *citad*, lie. *visadā* ir la. *visad*, žr. Le. Gr. 487 §.

b) Lie. *kuŗ* ir la. *kūr*, la. *tūr, šūr, šitur*, lie. *kituŗ* ir la. *citur*, lie. *visuŗ* ir la. *visur*, lie. *svetuŗ* ir la. *daŗur*, žr. Le. Gr. 487 b.

c) Lie. *te* arba (žem.) *tė* ir la. *te*, lie. *še* ir la. *še, šite*, žr. Le. Gr. 487 § c.

d) Pr. *kai*, lie. *kaĩ*, la. dial. *kaĩ* ir *taĩ* yra, tur būt, vns. vtn., žr. Le. Gr. 474 §, gal būt, ir — la. *kā, tā* ir *šā*.

Lietuvių formose *kaĩp(o), taĩp(o), šiaĩp, kitaĩp, visaĩp* ir kt. yra tas pats -p- kaip formose *vienopas, savopas* ir kt.

e) Pr. *tei-nu* „nun“ ir *quei* (iš **kū + -ei?*) „kur“, gal būt, irgi yra sudaryti su vns. vtn. galūne; plg. ir la. *tē²* bei *šē²* Le. Gr. 474 §.

f) Pr. *tēn-ti* „dabar“, *stwen* „dort, hin“, *stwendau* „iš tenai“, *isquendau* „iš kur“ (plg. ssl. *kođu*) ir kt. Senpr. 197 § ir lie. *tē*, žr. Le. Gr. 474 §. La. *tiē* „ten“ su *ie* arba iš *en*, arba iš *ei*.

12. Prielinksniai¹

Įžanginės pastabos

432 §. Prielinksniai su priešdėlio funkcija. Dabar baltų kalbose priešdėliai yra visiškai susilieję su veiksmažodžiais į vieną žodį. Iš tų laikų, kai dabartiniai priešdėliai buvo dar savarankiški žodžiai, lietuvių ir latvių kalbose yra išlikę sudurtiniai veiksmažodžiai su refleksyvinio įvardžiu tarp priešdėlio ir veiksmažodžio. Kartais pasitaiko dar ir tokių sujungimų kaip lie. *užgimiršta*, *pasigiziūrėjau* ir kt. Būgos KSn. 28, la. *aizgīgāju* Višmanio Der unteutsche Opitz 77, *iz-sa gauži raudājuos* BW 205, nuo *zariņš līguojās* 24450,3 ir kt. Le. Gr. 489 §.

Baltai mėgsta pridėti prie veiksmažodžio tik vieną priešdėlį. Tiktai jeigu koks nors veiksmažodis be priešdėlio dabar yra visiškai arba beveik nevartojamas, tai prieš jį gali būti ir du priešdėliai, pvz., lie. *išpažinti*, la. *ļepazīties*, *iepatīkties* ir kt.

433 §. Pastabos apie valdymą. Dabar beveik visi prielinksniai baltų kalbose stovi prieš savo linksnį, lietuvių ir latvių kalbose — be kirčio, o prūsų — kaip verčia galvoti rašymas *prēistan* „prie to“, *sēnku* „su kuo“ ir kt. Senpr. 2 § b — su kirčiu, jeigu seka koks nors vienskiemenio įvardžio linksnis. Po linksnio — bent retkarčiais — sutinkame lie. *dėl* ir la. *dēļ*, tam tikrais atvejais ir — la. *pēc*; iš senųjų postpozicijų yra išlikusios *-p(i)*, o ilytiyvuose ir su *-n* (žr. 268 §), po šito — *n* yra išnykusi kažkokia postpozicija. Išskyrus vieną kitą slavizmą (pvz., lie. *iš pō*), baltai prieš linksnius deda tik vieną prielinksnį.

Baltų kalbose prielinksniai eina su įnagininku, galininku, naudininku ir kilmininku (sen. lietuvių raštuose kartais ir su vietininku); kai kada — taip pat su kuriuo nors vietos arba laiko prievaisiumi.

434 §. Latvių kalboje kai kurios linksnių formos sutinkamos po visų prielinksnių, žr. Le. Gr. 491—496 §.

1) Daiktavardžiai, kurių atributas yra *abi* arba skaitvardžiai 2—9, po visų prielinksnių gali baigtis *-i* (senąja dvs. gln. galūne), pvz., *ar abi rūoki*.

¹ Apie lietuvių k. prielinksnius E. Frenkelis *Syntax der litauischen Postpositionen und Präpositionen* (1929).

2) Naudininkus *kam* ir *tam* — niekačrosios giminės reikšme — randame ir greta kilmininko bei galininko prielinksnių, pvz., *nùo tam, kàmdžl, par kam*; plg. lie. *potám* ir *priegtám*.

3) Senieji įnagininkai *manim, tevim, sevim* daugelyje tarmių cina ne tik su galininko (kaip Latgalėje), bet ir su kilmininko prielinksniais, pvz., *nùo manim* (arba *manis*).

4) Lybiškiosiose tarmėse po visų prielinksnių randame kilmininką (ten vartojamą galininko prasme) nuo *viņa, tã, šī, pati*, kartais ir nuo moterų krikštavardžių, o kartais ir nuo bendrinių daiktavardžių, kurie žymi kokią nors moterį, pvz., *ar Aīnas*.

5) Lybiškiosiose tarmėse visų vardžodžių ir įvardžių vns. galininką sutinkame ir po visų kilmininko prielinksnių.

6) Literatūrinėje kalboje (ir vidurio tarmėje) dabar visi prielinksniai su daugiskaita paprastai vartojami su bendrąja daugiskaitos įnagininko ir naudininko forma; po kilmininko prielinksnių (ypač po *bez*) ten pasitaiko dar ir dgs. kilmininkas.

Lie. *ažù* ir la. *az, āz* arba *āiz*

435 §. Rytų Lietuvos tarmėse¹ yra prielinksnis *až(ù)* greta priešdėlio *ažúo-*, *ažū-* arba *až(u)-*, kuriam atliepia la. *az*. Šitą *az* (taip pat ir naujadarą *āz*) Kurše dar ir dabar vartoja kaip prielinksnį ir kaip priešdėlį. Kitur *az* yra išlikęs tiksliai sudurtiniuose žodžiuose *azuots* (= lie. rytiečių *ažuntis*) ir (Latgalėje) *ozbors, ozdora* ir *ozgolds*; su tuo pačiu *az*, atrodo, yra sudarytas ir *azaid*, žr. Le. Gr. 497 § ir ME s. v. Visais kitais atvejais dabar, išskyrus Kuršą, senąjį *az* pakeičia (neaiškios kilmės) *āiz*. Lie. *-žuo-* (formoje *ažúo-*) > *-žu-*, tur būt, yra identiškas su slavų *za* „už“.

Vietos reikšme po šio prielinksnio seka kilmininkas, pvz., lie. *ažù stàlo sėdėti, ažeiti až kálno, iṡti ažù ruņkos* ir kt., la. *āiz galda sėdēt, āiziet āiz kalna, jemt aiz rūokas* ir kt. Pasitaiko ir laiko reikšme, pvz., lie. *ažù mėnesio*, la. *āizparīt, āizvakar, āizpērn*, (Kurše) *āz* (= *pēc*) *pussvētas svētdiena*.

Greta komparatyvo (tuomet lietuvių su galininku): lie. *augštesnis ažu dungu*, la. *smukāka aiz Trīnas* ir kt.

Priežasties reikšme: la. *nicina aiz* (= *dēl*) *mazā augumiņa*, lie. *ažù dārbo nēr kadā pavālgyti; muštas buvo ažù jōs galvōs* ir kt.

¹ Kiti lietuviai toje vietoje turi *už*.

„Už“ reikšme: la. *aiz cita ganuos iet* „už kitą eiti ganyti“ lie. *parduoti ažù labai mažus pinigų* ir kt.

Sudurtiniai vardažodžiai paprastai yra susidarę, sujungus prielinksnių su kurio nors linksnio forma, pvz., lie. *ažúovėja, ažústalė* ir kt., la. *àizvėja, àizgalde* ir kt.

Priešdėlio reikšmę junginyje su kuriuo nors veiksmožodžiu tegul parodo tokie pavyzdžiai: la. *àizlíst àizkràsne* arba *àiz kràsns*, lie. *ažlįsti až(ù) vařtų; ažgaūs saulėlė veidėlį*, la. *te mūs vėjš àiz- jēm; seju àizklāt, duris àizdarīt*, lie. *veidų až(u)dingti, duris až(u)- daryti; ažustóti*, la. *àizstāt, àizrunāt par uotru*, lie. *až(u)tarýti; až(u)rėkti*, la. *àizbrėkti* (= riksmu viršyti); *àizklėgtiēs*, lie. *ažu- stáugti* ir kt.

Lie. *apiẽ, ap(i)-, apý-*, la. *ap* ir pr. *ep-*

436 §. Lietuvių kalboje greta prielinksnio *apiẽ* (> *apė*) arba dial. *ap(ł)* yra priešdėlis *ap(i)-* arba (tiktai junginiuose su vardažodžiais) *apý-*; *apiẽ*, tur būt, atsirado greta *apl* pagal *priẽ: pri* pavyzdį. Apie pr. *ep-* žr. Senpr. 93.

Šis prielinksnis eina su galininku ir vartojamas visų pirma vietos reikšme, pvz., lie. *apiẽ miẽstą pasiváikščioti*, la. *ap pilsētu pastaigāties*.

Ir greta žodžių, reiškiančių laiką, pvz., lie. *apiẽ pietūs*, la. *ap pusnakti*.

Apytikriam kiekiui žymėti pvz., lie. *apiẽ šiimtą žmonių*, la. *ap divi pēdi garš*.

Lo. *dē* ir vo. *von* arba *über* reikšme, pvz., lie. *kalbėti, rašyti, girdėti, galvóti apiẽ ką*, la. rytiečių tarm. *ap valnu* (pasakos pavadinimas); *brīnums bija ap* (= *par*) *tām meitiņām* ir t. t.

Sudurtiniai vardažodžiai iš dalies yra kilę iš prielinksnio junginio su linksnio forma, pvz., lie. *apýkablė, apłkablė* arba *apkablė, apýrankė* arba *āprankė*, la. *apkakle, apruoce* ir t. t.; bet, pvz., la. *apdārza* žodžio priešdėlis turi atributyvinę reikšmę.

Junginių su veiksmožodžiais pavyzdžiai: lie. *apeiti stālą, aprįsti žaizdą, apviřsti*, la. *aptecēt (ap) ežeru, apšlet galvu ar lupatu* arba *lupatu ap galvu; viss kařaspēks apmirst, apkaut visus vīrus, apdarīt visus darbus*, lie. *apskaityti žvaigždžių gausybę, apvólgyti visus vaisiūs; apgiedóti, apkalbėti, apmeluoti ką*, pr. *epmēntimai* „apmeluojame“ ir kt.

437 §. Vienoje kitoje Kuršo tarmėje dar yra išlikęs prielinksnis *at*, plg. slavų *otъ*, *ot-* „nuo, iš“, keltų **ati-* „at-“ ir kt. Kiti latviai dabar pažįsta tiktai priešdėlį *at-* arba (prieveiksmyje *atāstu* ir retai taip pat liaudies dainose, pvz., *atalīka*) *ata-*. Lietuvių k. yra tiktai priešdėlis *at-* arba *ata-* (senuose tekstuose ir kai kuriose tarmėse) arba *ati-* (naujųjų laikų tekstuose prieš *t-* ir *d-*), sudurtiniuose vardažodžiuose ir *ató-* arba *atuo-*. Prūsų tekstuose sutinkame priešdėlį *at-* arba *et-*, kurio, tur būt, reikia ieškoti ir prielinksnyje *assa* arba *esse* „iš“, žr. Senpr. 93 ir 172.

Prielinksnio pavyzdžiai: la. dial. *braukšu māršas vest pret kalniņu*, *at kalninu* „važiuosiu marčios vežti prieš kalnelį, nuo kalnelio“ Le. Gr. 495; pr. isrankeis *mans assa wargan!* „erlöse uns von dem Übel“; *īdums esse stesmu garrin* „gegessen von dem Baum“ ir t. t.

Sudurtiniuose vardažodžiuose priešdėlis *at-* paprastai atlieka atributyvinę funkciją ir reiškia „atgal, vėl, iš naujo“, pvz., lie. *ātbalsis*, la. *atbalss*, lie. *atšankē*, la. *atkāsis*, lie. *ātsvodbis*, la. *atkāzas*, lie. *ātsventis*, la. *atsvēte* ir t. t.

Junginiuose su veiksmožodžiais *at-* (kaip ir slavų *ot-*) reiškia, pirmiausia, kokį nors atskyrimą arba atsitolinimą, pvz., lie. *at(si)skirti*, *atstóti nuo dūrų*, *atrėžti ką*, *atrlšti ką nuo kō*, *atvėrti duris*, *atprāsti*, la. *atšķirt(ies)*, *atstāties nuo kā*, *atraisīt nuo kā*, *atvėrt duris*, *atjūkt*, pr. *atwerreis!* „atidaryk“ ir kt. Reikšmės atžvilgiu prie šių pavyzdžių šliejasi tokie veiksmožodžiai, kaip, pvz., la. *atėsties* (valgyti iki persisotinimo), *atdzerties*, *atsisties* (mušti iki nusibodimo), lie. *atsisėsti*, *atsigėrti*, *galvijai atsigānē*, *atsibārti* (bartis iki nusibodimo) ir kt.

Kita veiksmožodžio priešdėlio *at-* (ir slavų *ot-*) reikšmė yra „atgal, vėl, iš naujo“, pvz., lie. *atidúoti*, *atšókti*, *atleñkti*, *atpāsakoti*, *atspindėti*, *atmokėti*, *atgýti*, *atbūsti*, *atžėlti*, la. *atduot*, *atlēkt atpakaļ* „atšokti atgal“, *atlēkt*, *atstāstīt*, *atspīdēt*, *atmaksāt*, *atdzīvuoties*, *atmuost(ies)*, *atzelt*, pr. *etbaudints* „pabudintas“, *etgimsanien* „atgimimą“ ir kt.

Lietuvių ir latvių k. *at-* turi taip pat reikšmę — „į čia“, pvz., lie. *atnėšti*, la. *atnest*.

438 §. Prūsų k. buvo produktyvus priešdėlis *au-*, pvz., *aumūsnan* „nuplovimą“, *auskandints* „paskandintas“, *auklipts* „paslėptas“ ir t. t. Lietuvių ir latvių k. jis yra tiktai sporodiškai išlikęs, pvz., tur būt, žodžiuose (lie.) *auliņk(ui)* „vėliau, po to“, (la.) *aumež* „per daug“ ir kt., plg. slavų *u* ir *u-*, lo. *auferō* „išnešu“ ir kt.

Lie. *be*, pr. *bhe* ir la. *bez*

439 §. La. *bez* (ir slavų *bez*), tur būt, yra susidaręs, sujungiant *be* su kokia nors partikula; jai giminingas yra, tur būt, skr. *bahiḥ* „išorėje, už“.

Lietuviai ir latviai jį jungia su kilmininku, pvz., lie. *be gālo*; *be jōkios priežasties*; *be penkiū rubliū nepardūosiu*; *be porūt neateīsiu*; *aī negāusi mergēlēs be* (vo. *ausser*) *mūsų sesužēlēs?* la. *bez gala*; *bez ne'viena tiesneša*; *nebraukšu bez triju dienu*; *viņš palicis bez zābaku*; *bez* (vo. *ausser*) *zābakiem viņam ir arī kurpes*; su galininku (teisingai ?) pr. *bhe nouson madlan* „be mūsų maldos“.

Sudurtiniai žodžiai: la. *bezastes žagata*, *bezgala riebums*, *bezzuobu mute*; *bezaste*, *bezdvēsele*, *bezzuobis*, *bezkauna*, lie. *beraņkis*, *beprōtis* ir t. t.

La. *da*, *da-* ir lie. *da-*

440 §. Lie. *da-* ir la. *da*, *da-* yra giminingas su slavų *do* „iki“, sva. *zuo* arba *za* „prie“, av. *-da* ir gr. *-δε*. Dabar lie. *da-* sutinkamas tiktai Didžiojoje Lietuvoje, bet XVI ir XVII amž. pasitaiko ir Mažosios Lietuvos tekstuose. Ir la. *da-* dabar pažįstamas tiktai Latvijos rytinėje dalyje ir Vidžemės vidurinėje dalyje, bet XVI ir XVII amž. tekstai leidžia manyti, kad tuo metu *da-* buvo vartojamas ir Žiemgalos vidurinėje dalyje. Prielinksnis *da* dabar sutinkamas tiktai latvių augšzemniekų tarmėse.

La. *da* vartojamas vietos ir laiko prasme su kilmininku (kaip slavų *do*) ir (*līdz* pavyzdžiu?) su naudininku, pvz., *da meža(m)* „iki miško“; *da zemienes lazda zied* „iki žemės žydi lazdynas“; *gaidīt da pusnaktei* „laukti iki pusiaunakčio“. Augšzemniekų rytinėje dalyje jis vartojamas ir judėjimo tikslui žymėti, pvz., *īsim da kunga(m)* „eisim pas poną“ ir kt. Le. Gr. 522 §.

Priešdėlio *da-* pavyzdžiai: lie. *dajójau pìrmū pulkū* (gln.); *dalėisti* ir kt., la. *davest līdz ceļam; dabraukt pie vārtiem; linu druvu dagājusi* ir kt.; (prasme „pri-“) lie. *dadēti* ir kt.; la. *daliēt pienu pie putras; dabērt vēl drusku klāt* ir kt. Lat. predl. II 41.

Lie. *dēl'* ir la. *dēļ*

441 §. Lie. *dēl'* (taip pat: *dēliai, -dēli-, dēl > del, dē* ir *-d*) ir la. *dēļ* (taip pat: *dēļā, dēļ, dēļ, deļ* ir *-d*), tur būt, yra giminingi su slavų *děl'a*, žr. Le. Gr. 524 § su literatūra.

Ši forma sujungiamo kaip postpozicija ir prepozicija kauzatyvinė ir finalinė prasme su kilmininku, pvz., lie. *mēšlo lenkiūos ne dēl' báimēs, bet dēl' smárvēs*; la. *dziesmas dēļ ienaidiņa neceliet!* lie. *maīsto dēl' triūsinēti pradējom*; la. *maksas dēļ nešsmu tuo darījis* „tai dariau ne dēl' užmokesčio“.

Rusų *для* prasme: lie. *kepūrę dēl' tavęs nupirkaū*; la. (augšzemn.) *gūds d'el' vysu žvērū*.

Kitokia prasme: la. *šitie puīši manis dēļ vai bijuši, nebijuši; tēva dēļ bez vārdiņa dzīvuotum*; lie. *ar gēras? dēl' gerūmo jis gēras, bet visai kvailas; bēgiókie krýžnių krýžiumis, manē dē ir gāla atgalió!*

Pr. *en*, la. *ē-* ir lie. *ī*

442 §. Giminingi su šiuo prielinksniu yra gr. *ἐν*, germ. *in* ir kt. — Po pr. *en* „viduje“ sutinkamas tai naudininkas, tai galininkas, pvz., *en* wissai *nautei* arba *en* wissans *nautins* (vo.) „in allen Nöten“; *ni* weddeis *mans em-perbandāsnan!* „nevesk mūsų į pagundą!“; *ēnstan* nactien „tą naktį“. Lie. *ī* vartojamas su galininku, pvz., *eīti ī miēstą; ī ūgnį imēsti; ī mēdį lipti; eīti ī ką; ī ūogas eīti; žiūrēti ī ką; ī šią diēną; ī vakarą; ī vestuvēs taisýtis; ī vestuvēs pakviēsti; rašýti ī ką; atsakýti ī kláusimą; panašūs ī ką; pakélti ką ī karininkūs; ī tūkstantį žmoniū*.

Sudurtiniai vardažodžiai iš dalies yra atsiradę prielinksniui susijungus su linksniu, pvz., lie. *įrankis*, la. *īeruocis*; lie. *īnosēs*, la. *īenāši*; kiti priešdėliai turi atributyvinę reikšmę, pvz., lie. *īlomis*, la. *ieleja*. Tarsi mažybinę reikšmę turi priešdėlis — tokiuose latvių sudurtiniuose žodžiuose kaip, pvz., *iēpretim* „priešais“, *iēsarkans* „apyraudonis“, *iēškābs* „apyrūgštis“, *iēgarēns* „pailgas“ ir kt., plg. sen. isl. *íraudr* „apyraudonis“, gr. *ἐμπικρος* „kartokas“ ir kt.

Sudurtinių veiksmažodžių pavyzdžiai: pr. *ensandints* (vo.) „eingesetzt“, enkopts „užkastas“, enmigguns „įmiges“, gln. *eneissannien* „įėjimą“, lie. *įkristi į vandenį; įdūrti; išėsti iš vežimą; išėti; itilpti; duobę išėdėti; įjūnti; įkūrti* ir kt.; la. *iebrist ūdenį; iekuost kam rūokā; kaktā letuptyes; pędas lemīt; leplaūt* (= pradėti pjauti) *plavu; lejāt* (pripratinti joti) *zirgu; ieteikt kam kuo; lemigt; lie. įkalbėti kām kã; isimanýti visókių niėkų; isinorėti, isimylėti, įlinksmėti; la. iekārdināt, lepatikties, leduomāties, ledraudzėties, ieskābt; ierieties, iesaukties, iebrekties*; (truputį) *ielūzt* (= lie. *įlūžti*), *iesukāt, iebārt, iedzeries* = lie. *igėręs*. Lietuvių veiksmažodį *igėrti* galima versti ne tik (vo.) „trinkend su sich mehren“, bet ir „pajėgti gerti“, plg. la. *pa-* tokiuose sudurtiniuose žodžiuose kaip, pvz., *pavilk* (= pajėgti vilkti); panaši priešdėlio reikšmė taip pat lie. *įbūrti* „mokėti burti“, *ięsti* „pajėgti daug ėsti“, *įgiedóti* „mokėti giedoti“, *įkūlti* „pajėgti kultū“, *įmatýti* „pajėgti matyti“, *įmeluoti* „mokėti meluoti“ ir kt.

Lie. *iš, iš-* (dial. *iž, iš-*), la. *iz, iz-* (dial. *is-*) pr. *is, is-*

443 §. Giminingas su slavų *iz, iz-*. Po pr. *is* sutinkame naujininką arba galininką, pvz., puieyti istesmu! (vo.) „trinket daraus!“ is *deiwās wīrdan serrīpimai* (vo.) „aus Gottes Wort erfahren wir“. Lietuviai ir latviai (kaip ir slavai) vartoja šį prielinksni su kilmininku, pvz., lie. *iš kambario išėiti; atvažiavęs iš Kaūno* (greta *nuo Kauno*); *iš stógo krīsti; láišką gavaū iš brólio; daūg kō iš jō išmókau; iš pradžios, iš mažū dienū; iš džiaūgsmo veřkti; iš ódos dāromi autūvai* ir kt. Latviai, kiek žinoma, *iz* dabar vartojama tiktai Vidžemės vidurinėje dalyje, pvz., *iz avuota smelt* „semti iš šaltinio“; *nākt iz iztabas ārā* „išeiti iš kambario“ (kitur šį *iz* atstoja *nū*).

Sudurtinių veiksmažodžių pavyzdžiai (vakarų Kuržemėje su *is-*): (priešdėlis paprastai turi vietos reikšmę) pr. *isliuns* „išliejęs“, gln. *iseisennien* „išėjimą“; lie. *išbėgti iš namū; išvėsti kã iš tamsós; išsėmti; išláužti*; la. *izlīst nuo* (arba *iz*) *krūmiem; izdzert visu alu; izsviest kuo pa luogu; išmesti kã pro langã*; (r. *роз-* ir lo. *dis-* prasme) lie. *išardýti, išdalýti, išklóti, išskirstyti*, la. *izklīst, izšķiest, izpuostīt, izputēt*; (tiktai perfektyviškai) lie. *iškėpti, išvirti, išgiedóti*; la. *izrakt bedri, izskaitīt zvaigznes; izdzist*; (su šiuo priešdėliu sudurti veiksmažodžiai gali reikšti veiksmą, kurį atlieka

visa grupė subjektų arba kuris liečia visą grupę objektų arba visą kokį nors laiką arba vietą) lie. *išmirusi giminė; išjoti daūg šaliū; ištarnauti dvejus metūs*; la. *tur visi izmiruši; visus darbus izdarit; nevar gada izdzīvuot; purvu izbradāt*; (priešdėlis rodo, kad kas nors vyksta iki nusibostant) lie. *išsijodyti, išsimiegoti, išsilakioti*, la. *labi izgulėties; apsėžas, izsėžas, izdomājas; izmeklėties, izciemuoities* ir. kt.

Lie. *nuō*, la. *nūo*; pr. *no*

444 §. Pr. *no* „ant“, tur būt, kartu su tos pat reikšmės slavų *na* kilęs iš ide. **nō*; apie greta *no* sutinkamą (gal kuriai kitai tarmei būdingą?) na žr. Senpr. 205 §. Keletas pavyzdžių: *na semmey* (ndn. ar vtn. ?) (vo.) „auf Erden“; vnsei gubons nadengon (vo.) „aufgefahren gen Himmel“; (Vilis vartoja visada su galininku) *no tautan* „auf dem Lande“; islūns *ast no mans* „ausgegossen hat über uns“.

Lie. ir la. *nuo* savo dabartinę reikšmę („žemyn“), matyti, yra gavęs tokiuose junginiuose, kaip, pvz., *brąukt nuo kalna* „važiuoti nuo kalno“, kur senasis abliatyvas *kalna* atsakė į klausimą „iš kur?“, o *nuo* rodė, kad važiuotojas pradžioje buvo ant kalno.

Lietuvių ir latvių tarmėse greta *nuo* proklizėje yra atsiradęs ir *nu* arba (rečiau) *na* (lietuvių — ir *nō* arba *nū*, latvių — ir *no*); dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje proklytinis *nu-* yra apibendrintas junginiuose su veiksmažodžiais, tačiau senuosiuose tekstuose ir dar dabar kai kuriose tarmėse *nuo-* yra išlikęs ir veiksmažodiniuose junginiuose.

Prielinksnio vartojimo pavyzdžiai: (reikšme „žemyn“) lie. *nu-
lūpti nuō árkljo*; la. (*nuo*)*krist nuo jūmta* „nukristi nuo stogo“; (*nuo* parodo vietą, kur prasideda kuris nors judėjimas) lie. *atėjo trys vyr̄rai nuo Šiauliū; pakūlti nuo stālo; atsitrāukti nuo žmonū; atskirti pelūs nuo grūdū*; la. *braukt nuo Rīgas uz Cēsīm; izlaist luopus nuo kūts* „išleisti gyvulius iš tvarto“; (greta žodžių su laiko reikšme) lie. *nuo rýto ligl vākaro; nuo pat pradziōs*; la. *nuo pašas mazatnes iepazīties ar rūpēm* „nuo pat mažens patirti rūpesčių“; lie. *gieda lakštingala vėlai ir nuo rýto*; la. *dziedāt... nuo rītiem* (vo.) „des Morgens“; (greta žodžių su saugojimo, gelbėjimo, slėpimo, susilaikymo ir panašių sąvokų reikšme) lie. *sāugoti kã nuo neláimės; apdraūsti nuo ugniēs; gūntis nuo puolūko; išgēlbėti kã nuo pavōjaus; váistas nuo dedervinēs; laisvos nuo dárbo vālandos; slēptis*

nuo kō; atprātinti kā nuo gērmo; la. sargāties, glābties, slēpties, atturēties, atteikties nuo kā; (kautatyvine reikšme) lie. kareivis nuo žaizdū toliaū nebegalėjo tarnauti; véidas nuo vėjo paraudonaves; pavāgti nuo darbo; sirgti nuo pėrsivalgymo; la. nuo (= aiz „iš“) lępnuma nerunāja „iš išdidumo nekalbėjo“; (kilmei žymėti) lie. nuo jō vākar laišką gavaū; kai nuo bičių vilnas kirps, nuo avelių vašką dirbs, tai...; vilkas vieną nuo (= iš) jos vaikų atėmė; nuo kunigū bei nuo darbū jų prādeda zaūnyt; la. nuo uotra kuo dabūt, lūgt „iš kito ką gauti, ko prašyti“; nuo miega maizi necėp „iš miego duonos nekepa“; viens nuo viñiem „vienas iš jų“; nuo dieva veselība; tu dziesmīņu daudz zināji nuo sālītes, nuo maizītes „tu daineliū daug mokėjai apie druską, apie duoną“.

Sudurtiniai vardažodžiai gali būti atsiradę iš prielinksnio ir linksnio sujungimo, pvz., la. nuōmalis.

Veiksmažodinio priešdėlio reikšmės: („žemyn“) lie. nulūpti nuo vežimo; rankās nulēisti; la. galvu nuokārt, zāli nuomīdīt, nuo kuoka nuokrist „iškristi iš medžio“; („šalin“) lie. nukiřsti kām gālvā, barzdā nupjāuti, rūtelę nuskūnti; la. nuoslaucīt asaras, nuoklīst nuo ceļa, miegu nuodzeņāt; (perfektyvine reikšme) lie. vainikā nupīnti; la. vīju, vīju, nenuovīju vainadziņū „pyniau, pyniau, nenupyniau vainikėlio“; dažu dienu mira un nenuomira; (nužudymo, gedimo, žuvimo arba ķenkimo reikšme) lie. nušālti, nudėvēti, šonus nusigulēti; la. nuodurt zirgu, nuostrādāta zeme „nualinta zemė“, nuodilūšas bikses, nuokuopt luopus, uotram kuo nuodarīt „padaryti kitam ką blogo“, nuotaisīt kuo par zagli; (viršijimo reikšme) la. uotru nuoskriet, nuotecēt „kitą pralenkti“; (priešdėlis parodo, kad veiksmažodžiu žymimas veiksmas liečia daug objektų, visas objekto arba subjekto dalis, visą kurią vietą arba laiką) lie. nubarstīti vīšā ķēliā gēlēmīs; aš nulytōji, aš nusnigtōji; la. nuolipināt dibēnu ar mīklu „aplipinti dugną tešla“; labi nuogērbties; tam jau tā savs laiks jānuostaigā; (priešdėlis parodo kokio nors trumpalaikio veiksmo pasibaigimą) lie. nusičiāudēti; la. visa zeme nuorībēja „sundundėjo“; dūmi vien nuokūpēja „dūmai tik pakilo“; cėri nuokustējās „krūmai sujudėjo“.

La. pa, pa-, lie. pō, pā-, pō-, pr. pō, pa-, po-

445 §. Baltų pa, pa- = slavų po, po- < ide. *po. Slavų pa- (sudurtiniuose vardažodžiuose) gali būti kilęs iš ide. *pō, o lie. pō ir pr. pō yra naujadarai, žr. Senpr. 206 §.

Prielinksnis, pirma, reiškia „apačioje“: pr. pō dangon (gln.) „pō dangum“; po tenesmu (ndn.) giwīt „po juo gyventi“; lie. (literatūrinėje kalboje su įng., kitur ir su klm.) *kójas pō stalū laikyti; pō stógu paeiti; pō akim(is) arba akių*; la. (liaudies dainose) *pagulsi pa zemīti; māmiņa (gul) pā zemīti*.

Antra — reiškia „po, vėliau, paskui“: pr. po idin (gln.) „po valgio“; po *deiwtiskan enteikūsnan* „nach (=gemäss) göttlicher Ordnung“; lie. (literatūrinėje kalboje su klm., kitur ir su ndn. arba įng.) *ateiti pō pietų; pō manės kits ateis; pō māžai vālandai; pō širdiēs bernēlis; pō teisybe*; la. *pa labam brīdim* „po geros valandos“ (plg. *parīt, vienpadesmit* ir kt.); *pa prātam; pa kārtai* „iš eilės“; *pa ruokai zuobentiņš* „po ranka kardelis“.

Trečia, jis vartojamas žymėti kokiam nors kintamos krypties judėjimui: lie. *pō girių vaikštinėti; važinėti pō visūs kiemūs*; la. *pa pasauli staigādams; pa liētu braukt*; su panašia temporaline reikšme: lie. *pō visās dienās tūrime slūžyti*; la. *pa svētdienū nebūs strādāt*.

Ketvirta — distributyvine reikšme: lie. *jiē gāvo kōžnas pō grāši*; la. *pajemt nuo katras bļuodas pa kumuosam* „paimti iš kiekvieno dubens po kąsnelį“.

Yra daug sudurtinių vardažodžių, sudarytų iš prielinksnio (reikšme „apačioje“) ir linksnio, pvz., pr. ponasse „panosė“, pocorto „slenkstis“, lie. *pasaulis, palóvė, patiltis*, la. *pasaule, pagulte, patilte* ir kt. Reikšmę „apačioje“ priešdėlis yra, tur būt, turėjęs ir sudurtiniuose žodžiuose kaip lie. *pavāsaris*, la. *pavasaris* (plg. r. *нод весер*), lie. *pāmotė*, la. *pamāte*, pr. pomatre (plg. r. *нод мрамор*, vo. „marmorartig“), lie. *pāilgas, paraudonis*, la. *pailgs, pasarkans* ir kt., plg. lo. *subdulcis* „posaldis“, gr. ὑπόχλωρος „žalsvas“ ir kt.

Junginiuose su veiksmazodžiais priešdėlis reiškia, pirma, „apačioje“: pr. pomests (vo.) „unterworfen“, lie. *kėlma pō galvōs pasidėti; pasisėsti pō medžiū*; *palįsti pō lóva*; la. *tilta apakšā parakts šķirsts* „po tiltu pakastas karstas“, *palīst zem galda* „palįsti po stalu“ ir kt.

Antra — reiškia „šalin“: lie. *pabėgti; panėsti*; la. *padzīt dēlu* „išvaryti sūnų“; *zaglis pamucis* „vagis paspruko“ ir kt.

Trečia — priešdėlis žymi sugebėjimą atlikti veiksmazodžiu reikiamą veiksmą: lie. *panėsti, paviłkti; ji dār mažā, nepaādžia*; la.

šis zirgs pavēlk lielu vėzumu; kad saietu pulciņā, ne zemīte nepaņestu ir kt.

Mažybīne reikšme: lie. *pasiváikščioti*, *pasišokinēti*, *pasišnekēti*, la. *pastaigāties*, *palēkaties*, *parunāties* ir kt.

Priešdēlis žymi pasiektā judējimo tikslā: lie. *panókti*, *pavýti* ir kt., la. *panākt*.

Priešdēlis su tiktai perfektyvine reikšme: pr. *postāt* (vo.) „werden“, *pogattawint*; lie. *padarýti*, *paródyti*, *pasiúti*, *pakárti*; la. *zuda*, *zuda*, *līdz pazuda* ir kt.

Lie. *pař-* (ir dial. *par* „pas“) la. *pār-*

446 §. Su lie. dial. *par* (pvz., *buvaū par* (= *pas*) *jī aik par man!*), gal būt, yra identiškās svž. *far* „pas“. Šis lietuvių prielinksnis, gal būt, yra sietinas su lie. *pař-*, la. *pār-*, plg., pvz., lie. *parleñkti*, *parklūpti* arba *taī mán pareītis* (vo.) „das kommt mir zu“ ir la. *plēsēt* (vo.) „sich (nieder)setzen“. Lietuvių tarmėse vietoj šito *par* randame ir *per* „pas“, kuris primena pr. *perēt* (lo.) „advenire“, *pareysey* arba *pergeis* (vo.) „zukomme“ (III asm.), *perioth(e)* arba *parioth* (vo.) „ist gekommen“, *perpists* (vo.) „herbeigetragen“. Reikšmę (vo.) „nieder“ (pvz., *parpūlti*, *parmušti*, es. I. *pařmušu*) šis priešdēlis turi tiktai lietuvių kalboje, ir ji, kaip jau nurodyta, tur būt, yra atsiradusi iš reikšmės „pas, prie, čia“, plg. ir r. *zpad nрyбул хлеб*. Lietuviai jį vartoja ir vo. heim- reikšme, kurią turi ir latvių priešdēlis *pār-* < **pār-*, pvz., lie. *parnēsti* (es. I. *pařnešu*), la. *pārnest*; lie. *pareīti*, la. *pārñakt*. Ši reikšmė, gal būt, yra aiškintina tuo, kad, pvz., lie. *par jī* „pas jī“ reiškia maždaug tą patį, ką *jō namuosē*, ir la. *pārnest* tikras es. laikas reiškia *ņesu mājā(s)* „nešu namo“.

Pr. *per*, *per-*, lie. *peř*, *pér-* (dial. *pař*, *pár-*)
ir la. *par*, *pār-*

447 §. Su šiuo baltų prielinksniu yra giminingi slavų kalbos-pagrindo **per* „per“, lo. *per* ir kt.

Vo. *für* yra verčiamas pr. *per*, pvz., *dīnkaumai per twaian labbasegīsnan* „wir danken für deine Wohltat“; *pērstan* „dafür“; *stallēti pērdin!* „vertretet ihn!“. Senesnė vietos reikšmė dar jau-

čiama junginyje perpettas waitiāt „afterreden“ (iš tikrųjų: per pečius kalbėti).

Pr. *pēr-* yra kilęs iš *per-* su krintančia priegaide, plg. lie. *peř* ir la. *par*. Lie. *peř* — greta *pér-*, tur būt, < **peř*, plg. la. *pār-* < **pař-*; kai kuriose lietuvių tarmėse vietoj *pěř*: *pér-* yra *pař*: *pār-* arba *pér-* (Dusetų ir Svedasų *pěreiti* su siauru *ē*, gal būt, todėl, kad *ē* seniau pasitaikydavo tik prieš tautosilabinius sklandžiuosius ir nosinius). Vienoje latvių tarmių dalyje šis prielinksnis tariamas su *ā* (pagal priešdėlį *pār-*?), jeigu jis turi vietos reikšmę.

Lie. *peř* (*pař*) ir la. *par* arba *pār* yra vartojami — a) vo. *über—hin* lokaline reikšme, pvz., lie. *eiti peř laūką, pėrlėkti per būtą, per ūpę pasisvėikinti; duoti kām per nūgarą, kiřsti kām per gālva;* la. *iet pār* (arba *par*) *lauku, pārlaisties pār* (arba *par*) *māju; duot kam par muguru; par tuo mežu list lietus;* lie. *úogos kāba per mūrą;* la. *zari karājas pār sętu* „šakos karo per tvorą“.

b) reikšme „anapus“ (retkarčiais), pvz., la. *pār upīti... alkšņi* „už upytės... alksniai“; *par gabalu es pazīnu* „iš tolo pažinau“; lie. *aš jaū per visūs kālņus; atsigulti par gerą šmotą nuo vaiko;*

c) pranašumui nusakyti, pvz.: la. *skaista auga bārenīte par visām meitiņām* „augo našlaitėlė už visas mergaites gražesnė“; *tērauds cietāks par dzelzi* „plienas kietesnis už geležį“; lie. *nėra mėsos par kiaulieną; nėra slaunesnio per mano brolaļi* Tautos. d. V., 19 psl.

d) r. *чepeз* reikšme (kalbant apie kokią nors pripildytą erdvę), pvz., lie. *per ūpę pėrvažiuoti; tai mán ėjo per štrdį;* la. *par upi brist;* lietuvių kalboje — ir kalbant apie kokį nors tarpininką, veiksmo atlikėją ar proceso priežastį, pvz., *per jį vīsa gāusi; parašýts per... Luterą; per durnýstę nepalaimīngu pastóti;* čia prisišlieja tokie latvių pasakymai, kaip, pvz., *par tuo tēvu* (var.: *tēva dēļ*)... *bez vārdiņa es uzaugtu; par mani* („dėl manęs“) *tu vari iet;*

e) greta laiko sąvokos pavadinimų įvairiomis reikšmėmis: (kas nors užima visą kurį laiką) lie. *per nāktį budėti;* la. *par nakti bagāta, par dienu nabaga;* (kas nors atsitinka kokiu nors laiku) lie. *gīmes par mēšļu talką;* la. *kad ņemsi sievu? rudeni, par miežu laiku* „kada imsi žmoną? rudeni, miežių laiku“; (kalbant apie laiką, reikalingą kokiam nors veiksmui) lie. *bažnýčią per triš dienās pabudavóti;* la. *par nedēļu sieku mala* „per savaitę siekelį malė“; (kalbant apie laiką, po kurio kas nors įvyksta) la. *par gadiņu... sērst nāca* „po metų aplankyti atėjo“; lie. dial. *par kāl'atū mātū;*

f) vo. *statt* reikšme: la. *par mani* („vietoj manęs“) *parunāt*; plg. pr. *stallēti pērdin!* „vertretet ihn“ ir lie. *vaīks pasikiñkē mēška par árklī*;

g) latvių kalboje lo. *dē* reikšme greta kai kurių verba dicendi ir jausmui žymėti žodžių, pvz., *runāt, dziedāt, duomāt par kuo* „kalbėti, giedoti (dainuoti), galvoti apie ką“; *bēdāt(ies), priecāties, dusmuoties, brīnīties par kuo* „liūdėti, džiaugtis, pykti, stebėtis kuo, dėl ko nors“; lie. *džiaūgtis, dyvytis per ką* Kuršaičio Gram. 1468 § yra germanizmas;

h) latvių kalboje vo. *für* reikšme, kalbant apie atlyginimą ar atpildą, pvz., *pateikties, samaksāt, atriebties par kuo* „padėkoti, sumokėti, atkeršyti už ką“; *pārduot kuo par rublī* „parduoti ką už rublī“; čia prisišlieja tokie pasakymai, kaip, pvz., *par tuo plīki es tevi pie tiesas vedīšu* „už tą antausį aš tave į teismą vesiu“; *strazdiņš jēma dzeņa meitu par raibuo kažuociņtu* „strazdelis ėmė genio dukrą už margus kailiniukus“;

i) pakeisti predikatyviniam įnagininkui, pvz., la. *nuoturēt, sūukt, pataisīt kuo par draugu; iecelt, ievēlēt kuo par priekšnieku* „paskirti, išrinkti ką nors viršininku“; *kļūt, būt par pavēlnieku* „tapti, būti valdovu“; *par meitiņtu viegla dzīve; raganas dvēsele skrienuot par lapseni*; lie. *kā per tiēšą laikyti; priūmti ką per keřdžiu, būti per bērņą* ir kt. Kuršaičio l. c. yra germanizmai;

j) junginiuose su prieš einančiu *kas* (plg. vo. *was für*), pvz., lie. *kas tai per žmogūs* (vrd.)? dial. *kas tas par kalbą* (gln.)?, la. *kas tas par vīru?* (tarmėse ir vrd.), *kas tys ir par brēinums?* „kas tai per stebuklas?“ (germanizmai?);

k) vokiečių *zu* prieveiksmine reikšme, pvz., la. *tas man par lielu* (tarmėse ir: *par liels, par daudz, par agri* (priev.)); lie. *tas per māžas; tai per daug, per ilgā*.

Junginiai su būdvardžiais: la. *pārdruošs, pārgudrs*, lie. dial. *perdidelis*, plg. ssl. *prēbogarō*, lo. *permagnus* ir kt.

Iš prielinksnio junginio su linksniu atsirado tokie sudurtiniai žodžiai, kaip, pvz., lie. *pergalvis* (plg. la. *par galvu laist* = nekreipti dėmesio), la. *pārgalvis; nuo pārjūras* ir kt.; pr. *pergalwis* (vo.) „Genick“.

Veiksmažodinio priešdėlio reikšme (lie. *pér-* yra visada kirčiuotas): a) „per“, pvz., lie. *pérbristi per upę, pérvažiūoti per*

miestā; iš reikšmės „per“ galėjo atsirasti reikšmė „pusiau“: lie. *pėrkāsti, pėrlaužti* ir kt.; la. *pārcirst, pārspiest* ir kt.; b) „per viršū“, pvz., lie. *pėršokti, pėrlėkti* ir kt.; la. *pārlėkt, pārkāpt, pārvilkt* ir kt.; c) „per daug“, pvz., lie. *pėrsidirbti, pėrsiėsti* ir kt.; la. *pārskrieties, zirgu pārijāt, krāsni pārkurināt* ir kt.; d) pranašumo reikšme: lie. *pėrgalėti, pėršaukti*, la. *lakstīgalu pārdziedāju; uotru pārtecēt* ir kt.; e) liovimosi reikšme: lie. *pėržydėti*, la. *pārziēdēt* ir kt.; f) pakeitimo reikšme: lie. *pėrkrikštyti, pėrsirėdyti*, la. *pārgērbties par vecenēm, pārvērsties par vilkaci* „pavirsti vilkolakiu“ ir kt.; g) pakartojimo reikšme: lie. *žemę pėrarti, sieną pėrbaltinti*, la. *labību pārmalt, naudu pārskaitīt* ir kt.; h) apsirikimo reikšme: lie. *pėrsirašyti, pėrsižiūrėti*, la. *pārskaitīties, pāprast* „klaidingai suprasti“ ir kt.; i) veiksmas liečia visą objektą: lie. *pėrmiegoti visą nāktį, pėržiūrėti*, la. *pārmeklēt visu māju* „apieškoti visą namą“, *pārmist ziemu* „prasimaitinti per žiemą“ ir kt.

Pr. *pra* (pro): *pra-* (pro- arba *prā-*), lie. *prō*: *pra-*
(ir la. *pa*: *pa-*)

448 §. Giminingi su slavų *pro*: *pro-* (*pra-*), go. *fra-*, skr. *pra-*, gr. *πρό* ir lo. *pro-*. Pr. *prā-* (sudurtiniame žodyje *prābutskas* „amžinas“) ir lie. *prō*, tur būt, < ide. **prā*; pr. *pro* galėjo atsirasti greta *pra* pagal po: *pa-* pavyzdį.

Pr. *pra* ir lie. *prō* reiškia, pirma, „pro, kiaurai“ (su gln.), pvz., pr. *prastan* (scil. iurin) prawedduns „pro tą išvedęs“, *pra* swain *etnistin* (vo.) „durch seine Gnade“; lie. *prō lāngą žiūrėti, prō duris* (arba: *vartūs*) *laukan eiti*; latvių kalboje **pra* prieš sekantį *r* disimiliavosi (: *iet laukā pa durim vai vārtiem*) ir po to tas *pa* < **pra* buvo apibendrintas (: *skatīties pa luogu*); kitais atvejais latviai senojo **pra* vietoj dabar turi *caūr*.

Lie. *prō* yra vartojamas ir reikšme „pro šali“, pvz., *paūkštis prō jī prālėkė*.

Kitais atvejais šis prielinksnis turi vo. „für“ reikšmę: pr. tapali... *pra*... bousenniens „Tafel für Stände“, *prastans* predicckersins (plg. taip pat sudurtinį žodį [gln.] pramadlin „Fürbitte“); lie. *ne prō visūs šumīs baltā dūona*; yrđ *žolė pro līgā*; rāsi *kā pro gālva* (= nuo galvos skausmo) *žinote*; *māžumā pasimāudyti — tai pro sveikatā*.

Priešdėlio reikšmė: (apie tai žr. ir Kuršaičio Gram. 450 §) — a) „iš anksto“: lie. *prajausti* Miežinio žodyne (plg. taip pat *prartarmė*), la. *paradzēt* < **praredzēt* (plg. ta pačia reikšme r. *пpовyдeмb*, gr. *πpooπᾶν* ir lo. *prōvidēre*); b) „pro šalį“: lie. *pravažiūoti* *prō kā* (tur būt, ir la. *pabraukt* < **prabraukt*, plg. *saka tautas pajādamas* „vorüberreitend“); plg. r. *пролетамь* „praskristi“ ir kt.; c) „kiaurai, per“: pr. *prawedduns* (vo.) „durchgeführt“, lie. *lėdą prakiṛsti*, la. *p[r]acirtuši caurumiņu* „prakirtę skylę“ BW 35274, plg. r. *пpopyбyмь*, *пpokoлoмь* ir kt.; d) pasakomas koks nors nuostolis: lie. *prapūlti*, *pragėrti*, la. *p[r]adzeṣ savus rudzus, miežus* BW 26925,3, plg. r. *пpонyмь*, *пpouзpамь* ir kt.; e) nurodoma kokio nors veiksmo pradžia: lie. *jaū dienā praaūšta, gaidys pragydo*, plg. ssl. *proglagolati* „prakalbėti“ ir kt.

Pr. *prėi*, lie. *priė* ir la. *p[r]iė*

449 §. Giminingas su slavų *pri*. Dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje greta prielinksnio *priė* (iš kurio proklizėje kai kuriose tarmėse *prė*, *pry* arba *pri*) ir vardažodinio priešdėlio *prie-* yra veiksmožodinis priešdėlis *pri-* (< *prie-*), bet senuosiuose tekstuose ir dar dabar kai kuriose tarmėse veiksmožodis irgi jungiamas su *prie-*. Latvių kalboje *prie* yra išlikęs tiktai sudurtiniuose žodžiuose *priedi* (= lie. *priėdai*) bei *prievīte* „kojaraīstis“ ir dviejuose XIII amž. dokumentuose dar yra *Priebalga* vietoj dabartinės *Plebalgos* („Pebalche“ jau viename XIV amž. dokumente). Dabartinis *ple* (iš kurio proklizėje tarmių *pe* arba *pi*), yra, tur būt, kilęs iš **prie*, kai po jo ėjo žodis su *r*.

Prūsų kalboje *prei* verčiama vo. *zu*, *bei* arba *an*, ir po jo eina naudininkas arba galininkas, pvz., sindats *preitickray deiuas* (vo.) „sitzend zur Rechten Gottes“, *prei sīru immati* „zu Herzen nehmen“, *prėistan perėit* „zu ihm kommen“, *prėimans... swints* postānai „bei uns... heilig werde“.

Lie. *priė* paprastai eina su kilmininku ir bent kai kuriais atvejais žymi betarpišką sąlytį, tuo atsiribodamas nuo *pas*, kuris paprastai nurodo tik artumą, pvz., *glaiūstis prie krōsnies, bet sėstis pas krōsnį* (arti krosnies; tačiau ne visur ir ne visada *prie* taip skiriamas nuo *pas*: esą galima ta pačia prasme sakyti: *sėstis pas stalą* ir *sėstis prie stalo*); kiti pavyzdžiai: *jis gyvėna prie manės*; *prie daktaro važiūoti*; *kaip čia šilta prie tavės* („tavo troboje“); *jis*

žino kėlią prie karaliaus; jautį prie (arba už) ragų nutvėrti; pri-pràsti prie dárbo.

Latvių kalbos pavyzdžiai: *pie mātes uzaudzis; pie mutes pielikt* „prie burnos pridėti“; *pie sētas piebraukt* „prie tvoros privažiuoti“; *pie (arba aiz) saites turēt* „laikyti už saito“; *pie mātes pieradusi*.

Iš prielinksnio junginių su linksniais yra susidarę tokie sudurtiniai žodžiai, kaip, pvz., la. *piekalne* ir lie. *priėgalvis*.

Atributyvinę reikšmę turi priešdėlis, pvz., sudurtiniuose žodžiuose lie. *priemotė, priekelis*, la. *piezaris*.

Veiksmažodžių priešdėlis turi, pirma, vietos reikšmę „arti, prie“, pvz., lie. *prieiti, pridėti, priiūti*, la. *pienākt kam klāt* „visiškai arti prieiti prie ko nors“, *piestāties pie kuoka* „atsistoti prie medžio“, *pielikt pie ādas* „pridėti prie odos“. Tą pačią reikšmę turi ir priešdėlis veiksmažodyje *pieliet* „pripilti“ junginyje *pieliet katlā ūdeni līdz malām* „pripilti katilą vandens iki kraštų“, kuris vėliau galėjo pasikeisti į *pieliet katlu ar ūdeni līdz malām*. Tokios rūšies sakiniuose priešdėlis galėjo įgauti „pilnumo“ reikšmę; kitį pavyzdžiai: la. *pielasīt vēsēlu krūzi uogu; piebārstīt grīdu skujām; visa rija pieskrēja vēlnu pilna; pieēst līdz kaklam; nevar pļecept vien*; lie. *pripilti, prisigėrti, prisidirbti; prijėjo pilnas dvāras kazoku* ir kt.

450 §. Pr. *prēi* sutinkamas ir vo. „vor“ > „für“ reikšme: *prēiwans* podaton „für euch gegeben“; *sen madlan prei* wissans smunentinans „mit Beten für alle Menschen“; *preigērbt* „fürhalten“ (= „vorsprechen“), *preilakūt* „fürhalten“ ir kt.; su tuo sutinka lie. *priekalba* „Vorrede“, *prieš* „vor, gegen“ (gal būt, ir *priedieniņkas*, jei jis sudarytas, sujungus prielinksnį *prie* su atitinkamu žodžio *diena* linksniu) ir la. *priekš*; ši reikšmė, gal būt, perimta iš kokio nors senesnio **prai* = lo. *prae*.

Pr. *sen*: *sen-*, *san-*, lie. *su*: *su-*, *sán-*, *sa-* ir la. *sa-*, *suo-*

451 §. Su pr. *sen*, *sen-*, sompisinis (kur o, gal būt, iš *a*) „Grob-brot“ ir sanday „geh weg!“ (iš tikrųjų: su dievu!), lie. *sam-*, *sán-* ir *sá-* yra giminingas ssl. *sō*, *sq-*, skr. *sam*, germ. *sin-* ir kt. Ir la. *sa-* (< *ide. **so*) sutinka su lie. dial. *sa-*, žr. Le. Gr. 569 §; la. *suo-* jau, tur būt, iš ide. **som*. Lie. *su* arba proklizėje iš **suo* < ide. **sō*, arba giminingas su ssl. *su-*; apie lie. *suo-* žr. E. Frenkelio Prāpos. 188.

Po pr. *sen* randame ne tik laukiamą įnagininką (sėnku „womit“ ir *sen* māim „su manimi“), bet ir naudininką (pvz., packawingi *sen* stēimans „friedsam mit ihnen“, *sen* alkīnisquai „mit Kummer“) arba galininką (pvz., *sen* senditans *rānkans* „mit gefalteten Händen“).

Po lie. *su*, žinoma, seka įnagininkas, pvz., *eīti su tēvu; vilką su meškà suvesti; kalbėti kã su ašaromis; su sáule gulti; mùštis su gyvais velniais; su medžiū lygus; su gėda nutilti; su kójomis spárdyti; su ādata siūti; čia su maldà nieko nepadarysi*.

Latvių k. vietoj šio prielinksnio vartojamas *ar*, kilęs iš jungtuko *ar* „taip pat, irgi, ir“.

Sudurtiniai vardažodžiai: la. *suóvārdis* (ir su *uo*²) „bendravardis“, *suómazgas* (ir su *uo*²; kitur: *samazgas*) „pamazgos“, *suóvara* „akėčių skersinis“, *suobars* „auka“, *suoraibs* „ginčas, vaidai“, *suovīsti* „vystyklai“; *suodara* „sujungimas“ ir kt.; lie. *sándora, sánaris, sášlavos* ir kt.

Veiksmazodinio priešdėlio reikšmės: a) „kartu“, pvz., la. *visi putni saskrėjuši* „visi paukščiai suskridę“; *izliétuo vairs nesasmelsi* „išlieto nebesusemsi“; lie. *ĩ stalđą suvaryti; sūvogti pinigai*; pr. *senrists* „surištas“, *senrīnka* „surenka“ ir kt;

b) priešdėlis rodo, kad veiksmas turi visą grupę subjektų arba kad jis liečia visą grupę objektų arba visas objekto bei subjekto dalis, užima kokį nors laiką arba vyksta neribotai, pvz., la. *visi sadedzina ugunis; sakauj luopus; saslapināt drēbes; piens saskābis* („surūges“); *visu dienu sastaigāju* („vaikščiojau“); *bērni sabrēkušies slimi*; lie. *sukinkýti árklus ĩ vežimūs; sušlāpti, sulýti, subárti; mačiaū, kai kiřto āvižas: trīs výrai su kiřviais trīs dienas sukīřto*;

c) priešdėlis parodo tikslo arba sumanymo pasiekimą, pvz., la. *iet, iet, kamēr saiet* („prieina“) *mājinu; saucu, saucu, nesausaucu; jēři siena... sabrēca* „ėriukai šieno... subliovė“; lie. *láuškė tėvo... nesuláuškė; kas mán tã sužvejōs?*;

d) priešdėlis išreiškia tą patį, ką vo. *zer-* arba *ver-* ir lo. *dis-*, pvz., la. *sadauzīt trauku, sacirst kuoku, saplēst drēbes, sabraukt zirgu* „nuvaryti arklių“; lie. *sulūžti, sudėgti, supúti; sudraskýti kepūrę*;

e) lietuviai turi ir formų su „ingresyvine reikšme“, pvz., *sušukti, sužvngti*.

452 §. Giminingas su ssl. *võz(õ)*: *võz-*. Greta lie. už: už- senuosiuose tekstuose ir tarmėse yra ir *užu*: *užu-*, *ūž-* ir (šudurtiniuose vardažodžiuose) *užú-* arba *užúo-* (tur būt, pagal *ažù*: *ažū-* arba *ažuo-* pavyzdį); ir latvių tarmėse bei senuosiuose tekstuose sutinkame greta *uz*: *uz-* ir *ūz* (rečiau): *ūz-*, žr. Le. Gr. 573 §.

Vo. *auf* reikšme lietuviai dabar paprastai vartoja prielinksnį *añt*, bet retkarčiais, kaip nurodo Frenkelis Prāpos. 168, dar ir *už*, pvz. *už šimelio parjõti*. Literatūrinėje kalboje šis *už* paprastai reiškia „kitoje pusėje“ (rytiečiai lietuviai jo vietoje dar turi *až* < *ažu*, žr. 435 §) ir* tai, ką vo. *für*, *anstatt*; ir slavų *võz(õ)* reiškia ne tik „ant“, bet ir tai, ką vo. *für* ir *anstatt*. Keletas lietuvių literatūrinės kalbos pavyzdžių su už: *stovėti už durų*, *sėstis už stalo*, *nusitverti ką už rañkos*; *kárve už árklį dúoti*, *už pìmingus ką nusipírkti*.

La. *uz* vartojimas: (prasme „augštyñ“ su klm. arba gln.) *uz kalniņa dziedāt kãpu*; *uzkãpt uz kuoku* „iļipti į medį“; (prasme „viršuj“ su klm.) *grãmata ir uz galda* „knyga yra ant stalo“; (atsakant į klausimą „į kur?“ su gln.) *aiziet uz mežu* „išeiti į mišką“; (greta veiksmažodžių „likt, mest, krist“ ir kt. arba su klm., arba su gln.) *likt naudu uz galda* arba *uz galdu* „padėti pinigų ant stalo“; *nazis nuokrita uz grīdas* arba *uz grīdu* „peilis nukrito ant grindų“; (greta veiksmažodžių „skatīties, klausīties, sacīt ir kt. ir greta įvairių psichinių polinkių nurodymų su klm. arba gln.) *cits už cita* (arba *citu*) *raudzījās* „vienas į kitą žiūrėjo“; *gailīt[i]s saka uz visticņas* (arba *uz visticņu*) „gaidžiukas sako vištytei“; *kãrs uz naudu* (arba *uz naudas*) „godus pinigams“; (greta žodžių, reiškiančių laiką, ir su ndn.) *nuoderēja pie saimnieka uz gadu* (arba *uz gada*) „susiderėjo su šeimninku metams; *uz vakara* (arba *uz vakaru*) *gavilēju* „į vakarą džiūgavau“; *uz trešdienai mums būs viesi* „trečiadienį pas mus bus svečių“; *taisa uz parīta kãzas* „poryt rengia vestuves“; *uz rīt dienai uzduots liels gabals kuo macīties* „rytdienai užduotas didelis gabalas mokytis“.

Tarmėse *uz* kartais vartojamas kaip ir lie. už: (greta komparatyvo) *lielãks uz tuo* (gln., plg. lie. *didėsnis už tã*); (greta *turēt*) *uz* (arba *aiz* ar *pie*) *çkula turčdama* „už čiupros laikydama“ (plg. lie. *už rañkos nusitverti*); (vo. *für* reikšme) *uz mums gādã* „rūpin-

kis mumis“ (plg. lie. *rúpink už manè!*); *mít kùo uz...* „mainyti ką ant...“ (plg. lie. *kàrvę už àrklį dúoti*).

Sudurtiniai vardžodžiai iš dalies yra atsiradę, sujungus prielinksniį su linksniu, pvz., la. *uzaci* „antakiai“, *uzplecis* „antpetis“ ir kt., lie. *ùžpelėnė* Būgos KSn. 124 „?“ — Kitur priešdėliai turi atributyvinę reikšmę, pvz., la. *uzkaudze* „labai didelė krūva“, *úzkárta*² „Horst übern Schnee“ ir kt. — Vediniai iš veiksmazodžių yra, pvz., lie. *úždėlis*, *úžvažas*, dial. (Dusetose) *úškalās* (= la. augšzemn. *oužkalas*), la. *uzdziras* „užgėrimas“ ir kt.

Veiksmazodinių priešdėlių reikšmės: a) („augštyti“) la. *uzkâpt kuokâ*, *uzcelt namu* „pastatyti namą“, *uzaugt*, *uzpampt* ir kt., lie. *užjoti ant kálno*, *sáulė užtekėjo*, *užaugti* ir kt.; b) („ant viršaus“) la. *uzvilkt kręklu*, *uzmâkties kam*, *uzderēt* ir kt., lie. *užsiklôti*, *užpulti*, *uždėti* ir kt.

13. Jungtukai ir partikulos

453 §. Lie. *aĩ* ir la. *âr* reiškia, pirma, „irgi, ir, taip pat“, pvz., lie. *tu aĩ* (arba *ár*) *turti eiti su manim̃*; *šluok su ražù*, *ár bus gražù*; la. *es ar tur biju* (arba *arĩ es tur biju*); antra — „ar?“ ,pvz., lie. *aĩ girdėjai?* la. (senuosiuose tekstuose) *âr tu jùti?* trečia — „arba“ (= vo. „oder“), pvz., lie. *šiaĩp aĩ taip*; *vienas iš mûdviøjų*, *aĩ aš*, *aĩ tu*. Vietoj klausiamojo *aĩ* sen. lietuvių tekstuose pasitaiko ir *er*, o la. *ar* „irgi“ vietoj Ancės tarmėje yra *er*, iš kur Dundangoje *er*; su šituo *er* „irgi“, tur būt, yra identiškąs pr. *er* junginiuose *er en* „bis in“ ir *er prei* „bis an“, kur *er*, tur būt, iš tikrųjų reiškia „net“ < „irgi“. Giminingas su juo yra pr. *ir* „taip pat, ir“, lie. *irĩ* ir la. *ir* „taip pat, (dabar tiktai retkarčiais) ir“ ir taip pat, tur būt, slavų *i* (jei iš **b[r]*) „ir, taip pat“.

454 §. „Ir“ reikšme prūsų k. yra bhe (ir: bha), o lietuvių — *be* (retai: *bẽ*) ir (įprastesnis) *bei* (plg. *nei greta ne*). Su juo giminingas, tur būt, yra lie. *bet* (Daukšos ir: *bat*) ir la. *bet* (reikšmės atžvilgiu plg. slavų *a* „ir, bet“); apie *-t* žr. 458 § b. Ir kaip klausiamąją partikulą lietuviai vartoja *be* (pvz., *be tu nežinaĩ?*) arba *ba* (pvz., *ba tiktai būvo taip?*), *baũ* (pvz., *bau aš táu neskiaũ?* Mažvydas ta pačia reikšme turi ir *biau* < **beu*; su *-u* plg. gotų klausiamąją partikulą *-u*) arba *begu* > *beg* (pvz., *begũ neme-lúoji?*), plg. reikšmės atžvilgiu *ar*. — Kaip greta lo. *et* „ir“ yra gr. *ετι* „dar“, taip ir lie. *be* reiškia ne tik „ir“, bet ir — „dar >

(põ neiginio) daugiau⁴, pvz., *eikime, kolei be diena! koks jis mán be tėvas, kad iš namų vāro? ar besveikas, ar begývas? jei benorėsi, aš kitą kartą atnėšiu táu vėžių; tai nebedaryk!* Čia, tur būt, reikia minėti ir la. (senuosiuose raštuose) *ba* (vo.) „eben“ (pvz., *tas ba „eben derselbe“, nu-ba „eben jetzt“, ne-ba „doch nicht“* ir kt. Le. Gr. 586 §., pr. beggi „denn“, lie. *ar-bà*, (dial.) *be* arba *bet* „denn“, *ba* „freilich“, slavų *bo* „denn“ ir kt.

455 §. Pr. *-ga* (sudurtiniame žodyje *anga* „ob“; su *an-* sutampa lie. *an-* sudurtiniame žodyje *angu* „oder“, lo. *an* „ar“ ir kt.) sutampa su sen. lie. *ga* Becenbergerio BGLS 267, slavų *-go* Bernekerio Wb. 315, skr. *gha* ir kt.

Su Latgalės la. *dze* (pvz., *kai dze „как же“, es dze biju „aš jau [=juk] buvau“*) plg. slavų *že*, gr. *γε* ir, gal būt, skr. *ha*.

Su pr. *-gi* (sudurtiniuose žodžiuose beggi „nes“, *digi* „irgi, taip pat“, *kāigi* „kaip“, *neggi* „nei“ ir *niqueigi* „nimmermehr“) yra identiškas lie. *-gi* junginyje *nėgi* ir, tur būt, taip pat la. *-dz* junginyje *nedz* (plg. ir la. dial. *nústuc* „šalin“, *kluotuc* „visai čia“, kurie, tur būt, < **nuóstu-dz*, **klātu-dz*).

Su lietuvių klausiamąja partikula *-gu* (plg. taip tap *jėigu*) sutinka slavų *-gō* (žr. Bernekerio Wb. 316).

Nėra žinoma, koks galūninis balsis nukrito po la. (senųjų tekstų) *jaug* „ar jau?“⁴, *esīg* „ar esi?“⁴, *arīg* „ar?“⁴ ir kt. Le. Gr. 587 §.

456 §. Iš įvardžio kamieno **jo-*, tur būt, yra padaryti lie. *jeĩ* arba *jėi* (su *ėi* iš *jėigu*?), *jeĩb* „damit, auf dass“, *jóg*, *-jag* (Daukšos), *-ja* arba *-jeg* (pvz., *teipo-jeg*, *tuo-jeg*), *jeng* „weil“ ir la. *ja* arba *jà*, *jeb*, *jale* arba *jel(e)* ir kt.

457 §. Partikula *-le* sutinkama sudurtiniuose latvių žodžiuose *jale* arba *jele*, *nūle* arba *nule*, *nele*, *vaile*, *juole* ir kt. Le. Gr. 590 §; plg. su slavų *le* Bernekerio Wb. 697 t., lie. esle „esto“ ir pr. *-lai* Senpr. 124.

458 §. a) Pr. *ter* (su *-r* plg. *er-ains* „kiekvienas“) „tiktai“ (pvz., *ter ains* „allein“) yra giminingas su lie. *te-* (pvz., *aĩt tōs diŗvos tikt ropūtes teauga*), kuris, tur būt, yra identiškas su imperatyvo partikula *te-*, pvz., *tenešiŗ*.

b) Partikulos *te* arba *ti*, tur būt, reikia ieškoti žodžiuose pr. titet arba *tīt* „also“ ir *tēnti* „dabar“, lie. *idánt* (Daukšos yra dar *idantig*; plg. *kadán-gi*), *bet* (Daukšos dar yra ir *beti*) ir kt., la. *bet*, *kaút*, *ŗeit* ir kt. Le. Gr. 592 §.

PAPILDYMAS

(Apie lie. *dvýlika* „12“, 292 § a)

Per vėlai pastebėjau, kad Balčikonio žodyne yra paminėtas skaitvardis *dvuolika* „12“, kuris esąs vartojamas „žaidimo skaičiavime“: *vienuolika, dvuolika, šončik, pončik, seivir, veivir*... Ši forma *dvuolika* čia, tur būt, jau nėra išlikusi senoji forma, bet formos *dvýlika* pakeitimas anksčiau einančiojo *vienúolika* įtakoje.

J. E.

CITUOTOS LITERATŪROS SUTRUMPINIMAI

- Apr. Gr. = Altpreussische Grammatik von J. Endzelin. Riga. 1944.
Arch. Phil. = Archivum Philologicum.
Aruma Lit. Mund. = P. Arumaa, Litauische mundartliche Texte aus der Wilnaer Gegend. Dorpat. 1931
Aruma Unters. = P. Arumaa, Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina. Tartu. 1933.
Balticoslav. = Balticoslavica. Redaguje E. Koschmieder. Wilno.
Berneker Wb. (arba Slav. et. Wrtb.) = E. Berneker, Slavisches etymologisches Wörterbuch.
Bezenberger BGLS = A. Bezenberger, Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache. 1877.
Būga KSn. = K. Būga, Kalba ir senovė. Kaunas. 1922.
Būga (Liet. k.) Žod. = K. Būga, Lietuvių kalbos žodynas. 1924-5.
Bull. = Bulletin de la Société de linguistique de Paris.
BW = Kr. Barons un H. Visendorfs, Latvju dainas I—VI.
EH = J. Endzelīns un E. Hauzenberga, Papildinājumi un labojumi K. Mūlenbacha Latviešu valodas vārdnīcai.
FBR = Filologu biedrības raksti.
Frenkelis Prāp(os). = E. Fraenkel, Syntax der litauischen Postpositionen und Präpositionen. Heidelberg. 1929.
FUF = Finnisch-ugrische Forschungen.
Gerulis Apr. ON = G. Gerullis, Die altpreussischen Ortsnamen. Berlin. 1922.
Gerulis Li. Dial. = G. Gerullis, Litauische Dialektstudien. Leipzig. 1930.
Ger. Stang = J. Gerullis ir Chr. Stang'as, Lietuvių žvejų tarmė Prūsuoje. Kaunas. 1933.
ĜK = Gimtoji kalba.
Hirt Idg. Gr. = H. Hirt, Indogermanische Grammatik.
IF = Indogermanische Forschungen.
Izv. = Известия Императорской Академии Наук (По отделению русского языка и словесности).
Iev. = J. Endzelīns, Ievads baltu filologijā. Rīgā. 1945.
Jonikas Pagram. = P. Jonikas, Pagramančio tarmė. Kaunas. 1939.
Jušk. = Litovskij slovar' A. Juškeviča.
Jušk. SvR = Svothinė rėda Velūnyčių lietuvių, surašyta par A. Juškevičę. Kazań. 1880.

- KZ = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen.
- Lat. kat. = Латышский катехизис 1585 года, переизданный Э. Вольтером. Петроград. 1915.
- LChr. = Э. Вольтер, Литовская хрестоматия.
- Le. Gr. = J. Endzelin, Lettische Grammatik.
- Leskien Abl. = A. Leskien, Der Ablaut der Wurzelsilben im Litauischen. 1884.
- Liet. Mok. arba LM = Lietuvos Mokykla.
- Lit. Mitt = Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft.
- Lit. Mnd. = Litauische Mundarten, gesammelt von A. Baranovski.
- Lkžd. = P. Skardžius, Lietuvių kalbos žodžių daryba. 1941.
- Lskf. = J. Endzelins, Latviešu valodas skaņas un formas. Rīgā. 1938.
- LtT = Lietuvių Tauta.
- ME = K. Mühlhenssachs Lettisch-deutsches Wörterbuch.
- NSB = Wörterbuch der litauischen Schriftsprache von Niedermann, Senn und Brender.
- Otrębski Narz. Twer. = Otrębski, Wschodniolitewskie narzeczce twereckie I. 1934.
- Pas. = P. Šmits, Latviešu pasakas un teikas I—XV.
- Plākšis Lv. = J. Plākšis, Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi I—II.
- RSI = Rocznik Slawistyczny.
- Senpr. = J. Endzelins, Senprūšu valoda.
- Skardžius Akc. = P. Skardžius, Daukšos Akcentologija. 1935.
- Stang Mažv. = Chr. Stang, Die Sprache des litauischen Katechismus von Mažvydas. Oslo. 1929.
- Stang Verbum = Chr. Stang, Das slavische un baltische Verbum.
- St. balt. = Studi baltici.
- Symb. gramm. = Symbolae grammaticae ir honorem Joannis Rozwadowski.
- Tdz. = Tautasdziesmas. Prof. P. Šmita redakcijā.
- Tiž. = Tauta ir žodis. Kaunas, 1923 tt.
- ZslPh. = Zeitschrift für slavische Philologie.
- Živ. Star. = Живая старина.
-

KITI SUTRUMPINIMAI

av. = avestos.
go. = gotų.
gr. = graikų.
ide. = indoeuropiečių.
la. = latvių.
le. = lenkų.
lie. = lietuvių.
lo. = lotynų.
pr. = prūsų.
r. = rusų.
skr. = sanskrito.

sl. = slavų.
ssl. = senovės slavų.
s.v. = sub yoce.
sva. = senovės vokiečių aukštaičių.
svž. = senovės vokiečių žemaičių.
t. = ir tolesnis puslapis.
tp. = ta pačia reikšme.
tt. = ir tolesni puslapiai.
vo. = vokiečių.
vyž. = vidurinių vokiečių žemaičių.
vž. = vokiečių žemaičių.

TURINYS

	psl.
Pratarmė	1
Įvadas (1 – 3 §)	5

I. FONETIKA

Kirtis ir priegaidės (4 – 5 §)	11
Šaknies ir priesagų balsiai ir dvibalsiai (6 – 20 §)	14
a) Santykiai su giminingų kalbų garsais (6 – 18 §)	14
b) Priesagų balsių iškritimas (19 §)	20
c) Priesagų balsių kokybinis pakitimas (20 §)	20
Žodžio galo vokalizmas (21 – 22 §)	20
Paveldėtoji balsių kaita (23 §)	23
Dvibalsiai > vienabalsiai (24 §)	25
Ilgieji balsiai > dvibalsiai (25 §)	25
Senųjų ilgumų sutrumpėjimas (26 – 28 §)	26
Trumpųjų balsių pailgėjimas (29 – 32 §)	26
Anaptiksė (33 §)	29
Kontraktacija ir elizija (34 §)	29
Priebalsių atitikimas giminingų kalbų garsams (35 – 49 §)	30
Priebalsių pakeitimai junginiuose ir keliems priebalsiams bendri reiškini- niai (50 – 84 §)	35
a) Priebalsių likimas žodžio gale (50 §)	35
b) Tautosilabinių nosinių likimas (51 §)	36
c) Priebalsių junginiai su <i>j</i> (52 – 57 §)	37
d) Minkštinimas (58 §)	40
e) Asimiliacija (59 – 64 §)	44
f) Priebalsių išnykimas žodžio pradžioje ir viduryje (65 – 70 §)	46
g) Disimiliacija (71 – 72 §)	49
h) Metatezė (73 – 74 §)	50
i) Priebalsio pridėjimas ir įterpimas (75 – 79 §)	50
j) Ilgi priebalsiai (80 – 81 §)	52
k) Kiti artikuliniai pakeitimai (82 §)	53
l) Skardžiųjų ir dusliųjų trankiųjų priebalsių kaitaliojimas (83 – 84 §)	54

II. FORMŲ MOKSLAS

1. Sudurtiniai žodžiai (85 – 91 §)	55
2. Reduplikacija (92 §)	62
3. Vardažodinių kamienų priesagos (93 – 175 §)	62
a) Priesagos <i>-o</i> (ide.), <i>-ā</i> (93 – 94 §)	62
b) Priesaga <i>-i</i> (95 §)	63
c) Priesaga <i>-u</i> (96 §)	64
d) Priesagos su <i>j</i> (97 – 106 §)	65
e) Priesagos su <i>-v-</i> (107 – 111 §)	70
f) Priesagos su <i>-n-</i> (112 – 128 §)	72
g) Priesagos su <i>-m-</i> (129 – 132 §)	81
h) Priesagos su <i>-r-</i> (133 §)	83
i) Priesagos su <i>-l-</i> (134 – 141 §)	83
j) Priesagos su <i>-k-</i> (142 – 152 §)	87
k) Priesagos su (baltų) <i>-g-</i> (153 – 154 §)	91
l) Priesagos su (lie.) <i>ž</i> (155 §)	93
m) Priesagos su (lie.) <i>š</i> (156 §)	93
n) Priesagos su <i>s</i> (157 §)	94
o) Priesagos su <i>t</i> (158 – 171 §)	94
p) Priesagos su (baltų) <i>d</i> (172 §)	100
q) Priesaga (ide.) <i>-āpo-</i> (173 §)	100
r) Priesagos su (baltų) <i>b</i> (174 §)	100
s) Priesagų sugrupavimas pagal reikšmę (175 §)	101
4. Daiktavardžių linksniavimas (176 – 269 §)	103
a) Įvadinės pastabos (176 §)	103
b) Pastabos apie lietuvių formų kirčiavimą (177 §)	104
c) (<i>i</i>) <i>o</i> -kamieniai (178 – 193 §)	104
d) (<i>i</i>) <i>io</i> -kamieniai (194 – 200 §)	109
e) (<i>i</i>) <i>ā</i> -kamieniai (201 – 217 §)	111
f) (<i>i</i>) <i>ē</i> -kamieniai (218 – 224 §)	116
g) <i>i</i> -kamieniai (225 – 239 §)	118
h) <i>u</i> -kamieniai (240 – 255 §)	122
i) Priebalsiniai kamieniai (256 – 267 §)	125
j) Naujai sudaryti linksniai (268 – 269 §)	130
5. Būdvardžių linksniavimas (270 – 275 §)	131
6. Būdvardžių (irrieveiksmių) laipsniavimas (276 §)	137
7. Įvardžiutiniai būdvardžiai (277 – 281 §)	138
8. Skaitvardžiai (282 – 298 §)	141
9. Įvardžiai (299 – 325 §)	147
a) Asmeniniai įvardžiai (299 – 312 §)	147
b) Savybiniai įvardžiai (313 §)	151
c) Parodomieji įvardžiai (314 – 316 §)	151
d) Klausiamieji, nežymimieji ir santykiniai įvardžiai (317 – 324 §)	154
e) <i>pats</i> (325 §)	158

10. Asmenavimas (326 – 422 §)	159
a) Formų sudėtis (326 §)	159
b) Asmenų galūnės (327 – 333 §)	159
c) Laikų formos (334 – 394 §)	163
α) Esamojo laiko kamienai (334 – 383 §)	163
αα) Atematiniai (vienskiemeniai) kamienai (334 – 339 §)	163
αβ) <i>i</i> -kamieniai (340 – 342 §)	164
αγ) <i>ā</i> -kamieniai (343 – 344 §)	166
αδ) Grynieji <i>o</i> -kamieniai (345 – 353 §)	168
αε) <i>o</i> -kamieniai su <i>n</i> -intarpu (354 §)	171
αζ) <i>no</i> -kamieniai (355 §)	172
αη) <i>sto</i> -kamieniai (356 – 362 §)	172
αθ) dviskiemeniai <i>io</i> -kamieniai (363 – 368 §)	174
αι) <i>ējo</i> -kamieniai (369 – 373 §)	176
ακ) <i>ōjo</i> -kamieniai (374 §)	178
αλ) (baltų) <i>auja</i> -kamieniai (375 §)	178
αμ) <i>ājo</i> -kamieniai (376 §)	179
αν) <i>ījo</i> -kamieniai (377 §)	180
αξ) Esamojo l. kam. su <i>-in-</i> arba <i>-en-</i> (378 – 380 §)	180
αο) Bendros pastabos apie esamojo l. formas (381 – 383 §)	182
β) Būsimojo laiko formos (384 – 387 §)	183
γ) Būtojo l. formos (388 – 394 §)	185
d) Nuosakos (395 – 403 §)	190
α) Debityvas (396 §)	190
β) Imperatyvas (397 – 399 §)	191
γ) Kondicionalis (400 – 402 §)	193
δ) Atpasakojamoji nuosaka (403 §)	194
e) Pasyvinės formos (404 §)	195
f) Refleksyvinės formos (405 – 406 §)	196
g) Verbum infinitum (407 – 422 §)	197
α) Infinityvas (407 §)	197
β) Supinas (408 §)	197
γ) Dalyviai (409 – 422 §)	198
αα) Esamojo laiko neveikiamasis dalyvis (409 §)	198
αβ) Būsimojo laiko neveikiamasis dalyvis (410 §)	199
αγ) Būtojo laiko neveikiamasis dalyvis (411 §)	199
αδ) Esamojo laiko veikiamasis dalyvis su <i>-dam(a)-s</i> (412 §)	200
αε) Esamojo laiko veikiamasis dalyvis su <i>-nt-</i> (413 – 417 §)	201
αζ) Būsimojo laiko veikiamasis dalyvis (418 §)	203
αη) Būtojo laiko veikiamasis dalyvis (419 – 422 §)	204
11. Prieveiksmiai (423 – 431 §)	206
a) Prieveiksmiai iš linksnių (423 §)	206
α) Daiktavardžių linksniai (423 – 426 §)	206
β) Būdvardžių linksniai (424 – 426 §)	207

b) Lietuvių k.rieveksmiai su <i>-ŷn</i> (427 §)	208
c) Veiksmažodiniairieveksmiai (428 – 429 §)	208
d) Prieveksmiai iš prielinksnių junginių su linksniais arba prieveksmiais (430 §)	209
e) Prieveksmiai iš įvardžių šaknų (431 §)	209
12. Prielinksniai (432 – 452 §)	210
13. Jungtukai ir partikulos (453 – 458 §)	228
Cituotos literatūros sutrumpinimai	231
Kiti sutrumpinimai	233

Vertimo redaktorius *J. Kabelka*
Techninis redaktorius *A. Perevičius*
Korektorius *E. Vaitkūnienė*

Leidiny s Nr. 3907. Tiražas 2 000 egz.

Duota rinkti 1956. VI. 4.

Pasirašyta spausdinti 1957. VI. 7.

Popierius $60 \times 92/18 = 7,5$ popier. lapo – 15 sp. l.,
14,4 autor. l., 14,97 apsk. leid. lanko. 38 585 ž.
1 sp. lanke. Kaina Rb 8,50.

Spaudė valst. K. Požėlos v. sp. Kaune, Puškino g. 11.
Užsakymo Nr. 2327.